

RELIGIONIS

STRATAGEMATVM
SATANÆ

Libri Octo

Quos

JACOBUS ACONTIUS

Reus summi iudicii nec minus

re pietatis, atque abhinc penitus

primum edidit & Sereniss.

Regine ELIZABETHÆ

inscripsit

Edito iuxta & emendato

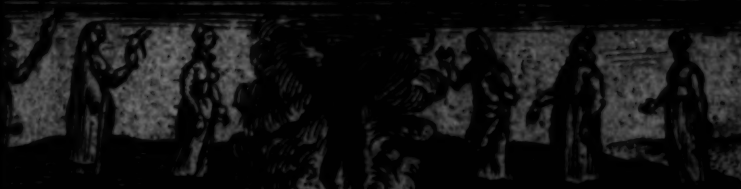
Servate unitatem Spiritus

in vinculo pacis

OXONII

RUAS

CLANTAS

Id	Errat	harold	Odum	Calumnia	schisma
unib	Julius	mi	Webb		
philopola	Anno	M	DC	XXXI	

Aconcio, Giacomo

É
C
T
D
M
M
S
T
D
O
C
A
T
I
G
O
H
E

υ
DIVÆ

ELISABETHÆ ANGLIÆ, FRAN-
CIÆ, HIBERNIÆ REGINÆ: NON
TAM REGII FASTIGII AMPLITU-
DINE, QUAM PRÆSTANTISSIMIS
MORIBVS INSIGNI LITERARVM,
MVLTARVMQVE LINGVARVM
SCIENTIA, ET ALIIS ELEGAN-
TISSIMIS ANIMI CORPORISQVE
DOTIBVS AD MIRACVLVMVSQVE
ORNATISSIMÆ, IACOBVS A-
CONTIVS, IN SIGNVM MEMORI-
AMQVE GRATI ANIMI, OB PAR-
TVM EIVS LIBERALITATE, QVVM
IN ANGLIAM PROPTER EVAN-
GELICÆ VERITATIS PROFESSI-
ONEM EXTORRIS APPVLISSET,
HVMANISSIMEQVE EXCEPTVS
ESSET, LITERARIVM OCIVM,
HOSCE OCTO SATANÆ
STRATAGEMATVM LI-
BROS DICAT, CON-
SECRATQVE.

THE NATIONAL ARCHIVES
COLLECTION
SERIALS
ACQUISITION
DIVISION
1000 MARINE DRIVE
COLLEGE PARK, MARYLAND 20740
TEL: 301-707-5000
FAX: 301-707-5001
WWW.NATIONALARCHIVES.GOV

ice
ger
ris
ue
re
bu
r, n
nte
m
i c

ACOBI ACONTII ꝑ

SATANÆ STRATA-

gemata,

PRÆFATIO.

SI quis forte miratur
quēquam tantā extitisse
audacia, vel sane te-
meritate (si ita malit
cere) vt Satanae investigandis col-
gendisq; stratagematibus, eaque li-
ris mandādis, Oceanum se posse spe-
uerit exhaurire: eum ego conside-
re parumper secum velim, an quan-
huius veteratoris plures sunt ar-
,magisque varia, & abstrusa, non
nto etiam cauendum ab illo nobis
magis? Fateatur opinor, at verò
i caueas obsecro, artibus illis non

PRÆFATIO.

cognitis? An non timendum erat, ne
ubi nihil esse putares periculi, ibi es-
set plurimum? Quà optime cavere
ab eo opinareris, eâ potissimum occu-
tum aliquod incideres in laqueum
quod ipsum utinam non nimium ma-
tis, nimisque saepe contingeret: neque
sane ineptus tantum quibusdam, sed
et præstantissimis quibusque in D
ecclesia viris. Quod si cauendum
his erat: neque id fieri absque hac co-
gitatione poterat: tentandum pro-
pterea fuit, utrum ea capi ratione pos-
set, ultro, rogandus fuit Deus (cui ni-
hil sit non facillimum in eo nobis ne-
esset, quod cum per sepe à nobis
etiam sit, speramus minime frus-
factum fuisse: quin potius fore
optimi quique Deo nobiscum ma-

PRÆFATIO.

mas agant gratias: quod & iniecerit nobis cogitationem hanc, et propitius cœptis nostris fauerit. Illud me diu multumque torfit: nam quantum in ijs sit positum, qui authoritate eminent in ecclesijs, nemo non intelligit: ut si ijs stent, omnia bene se habere oporteat: si cadant, eorum ruina prope modum omnes comprehendat, quo fit ut eos fere vnos petat satanas, ad eos polluentes, perdendos corrumpendos summa omnia faciat. Quod si non semper ludit operâ: quinimmo aliquos de ijs omniniquâ deportat triumphos, quibus id assequatur stratagematibus demonstrari, quin eadem opera devictorum indicentur lapsus non potest, quod ipsum quam plenum sit invidiæ, cogitare omnes possunt, nam homini

P R Æ F A T I O.

quidem cum semper iniucunda est om-
 nis reprehensio: tum vero acerba con-
 tingit, si sit insolens, præterque expe-
 ctationem. Quid autem fieri possit in-
 solentius, atque expectatum minus,
 quam si eos reprehendas quos miren-
 tur, maximeque venerantur optimi
 quique: & quorum esse videatur non
 accipere, sed dare leges: non discere
 a quoquam, sed docere omnes? Immo
 vero (inquies) si quos eis ostenderis
 lapsus qua sunt humanitate ac pru-
 dentia) gratias addent etiam, et) mag-
 nas: tantum abest, ut inde offensionem
 sint ullam accepturi, ita equidem
 spero facturos, sed tamen non tam
 saepe in mentem venit, quid sit negocij,
 homines tanta auctoritate, tantoque
 nomine habere infensos. Sed multo
 certe

P R Æ F A T I O .

certè plus addunt sollicitudinis hominum nimis importuna quaedam studia: qui quos semel mirari cœperunt, eos iam non hominum, sed Deorum quorundam loco habent: quos si verbo attingas, maledicere Deo ipsi videre. Quid igitur fecerem? An invidiæ vitandæ causa non indicarem qui parari illis solerent laquei, non in eorum solum, sed totius Dei ecclesiæ perniciem? Quid fuisset hoc, nisi ipso cum Satana colludere: atque eorum propemodum in perniciem conspirare? Quod igitur reliquum erat, feci, ut lenitate uterer quanta possem maxima, nominibus, pepercici: res ipsas tantum, in quibus latere laqueos intelligerim, persequutus sum. Quòd si quis, quæ se quoquo modo

PRÆFATIO.

do attingunt, si ea reprehendantur, te
ad suam interpretetur pertinere ni
iuriam: in eo quàm justè, quam cil
honestè sit facturus, ipse viderit. Ch
tè eadem ratione justas pronuncia fu
rit ebriosorum, adulterorum, homic Et
darum, aliorumq; facinorosorum b se
minum. omnium adversus eos qu pr
relas, qui officij sui causa malos b te
minum mores flagitiaq; insectantur ll
quo quid fuerit absurdius? Sed qu t
si digna (inquies) non erant quæ e
sectaris? Equidem si quid sit ejus o
modi, compertum cum id habueri s
vehementer me pœniteat. Neq; sa
is ego sum, qui errare me non posse pu
tem. Voluntas certè cujusquam v
apertè, vel tectè laceßendi nulla fuit
testi

PRÆFATIO.

ur, testis mihi es, quem clam esse
re i nihil potest. Ut condonare id mihi fa-
am cilè debeat cuicunq; vel tantillum sit
Ce Christianæ clementiæ, æquum tamen
ia fuerit: quem attigerint ea quæ tra-
mic Etamus, eum se iudicem non facere,
a b sed iudicium. ijs permittere, ad quos
qu privatim nihil pertineant. Satius au-
b tem est multò, nos inter nos alios a-
tu liorum notare lapsus, atque emenda-
qu tionem amanter quærere, quàm expe-
i Etare dum hostes nostri arrepta inde
iu occasione in nos, professionemque no-
er stram virulenti lingua debacchentur.
at Ridebunt tamen certè Pontificij, si
bu quorum hæc in manus venerint, dum
vo nostra detegimus vulnera. Sed præ-
i stat eos ridere vulnera, ex quibus
st convallescere adhuc possumus, quàm
ut

PRÆFATIO.

ut sinamus ea nullo adhibito remedio
exulcerari, ac reddi prorsus imme-
dicabilia: itaq; fiat ut tandem et
am nostrum rideant interitum, tan-
tum hoc illis dictum volo, cum sua
ipsi mala satis deploraverint: quin
nostris ridendis animum exbilarent,
me non deprecari. Evolvant veteres
historias, ac videant quo tempore
tam preclare cum Dei ecclesia actum
fuerit: quin multa essent quæ optimus
quisq; ingemisceret: quod si ita est,
quid miratur, ne nos quidem omni ex
parte sanos esse? Sed rideant qui vo-
lunt: nos demus operam, ut sublata
omni (si fieri potest) justæ reprehen-
sionis materia non tam eorum compe-
scamus cachinnos, quàm optimis eos
exemplis nobiscum invitemus ad
Christum

PRÆFATIO

Christum. Ac quo minus tamen vere-
 are ullam te hîc acerbîtatem styli of-
 fensurum: scito nihil aequè nos qua-
 rere hoc toto nostro opere: quàm ut
 ad summam lenitatem mansuetudi-
 nemque adducamus eos quibus tum
 verbo tum scripto in ecclesia quic-
 quam tractandum fuerit. Quàm fu-
 isset autem indecorum, atq; adeò ini-
 quum, quod ius in alios statuissem, eo-
 dem me non uti? Ut meritò mihi ob-
 jici possit illud, *Medice, cura te ip-
 sum.* Sed ad rem quod attinet, qui-
 bus stratagematibus perpetuò satanas
 Christi Regno insidiatur, ut evertat
 deleatq; illud, neq; restaurari possit,
 utq; suum quoddam constituat, tuea-
 turq;: ea tibi Lector, hic exhibemus
 si non omnia (quî enim potuissimus?)
 non

P R Æ F A T I O.

non dubito equidem quin saltem summa quæque, & quo (mirari ne autem tari dicam) magis possis: ordine methodo comprehensa tali, ut eorum artem quandam habiturus sis. Ad id addimus ad ea declinanda cautiones: nisi me animus fallit ejusmodi: ut (nisi quis eas contempserit) quicquid molietur. satanas, optima deinceps opus possit spe fore, ut operam ludat. Alii cubi forte cum ex ipsa contrarij ratione satis videretur per se cautio conspicua, pepercimus non necessario labore. Omnino autem quadam nulli illustrata exemplis nonnihil habere obscuritatis videantur: quæ quidem exempla propterea prætermisimus: quod quæ ad manum erant, ea vsurari pari sine aliquorum non posse offensio

PRÆFATIO.

viderentur, quod (ne inutilis apud
 noster esset labor) vitandum erat,
 alicubi fingere exempla promptum
 non fuit, alicubi etsi fuisset, vereba-
 mur ne novis occasionem praberent
 tibus. Quod utinam satis adhuc
 vitare potuerimus. Sed si saepius si at-
 tentè legeris: nihil erit quod non tan-
 tem vel sine ullis exemplis assequare.
 Non deerunt qui hæc paulò fusius co-
 ratiōsiusq; tractari voluissent: neq; sa-
 crore immeritò. Quibus tantum illud
 responsum volumus, præstitisse nos
 quod pro tempore potuimus: saltem
 si premere opus diutius voluis-
 semus, paulò limatius exisset. Verùm
 cum magnopere Christianæ reipublicæ
 interesse arbitraremur, hæc Strata-
 gemata quamprimùm in lucem exire,
 maluimus

PRÆFATIO.

maluimus existimationis nostræ ra-
onem habere nullam, quàm editione
vel minimùm differre. Si nos Dom-
nus ocio donaverit aliquo, dabim
operam ut prodeant aliquando min
& jejuna, & incompta: interim hu
quasi abortum Lector optime, be
consule, ac meliora ut nobis Do-
minus suppeditet, pie no-
biscum orato.

SATANÆ STRATA- GEMATVM

Liber Primus.

Ubi Satanæ cognoscendas
artes commodissimus sit
aditus: si, quis omnium
consiliorum ejus finis sit,
inspexerimus, atq; is qui-
dem in promptu est: si-
quidem ex eo quod dicatur *homicida fuisse*
ab initio, quem alium hunc esse
credamus, quàm hominis interitum,
et idem sempiternum? Cum sit igi-
ter veterator maximus, quicquid ad per-
niciem facit hominis, id eum moliri in du-
bitandum non est: quicquid etiam
ducere ei possit ad salutem, ab eo ut a-
ratur, illum conaturum perinde certum
Est autem in eo posita hominis salus, si
obtemperaverit, interitus, si contra fecerit. *Sed*
poteris vis (ait Dominus) *mandatis ob-*
temperato. Accipimus autem hic divini
mandati, siue divinæ legis nomine, quic-
quid non modo facere, aut vitare, sed etiã
quasi habere jubeamur. Ex quo est cõ-
sensus, illud sibi propositum habere sata-
næ, ne nos divinæ pareamus legi. Ac vio-

A

lare

lare quidem legem possit, & cui cognita
lex, & cui non sit cognita, tamen si
vis multò delinquitis, qui cum Dei cog
tam habeat voluntatem, ei non obtem
rat, quàm qui per ignorantiam id facit,
tamen prorsus insontem quèquam fec
ignoratio, vix enim est vt ignorantia
aliqua in homine insit culpa. Sed duo q
dè hæc: divinæ legis ignoratio, & in ea
còtumacia adeò sunt inter se iuncta, vt
terù alterius quodammodo sit causa. Nā
Dei ignores voluntatem, sit vt contrà ac
lit, facias, ratus etiam persæpe te gratiss
ei rem facturū, ex quo ejus incurras in
qua fiat inter alia, vt recti iudicii lum
priveris omni: vtq; densioribus indies
ruaristenebris. Si legem teneas, nec ob
peres; fiet iustissimo Dei iudicio, vt ab
cognitione excidas: magnosq; aliquos in
rores delabare. Ac cum is quidem sat
consiliorum finis sit quem diximus, si qu
cum homine est satanæ negotium, eum
perdat: quo illa assequamur cōsilia facili
hominis diligenter consideranda est nat
ra. Et si homo initio ita conditus est, vt
turam obtinuerit bonam, rectā, omnibu
numeris absolutam, tamen Dei violato
terdicto excidit ab ea natura in aliā p
omnino contrariam, corruptissimam v

et, ac nulli non vitio obnoxia. Atq; hinc
 idē est, primum, quod se ipse præter
 dum amet: sed amore quodā cæco. atq;
 imperanti: quo adductus à suo vero bo-
 abhorret: quod autem ei malum est, se-
 tur, vt fidem adhibuerunt primi parētes
 pienti, quum dixit: *Quamprimum pomū*
gustaveritis, eritis quasi dii, boni ac ma-
raditi scientia, ita hæsit in humano ge-
 re ea persuasio, vt sibi quisq; quasi deus
 dam videatur. Id quod oblata: occasio-
 aliqua extemplo præse fert. Etenim quā-
 mū ad dignitatē aliquam ampliorem-
 fortunam est euectus, arbitratur quem-
 et sibi omnia debere, vt ejus etiam incō-
 do suis inserviat commodis: vt se vene-
 ur, vt colat, & se jure optimo quolibet v-
 osse, ejusq; rebus omnib. pro animi sui
 dine, si quid adipiscatur eruditionis, il-
 sibi videtur scire omnia, & solus scire, vt
 versus terrarum orbis ejus gubernari
 beat sapientia. Atq; vt talis de eo sit opi-
 nihil nō faciet, neq; sanē intelligere po-
 t, se in eo minus rectē facere: aut si in-
 gat, non multum curaverit. Explendis
 poris voluptatibus mirē est deditus, cir-
 res eas summa vtitur intemperantia. A-
 vitam hanc, atque ad eam suas omnes
 ert cogitationes, de altera ne cogitat

quidē. Hanc vitam æternū duraturū
niat, atq; vt cadant quotidie ante
multa hominum millia, nunquam seri
qui possis te eadem conditione natu
moriendū tibi sit aliquando, quoni
quicquid vsquam cupias, id opib.
comparari posse, opesq; desiderijs ex
dis consumuntur, tum autem quæ in
consumas tempore, eorum infinito
opus esse numero videatur, fit vt cum
darum opum insatiabilis quædam sit
do: vt Alexandro Magno tum propter
ipsum, tum propter inauditam quanda
nisi impotentiam perangustum vide
vniuersi terrarum orbis imperiū. Circ
eiusq; voluntatis cognitionem, nec
ea cognitionem sui veri boni ac mali
totum in De: aut gratia aut offensio
positum: omnino cæcus est, sed sibi
oculatissimus videtur. Veritati hoc
nere assentiri, erroresq; abjicere tam
nat ejus naturæ, quàm gravi cuiq;
alta petat: non quia verum vt verum
habeat, aut falso vti falso delectetur, se
tius propterea quod iis in rebus con
vtatur iudicio, vt falsa pro veris, ver
falsis accipiat. Atq; vt ipse affectus est
tamen se esse intelligit, ita esse Deum
natur: ac tanquàm ita affectum colen

oro, argento, magni precii lapillis, gēmisq;
magnis sumptuosisq; ædificiis, ac rebus eti-
am nonnunquam ejusmodi, vt si homo ho-
minem honore ijs afficere voluerit, rideri
poterit, contumeliaq; affici sibi videatur. Visi-
bilem eum habere vult, propterea q; eū sibi
regit pro animi sui libidine. Persuadere sibi
ratio non potest, humana Deum aut scire,
aut curare, aut moderari, præmia daturum,
aut sumptuum pœnas: quo fit vt à perpe-
randis iis, quæ ad ejus pertinere offensio-
nem dicuntur: neq; pietate erga Deum, ne-
que pœnæ metu abducatur. Adhæc in se
quisq; cernendum, oculos non habet vt vi-
deat in altero, oculis est lynceis, quæ ad al-
terum pertinent, facile malam in partē in-
terpretatur, maximeq; suspiciosus est: sed si
semel incipiat homo homini deferre (in iis
transfertim quæ diuinas res attingunt) om-
nes in eo transgreditur rectæ rationis me-
sures, vultq; ex eo Deum sibi quendam face-
re: alioqui sibi soli bene esse vult, solus vult
gloria excellere: itaq; si quid alteri accesserit
vel commodi vel laudis, invidet; impe-
dit, si potest, ne fiat accessio, alterius laudes
attenuat, lapsus extollit, calūniatur: si quis
re vlla paululum resistat, ad iram, & odia
valde est proclivis, neque facile deponere
offensiones potest: quinimmo exacuit sese

magis ac magis ad sanguinem, ad perniciem
 ad immane quodq; vindictæ genus. Ita ut
 homo sua natura supra modum arrogans,
 elato animo, intemperans, avarus, insatiabilis,
 alieni cupidus, supplantator, mendacius,
 contentiosus, invidus, vindictæ cupidus,
 homicida, cæcus, præceps, præfractus, impius,
 atq; ad omne facinus natus. Vt in seculam
 vitam contraham, hominis natura (corrupta
 videlicet ea qua utimur) ab impurorum
 natura dæmonum parum est absimilis. Vt
 rum tamen est, quæ diximus, quæq; ad quæ
 re adhuc potuissimus, non ex æquo certior
 in omnibus, appareat enim alia in aliis
 generis, quod desit aut facultas, aut oportuna
 tas, sit quædam vitia ne emergant. Multa
 habent momenti corporis constitutio, exercitatio,
 consuetudo, studia, nec non alia idem, in
 nus multa: quæ tum procliviores reddunt
 ad vitia, tum abducunt ab ijs hominibus
 nemo est tamen in quo non vitiorum dæmonia
 nium sint semina. Tametsi quædam reliqua
 sunt adhuc prioris naturæ in homine vestigia,
 ut obscura quædam iusti atq; iniusti, honesti
 nesti & inhonesti cognitio: & quod bene
 actis præmia, malefactis supplicia debeant
 videtur ad sciendi cognoscendiq; cupidus
 tem natus. Inest in eo vis quædam à rebus
 sensu perceptis ad eorum cognitionem per
 veniens

riendi quæ sensu percipi non possunt: a-
 Itaque ut industria ejusmodi attollat sese ad
 cogitatio quam etiam divinæ naturæ cogni-
 tionem. Aliquam habet alterius vitæ suspi-
 rationem, quæ vita æternum duratura sit: bo-
 na quidem beata, malis autē ærumnis cru-
 ditibusq; plena: argumento sunt poetarū
 fabulæ, quorum cum ad vulgi opiniones
 accommodata sit oratio, exemplis eō perti-
 nentibus refertæ sunt. Cum infirma hac al-
 terius vitæ opinione conjunctum est etiam
 quod salutis desiderium, quo sanè desi-
 derio adductus rationes quærit concilian-
 tes sibi divinæ voluntatis, Dei q; colendi.
 Sed istæ quidem boni sensus reliquæ, tanta
 tam multiplici depravatæ naturæ vi op-
 primuntur, ut in plerisq; omnino evanes-
 cent, in nonnullis etiam magnopere naturæ
 ratio reluctatur, ut in Socrate, Seneca, atq;
 aliis aliquot videre est: sed nunquā tamen
 tanta est vis, ut, nisi divina ope adjuta, ad
 salutem momenti habere quicquam possit.
 Quinimmò tandem videtur densiores ho-
 minem perducere in tenebras. Illud autem
 male habet satanam, quòd cum Deus pro
 humana sua bonitate humanum genus ma-
 gno prosequatur amore, subinde seruos sibi
 eligat ex ipso hominum genere, quos suæ
 regis agnitione donet, mittatq; ad populos
 instituen-

instituendos. Sed cum hominis ea sit quae de Deo
posuimus natura, quem satanae consiliis
nibus propositum esse finem diximus, quoniam
via sit ad eum finem perveniendi, sequitur
ut indagandum esse videatur.

Omnino duo sunt status: quorum in aliquo
ro necesse est semper populum esse: aut
nim in veritatis luce versatur, aut error
ignorantiaeque circumfusus est tenebris. Ne reli-
que vero tantum unquam esse lucis in
ligimus, ut non aliqua res sit errorum
bulae: quod ideo monendum fuit, ne si
de lucis tempore ageremus, aliqua fieret
erroris mentio, alieno fieri loco videretur.
Quum fruitur autem populus veritatis
ce: tenebras conatur satanas offundere
quod si tenebrae fuerint, eae perpetuo ut
neant, enititur. Atque in ignorantiae quid
tenebris versari possit quis, vel si religio
nulla colat: vel si falsam, corruptamque. Rursus, be-
sus etiam sine religione esse potest: & de
ne auditione quidem quicquam audire
unquam quod religionem attingat, ne
cogitaverit de ea, & qui persuasus sit religio-
nem nullam esse: quod in numero sunt
hominum monstra: qui aut negant Deum
nino esse, aut negant eum humanas res
rare. Aliquem autem esse unquam populum
tam ferum, in quo ne vlla quidem cogitatio e-

de Deo: vix credibile videtur, sed nun-
 am non esse aliquem perditorum homi-
 num numerum qui persuasum habeant ina-
 m esse de Deo, ineptamq; cogitationem:
 tius est, quā vt probatione opus sit, his-
 quasi mancipijs vtitur satanas ad imma-
 tima quæq; facinora perpetrandum.
 ed vbi semel in populo aliquo vera pia-
 è religionis doctrina extiterit, vt rursus
 ea in errores delabatur, mutatio fiat sē-
 tiarum necesse est. Mutationem porrò
 i aut animadvertit populus, aut nō ani-
 dvertit. Si quidē animadvertit: vt ab ea
 ciat doctrina quā probabat, ad aliā quā
 falsā, atq; impiā: causa existat oportet a-
 ua, propter quā illa fiat mutatio. Ac cau-
 quidē quāobrem mutatio fit verarū de-
 gione opinionū in falsas, sunt falsa argu-
 ta, motus animorum, vt cupiditas, ira
 ū, bona de ijs qui perperā sentiunt, opi-
 & de ijs qui vera docent, mala, ac men-
 ia signa, seu prodigia. Falsa quidē argu-
 ta intelligimus, ex quibus falsum quo-
 modo efficitur, quod pluribus accidit
 dis, nam aut falsa omnia sumuntur: vt
 am ita colligunt: Missam (quam vocāt)
 enendam esse propterea quod Romana
 lesia iam inde ab Apostolorum tempo-
 at is eam in vsu habuerit:& omnia quæ in
 Romanæ

Romanæ Ecclesiæ vsu diu fuerunt, retinenda sint. Aut ex parte verum, & ex parte sum sumitur: quod fit, quum ita colliguntur propterea quod Apostolorum instituta vanda sint (quod verum est) & peccatorum in sacerdotis aurem enumeratio Apostolorum fuerit institutū (quod est falsum) peccata sic enumerandi consuetudinē vandanam esse. Aliàs vera illa quidē sunt, & sumuntur: sed quæ ad rem nihil faciunt, si ita dixeris: Retinendā esse ciborum preferentiam ad Rom. Ecclesiæ præscriptam: quia minus nutriant pisces, olera, & aliud genus, quàm carnes, atq; oua. Aliàs eiusmodi sunt argumenta, vt tametsi effici aliquid videatur: nihil efficiatur tamē, qualia videlicet sophistarum sunt argumenta. Exemplum fit illud: Non licet Christiano homini fornicari. Rem in uxorem ducere, at quælibet Christiana foemina soror est, non licet igitur Christiano Christianam ducere. Animorum motus qui mutationi opinionum animis in falsas causam præbere possint, sunt diuersi: quorum alij ad eos referuntur, qui vera profitentur, alij ad eos qui profitebantur falsa: alij deniq; respiciunt doctrinam, tum veram, tum falsam. In verā doctrinam accipi potest odiū, propterea videlicet quod quis accuset hominem: vetetq; ea quorum tunc

cupiditate: & ea imperet quę invitus facit. Quā enim doctrinam odio habueris, ea faciliē defilieris. Erga falsam doctrinā tem esse potest amor: propterea quod ad voluptates liberiores sinat habenas. De vitiis quidem professoribus malam gignit opinionem: si videantur ipsimet parū credere quę docent, quod sit, si verbis repugnet facta: & si magis ad cōmoda, suasq; rationes respicere videantur, quā vero religionem teneri studio. Multum etiam adimit ijs dei: si videatur eorum causam Deus parū probare calamitatibus afflictionibusq; eos contemns, quod tamē apud eos tantum accipit qui res suo metiuntur iudicio: nō norunt divinitus traditis. Falsę doctrinę professoribus bonā conciliant opinionem cōtraria. Falsā porrō signa sunt, alias quę falsam narrantur, aliās quę cum aut ab hominibus, aut à satana sint conficta, & composita divinitus edita creduntur.

Quę autem opiniones mutant, aut cuiusque sua sponte in mentem veniunt: aut neque est paucos aliquot seductores esse qui ceteris proponant, quod ferē fit, alioquin vix accedere vltra insignis posset mutatio. Ac seductores quidem aut publicē adversus receptam doctrinam docēt, aut clā, aut repugnante aliquo, aut nemine. Sed

vt palam posset quis nemine repugnante
cepta doctrinae contradicere, oportere
populo nullam prorsus ingeniorum di-
sitatem esse, quod fieri non potest, atque si
tentiores etiam fuerint qui aduersantur,
qui fauent, impedimento erunt seducti
nec dubium quidem est: quin, quo tempore
est in populo verus dei cultus, si quis
serere dogmata conetur, plures aduersarij
sint, quam fautori: nisi forte pessime affectus
vniuersus esset populus: seductorque ma-
ma ad id vteretur arte, utpote si prius ma-
na aliqua sapientie esset, sanctitatisque opor-
tionem adeptus, aut si eorum abuteretur au-
thoritate, qui tales haberentur, quod o-
faciebant illi qui ad ecclesias epistolas affe-
bant quasi ab apostolis missas, aut alta
trudebant scripta falsis titulis inscripta
tali impostura simplices seducebant. T-
fuit Nicodemi evangelium, & Petri itin-
erarium, & alia, neque solum integra scripta, quae
partus non suis supponebantur parentibus
sed depravari etiam veros partus multos
fuit querela. Sic sunt inter Augustini & al-
orum clarissimorum virorum opera suppo-
titia non pauca, & loca multa deprava-
Tanta fuit autem quorundam impudentia
ut vel viventibus authoribus, eorum scrip-
tis insererent quae persuadere cupieba-

Id quod Origenes sibi accidisse queritur. Alioquin videntur errores initio vix aliter pargi posse: quam inter paucos, & clam. Quin & hic intelligere licet: vt possit seductor quispiam paucos aliquod à recepta doctrina clam avertere: valde tamen multos, quin id tandē palam fiat, non posse, vt quæ mutatio animadvertitur, vix fieri posse videatur absq; controversiis. Ac qui aduersantur, aut ratione repugnant, aut authoritate: ratione quidē, si quis verbo aut scriptis receptā tueatur doctrinam, & impugnet novam: siue argumentationibus ad id vtatur, siue testimonijs: authoritate autem, si ij qui præsumunt ecclesijs, aut ipsæ etiā ecclesiæ cōmunibus suffragijs novam illam doctrinam seu impiam, & Dei verbo repugnantem dāment: & si magistratus pœna constituta eam loceri aut defendi veret.

Quemadmodum autem si ritè resistatur reductoribus, omnia eluduntur satanę cōsilia: ita verisimile est admodum, satanā huc omnes suos dolos, omnem suæ versutiæ ac perfidie vim conferre: vt quicquid fiat sibi resistendi causa, non solum sua non impediat consilia: sed adiuvet etiam, promoveatq; vehementer. Quare operæ precium fuerit, quibusnam id assequatur stratagematib; intelligere. Primum igitur ad rationem quod atti-

attinet, quæ seductoribus obijci solet, quæ
disputando fit, siue id coram, siue inter
sentes fiat: illud certum est, ita demum
vim habere falsi dogmati resistendi: si co-
modè palàm faciat & infirmitatem fun-
damentorum eorū quibus id innititur, &
firmitatem eorum quibus nititur recepta
doctrina, præterea si ijs quibus cum res est,
pacato animo, incorruptoq; iudicio dilige-
ter eam expendierint, nisi ergo & ratio sit
iustitiam: & oratio ad hanc tum animi
tranquillitatem, tum iudiciorum (vt ita
eam) sanitatē adversarios perducendi
habuerit: sed potius contraria omnia effu-
endi non resistet satanæ: sed savebit mirum
in modum. At verò expendere quæ ratio
sit ad adversarij ingenium, iudiciumq; ac-
comodata: quæue non sit, haud sanè po-
tuit quispiam, nisi ipse pacato sit animo, me-
neritq; id se expendere, ac diligenter quæ-
rere, oportere. Cumq; pacato ad id animi
esse oporteat: quænam turbare animum
possint, latere nō debet. Ac ferè quidem
vt commoveare: si privatim tua quid intus
sit doctrinæ mutationē nullā fieri, id quod
in omnes eos cadit qui docendi funguntur
munere. nō enim doctrinæ fieri potest mu-
tatio, quin de eorum dignitate existimetur
neq; quasi minus vera docuerint, atq; et

et. quod commodis decedat plurimum, facit etiā
de doctrinæ amor: vt haud facile æquo a-
mo ferre contradicentem possis, atq; vt
similitudo omnis morum, studiorum, opi-
nionumq; ad amorum conciliandum valet
primum: ita ad odium dissimilitudo om-
nis momentum habet, quod si ad hæc, pro-
pterea ab adversario, criminationesq; accesse-
rit: multo etiam maiore vi moveantur a-
mi oportet.

Neq; sanè quicquam aptè infirmaveris:
si antè, quid sit, intellexeris, at verò qui
non attentè, qui non patienter audit, qui
non iudiciū suspendit ad finem vsq;: quid
dicatur satis assequi non potest, sed cum ad
finem quodq; verbum divinare sibi vi-
deatur, qd sibi alter velit: eiusq; verba suo
conueniat iudicio: fiet, vt, cū aliud ille vo-
uerit, aliud hic intellexerit: non adversarij
argumenta confutet: sed quæ sua temerita-
tis, falsaq; interpretatione ipse sibi finxerit.
atq; hæc quidem tum accidunt: quum odio
obbetur adversarius, & quum irati ei sumus:
et maximè si eum contemnamus. Contē-
tus porrò primaria, ac propemodum vna
causa est: si ipse tibi nimium placeas, si ni-
mum arroges siue scientiæ, siue iudicij. Si
quod est autem vitium, ad quod homo na-
tus videatur: arrogantia est, quæ vires atq;
incre-

incrementa colligit varijs ex rebus. Quo genere primum illud est: si de homine quo magna multorum accedere videtur opinio: si pauci aliter sentire se præseferant; habeantur ipsi paruo in precio. Cum coniunctum illud est: si quis sibi videtur suæ sapientiæ iudicijq; magnū iam certum specimen dedisse, quod accidit ijs qui ex disputationibus victores plerumq; aut per evadere vili sunt, quiq; ad populum sæpe verba faciant: qui contra dicant non habent, aut nunquā, nisi enim magna scientia caveant, vix fieri potest quin sibi se scire sapere videantur: ceteros autem præseferant, ac pro nihilo ducant. Ac notandum quidem illud est: Obsequium amicos, veritas odium parit. Quare quorum ea sit sententia: ut prodesse posse videantur, & obsequium commodare atq; incōmodare: honorem facere, atq; ignominia: ijs non facile quis tradixerit, sed assententur potius quam verum rimi. Neq; verò putes, ut assentatores timentas, Romanum te esse pontificem oportere. Nam cum iam sacris literis non ita multum admodum dent operam, præter eos ad Ecclesiastica munera animum adiecit magis de ventre magna ex parte, quàm de liore vlla de re solliciti: quorum aut sumptibus aut commendatione ea munera im-

tran

ntur (præcipue videlicet authoritatis
 iusq; Ecclesiæ pastorum) tamen alioqui
 nimè opulenti sint: ijs tamen haud ali-
 assentari plerosq; videas: atq; si apud
 manum illud Idolum opulentissimis in-
 rent sacerdotijs, quid fiat autem, si cum
 thoritate ad munera promovendi, mag-
 vllæ opes coniunctæ sint? Sed ne illud
 idem nihil est: quod (quemadmodum
 ne quidem multis locis vsus fert) cuius-
 e vita ac fama concionatorum (quos
 cant) censura sit exposita, vt si eorum
 curras offensionem, ac propterea censu-
 n, infamia planè obruare, quo quidem
 vt nemo non malit eos amicos habere,
 am inimicos, vtq; qui ijs se opponere
 it, nisi gravissima adductus causa, haud
 ilè invenias. Cum quibus quidem re-
 si eruditio coniuncta sit aliqua, quæ vel
 a, vt Paulus testatur, non sua quidem I Cor. I.
 pa (quippe quæ magnum Dei donum
 sed humanæ naturæ vitio, *inflare* ho-
 nem solet: permagna omnino fiet ad
 ogantiam, insolentiamq; accessio. Qua-
 cui ex horum numero seductori resi-
 dum sit: nisi caute expenderit quid fa-
 e alioqui possit auctoritas, eruditio, o-
 m affluentia, si qua sit, ac nominis cele-
 tas, mirandum admodum fuerit, nisi in-
 B solen-

*Non dispu-
tāt homines
hodie, se d vix
ātur, digladiā
tur, feruide,
maledice.*

solenter, arroganterq; fecerit, vt aduersus
obijciat quicquid in buccam, ac nihilo
nisi sibi vehementer placeat: vt ipse se
loqui velit, ac saepe nondum parta victo-
riam triumphare, quo fiat, vt bona causa ma-
nifesta defensorē tam incipiat videri
bona. Quin & illud fere vsu venit: vt qui
quis certo persuasum aliquid habet: ra-
tionesq; quamobrem ita sentiat, tenet: ha-
bere possit quodammodo non mirari quoniam
quod ipse videt, non videre, itaq; nisi
vno verbo indicata ratione alter cedat,
si per animi perversitatem, pertinaciam
id fieri certum esset: ita excandescit: nihil
tam prope est, quā vt veniatur ad con-
tentionem. Cumq; perturbatus animus neq; in-
terrogare, neq; iudicare recte possit, si ei quod
errore ducitur, praterquam quod etiam
rum apte alioqui confutetur error, in
maledictis perturbetur animus (quod
fit ab ijs qui superiore de loco pugnae
intelligunt) ille quidem multo minus ag-
noscere errorem possit. Tale est etiam ho-
minis ingenium ad nimiam videlicet animi
tentionem superbiamq; nati, vt omnibus
bus, si possit, antecellere alijs videri
Quo fit vt invitus admodum cedat cuius
aut suos fateatur lapsus, atq; vt quisq; ma-
ximè invitus facit aliquid: ita se id facere
habere difficillimè intelligit. Argumento

sint, qui in foro quavis de re litigant. si enim sit negotij, eis qui iniuste quid aut negant, quod iniuste faciāt, perire? Ac quo magis etsi incaluerint cō-
 onē animi, eo durius, graviusq; videā-
 edere. Quare si, praterquam quod ei
 errore verletur, errorem parum apte
 mq; perspicuē demonstraveris: quod;
 ui etiam verbis asperis eius turbaue-
 imum, illud accesserit, vt erroris mag-
 inem, foeditatemq; intempestiuē ex-
 es, vt si mirari videre quemquā tam
 iudicio, tam stupidū, bardumq; fuis-
 i tā turpiter hallucinari potuerit, aut
 dixeris eiusmodi, quid illud fuerit ali-
 pām homini quicquid reliquū iu-
 rit eripere, prorsusq; ad insaniam adi-
 Ut nihil minus possit iam, quam erro-
 illum vel suspicari, nedū palām agnos-
 ac fateri.

igitur in disceptationibus si admit-
 vt ei qui errore ductus ipse, seduce-
 os, haud perspicuē demonstratur er-
 di seductori opposuerit se se, quid ille
 non intelligat: proptereaq; non illa
 illat, sed quæ ipse sibi falsa suspitione
 it, receptamque doctrinam tuea-
 nijs rationibus quibus oportuerat,
 epris quibusdā, quales videlicet col-

ligere remeritas dementatusq; ira
potuit: quas quidem diluere prom
& qui errat non victum se putet, sed
gravibusq; insolenter affectū iniurijs
modi quidem disceptationes, et si vi
repugnent institui videntur, adeo
nullum eius frangunt consilium: ut
instituta promovendum omnino ap
ri possit nihil. Errores enim nō oppo
sed invictos reddunt, nō extorquent
tē spargunt, non tollunt, sed propa
mirum quidem in modum. Invictos
reddunt, propterea quod ei qui err
ex ijs quæ contra afferuntur, facile
ptum habeat effugium: magna cau
quam obrem firmiora quæ sibi obij
non esse sibi persuadeat, cumq; vide
argumenta sua confutari: sed nescio
lia, quæ ipse ne cogitauerit quidem
quid ni credat id ideo factū fuisse:
rea quod cū ad sua quod responderet
haberent videriq; tamen vellent respo
re: cavillati sua verba fuerint? Quibus
planè cogitur pro certo statuere: nō
errore versari: sed eos qui sibi adver
Quod si etiam accesserint acerba,
ria, iniurijsq; plena verba: ac si place
minæ, & alia eiusmodi, quid superest
si ut sibi firmissimè persuadeat: adu

ira, cum ratione tueri eorum causam ne-
 rant, in sola vi, atq; insolentia præfidiū
 sed omne collocasse? Cumq; ex iniurijs cō-
 urijātur odia: quid est quod errores maio-
 si vitare possit pertinacia? atq; cum quisq;
 deo errorum, quā odiorum hæredes, suos
 : vt nunquat posteros: fit vt evelli ex hominū
 o apud his nunquā possint. Ita scinduntur po-
 ppe in sectas, quæ se invicem odio prose-
 uentur plusquā Vatiniano nulli parcen-
 paginiuriæ generi, in quo quidem eo magis
 ictor induigent homines: quod haud videā-
 i erantibi in eis luis parēre animorum permō-
 cile libus, sed rem Deo vehementer gratam
 care, cum interim propterea & maiorem
 obijurant indies iram Dei: & densioribus
 videntur tenebris. Errores latè spargunt
 scioceptiones illæ: propterea quod qui fi-
 lem in ijs strepitus, quæ inde exoriuntur
 le: ex multis materiā præbent sermoni-
 de atq; vt magna est vbiq; animorum, ju-
 t reorumq; diversitas, res variè admodum
 uibantur, & accipiuntur. Itaque fit: vt si
 e: non errorē improbent. nonnullis etiā arri-
 dunt aliqui etiā, quā ipsū improbant errorē,
 a, improbabunt simul ea quæ fuerint ad eū
 lacegnandū adhibita, veluti insolētiā, ma-
 eretia, & alia eiusmodi: incipientq; propte-
 adus minus placere ij qui errori opposue-
 runt

runt sese, ex quo fiet ut alium quempiam v
rorem admittant postea facilius. Cum
dem arridet error, rebus narrandis vi
sit non ei favere parti, quam probat: v
dat, detrahat, mutet suo arbitratu
atq; ita quasi contagio quædam serpi
lum, lateq; diffunditur. Propagantur
que inde errores multis modis. Prim
nim qui errori opponit sese, vix caver
sit: quin & ipse aliquem in errorem
dat: vel quod (quemadmodum pro
dicitur) Charybdim ut vitet, in se
deferatur, medium tenere nesciens,
facit, si quis, ut eis adversaretur, qu
pto Dei verbo, eiusq; lectioni tribuen
nia videntur, neque Dei spiritu ex
tore, ac duce ad illud rectè intellige
opus esse animadvertunt, ad solos d
afflatus transferre hominum animos
retur, ita enim requirendus erat sp
ut scripto verbo sua salua esset, d
non quasi humano invento cuiuspiam
rei divinitus tradite. Vel quod aliqui
mittat seductori non permittendum,
fortè fecerunt nonnulli ex antiquis
bus, qui ita restiterunt philosophis, v
losophicis rationibus Christianorū d
tum contaminarint puritatem. Fieri
potest: ut cum videaris tibi sententia d

vera tenenda sit verbis posse significan-
 Cuiuslibet, apertioribusq; exprimere quàm
 is veritatis divinæ literis expressa ac melius ca-
 pot: et tunc animum tollere (nunquam enim non
 atque humanum ingenium Deo cautius sa-
 serpentiūq; esse) eiusmodi vtare aut verbis,
 tur et loquendi formis: vt inde aliquando a-
 Primus minus vera piaq; colligi possit senten-
 avertit. Præterea cum quæcunque indicat con-
 rem vtriusq; vtriusque asserere multa soleant in
 pro am quique partem: si quidem contentio
 a se acuerat non nihil, inflammaveritq; ani-
 ens, hos: facile videas ab vtraq; parte non pau-
 , quæ & asseri, & negari, quæ compositis animis
 oueruntquam vel asseruissent, vel negassent, ac-
 excedit enim illud.

Furor arma ministrat.

Quodcunque telum fors obiecerit: arri-
 nos, tur, quale sit, furor animadvertere nō pa-
 tatur, quodq; semel temerè exciderit, præ-
 dictum inter contentionem: superbia ra-
 am fixumq; esse vult, atque inde novæ ori-
 quuntur controversiæ: eodemque modo er-
 um, res noui sine fine. Apparet etiam contē-
 uis nonibus confundi pariter & ipsas res, & in-
 s, venia, amittitur veritas, & multiedo adigū-
 ū dū, vt postea nihil constitui posse certi sibi
 erio ersuadeant, atq; ita religionis omne stu-
 tiā diū adijciant. Quin ne illud quidem abesse

Videtur posse: vt dum de vno quopiā
 sionis puncto perpetuò rixantur: alia
 ta quasi contempta in oblivionem ve
 & fortè præcipua: vtq; talis quædam
 tur consuetudo, qua pius ab impio
 vna re discernatur (qualescunque alio
 sit vita) quod quæ hæretica habetur in
 aut altero puncto doctrina, ab ea valde
 horrere videatur. O si in conspectu
 quot quâtasq; clades attulerit Christi
 no satanas, quasq; vastitates fecerit ho
 no contentionum telo: planè ferreus
 qui tenere posset lacrymas, neque equos
 fanaticos nunc queror spiritus illos satis,
 emissarios, qui nunquam cessant curio
 inanes, atq; impias lites ferere: quid
 ab illis expectares aliud? sed eos multo
 gis: qui cum verum Dei cultum ament,
 iatis consideratè in religionis versantur
 troversijs, neque animadvertunt se ple
 que studio quodam honoris Dei, puncto
 doctrinæ conservandæ, sed vehemèter
 cipiti, multa facere, quibus, cum belliss
 se arbitrentur Christi causæ prospicere,
 men ita satanæ rem agūt, vt quid optet
 huc, vix relinquunt. Immò vero nec v
 res quidem pastores, quosdam dico re
 imperitos, sed præcipuos quosque, in
 inquam, ecclesiæ columnas, neq; sanè

tantum ætatis: sed omnium, prophetas
 (appellantur) apostolosq; excipio. Lice-
 im mihi aliquando ecclesiæ vicem do-
 ac meas communibus calamitatib. dare
 ymas. Qui hujus culpæ partem habet
 am sciat se hîc nihil attingi, nominatim
 in nem accusamus: quin etiam ad quos-
 q; hæc pertineat culpa, quicquid dici-
 mus, facimus non eos incessendi, aut notâ-
 rî causa: sed corruptelæ tollendæ qua in
 ecclesia perniciosior pestis esse possit nulla.
 in hîc hominibus bellum indiximus:
 quos & servatos, & ornatissimos esse cupi-
 mus, sed satanæ. Ipsas tantum res (vt præfa-
 mur) persequimur, quæ ferri sine cer-
 do Christianæ reip. perniciæ non pos-
 sent. Quod si qui fieri id nō posse arbitra-
 rentur, quin ipsi quasi digito monstrêtur: ab iis
 ut intelligere perlibenter velim, vtrum æ-
 plerius fuerit, eorum ne dignitatis, ac famæ
 punonē me habere, an salutis publicæ? Cer-
 er quidem si ii sunt qui videri volunt: Dei
 lissiq; honoris amantes: non tantum offi-
 re, am hoc nostrum bonam in partem acci-
 terent: sed magnas etiam Deo agent gratias:
 vti quod per aliquem tandē (quisquis ille sit)
 refecerit, haud esse ab se ea consilia, quæ
 ipsi ecclesiæ saluti arbitrarentur imprimis
 necessaria. Sin autem ij sunt (quod minimè
 suspicor)

*In contro-
versis tra-
dendis sum-
ma lenitas
ac mansue-
tudo necessa-
ria.*

suspitor) qui suam ipsorum dignitate
bus omnibus antiquiorum ducant
quidem officii non fuit : cum bonum
statum, ac salutem, tum Dei honorem
famæ postponere. Neq; sanè eorum
pluris gratia fuit, quàm Dei facienda.
hominum vecordia: occupaverat pen-
versum terrarum orbem evangelium:
fuit contentionum, tantum litium, tan-
rixarum de religionis apicibus, ac plenis
de rebus non maximi ponderis : ut per
tim penè interciderit: certè vix aliqui
angulo reliquæ supererant exiguae tan-
quædam. Nostra etiam ætate Dei boni
quædam incredibili lucis aliquid obor-
nobis erat: nos autem quid facimus?
fortè majorum nostrorum perterriti ex-
plo sedulo inquirimus quæ acciderit
Christianus populus in sectas primùm
cerptus fuerit: mox autem cum pia san-
doctrina morum etiam disciplinam
nem amiserit: ut ejus pars maxima ne
quidem Evangelii nomen retinuerit :
auditam socordiam infinitis dignam la-
mis, immò verò ut si exemplum ex-
nullum quo quid cavendum esset mon-
mur: ita eisdem vestigiis pergimus de-
clausis oculis omnia evertere. Neq; quod
quam prætermittimus, quo majorem quæ

vnquam fuerit, vastitatem faciamus.
 quot exorta sunt olim sectę, creveruntq; in
 mensum: quarum si initio in controver-
 lenitas, ac mansuetudo adhibita fuisset
 qua: si patientia, si modestia, si pacis stu-
 dium: ne nomina quidem ad nos pervenis-
 sent vnquam? Sed nos vt pedem ponere
 extra semitam videtur quispiam: nihil aliud
 , tan- etu opus esse arbitramur: quàm vt proti-
 pleus classicum canamus: convitiis, probris,
 vt p- amoribusq; omnia repleamus: quicquid
 aliqua buccam venit: cum nihil persape sit in-
 aptius: videtur quod obijciatur, aptissimũ
 bonę sic bellissimè nos officio nostro satisfacere
 obone, & magnam nobis propterea deberi lau-
 us? Mem arbitramur: prudentissimi videlicet
 ti ex homines: qui ad incendium extinguendum
 erit oleum afferamus. Quin hic, vbi considera-
 nũm-issimis opus est consiliis: valeant irę: vale-
 san- et arrogantia: valeant clamores: atque vna
 am- hic dominetur ratio: non quam satanas gu-
 ne- pernet, sed Dei spiritus.

Principio autem cavendum est etiam at-
 que etiam, ne vlla non necessaria movea-
 tur controversia. Offendit quid fortè au-
 tem quasi insolens? Tuus sanè, vt occurras
 de te protinus hortetur sensus dexteritatis vl-
 ; quilius minimè idoneus ille quidem magister
 qu- vt eo authore, ac satana instigante ad mini-
 mam

mam quamlibet occasionem præceptum
 ma imis æquaturus sis. At magna inq
 res est, magni plena periculi, consilio
 nō temeritate est opus. Quid enim si q
 audisti, novitatem quidem præse ferat
 quam: cum tamen insit nulla: sed tantū
 accidat: quòd præter ejus qui dixit sent
 tiam, interpretatus verba fueris? Quæ
 tur sit insania: ubi de rebus conveniat:
 verbis lites excitare, ac quasi nubes pug
 cedere? Atqui si accesseris, si amicè hum
 neq; quid sibi homo velit interrogaver
 verbis explicatis controversiæ sublata
 casio fuerit omnis. Quòd si insolens om
 nō sit aliquid, ne tum quidem protin
 cōsultum est illum rixarum versutissimū
 seminato rem classicum canentem audire
 sed quando dictum est, nunquam pop
 lum aliquem in tanta versari luce: ut ne
 sint aliquæ errorum nebulæ: expende
 dum prius diligenter est: consentiat ne
 ne cum ea doctrina quæ est divinis liter
 comprehensa. ne quando fiat ut cum te p
 tes errori cuiquam resistere, veritati resist
 Sed hoc quidem fieri oportere, ut verita
 nunquam resistatur: quantumcunq; tan
 dem habeat falsi speciem: nemo est qui no
 perlibenter fateatur, sed ut ipse id cavea
 quum tempus est: id verò tam difficilè e

actu, quàm quod difficillimum, Quam-
 unq; enim doctrinam quisq; semel imbi-
 berit, eam non veram esse non potest sibi
 persuadere: ac proinde quicquid ab ea di-
 crepat falsum esse: eiq; , ne fidem inueniat,
 resistendum. Quòd si ita comparati omnes
 sentiant: vt quicquid novitatem sapiat, rejici-
 unt: quisquis fuerit in Ecclesia error, extir-
 pari nulla ratione poterit; quin potius ex v-
 pugno illo pedetentim pullulabunt quamplu-
 rimi. Quid faciendum igitur? Certè illud
 extra omne est dubium, quòd si ii qui in er-
 ra- tionibus versantur, ita essent comparati, vt
 omnes vellent patienter, ac pacatis, compositisque
 animis ab se dissentientes audire, rationūq;
 diligenter momenta expendere: perinde ac
 si fieri aliquo pacto posset (quicquid tandē
 videatur) vt errarent: fore vt pleriq; revo-
 carētur ab erroribus: sed ideo in iis eos ob-
 stinatè perseverare: quòd venire in erroris
 ne suspicionem vilam nequeant, vt quicumq;
 aliter doceri ac ipsi sentiūt voluerit: extem-
 plo opprimendum indicta causa arbitren-
 tur. Quis igitur non intelligat optimum il-
 lis consilium futurum, vt quicquid audirēt
 à suis persuasionibus alienum, non statim
 rejiciendum putarent: sed subsisterent nō-
 nihil: atq; ita cū animo suo cogitaret vnus-
 quisq;: Mihi quidē vera videntur, quæ ha-
 &enus

1. Thes. 5.

Stenus cum vulgo credidi: sed quid si
 idem accidat quod valde multis solet:
 quod mihi maximè certum esse videatur
 in eo potissimum errem? Quidni enim
 diam hominem prius? Quidni expendam
 quod dicit? Pauli præceptum est: *Propheti-
 tias ne spernite: omnia probate: quod bonum
 est tenete.* Ac discere equidem perlibenter
 velim ex te: quisquis es, qui certissimè
 nem abs te abesse errorem opinaris, opi-
 ris dico? Immo & qui plenè id vides,
 palpas: qua nam putes adduci ratione
 posse qui errant: errare se vt suspicientur
 vtq; ob id reddantur paulò ad audiendum
 attentiores? Ea opinor: quòd certum sit
 nimum multis id accidere, neq; ijs tantum
 ex indocta plebe, sed viris etiam eruditissi-
 mis (quod infinitæ propemodum agitat
 inter eos controversiæ testantur) vt cum
 certissimè sese rectè sentire arbitrentur: ma-
 ximis tamen involuti sint erroribus: itaque
 prudenter facere, qui cum se homines esse
 meminerint: vt tam decipi ipsi, quàm vlli
 lū potuerint (etsi errare haud intelligunt
 quasi tamen errare possint: attentos se audi-
 tores præbent ijs qui se meliora docere pos-
 se profitentur: atq; id ita faciunt vt non ta-
 men nisi diligenti facti examine admittant
 quicquā, implorato etiam divino ad id au-
 xilio

o: prorsus (inquires) ista: agè verò: apud
osnam valere hoc exemplum rationem-
e vis? Apud eosne, qui rectè sentiunt?
n id vis (opinor) sed apud eos solos qui
ant. At hoc ipsum cognoscere vellem
ecet: qui probaturus sis eam rationem
magis qui errant, quàm iis qui non er-
r? Anne hoc ipso quòd errent? At ne in-
igunt quidem fieri posse vt errent: idq;
hic agitur ea ratione, aliquam in suspiti-
em erroris vt adducantur. Quòd si tam
esse se ab errore certò putant ii qui er-
r, quàm qui rectè sentiunt: immò verò
runq; multo certius: *cum stulto* (vt in-
it sapiens) *sua pulcherrimè arrideant ra-
ones*: sapiens autem quærat consilium:
et alia sit via agnoscendo errori, si modo
eclesia sit vllus, equidem non video:
àm si generaliter illud statuatur: Prop-
ea quòd tam proprium sit hominis er-
re: neminem ex omnibus qui modo ho-
sit, tam confidentem esse oportere: vt
are se non posse persuasum habeat: vtq;
niquid tandem in controversiam vene-
arbitretur se frustra ea de re cuiusquam
ba auditurum. Sed hærendum (inquis)
religionis doctrina non est: immò explò-
rum habendum quid teneas, ita est, prop-
eaq; perdifficilis est ad expediendum
nodus.

nodus. Veritati resistere, erroremq; nescire, atq; abjicere, si sit qui indicat, sit, vehementer malum est. Qui enim rem in erroris agnitionem venire, quàm vel posse se putet errore duci, ex quo fiat ut ad audiendum se committere non potest: sed neque hærere in reliqua doctrina licet, quoniam nos igitur tam filo exitum ex tam perplexis invenimus, quàm ambagibus? Sed abjicienda tamen spes est, inveniendus est omnino exitus. Ad quid quidem jam omnino certum est, ut in resistendum esse nunquam, sed ne quidem est dubium, qui errat, dum intelligere eum non posse, quòd error tam lam est etiam maximum esse ad veri agnitione impedimentum: si quis vehementer persuasus nullo se errore duci, rectam erroris agnitionem viam esse, primum ingressum: si qua erroris incidat suspensio. Quid ergo? Hæitationem ne in fidei rebus perpetuam probemus? Ne hoc quidem immò verò dandam puto operam: ut veritatem assequamur quàm fieri possit certissimam. Quid tandem autem? Cum circa rem aliquam, & benè persuasus possit, id quod res est credens: & male ter credens atq; est: cumq; is qui benè persuasus, possit & perfecto quodam modo

se persuasus, quod accidit ei qui certam
perspicuamq; adeptus sit scientiam: & im-
perfecto, quod accidit iis qui vera illi qui-
am amplectuntur: sed opinione ducuntur
entium: certam autem rationem reddere,
tamobrem ita sentiant, non possunt: illud
constat, in quo certa sit scientia, vt veras,
instantes infallibilesq; causas suæ senten-
tiæ, quas reddat, habeat, eum ea de re ad-
eici jam in dubium non posse, aut seduci,
quo sequitur: quicquid illi des confi-
ut in suspicionem venire conetur erroris,
obesse ei nulla ratione posse: iis quidem
rebus quarum habeat scientiam: multo
minus ei obesse possit, qui pravis
obutus sit opinionibus. Etenim qui ita
sentiat, vt se etiam errare suspicetur: jam non
uni ex parte errat: sed partim errori,
partim veritati adhæret, atque quo ma-
ius se veretur errare: eo est veri agnitioni
opior. Superest ergo videre, quid de
dicendum sit, qui, cum veras ample-
ctuntur opiniones, rerum tamen scienti-
adepti nondum sunt. In quibus sa-
pe erroris suspicio aliud non est, quàm
idam ad errorem accessus, id quod vi-
ri non potest per se non malum: sed & si
scientiam falso arroges: cum opinio-
nem tantum habeas error sit. Atq; vt error
non

non potest esse non in malis, malum
 tiam in perniciosi alicujus erroris ve
 periculo. At verò qui opinionibus du
 tantum, neq; explorata habet quæ
 fieri potest in errorem vt seducatur. It
 in periculo versatur, id vt accidat;
 mum est autem ab omni eximi per
 Quocirca quemadmodum, etsi dolor
 nis in malis ducitur, si tamē suscipiatur
 vis morbi depellendi causa, boni, & qu
 insignis, rationem habere videatur: ita
 opinio infirma quædam invalidaq; fir
 entia, & animi si non morbus quida
 certè constitutio morbo obnoxia: qu
 spicionem injecerit erroris commemo
 one tam multorum, qui cum nihil min
 bi persuadeant, in maximis tamen ve
 tur tenebris, eum in finem: vt certæ co
 tisq; scientiæ adipiscendæ viam monst
 non perniciosum dare consilium, sed sa
 re, ac vehemēter necessarium videri d
 Quominus ergo vera docere parato
 tium facessas vnquam: aut necesse est
 nium quæ venire in controversiam vno
 possit in ecclesia, scientiam consec
 quàm plenissimam certissimamq;: id
 quanti sit operis, quis non videat? Au
 tè, si quando quid audieris auribus
 paulò insolentius: ante quàm damne
 sisten

dum paulisper est, cogitandamque,
 n habeas ejus rei scientiam. Ac ne fal-
 vehementem persuasionem certa pro-
 tia accipiens: quid scientiæ, quid opi-
 s nomine accipiendum sit, videndum
 quod ipsum tamen facere nos decet,
 quasi philosophos, sed vt Christi disci-
 p. Nihil certius est quam nos (ad re-
 nis doctrinam quod attinet) habere
 certi posse: nisi ex divinæ vocis testi-
 o. Testantur id complura divinarum
 rum loca: sed hæc pauca instar erunt
 morum. David quidem Israelitici
 li rex, idemque magni nominis pro-
 , cum instituisset Domino templum
 ituere: Dei tamen in eo divinare vo-
 rem non potuit: neque verò melius
 Nathan magnus & ipse propheta, at-
 illo, suum vt institutum imple-
 ndo: quippe per quem Deus Davi-
 duerit ne sibi ædificaret templum vl-
 quod quidem minimè contemnen-
 est exemplum. De Iosue autem,
 loysi successit, testantur literæ, spi-
 lum donatum sapientia: ei que pro-
 e Deum ad futurum se ei perpetuo. Sed
 ratum tamen ei est: videret vt im-
 legem quam accepisset à Moysè, ne-
 b ea declinaret vel ad dextrā, vel ad le-

*Divino ver-
 bo soli, Spi-
 ritui, precib.
 insistentium.*

2. Reg. 7.

Deut. 31.

vam, & ratio additur quamobrem: *ligas* (ait Dominus) *quid factu*
 Ex quo intelligere licet, ita demum
 stare nobis aliquid: si verbum est
 sed quam disertis verbis id habetur
 Non sunt, inquit Dominus, *cogitationes*
meae velut vestrae: neque rationes meae
vestris similes: sed quanto altius est cogitationes
meae vestras. Neque verò
 quomodocunque divinis inniti
 sed necesse est ea cognita habere
 spiritu interprete; quippe cum vi
 tor dissidentes de religione sententia
 inter viros doctissimos, atq; in divi
 literarum lectione exercitatissimos
 tur enim Paulus vnum Dei spiritum
 nas assequi res, neq; *hominis sensum*
capere quae sunt spiritus, neq; posse per
 quòd videlicet inepta illi videantur
 rum spiritu prae dictum omnia dijudicare
 circa qui *indiget sapientia eum habere*
 Iacobus. *ut à Deo eum petat.* Qu
 rebus efficitur eum demum divinarum
 rum scientiam habere, qui & solo D
 bonitur: & vera n ejus assequutus
 telligentiam, non alio quàm in ipsius
 ritu interprete. Atque hoc quidem
 dabunt etiam haud inviti, ad quod

I. Cor. 2.

Iac. 2.

his est oratio. Sed magna hic subest diffi-
cultas. Nam plerique quod tenent, persuasum
habent, id se posse divini verbi com-
mune testimonio: atque etiam suam intelli-
gentiam Dei se spiritum ducem habuisse, ac-
cessum: qui tamen toto (quod aiunt) non
aberrant. Videntur sibi spiritum ad-
petiisse, in eoque praesidium sibi omne
habuisse: qui tamen non animadvertunt
quavis alia potius in re situm habere,
non in eo. Atqui ante quam statuere pos-
sit, te spiritum ejusmodi adeptum,
et ductu quid didicisse: quicquid ta-
men ut potuerit tibi quid persuadere,
conceptam jam persuasionem confir-
mari, quod genus est de te, aut alio quo-
libet homine opinio, de illius scientia, ju-
sticia, spiritu, sanctitate: deinde eorum qui
non sentiunt multitudo, aut eorum qui
dubitant, mirantur, ex te pendent: tum
non temporis diuturnitas, qua invaluit
sententia impugnatur: denique quic-
quid Deus non est, neque ejus verbum: ab-
ducere oculos, animum, cogitatio-
nemque omnem oportet, non secus ac si
extaret ejusmodi: ut tandem autem
in quacunque alia spe fiduciaque, in
Deum oculos, mentemque defige-
re, vno illo pendere: atque ita compara-

tum ab eo spiritum petere. Id si feceris
frequenter, si seriò, si fidenter, tum de
jure optimo nullo te pernicioso erro-
neri statuere certò poteris: aut, si ter-
fore ut is tibi pate fiat. Sed hæc quæ
sunt ejusmodi: ut multò promptius
verbis, quàm te exprimere, adò arti-
tiaz temeritatq; obnoxium est huma-
ingenium, adò errori: adò etiam ad
libet nascitur potius fiduciam quam
Deniq; tam vaser, diligens, variusq; in
dus artibus satanas ad fallendum:
ubi summa omnia feceris, magni tam
negocii, non alicubi hallucinari. Quo-
men eum in finem à me dictum in-
minimè velim: ut putem divinis in-
certitudini loeum esse nullum: à quæ
sententia tam longè absum: quàm quæ-
gillimè. Sed illud nullo pacto velim,
ad certitudinem nondum pervenit
forte; falsis adhuc immeris: est opus
bus: scientiam sibi arrogaret, sed eam
dipisceretur daret operam: & eam quæ
operam quam oportet. Qui semel a-
spiciam certamq; pervenit scientiam
tare illum quantum volueris: faciat
ipse quantum potest, ut errare se suspi-
venire tamen in erroris suspicionem
quam poterit. Exhortationes igitur

di iis movere suspitionem solis possunt,
aut errant: aut nondum firmam con-
sentemq; adepti sunt scientiam: adipisci
eam adhuc possunt: quibus cum re-
monstratur ad eam perveniendi via:
oneanturq; à quibus eos cavere impedi-
entis, decipulisque oporteat: equidem
tamobrem quod iis datur consilium vi-
ri possit non vehementer utile ac saluta-
re, non intelligo. Quare quo minus justam
prehensionem quis incurrat vllam veri-
tati opponens sese, sive publicè sive priva-
tim, & sive verbo, sive scriptis, vehementer
cauerim, ut quicquid de religione sentit:
examinaret singillatim quibus rationibus
adductus persuasum id haberet, quàm dili-
genter, quàm certo spiritu divinas excusse-
rit literas, quam circumspectè prudenterq;
de omni prorsus re quæ neq; Deus sit, ne-
que Dei verbum, oculos dejecerit, tum au-
tem qua fiducia preces ad Deum fuderit,
deniq; quàm certam habeat rem quamli-
bet. Sed ut feceris hæc omnia quanto max-
imo potueris studio, cum neque ingrata
Deo esse vnquam possit modestia, neque
dispicere preces ejus qui non cesset pe-
tere majore indies sese donari fidei cer-
titudine, tamen si quid novi, propterea-
que falsi atque impij tuas verberare aures
C 4 videatur

videatur, adhuc optimum factu arbitror Deu
antequam te objicias, subsistas non eo c
cogitesq; cum animo tuo etiam atq; fieri
quàm exploratum habeas, falsum imp sed
que illud verbum esse: ac denuò pre hab
à Deo contendas ardentissimis, ut si iam
ita sis sententia, in ea te magis ac acis
confirmet, sin humanitus tibi quid con us sit
gat, oculos tibi ita aperiat, tantumq; ne til
pertiatur luminis, ut agnoscere erro porte
possis, atque abjicere. Nam si nos mali sub
simus (ut ait Dominus) ita sumus affi pe
ut bonis rebus donemus filios nostros, q; b
si panem petierint, lapides damus: ne sat
serpentem, si petierint piscem: quid de ver
lesti patre censeamus? Eum ne, cum s, q
quam censem ab eo veri petere certit d si
nem, desiderio videlicet accensi ejus nat
faciendi voluntati, veritiq; ne qua fiat sit
per errorem hostes fiamus veritatis, et ad
ne (inquam) censem pro veri certate
dine errores, pro luce tenebras nobis us
missurum? Quàm esset hoc ab infinita ti
jus bonitate, atque adeò à certissimis illi
promissis alienum? Accedit & illud, quod a
cum (ut dictum est) certi habere possim fa
nihil nisi à Deo docti, neque precibus pos se
scribere Deo tempus, intra quod nos o
ceat, possimus, ut oculos à rebus omnib; ri
quam

Deus non sunt abduxeris, vt omnem
eo collocaveris fiduciam, adhuc, ra-
fieripossit vt nondum sis a Deo edo-
sed per eum ipsum quem pro sedu-
habeas docturus te sit, nam si te qui-
iam docuerit, tantum etiam addide-
ucis certitudinisque, vt hasitationi
us sit relictus locus, tantum cauendum
ne tibi fucum faciat satanas, meminis-
portet quantus ille veterator sit: quàm
sub angeli lucis (vt Apostoli verbis
) persona imponere noverit: explora-
q; habendum est, neminem sibi ab eo
satis cavere posse. Valeat autem vox
verus est error iam diu, ac sæpe confu-
s, quid sit adhuc malè defensa causa est?
d si hactenus & opugnatoris, & pro-
natoris partes vnus egit satanas? Sed
sit ita sanè, saltem certè vt tuo exem-
ad eam quæ omnino necessaria est fa-
atem eos provoces, qui errant: quo-
us sint ad eos qui se doceri velint ob-
ati: vtere ea comitate: vt prius audias
colligasq; quam damnes. Saltem vt que-
ansam omnem adimas, quasi indicta
sa rem reijcias. Quid? an fortè re sæ-
pse excussa minus fiet veritas conspicua:
non magis ac magis indies certa, atq; il-
lis? Proclivius quidem nihil est, quàm
qm serere: at cœpta cum fuerit, haud tam

facile est finem invenire. Itaq; appo-
 me Salomon, *eum qui litem movet ei*
 parat, qui *aquis viam aperit* (intelligi-
 tem quasi magnum aliquod amplum
 stagnum collectis) nam initio quidem
 temnenda res videtur, at viam sibi illa
 gis ac magis amplam, ac profundam
 viresq; maiores comparat: dum aggre-
 latè abruptis, quicquid obuiam fit, per
 fossas cavat: agros glaria colluvieq;
 git: arbores evellit: ædificia solo a-
 atq; horrendum prorsus aspectum pro-
 ita ex parvis contemptissimisq; contri-
 fiarum initijs videmus tandem mu-
 diffidijs, calumnijs, maledictis, cla-
 bus repleti. Ut qui non putat à mor-
 lite, nisi plane coactum cavendum
 tanquam maximo à malo: aut nihil per-
 videre, aut ecclesiæ salutem ne quide-
 li facere videri possit. Quare etsi tan-
 compertū omnino sit, falsum esse id
 spargitur adhuc tamen antè quam
 movendam ullam putes, quanti ea re-
 videndum est. Nam *de inanibus quæ-*
questionibus, præceptum extat Pauli,
 ut refutemus quicquid assertum fuerit
 si: sed *eas ut vitemus*: quare id vnum
 endum putem, ut avocentur animi à
 sis eiusmodi, nulliusq; precij quæstion-

propterea quod falsa dicatur, sed mul-
 magis ne bonas horas malè perdant,
 eter quàm quòd sæpe fiat, vt dum le-
 ima de re agitur: in hanc aut illam par-
 ab ingenijs contentions calore per-
 batis ea temere afferantur: quæ cum
 aioris sunt momenti, doctrinæ puritatem
 in parum labefactent. Accedit quod non
 nus facile ad probra, maledicta rixasq;
 eniri possit de asini vmbra si sit lis: quam
 maxima quapiam de re fuerit, à quibus
 alis magnopere Christianorum pectus
 edet abhorrere. Sed hoc opus, hic labor est:
 quæ inuitiles sint quæstiones ab ijs in qui-
 bus damnosus error sit, videre. Nam quic-
 uid in mentem venerit: statim satanas dat
 peram vt rem maxime grauem esse per-
 suadeat: vt, nisi exploratum sit, quid teneas,
 constare salutis spem non posse arbitrere,
 Equidem ita sentio: qui non vana curiosi-
 tate, aut ambitione aductus, quo videlicet
 argutus evadat divinis de rebus disputa-
 tor, sed vera erga Deum pietate, neque
 frigidissimo suæ salutis desiderio in divina-
 rum versetur lectione literarum: ei minime
 difficile fore cognitu, quæ fuitiles inanescq;
 sint quæstiones: quæne haud indignæ, quæ
 expiæcentur, sed tamen propterea quod
 multi hoc in genere non sine magno eccle-
 sia

fiat incommodo à scopo longè aber-
 haud ab re fuerit aliquam investigare
 onem, eamq; certam: cuius ductu discere
 re inter has & illas quisque possit ab
 errore.

*A curiosis
 questionibus
 abstinere, & etia
 re utiles qua
 les, quæq;
 vitæq;*

Igitur certum illud est: si quid vnum
 ad quod tanquam ad finem ac scopum
 omnis quæ de Christiana religione est
 doctrina, pertineat, quæ res (cognita
 fuerit) nullum ad eum finem usum adferre
 possit, ea de re inanem questionem
 nem futuram. Quare sit, nec ne finis
 præcipua eiusmodi, & si est, quis nam ille
 quæq; nos ad eum ducant, videndum.
 At Ioan. quidem non modò finem esse
 lem, sed etiam quis sit, testatur his verbis.
*Multa quidem & alia edidit Iesus signa
 quæ non sunt hoc libro comprehensa, sed
 quidem literis sunt prodita, ut credatis
 sum esse Christum Dei filium, utq; credentes
 vitam per eum consequamini.* Quibus
 verbis satis perspicue palam nobis fit, chris-
 tianæ doctrinæ finem ac scopum esse, æternam
 vitam, ergo quicquid ad æternæ vi-
 tæ adeptionem ulli esse vsui poterit
 utile cognitu dicendum erit. Quæ
 quid autem ad id conferre nihil possit
 contemnendum. Quid? (inquies) ergo
 honoris Dei gloriæque nulla hoc loco fieri
 mer

entio? Respondeo: Quæcunq; ad hono-
ri pertinent Dei, eadem cognita nobis
de dubio ad salutem conferunt omnia:
scilicet; in salute nostra Dei honor cernitur
maximè. Ergo si, vt æterna vita potiamur,
necququam est quod nos facere oporteat:
omni, nisi id ita fieri oportere didicerimus,
certum id non sumus, necesse fuerit id nosse.
Quoniamq; legem dedit Deus, quam qui
iuramentis omnibus non implet, ei semper-
exitij pœnam constituit: quam legem,
cum implere homo nequeat, sitque aliud
quid, quod si faciat, salutem obtinere tamen
possit: intelligat oportet & se satisfacere le-
gi haud posse: & quid illud sit, quod, si fe-
cerit, saluti ei sit futurum. Cumq; illud sit:
persualum habuerit, Dei filium homi-
nem factum suorum delictorum pœnas pa-
tri persoluisse, ac se eius sanguine à peccati-
bus omni mundum esse redditum: sed re-
quiri tamen à nobis vitæ sanctitatem atq;
innocentiam, non vt ea freti salutem no-
bis promittamus: sed vt mores nostri sint
qui Dei filios ac seruos tanto precio re-
demptos deceant, cum hæc (inquam) ita
se habeant: & promissiones de Christo ha-
bere cognitæ oportet nec quibus in rebus
vitæ sanctitas innocentiaq; sit posita, ig-
norare licet. Quoniamq; multa sunt, quæ
& quasi manu ducere nos possunt ad collo-

candam in Christo salutis nostræ spem
 plendamq; (quoad eius fieri potest) De
 gem, & sine impedimento, siue moræ
 quæ illa sint quæ aut conferant, aut ob
 vehementer utile est cognoscere. Perfu
 autem nobis, ut spem in Deo nostram
 locemus, eiusq; in nobis accendit amor
 quo adducti eius parere mandatis sat
 mus, cognita eius natura: non quemad
 dum eam nosse volunt philosophi, sub
 ter de ea ut argutentur: sed ut intelliga
 quam sit supra omnem cogitationem la
 ens, bonus, clemens, misericors, quam
 vnguem suis satis faciat promissis. De
 modi eius natura testantur eius op
 mundi quidem etiam, eorumq; qua
 mundo continentur omnium creatio,
 præcipuè exempla quantæ curæ ei fuit
 qui pio sanctoq; timore eum coluerunt
 ijs necessarijs eorum temporibus op
 ferret: ut eos a mundi satanæq; insidijs
 taretur, tum autem quot quantorum
 reos, postquam pœnituisse, erexerit, ser
 veritq; alioqui autem quam acrem pœ
 hostem semper se ostenderit, aliaq; eiuf
 di, addita igitur eius naturæ notioni p
 missorum sapissimè repetitorum recor
 tio, fidem vehementer confirmat, ro
 ratq;, at nos vitæ emedationem ut serio

amus, magna vi impellit. Eodem et
pertinent vaticiniorum siue propheti-
æ explanationes eorum præsertim quæ
præsentia referuntur tempora: quæ cum
divinæ providentiæ maximè illustre sint
monium, ad animorum confirmatio-
nem mire valent. Quæcunq; igitur res eius-
dem attingunt, ea cognitu vehementer
utilia, dignaq; imprimis quæ omni-
terantur sermonibus domi, foris, pri-
vate publiceq;. Quoniamq; eorum quæ
ante dicta sunt, præstare nihil possu-
nt, nisi Dei adiuti ope & spiritu, hancq;
omnem & spiritum vult Deus ab se peti, &
huiusmodi est Dei voluntas cognoscenda,
etiamq; promissiones, si petierimus ea
nobis datum iri, atque omnino quæ sit Dei
voluntas, & gratias ei acceptorum bene-
factorum agendi ratio, non ignorandum.
Atque intra, magno nobis impedimento est ad
cognoscendum: si de Dei natura, eiusq; volun-
tate, deq; eventu omni aliter iudicemus,
nam ex ea doctrina quæ est divinis lite-
ris tradita, impedimento est naturæ nostræ
ruptio: quæ à Dei iussis institutisq;
regem, animumq; studia ad contraria
magna vi abducit, rapitq;. Quare cum
his necesse sit perpetuo bello ingenito
viciari vitio, quo naturam divinam subij-
ciat.

ciamus voluntati: magnopere etiam
est cognitum habere, & hoc origi-
um, & quicquid ad id emolliendum
mandumq; sacris docemur volumus.
Quoniamq; haud satis est, si quisq;
curæ habeat: sed rationem habere
vnumquemq;, & pro spiritus mensura
donatus est, & vitæ genere ad quod
catus, ecclesiæ omnis: neque eorum
qui sunt adhuc in vivis: sed & postea
quicquid est eiusmodi: ut minus
reddere possit, expeditamq; viam
ad vitam doctrinæ adipiscendæ viam
occasionem præbere possit eam ve-
rendi, vel minoris quam par est, fac-
quid tandem illud sit, ne ignoretur
mum refert. Quandoquidem etiam
nent nos literæ: maximum versutissi-
que nobis esse adversarium, qui
nomen acceperit, qui sine cessatio-
insidias nobis machinetur, quib. præ-
agat, & à Deo avertat: quis dubitet
mo nobis vsui futurum, eius probe-
tas habere artes? Et qua sint pruden-
clinandæ, intelligere? Deniq; utilis
na esse non potest, nisi usum habeat
quod si sola in speculatione sit posita
lam in actionem emergens, inanis
habenda est. Immo vero ne omnis

in doctrina quæ ad salutis adeptionem
 continere aliquo pacto possit, in vtilibus
 habenda est: vt vel expediat eam curiose
 modum tractare: vel, si oriatur dissen-
 sionem, magnopere, vt quid tenendum sit ex-
 oratum habeamus, laborandum sit, sed
 ad accedat oportet: vt alia non sint præ-
 ca, quæ eundem nos ad finem satis pos-
 sit commodè perducere. Quod ex eo cog-
 sci potest: quod cum persuasum habere
 oporteret, Iesum esse Christum: eum
 si fuerat per Prophetas prænunciatus:
 qui spectarent signa ab eo edita, vt agnos-
 cende quinam esset, posset, haud fuerunt
 mandata literis omnia: sed tot so-
 phodo, ac talia: vt inde quis esset, promp-
 te non esset cognoscere. Quod si contenderet
 ipsam, Dominum signum aliquod edi-
 disse, cuius ijs libris quos de eius vita, ac
 eius gestis habemus, mentio facta sit nul-
 la: haud esset operæ precium certam rei ve-
 ritatem persequi, aut ea de re litem mo-
 uere propterea quod, vt constaret rem
 gestam fuisse, eius rei nullus alius esset
 testis, quam vt testaretur Iesum à deo fu-
 isse: atq; eum quem se ipse faceret, quod tã-
 men testatur alia miracula quamplurima
 contra controuersiam omnem posita, vt cer-
 tando maior ne optari quidem possit, cõ-
 tra

tra etiam, quanquam nulla esset eius
culi fides, nihilo minor esset aliorum
rum quæ sanctissimi scriptores literis
diderunt, autoritas. Quo fieret, ut
crederetur miraculum illud, siue
nihil nobis neq; accederet, neq; decederet.
Quandoquidem etiam si religionis do-
na absurdi aliquid habere videatur,
pugnantia ponere: id, quo minus eam
plectantur qui ab illa alieni adhuc sunt
impedimento, quicquid ad tollenda ab-
da illa, conciliandaq; loca quæ pug-
videntur, pertinet: & id sine fructu
non potest. Nisi fortasse conciliatione
iusmodi magnis controversiarum diffi-
rumq; turbationibus redimenda sint.
tionibus ergo eiusmodi videntur
quæstiones ab inanibus nullo dignosci
se negotio, rum scilicet, quum non
sunt iudicia studijs, contentionumq;
re perturbata, quumq; nondum coep-
est de ijs tanquam gravibus de rebus
at quum quodam quasi fascino tene-
homines, iam ingenta superbia, odia,
dignationes, erroris consuetudo, ac satis
iudicium non sinunt suum satis im-
officium. Quis enim nostrum non
pere miretur hodie, tanta animorum
tentione litigasse veteres, quando celeb-

flet Paschatis (vt vocant) dies? Non-
 alijs de rebus admodum levibus
 tum tantum non de summa rerum a-
 videbatur, nos qui in illis iudicio uti-
 libero, perspicue videmus, quam in-
 res fuerit scindi Dei ecclesiam quasi
 eas, propter tam leves causas. Meum
 tale est consilium: vt quam primum
 ligis falsi aliquid doceri, antequam ad
 radicendum te compares, diligenter
 ndas, num forte id nullius aut parvi
 menti, atq; eiusmodi si fuerit: aut li-
 ea de re moueas nullam, aut vt pro
 oportunitate quam tibi permiserit locus,
 bus, personaq; tum tua, tum eius qui
 res sit: tantum ab eiusmodi speculati-
 us hominem ad graviora dehorteris,
 facias quanta maxima fieri possit dex-
 te: ita, vt nulla inde sequatur animo-
 rmoio. Sed vera ratio ab inanib. que-
 ribus homines adducendi est: si illi quo-
 munus est aut populum instituere, aut
 olis res diuinas tractare, quiq; ad scri-
 un se conferunt: omissis curiosis que-
 ribus, inaniq; ingeniorum ostentatione
 ta, his solis insistant ipsi, ea vrgeat que
 ment ad firmandam fidem, ad vitia ex-
 endum, iniiciendum Dei timorem, alē-
 pietatem, cōsolandos afflictos, melio-

remq; in spem erigendos, & eos quorum nomine censerī volunt, in fraternitatem charitatis dulci cum animorum consensione retinendos, atq; id genus. Neque verò hæc sunt eiusmodi, vilescere, quasi minus quotidiana de. Primum enim etsi ipsa quidē summa, tam minimè multa sunt ac patent quā me, deinde varietate tractationis facile fastidium potest omne, præsertim si non animadverterint Evangelici præ quibus rebus, quo tempore populus gaudeat maximè, ut si rebus secundis effluvia luxuriæq; habenas laxet, ipsi proprio comminationibus perterrefaciant animos in ordinemq; redigant. Si afflictio præ consolationibus succurrant. Si ocio at, ad honestas hortentur occupationes rei faciendæ nimis videatur intentum neatur brevitatis huius vitæ, & à nimis deducatur cura, atque ita quæ cuique proprii maximè convenire videbunt, præferant. Quanquam quid nimis quævana appellemus ea, quæ vix unquam nimis parte imprimi animis nostris possunt. Ut necesse sit tempus deesse argui semper, tempori autem argumentum quæ intra prædictos quidem limites possit nunquam. Illud autem videretur

dis inanibus quaestionibus occasio-
nem saepe praeberere posse, si sacris populo
otis exponendis quasi legem quandam
inducat aliquis super quoque verbo
que discrimine multum immorandi.
Quod nunc plerique videntur facere. Cum
inutilia multa quae dicant non temper
petant, necesse est curiositati laxare ve-
niunt forte qui cum & rerum abundant
ia, & pro ingenij dexteritate vnde cum-
quidlibet dicendi arripere occasionem
sint, sine reprehensione nullum non lo-
cum fusissime tractaverint, sed (ut est in
verbis) Non omnibus datum est adire
periculum. Quorum non tam ampla est
pellex, ij multo prudentius fecerint, si
videntur quod praestare possint. Vbi mul-
ta appetunt quae operae precium sit audire,
sunt multa, si locus pauca suggerat: ne
sicut parvo pedi paruum induere calce-
& maiores facere progressus. Quid
erat autem, si, cum in vnum Evange-
lij historiae caput viginti habueris con-
versas, proximum non plus vna enarra-
tum? Non omnia omnibus locis
dicere voluit Spiritus sanctus, sed aliud a-
equare nec omnis tua eruditio vno est
effundenda, etiam si non inepte pos-
sum quam absurdum est autem, ut malis ad

futilia commenta descendere: aut ea
care quibus iam plenæ omnium sint
quam non videri satis multa ad cuius
bi explicationem afferre? Peccant in
qui inepta quadam copix ostentant
bidine, alij exemplo: magis attend
quid alij faciant, quam quid factu op
Multo etiam maior est occasio curio
quirendi ijs qui sacros libros in schol
ponunt. Cum enim multa iam exten
os commentaria quæ possint ipsi
studiosi perlegere, nolintq; doctores
nem aut parum necessariam suam
operam: ut alienas tantum recitent ex
tiones, meditationes, argumenta,
verba, sed aliquid semper habere quo
diosi in commentarijs non invenerint
ter quàm quod res cogunt suas mutar
des, quæ vno loco sunt disputata, in
comportantes: quo suum commenda
cumen, aut excogitant obiectiones,
solvant: aut nova fingunt verba, non
loquendi formas: aut novas ponunt
stiones. Præstaret perfectio nullos esse
ctores, quam vltos tales, quid enim
rint aliud, quam ut Theologicum suum
in sophisticam rursus convertant
rem, quid igitur faciant? Inquies
perfectio quidvis malim: quam ut sic

uterentur. Quid autem velim aliud.
nam vt quæ semel beue, commodè, atq;
ortuno loco dicta sunt, ea ne deprava-
nt, ne perverterent, ne inanibus quæstio-
bus, tenebras offenderent? Illis & frue-
ntur ipsi, & paterentur frui alios? Ab ali-
bene dicta referre, quam suum ostentare
umen mallent? Si quid autem præter-
issum fuisset, sicubi viderent ipsi quod
iores non vidissent: in eo suam com-
endarent diligentiam? Quod peius est
ntem, non satis est multis quod viva vo-
e sic doceant, sed volunt etiam editis mag-
is voluminibus extare sua commenta: vt
mplior sit indies argutandi seges. Quot
stant enim iam in Pauli ad Romanos epi-
olam commentarij? Quotidie prodit in
cem novus aliquis, quisquis enim eam in
hola, aliqua cum commendatione expo-
nit, vult commentarium edere. Quamquã
quæ ipse commodius explicat, quam alij,
ut quæ addit de suo colligas: per pauca
nt. Alia erunt eadem quæ priores aut eun-
dem in locum scripserunt, aut alibi tracta-
unt. Cumq; de industria abstinere velint
posterioribus priorum verbis: illiq; plerun-
q; præoccupaverint commodissimas quas-
que loquendi formas, quæ plus redole-
ent spiritus, plusq; assicerent, hilce necesse

fuerit uti minus commodis, & quæ in tantum redolcant ingenij ostentationem nullumq; in animis aculeum relinquat. Qui iudicio falluntur, videnturq; sibi inutilem navare operam, cum eos contemneris, est quod etiã ignoscas, sed ad scribendum ostentatio impellit & ratio, eos ego inter præcipuas ecclesiasticas numerare non dubitaverim, qui qui non alij quàm satanæ suam scelestam locent operam. Sed iam ad reliquum gamus,

SATANÆ STRATAG

mum Liber Secundus.

E inutilibus quæstionibus ratione ab utilibus discernerentur, & ut vitare eas oportet, superiore Libro dictum est, nunc si res quæ in controversiam vocatur, cuius contradicitur, hanc vis constiterit momenti esse, quid re pium hominem deceat: sequitur dicendum esse videatur. Atq; hic quid si satanæ aures patefeceris, dubium non quin daturus sit operam, ut inde ad sua filia magnum fructum capiat. Ita, ut erro-

*In magni
momenti con-
troverſis
aſſus Sata-
ne.*

in quidem extorqueatur, sed latè spar-
 atque vt quamplurimorum præte-
 quasi semen: vt inde lites, discordiæ,
 entiones, sectæ, vastitates, incendia o-
 ur maxima: itaq; quantum facere eni-
 poterit, dabit operam, nulli modera-
 & circumspecto graviq; consilio vt sit lo-
 sed vt omnia temerè, inconsideratè fi-
 nulloq; ordine. Quid porro faciet
 Christianns prudensque animus? An si-
 licet ei obsequendum putabit? An e-
 sibi deliget ad sequendum consiliorum
 um ducem, autoremq;? Ac non poti-
 amma animi contentione videbit, vt
 1 G. fia fiant quam prudentissimè? Adeò
 e vnum quidem verbum (si fieri pos-
 nisi summa ratione limatum exeat? An
 expendet etiam atq; etiam, quid factu
 discis sit? Hic hinc prudentia opus est, prin-
 opus obstat, dum tenuis est flamma: quòd
 tum quid temporis permiseris, atque adeò
 ro etiam contuleris: quis demum ex-
 atque uere incendium poterit? In tempore,
 d. quam, prævidenda hæc sunt. Si quidem
 itur aliquid audieris, quam putas fore in-
 quide tuo satanæ orationem? Tentabit for-
 nonum & apud te in gratiam errorem pos-
 suanere: sed si hac fores clausas offende-
 erroliq; aggrediatur via, hem scelus (in-
 quiet)

quiet) hem hominem dignum quem
vivum absorbeat, cui potuerit tam
dum verbum excidere: dignum quem
cœlo descendens ignis corripiat, ab
que: hominum omnium qui vnquam
sunt nequissimum impurissimumque
ne quenquam designare, aut cog
Qualibus meditationibus si locus sit
feceris, dixerisue, quin sexcentorum
rum origo sit, & causa? Heus tu, ille
persuadeto, haud esse talium cogitatio
authorem Dei spiritum, sed satanam.
tatione ejusmodi haud idoneæ sunt
tollant malum: sed quæ adaugeant
ac magis, & deploratum reddant, me
medeare: aliud factum est opus. Ac pro
quidem qui scis, an fortè hic (qui
videatur) vnus sit ex Dei electorum
ro, quem ipse Deus cadere quidem
suo quodam occulto, sed sapientiss
mantissimoq; consilio, vt eum rursus
maior erigat cum gloria? Quem si
intelligeres, ergo ne in eum qui est
possidendam electorum gloriam, reg
hæreditatem cœlorum destinatus, spi
ritum tuum, in Christi membrum,
non modò servum, sed etiam filium,
tare quicquam posses inhumanius?
nim (inquies) hac quidem ratione
gilt

ratum furibus, latronibus, sicariis, aliisq;
 inorosis hominibus oportebit parcere,
 ppe cum & illi omnes ex electorum es-
 possint numero, ad sanitatem olim redi-
 i. *Respondeo.* Pius sapiensque Magi-
 tus quum istos supplicio afficit, haud
 is indulget in eos odiis, sed officium ad
 od vocatus à Deo est exequitur: cujus
 untati cognita, quicquid ei sua dicter
 o, parendum nihilominus esse intelli-
 quemadmodum & Abrahamus, Deo
 ente, Isaac cum filiū suum charissimum
 riter, atq; innocentissimum paratus erat
 molare. Interim in eos qui morte sunt
 altandi, humanitatis officium nullum
 xtermittit. Sed addes. Ergone poterunt
 us qui Deum amet aures ipsum in Deum
 ecrandas audire voces, ac quasi nihil se
 tingerent, non commoveri? Ego vero pi-
 a hominem commoveri, ac vehementer
 mmoveri volo, sed permotionem eam
 lim esse zelum non præcipitem, temeri-
 tisq; plenum, sed ratione moderatum
 otima, cujus non satanas esset author, sed
 piritus sanctus, si tibi frater sit, quem a-
 ore persequare minimè vulgari, aut, si
 avis, filius: ne ejus quidem periculosum
 sum videre possis, quin (præsertim si vul-
 us ex eo grave acceperit) magnopere
 commovere,

commovere, sed quali nam tandem
tu? An quo in eum alperis incitere ve
ut eum maledictis obruas, ac probris
mò verò accurre: er gesq; eum dexte
re maxima, Iubebis bono esse animo,
hilq; prætermittes, quod ei levare, aut
tè lenire dolorem possit, nulli parces
bori: vigil assidebis noctes integras. Qu
si dolor ex vulnere morosulum reddidit
nihil propterea decedet de tua summa
ga eum charitate. Per similem ergo ve
anmi tui per motionem esse: ut dolor
accipias tu quidem ex fratris casu: do
offensum Deum: doleas eorum qui ab
prava docti sunt, vicem, propter qua
rum in periculo versetur filus. Sed do
iltius fructus sit, ut coneris, quantum po
malum aut tollere, aut minuere, ac tanq
in re in qua errari sine maximo neq
periculo, ut videas etiam atq; etiam ne
cias, aut dicas quid cuius causa accessio
accipere malum possit, immò verò cu
ante certam fructus spem non videris
lem etiam redderet te idem dolor solli
tum adeò, ut observares diligenter, qu
factum tuum, aut verbum, cuius boni
rit, cuiusve mali causa: atq; ita te comp
reres, ut si quando animadverteres qu
bonum in finem fecisses, malè cecidisses

tuseſſes vel cum exiſtimationis tuæ ja-
ura errorem corrigere.

Tria porro videntur ſpectanda : quæ ſit
ratio habenda, qui errores ſeminat, quæ
rum qui aſſenſerunt erroribus : poſtre-
o, quæ eorum quibus periculum eſt, ne
rorum obſit contagio. Ad erroris autho-
m quod attinet, principiò, quem tibi fi-
em conſiliorum tuorum omnium propo-
is, ac ſcopum, etiam atque etiam viden-
um eſt. Plerique expendentes, quàm per-
icioſa res ſit in religione error, propterea-
que quantopere noceat Dei eccleſiæ is qui
rores ſpargit, nihil ſatis atrox in eum de-
agnari poſſe putant. Itaque ad primum
quodque verbum in convicia probraque
umpunt: atque omnia implent clamori-
is in quo mireris quantum ſibi placeant,
quamve egregiè ſe tueri Chriſti cauſam
bitrentur. Neque ſanè apud eos multum
teret: ſive per ignorantiam falſum ali-
is doceat : ſive ut ſuæ ſerviat libidini.
quinimmò perinde ac ſi compertum
berent, nihil vnquam ejusmodi niſi mali-
oſe fieri, neminem niſi tanquam mali-
oſum ſeductorem tractant. Hinc illæ ver-
orum formulæ: Non puduit impuriſſimū
em hoc & illud effutire, nihil ſibi reli-
i facit callidiſſimus verſipellis, quo ſim-
plices

*Exovis au-
thor tra-
ctandus le-
niter & a-
micè.*

plices suo conficiat veneno: atque
genus multæ, quarum copia mirum
topere redundant quidam. Quod si
vera piaq; se docere arbitretur, ac bene
etq; facere: proptereaq; quibuscum
rationibus potest, suos persuadere con
errores, plurimum etiam laudis sibi de
putet. Quocirca in eum si irrueris, ac
tiose, impudenter scelerateq; facere
tenderis, maximam sibi fieri putabit in
am. Itaque commovebitur incendetur
ira: atq; omnino certum illi fuerit erro
tueri: injurias non tantum propulsare
cumulatè etiam rependere. Tum
accedent contraria hominum studia,
niaq; contentionibus, rixis clamoribus
turbabuntur, ut boni sequuturum sit
mali autem plurimum: quare ut tibi
scopus debeat, ne justam meritamq;
giat animadversionem is qui errores
nat: multo tamen aliter tractandus is
qui falsus falleret: atque is qui malitios
faceret, neq; verò malitiæ sumenda
esset, nisi de malitia constaret prius: at
in dubio quidem bene constituti esset
mi, iudicio: benigniorem in partem
nare, ut errorem subesse, quàm malitiam
terpretari mallet. Quin etiam cum
magna odia incurrere hominum soleant

mitatesq; magnas sibi accersere, qui no-
 vehere conantur dogmata, miro in-
 o fit oportet is qui hominum in se o-
 infectationibusq; excitandis volupta-
 capere possit vllam: vt quenquā id
 credere nemo debeat, nisi vehemen-
 magnis coactis conjecturis, Atq; error
 non malicia: equidem ita sentio, si
 equam est in quo clementiæ vllus esse
 debeat, hoc in genere debere. Est
 iam Dei timore præditus, quæ vera
 ariæq; arbitratur, ea dat operam vni-
 o hominum generi, si fieri possit, vt pro-
 ur, hic, si homines spectes animum, an
 quid in eum designaveris durius, non
 maniter crudeliterq; factum videā-
 is à Deo meliore vel ingenio, vel judi-
 onatus non est, neque sane maiore spi-
 illi igitur si succenseas, non tam illi,
 Deo ipsi qui non meliore eum judi-
 unierit, succensere tu quidem videā-
 quod si fructum spectas, nihil conducit
 ictum est) minus, quàm iræ, indignati-
 criminationumque ac conviciorum
 infectationes. Sed si dolus malus in-
 quidem lubens fatebör, nullam animi-
 sionem, nullamq; poenæ severitatem
 gitari posse tantam, vt non sit tanta
 is immanitate multis partibus minor,
 vt

ut quempiam nihil Dei reverentia
 populorum salus moveat, sed dum
 risfaciat libidini, omnia susq; deq;
 at. At vero ut magna quis dignus an
 versione sit: haud expedit tamen stat
 eum pro meritis animadvertere. *Quod*
mibi licet (ait Apostolus) *sed non quod*
expedit. Quare videndum est etiam
 etiam, quid expediat maximè, quam
 ri personarum rationem oporteat,
 locus postulet, quid tempus: quæ
 ira, aut alia quapiam permotione tur
 animus non potest. Ira quippe calig
 oculis offundit, hebetat iudicium,
 depravatque denique deterrima est
 omnes, omniq; tempore consiliaria
 nus sane sit quispiam qui lapidibus
 atur, qui frustatim laceretur totus,
 id fieri poterit Magistratus sine ira,
 sultu, sine convicio. Hisce enim affe
 bus, omnisq; recti iudicii veris ho
 quid est opus? Fietque multo mag
 gravitate & fructu: ac videatur non
 minis libidine, sed à ratione ipsa
 profectum. Quare etiam severitatis
 exemplum multò majore vi hominum
 primetur animis. Curare autem hæc
 tet, ut qui seducebat populum, ne
 amplius, patiaturq; veritati locum esse

educti fuerant, vt ad sanitatem redeant: qui
 ni adhuc sunt, vt sint aduersus erroris cō-
 agium pramuniti. Addendum, ne sit eti-
 am, vt iusta animadversione quasi frāno
 quodam male feriatorum ingeniorum co-
 beatur licentia, quominus quicquid in
 uiccam venit, effutiant, postea videbimus:
 eri etiam potest, vt quosdam velit Deus
 objurgari acerrime, vt in nouissimo die &
 minus excusationis habeant, & maiorem
 habeant iudicii severitatem: verum vt ne-
 mini ex omnibus qui talium sint in nume-
 compertum esse potest, ita nemo est
 ui sit eiusmodi habenda ratio, si quos vo-
 erit Deus ita objurgari, excitabit etiam
 ni id faciant, tantum cavendum est, ne
 os a satana seduci, nobisque ejus instiga-
 ones pro Spiritus sancti obtrudi afflati-
 us finamus.

Sed vt qua ratione malitiosum seducto-
 m a seducendo populo abducere possis,
 intelligas, considerandum illud est, qui tā-
 m scelus admittere in animum induxe-
 t, eum oportere egregie impium esse, atq;
 omnis timoris Dei expertem, de eo, igitur
 ve præsente, siue absente si ea dixeris qui-
 us sit dignus, si eum suis depinxis colo-
 bus, atque is mox abstinuerit, quid illud
 erit? Annon videbitur palam fateri, quæ cri-

mina ei adscripseris, eorum se omnium
 esse? Tu igitur ab homine in quo
 timor nullus sit, tantam tibi promitte-
 nini moderationem possis? tantam re-
 sionem? An non verisimilius est multo
 re ut crimen omne depeffere ab se
 tur, multoq; plura in te conferat? Non
 tius die noctuq; suum fatigabit ingen-
 mendaciis calumniisq; excogitandis,
 bus tuum infamet nomen? Quid est au-
 à vero tam alienum, ut non id astuta
 rio probabile videri faciat? Cumq; hinc
 de crescant paulatim iræ atq; odia,
 audiantur vtrinq; vehementes quod
 criminationes, scindatur populus studi-
 contraria, quid assequi inde possis,
 sani iudicii hominem non vehementer
 niteat? Si qua igitur spes est (quæ
 est) hominis ejusmodi ab incepto avo-
 di, haud est in eo sita, si ejus prodas
 sesq; malitiam, se. i. in eo potius, si fraus
 malitiæq; omissa mentione omni v-
 tem primu n ita tueare, itaq; perspe-
 reddas, ut palpari penè possit: deinde
 facias dexteritate mansuetudineq; sum-
 nam cum perdifficile impetratu est ab
 mine scelesto, ac nefario, ut victus
 velit, atq; errore lapsus, tum verò in-
 speraveris fore, ut videri velit etiā per

in scelus sciens ac prudens fucum popu-
fecisse. Sed & iis qui seducti sunt ab er-
re deducendis, quid conducant probra
erroris authorem iacta, equidem non vi-
deatur. Ferè enim fit, ut qui cuiusquam dog-
matibus assentitur, simul eum charitate
admodum complectatur, veneretur, laude at-
que honore dignum iudicet, ut si dehone-
re eum conviciis institueris, insignem te
facere injuriam dicturus sit, alienoque
propterea abs te animo futurus. Quis autè
faciat benevolentiam aut odium, aliasque
animi peremotiones plurimum posse incli-
nare hanc, aut illam in partem iudicio?
tè id fuerit aliud nihil, quàm ei utrâq;
curare aures, quo minus te vel audire
possit. Neq; verò intelligo, cui admodum
periculi id usus futurum sit præmoniendis
qui adhuc sint incorrupti. Convitiis e-
tiam criminationibusq; referta oratio vix
potest non ab ira, vehementive animi motu
quo, proficiscatur, motus autem ejusmo-
di ubi fuerint, mirum, si satis circumspectè
omnia dicantur, ac non multa peccentur
minus, aut perperam seductoris verba re-
pendendo, aut ejus argumentis, non satis ap-
pelle respondendo, quibus ex rebus (ut osten-
ditur) magna sequuntur incommoda. Ne-
que sanè desunt multi quos maledicentia

omnis, siue iustum prætextum habeat
 iniustum, offendat, atq; in quo vllum
 advertunt maledicendi studium, de
 le opinentur, animumq; ab eo alie
 Quod quid aliud est, quàm procliv
 reddi ad iis assentiendum, quos tu
 deformare omni studio contenderis
 fertim si quam illi modestiam patient
 callidè & versutè simulare noverint.
 dem non negaverim apud nonnullos
 tantum valere criminationes, vt qu
 rangant, eorum tandem ne nomen qu
 audire sine horrore possint, tantum
 vt ab iis jam seduci se passuri sint: sed
 re tum demum accidit, quum crimina
 in magna sunt integritatis, sanctitatis
 centizq; opinione, vt nulla causa, nul
 ratione ad faciendam cuiq; injuriam
 ci potuisse videantur, quam populi
 tem de re opinionem multò facilius
 so arrogaveris, quàm obtinueris. Sa
 nim ne ipsi quidem satis intelligimus
 ducamur spiritu, atq; innocentissim
 quis impetret vt non multa sanctissime
 signata malam in partem vulgo accip
 Atq; illi ipsi qui accusatis propter crim
 tiones fidem omnem abrogarunt, id
 par est, fecissent, vbi iis audiētibus
 maledicto fuissent eorum dogmata

argumentis testimoniisq; firmissimis certissimisq; humanè candideq; convulsa.
Hactenus ergo palàm factum est (vt videtur) ex maledictis permulta, maximaque re incommoda creati, vtilitatem autem nullam esse aut nullam, aut perexiguam, quæ nemini & ipsa aliunde percipi multo possit. Superest solùm, vt de ea dicamus. Neque enim, quòd hoc quasi animadversionis genere cohibeantur novorum dogmatum sectatores, atq; illud quidem primùm intelligendum est, nos hoc loco de Magistratus officio non agere: privati hominis hic officium persequimur, atque ejus etiam, si sit populi ad pietatem commissa institutio. De magistratu dicemus postea, quare cum animadvertendi in quenquam nequitias cujusquam non sit, præterquam in illis Magistratus, cavendum est aliis, ne in animum in messem mittant alienam. Egregius citatur Ciceronis locus ex quarto de Republica in hæc verba: Nostræ conditiōe duodecim Tabulæ cum perpauca res præcipite sanxissent, in his hanc quoque sanxendam putaverunt, si quis ætiteret, siue carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri. Præterea, iudiciis enim, ac magistratuum dispositionibus legitimis propositam vitam, non

*In obiurgationibus ab-
sit acerbitas
omnis.*

non poetarum ingeniis habere debere
nec probrum audire, nisi ea lege, ut re-
dere liceat, & iudicio defendere. Qua-
estione quid vel cogitari posset equum
Quæ vetet probrum audire quenkumque
si ea lege, ut respondere liceat, & iudicio
defendere? An verò contemnenda quæ
res est fama, ut cuiusquam libidini expo-
esse debeat? Si is qui rerum potitur, iudicio
compararet: ut quos libuerit infamia (ut
iusta alioqui id causa faciat) indicta
notet, quis eum regem, ac non verius
num dicat agere? Ergo quod ne sumus
quidem magistratus facere, nisi per ap-
poteat tyrannidem, id licuerit vel per
cuiquam, vel ei cuius sit ad omnem be-
statem, atq; moderationem non tam
quàm in suo etiam exemplo populum in-
dere? Est quidem ecclesiastici pastoris
hendere, objurgare, increpare, verum
facere id debet non tanquam hostis,
tanquam pater, quatenus videlicet
mendationem procurandam, vel opus
vel prodesse possit. Atqui animadvertit
in quenkumque potestatem meminerit
sui esse muneris, sed magistratus, atq;
ad se contendat pertinere, quo tamen
ventu prædictum in finem ea sit usus
deamus. Equidem non negaverim, mi-

rum percussos exemplis, quos vident in-
 hac ratione in summam adduci cum
 vidiam, tum ignominiam, minus audaces
 eri iis proferendis quæ sæpe curiosa sug-
 erunt studia: verum nisi eorum qui tali
 untur animadversionis genere omni va-
 et vita non modò vitio, verum etiam fuf-
 cionis, ac nisi eorum omni in re conspi-
 ua sit sanctitas atq; innocentia, vt divinū
 uid referant potius, quàm humanum, mi-
 mē multum hac quidem ratione profe-
 cturos putem. Perinde enim accidet, atq; si
 quis aggeribus aquas cohibeat: nam illæ
 quidem parère paulisper videntur, cur-
 umq; sistere, sed tamen vndiq; exitum per-
 quirent, aut certè altius sublatè exunda-
 unt, tandemq; aggeribus corrosis ruptisq;
 magno impetu erumpent, ac vastitatem fa-
 cient multis partibus maiorem, quàm si im-
 pedita libertas initio non fuisset: nam cu-
 us ejusmodi fræno cohibetur libertas, pa-
 ter ille quidem aliquandiu, sed ægre fert,
 virusq; paulatim colligit, quo cum plenus
 est, effundat oportet, tantoque exitiosius,
 quanto continuit diutius: si quidem odiū
 in eos quos sibi tanquam tyrannos immi-
 nere arbitratur, facit: vt quicquid illi senti-
 unt, ipse facilè averfatur, abomineturq;: ta-
 que omnibus quibus potest infidiis dat o-

peram : primùm vt modò hos, modò
 avertat, suarumq; faciat partium: atq;
 paulatim crescit malum, colligitq; vires
 tandem non vereatur secta se prodere,
 rempub. turbare: cuius rei cùm alia mu-
 tum recens admodum Monasteriensis
 ditionis exemplum amplissimum esse
 cumentum potest. Mirum est autem, q-
 bus artibus satanas hoc hominum ge-
 instruat, quibusq; successibus eorum p-
 moveat instituta: quod si cōsideratius p-
 penderent ii qui in probriis multum esse
 bitrantur positum præsidiū ad conservan-
 doctrinæ puritatem, iis fortassis multo
 lectarentur minus. Deniq;, ne longum fa-
 am, vt non negaverim acerbitati in ob-
 gationibus locum esse nonnunquam op-
 tere, ita etiam contendo, perrarò ea
 currere omnia, quæ, vt percipi ex ea
 fructus possit, requiruntur. Atq; vt mihi
 faciam fructus rationem, valde magnū
 rabileq; est exemplum illud quod Iudas
 Can. commemorat: *Michaelem Arch-*
gelum, cum esset de Moysis corpore con-
tio, non ausum fuisse maledictum ipsam
satanam canycere, sed optasse tantum e-
obiurgaret Deus. O nos temerarios, quæ
 maiore audemus persæpe non in satanæ
 (quæ tamen permagna esset arrogantia
 not

is plus sumere vellemus nos, quam sibi
 endnm Archangelus putaverit) sed in
 ines Deo forte haud minus charos
 n ipsi simus. Hoc vnum exemplum si
 endamus, tum autem cogitemus quā-
 entia nos mutuo maledictis proscin-
 us, nā egregiè cecum esse oportuerit
 qui non videat hanc omnem maledi-
 li consuetudinem non ab alio profectā
 tu, quam satanz. Sed quoniam dictum
 quicquid fiat ad vilius erroris qui spar-
 r famam, quem ad finem referentur
 ia, videndum esse, interq; alia, dandam,
 ā vt qui errore duceretur, ab eo avo-
 tur, neq; ad id quicquam prodesse vel
 edicta, vel vlllos insultus, quin potius
 lle maximè, quod ergo optimum fact
 sit, sequitur vt indagemus.

quo sunt autem quæ ad id requiruntur,
 demonstrationes eiusmodi, quæ apud
 minem eo animo, ijs imbuto persuasioni.
 quibus est is qui errat, vim habeant
 ris patefaciēdi, illinc autē, vt is iudicio
 gro ac sano demonstrationes eas expē-
 Quod si aut demonstrationes parum
 nt ad hominis intelligentiam accōmo-
 z, aut ille eas non expenderit, aut id fe-
 iudicio contaminato corruptoq; pro-
 positi

*Seducitor
 quo pacto sa-
 nandus.*

positi nostri finem non assequemur.
porro iudicium sanum incorruptum
quum id Deus suo spiritu sanauerit,
deritq; veri capax: prætereaq; quum
suspicionibus, nullisq; animi permo-
vexatum. Quare nihil hic tantopere
tandum, quam ne quid excidat, aut
quod eius vulnere possit animum, at-
te alienare, quod genus est verbum
quod significationem vllam habeat
tæ ab eo tuæ voluntatis, quod eū
aut accuset, siue fraudulentæ consili-
ignorantiæ, siue impudentiæ, deniq;
ei quamlibet inerat notam. Quinim-
ni est humanitate officioq; ad mansue-
nem, moderationem, benevolentiam
provocandus, cuius humanitatis nū-
se melior magister poterit vna esse
sed ea sincera, minimeq; ad ostentationem
composita, quam nisi intelligis tibi
haud aggredi quicquam te oportet
quam eam sis adeptus. Quod si nihil
in homine quod tibi eum conciliet,
dera quot quantaq; in Deo sint eius
vnigenito cuius hic est opus. Nisi enim
us in viuis esse voluisset: aut natus esse
quam, aut statim obiisset, aut certe
non vixisset, nunc autem vides:

us alat, vt illucescere illi solem velit & ac tibi: vtq; mille modis eum suæ infirmitatis participem faciat beneficentiæ boni-
 tasq;. Tu ne ergo eius servus contrarios in eum animos gerendos putes? Qui enim (vt iam dictum est) num forte sit ex Domini oviculis, quæ tametsi in præsentia procul aberret à grege malo salutamen sit tandem à pastore optimo & veniendæ, & curandæ, & ad gregem descendendæ? Quod si ita sit: an non intelligis, eum esse Dominum, qui sub eius persona infirmus, pessimeq; habens occurrit: ut vt periculum faciat charitatis, quam novissimo die postea commemoret? Numq; tuum non sit judicare, sit, nec ne sit: tibi esse debet, fieri posse vt sit, vt quocunq; eum persecutus officio fueris, illud Dominus tanquam in se collatum tibi preceptum ferat. Non igitur eius spectes personam, sed ipsius Christi quem refert: meminerasq;, quàm mirifico is amore in te erit: quippe qui gravatus non sit ipse iustus, atq; innocens pro te iniusto maximo-
 rumq; delictorum reo mortem obire, præteritam tam sævam atq; cruentam. O si de nomine quopiam suspitio esset vlla, fore aliquando in regem, optimumq; regem vaderet, vt præsens fortuna humilis ob-
 scura-

seuraq; videretur, quam tamen non
temneremus eum? Aut quanta potius
eneratione prosequeremur? At vero quid
regium decus, fastigiumq; : si cum ea
feratur dignitate, splendoreq; qui De
ctos manet? Et hominem igitur quem
cimus an forte ad illam sit natus glori
nostra indignum censeamus humanitate
que benevolentia? Fuerit etiam haud
vo adiumento ad conciliandum tibi ho
nem eiusmodi, si in te ipse descendens
diligens, rigorosumq; examen tuas ope
revocaveris actiones, vitamq; & cogita
nes, easque ad divinorum præcepto
normam exegeris, Quod si te quoque
ram Deo maximis quamplurimisq; sc
tum culpis offenderis, ac nihilominus
bonam alas, fore, vt non severè tecu
gat, neque in te pro meritis animadver
quinimmò tanquam clementissimum
trem ac Deum sese gerat erga te, quid
quod non eandem clementiam contine
re illi posse speres? Ac quemadmodum
propter eam spem, nequaquam is tibi
videris qui contemni debeas, quid
est, quamobrem non & de alio in ip
censeas? Cum meditationibus porro hui
modi frequentes ardentesq; ad Deum
ces coniungendæ sunt, vt is cor tuum

olliat, & in eo sua manu veram vivamq;
 et charitatem, quam vbi impetraveris, ea
 gistra tam aptos appositosq; cum fratre
 endi modos discas, vt mirum sit, ni breui
 m ad sanitatem revocaveris. Cumq; di-
 gas res assequi nemo possit, nisi divino
 iutus spiritu, ante quàm disputationem
 grediari vllam, precibus à Deo conten-
 es, adiunctis etiam ad id pijs aliquod viris
 is, vt erranti adesse velit suo spiritu, ei;
 aperire simul atq; oculos ad veritatem
 noscendam, quin etiam eum, vt idem pe-
 t, hortaberis.

Demonstrationes sane tunc vim habent
 et quidem verū patefaciendi, quum earū
 author Deus, quemadmodum scriptum
 est, *Talia ego vos lingua sapientiāq; instrua,*
nemo resistere vobis possit. Itemq; : *Tan-*
quam de cælo descendit pluvia & nix: ne-
que eo revertitur, quin potius madefacit
terram, mollemq; reddit, & vt germinet fa-
ciat, fructusq; ferat, ac panem ad victum sup-
editet, ita erit verbum meum quod ex-
 meo profertur, haud redibit ad me ina-
 sed perficiet quod ego voluero, prosper-
 que cedit ijs ad quos illud misero. Quod
 am ita sit, hic item necessariae sunt preces
 ad Dominum, vt non solum referet erranti
 or: sed etiā vt ea tibi dicet verba, quæ sint
 ad

Argumentis
ad rem &
hominem i-
doneis.
 Luc. xi.
 Esa. 55.

ad veri demonstrationem quam apud
 Quod nisi absurdum est, aliquem
 locum ijs artibus relinquere, quæ tam
 humanæ appellantur, nihilominus
 haud aliter usus fueris, atq; is qui &
 quidem, & irrigat, incrementi autem
 omnem solo in Deo collocat, quin dei
 na sint, negare nemo potest, addam et
 demonstrationes eas vim habere per
 dendi: quæ e rebus notissimis, velut
 divinarum literarum maxime perspicue
 quæq; pluribus intelligi modis neque
 ducto initio, ordine certo, perpetuo
 lo, nullo prætermisso medio, aut transi
 sito propositam ad rem perveniunt,
 certè ab ea exorduntur sententia, quæ
 vertenda sit, atq; alia quæpiam extra
 nem posita controversiam, gradatim
 consecutiones colligunt, dum ad maius
 aliquod absurdum deduxerint, quod
 defendi nulla ratione queat, falsi autem
 positum fuisse non possit, qui cum res
 non fateri, præsertim si id fiat verbis
 quendiq; formis minime obscuris, aut
 biguis, aut perplexis, verum perspicue
 clavis atq; usitatis. Quod tamen (ut
 res est dicam) præstare perpauci possunt
 propterea quod mire pauci sint qui
 multo plus velint tum dicere tum scribere

am meditari. Non satis est autem, si
am attuleris rationem, ea tibi ad rem
accommodata esse videatur, sed ad eius ip-
sui persuadendus est tum ingenium,
tum iudicium accommodata sit oportet,
simplici gratia. Cum tu Originis fortè an-
ticitatem tanti facias, ut ei omnino fidem
adhibendam censeas, si quidem locum e-
quempiam attuleris, quo loco tuæ pa-
ssus suffragetur sententiæ, tibi quidem te-
stimonium illud bellissimè ad rem facere
videatur, sed si is qui cum res est, parum
in Originem, aut nihil adhibendum putet,
testimonio nihil egeris, neq; sanè plus
feceris, si cum Turca, aut alio quopiam
hostis nostræ divinarum litera-
rum egeris testimonijs. Idem fuerit, si, cum
argumentis certandum sit, ea sumpseris,
et si tibi quidem sint certissima, adver-
sus tamen persuasa nondum habeat. Su-
perflua sunt enim, non quæ tibi tantum, sed
& illi sint certa. Idem etiam fuerit, si
argumentationis partem aliquam tibi qui-
dem cognitam, sed adversario non item
cognitam. Ut si dixeris, non esse sacer-
dotum recensenda delicta: quod Deus id mi-
hi mandaverit: neq; quicquam addas;
nam nondum novit: atq; etiam, cum
nondum in promptu est, ea tantum nos
servare

servare oportere, quæ Deus ipse man-
 rit, ea ratione nihil movebitur. Sim-
 multo obscurior Ciceronis locus est
 lio: cuius hæc sunt verba: *Negabat*
ullam vocem inimiciorem amicitiæ
reperiri, quam eius qui dixisset, non
oportere, ut aliquando esset osurus. Ne-
 se adduci posse ut hoc (quemadmodum
 retur) a Biante dictum esse crederet
 pions habitus esset unus e septem, sed
 cuiusdam, aut ambitiosi, aut omnia
 potentiam revocantis esse sententiam,
 nam enim modo quisquam amicus
 paterit, cuius se putabit inimicum esse.
 Quin etiam necesse erit cupere, & opor-
 quam sapissime peccet amicus, quop-
 sibi tanquam ansas ad reprehenden-
 Rursum autem recte factis, commodis
 eorum necesse erit angere, dolere, invidere.
 ætenus Lælius. Mirari enim quis possit
 modo & Biantis dicto hæc sequantur
 furda: forte non miraturus, si integra
 argumentatio. Atque ut intelligas
 ratione moveri quis possit, quæve minu-
 time cognitum habeas oportet, quod
 dicat, quid sentiat, tum etiã (præter
 quæ sit in controversia) quibus nam
 imbutus sit opinionibus, quæ maxime
 suasæ habeat, quæve sit iudicio. Nihil

nam tam solenne in controversiis, quam ut
alterius cavilletur verba, efficiatque ab-
di aliquid. Ex quo fit plerumque, ut im-
gnetur non id quod dicitur, sed id quod
interpretatione tibi confinxeris quod
est aliud, quam adversario (ut dixi-
s) stomachum mouere, eiusque confiden-
confirmare, ac pertinaciam, tibi au-
ad sexcentas ineptias effuriendum fe-
ram aperire, quæ ad rem faciant pro-
nihil? In quo imperitos quis imitetur
dicos, qui morbo parum diligenter ex-
rato, minime apposta discernunt medi-
menta, ægrotosque, cum curare debet
tineant. Et sibi tamen multi vehementer
cent, si perperam acceptis verbis magni
aus abiurdi insimulare adversarium
sint. Verum hæc quidem consuetudo
nibus est sophistis relinquenda, hic re-
videlicet tam gravibus tractandis, ne
ibi illud propositum, ut quacunque ra-
ne videre errorem expugnasse, verum
monare, ut re ipsa expugnes, nec adver-
o quicquam relinquo quod hiscere
idem possit, quod sane nunquam con-
get, nisi diligenter videas, ut alteri-
verba recte assequare. Quod si quid ve-
nenter absurdè dici videatur, eò ca-
ndum est magis: ne non satis assequu-

tus sis, potiusque petenda explanatio
 quam exagitandum absurdum nondum
 tis certo, vtrum adversarij ea fuerit sen-
 tia. Ac si quidem coram habeatur dispo-
 sitio, in eo plerunq; peccatur maxime
 ex primo quoque verbo quid sibi alter
 lit, divinare se probe persuasum quisq;
 beat, vt respondere omnino, antequam
 le dixerit, velit: ex quo fit, vt clamores
 citentur, ita accendantur, neq; quicquam
 proficiatur prorsus. Mittenda est ergo
 vinandi hac temeritas: expectandumq;
 spondendi tempus. Alij allato argum-
 to quopiam triumphare ante partam vo-
 viciam, neq; expectare possunt, dum
 ter respondeat. Cum enim effugium
 videant nullum, neminem videre posse
 to putant. Apage sis cum ista levitate,
 enim videmus omnes omnia, nam vt
 videas tu quam ego in rebus alijs
 bus, quid mirum, si ego fortè plus in
 vna quam tu? Quid feceris autem tua
 importunitate, quam vt insignem arro-
 riam, insolentiam morositatemque in
 prodas tuam? Si profanis in rebus ex-
 entia magistra proverbij locum obtineat
 illud.

Et quandoq; bonus dormitat Homerus
 & illud.

Sape etiam est stultus valde oportuna
loquutus.

Quid in divinis fiet, de quibus testetur
scriptis, ita placuisse celesti patri, ut arca-
na sapientibus celaret; infantibus au-
tem, et lactantibusque palam faceret? Videre
autem, si adversarius animaduertat te
in mentem assequutum, nimirum quid
erit, quibus periuasus rationibus id
erit: videatque nihilominus contradicere
poterit, vix fieri posse, ut non de eius con-
sentientia decedat plurimum. Ante perlua-
erat, si modo satis intelligerentur eius
argumenta, neminem non assensurum, iam
cum videat qui ea intelligat, neque
non assentiat, miretur necesse est.
Nunc quid aliud est, quam aliquam ad-
versitatem in dubitationem, ne non satis fir-
miter sint quae tenent? Simulque hinc deside-
rium ostenditur intelligendi, quid nam contra,
quod obijcias, habeas: quod desiderium
meum ad intelligendum reddidit, quo
nunc ventum est, parum abest, quin iam
perfecta res sit. Me quidem igitur auctore,
errore depellendo ille praecipuus sit la-
bor: ut quid dicatur, optime intelligas ex
his qui verba protulit mente: non quo-
modo interpretari arguto cavillo verba
solis, quinimmo si verbis facienda vis sit

aliqua, ut authoris serviant menti fieri
 to malum, quam ut alio trahantur. Inte-
 lia, male interpretandis alterius verbis
 ut neccatur sapissime, quod cum
 nostris ita ratio cinamur: si esset id quod
 ait, hoc & illud inde sequeretur, atque
 quæ consecutiones sunt nostris collecta
 dicio, eas nostris tribuimus, adverte-
 quali illi ita enunciant, tempusq; o-
 teremus iis, refutandis quæ forte ne-
 rarunt quidem unquam, quo tum eo-
 ritamus, tum nos etiam risui exponi-
 quod planius ut fiat, tali utamur exem-
 Propterea quod Pontificij dicant, opor-
 delicta post sacram admissa ablutionem
 piari aut bonis nostris operibus, aut
 obitum purgatorio quodam igne, si
 ita colligamus. Si necesse est delicta vili-
 piari nostris siue operibus siue cruci-
 bus non igitur ea deleuit Christus, non
 tur impleuit id ad quod missus fuerat,
 diaboli opera aboleret, ac propterea
 ramus, Pontificos negare Christum id
 plesse ad quod missus fuerat, eatenus
 dem vera nostra fuerit oratio, quatenus
 quodammodo id illi negant, quia videtur
 ex iis quæ ponunt hoc sequatur, sed
 vera non fuerit, quatenus expresse id
 ponunt, neque forte sentiunt, itaq; si

in verbis increpare eos pergamus, propter
 persecutiones eiusmodi, quasi eorum essent
 positiones, nos inscite dicent. Quid igi-
 ur facto opus est? Vt recte eramus quod di-
 cent, nihil addentes, nihil detrahentes, ni-
 hil immutantes? Quod si absurda ex eo-
 rum sequantur verba, ea colligenda sunt
 in finem solum: vt falsum esse quod
 dicunt, palam fiat, hic candor dignus est
 ametur, quaecumq; tandem tractetur
 sed Christi discipulos divinis de rebus
 ferentes tam decet, quam quod thax-

Ab omni autem Christiano congressu
 foris abesse vincendi studium oportet;
 us enim sit scopus, vt vincat veritas, per
 autē, an per quemvis alium palā fiat, nihil
 interesse putes: satis bono loco tuū nomē
 re statue, si cōstet Deo sua gloria, ad qua-
 rum pertineat vindicata ab impostu-
 ra veritas. Quare si quidem ita accidat, vt
 ex disputatione innotescat tibi quod
 tebat ante: eave pudeat agnoscere, quis il-
 li cui cedere oporteat, nihil cures. Maxi-
 me honorificum esse intelligito, à Deo do-
 ci, per quēcumq; tandem id fiat, illos sanē
 deat, qui discunt nunquam, si eius quo-
 rum tanquam instrumento usus fuerit, ad
 docendum pudet, scio te non hominem

*Sed id sem-
 per age, vt
 vincat (non
 tua opinatio
 sed) veritas*

contemnere, sed Deum, cuius severam
 dictam, nisi reverenti animo oblatam
 plexus gratiam fueris, haud effugies. Ca-
 rum quominus in eo difficultatis, quae
 res posset, experiâre, per quam opti-
 consultum fuerit ea sedulo vitare, quae
 difficultatem augere hanc possint, quod ge-
 est, si magna confidentia quid asserueris
 si testatus saepe fueris, magni te aut pi-
 aut sceleris, aut etiam dementiae loco ha-
 turum, si quis ausus fuerit contradicere
 dixeris vehementer stupidum esse qui
 non videat, & similia. Grave enim ad-
 dum fuerit postea, tam longe videri a
 po aberrasse, quare praestat multo citius
 ipse semper loqui, non ut haesitare
 per videre (laudandum enim id non
 est) sed ut quae vera videntur, ea simp-
 ter asseras, quae non videntur, neges eo-
 modo tum autem hanc aut illam in partem
 argumenta testimoniaq; asseras, tam
 formulis illis, quae impietas sit? Temere
 Quae impudentia? Aut quae stupiditas
 hoc vel illud dicere? Et similibus, ob-
 neas. Mathematici firmissimis certissi-
 que utuntur illi quidem demonstratio-
 bus, verum apud illos tale verbum
 nias nullum, nihil enim ad demonstra-
 nes aut perspicuitatis addunt, aut cer-

is, si liberum nobis esse potest, verio-
 quodocunque patefiat, sententiam
 plecti, quid nobis quasi legem indixe-
 rus tali verborum temeritate falsæ per-
 tuo magna pertinacia adhærendi? Huc
 tinere videtur Solamonis consilium il-
 l: *Cave liti implicere, ne si sorte succubu-*
is, pudore suffundare, neque quid facias sa-
certum sit. Ac cum scire in quibusnam
 remus, ut de ijs cauta nostra sit oratio,
 ud possimus, quæ cautio necessaria in
 fuerit, eam quum opus erit, vix adhi-
 erimus vnquam nisi consuetudinem no-
 is adsciverimus, quacunque de re sit ser-
 o, verborum formulas eiusmodi tan-
 quam periculosissimos quosdam scopulos
 itandi. Auget etiam mirum in modum
 rzdictam difficultatem, si adversarium
 magno habueris cōtemptui, quocirca mul-
 o ut honestius, ita etiam prudentius face-
 is, si qualiscunque tandem contingere ad-
 versarius videatur, intra humanitatis te cō-
 inueris limites. Et si ab omni prorsus con-
 emptus significatione abstinueris. Ac quo-
 niam quicquid tandem facias, vix assequa-
 re, ut non vehemēter repugnante genio vi-
 tus videri velis, oportet ad causas eiusmodi
 optimè munitū esse animū, efficaci vi-
 delicet ratione quapiā animo frequēti me-

PROV. 25.

di ratione impressa neq; sane efficacia
 Occurrit illa: vt meminerimus vitam
 omnem vno durare momento, fabula
 similem, in qua introducuntur principes
 viri, reges, servi, matronæ, ancillæ. Finit
 nim fabula, hystriones personis illis des-
 titis aut pares sunt, aut nonnunquam
 in fabula rex fuerat, humilioris erit fortuna
 quam qui fuerat servus. Quod si hystrionum
 aliquis graviter eas partes agere, quibus
 minus ei honestus contingat locum, quam
 malitq; eius incurrere indignationem
 eum extra fabulam & sublivere inopem
 micus, & inimicus affligere tota vita potest.
 non omnes clament, prorsus insanum esse
 esse, quod plaris faciat vanissimū vnius
 ræ fumū, quā tot vitæ commodas
 ro non hic eadem est amētia, aut etiā in
 tis partibus maior? Sis victor an victus,
 diaturni tēporis fuerit siue gloriola, siue
 decus? Sed si veritati sciens restiteris, pro-
 terea; tibi Deum infensum reddideris.
 quid de te fiet infelix? Forte tua pernici-
 factum fuerit, vt oppressa maneret veritas
 idq; in numerosissimi etiam poduli pernici-
 ciem, vt toridem futuri sint velut accusatores
 tui. quot eius rei causa perire
 rint, quis non hac cogitans contremis-
 ciosus? Valeat igitur, valeat hac omnis

certumq; cuiq; sit dignitatis suæ hoc
venere rationem habere nullam : sed in
esse totum, vt in omni controversia vin-
Christus: Neq; curet mundi vel excre-
ntum fieri, dum in omni re Dei nomini
constet gloria. Pungit videlicet te, si ei
mittenda sit victoria, quem fortè paulo
præ te nihil esse existimaveras. Itane
o? Atqui nonne aliud tibi certamen est
in satana multo maximum? Ille scilicet te
quam arcem quandam sibi omnibus
chinis, omniq; conatu oppugnandum
egit: ab te autem tui suscepta defensio
Nunc ergo si cognita veritati per im-
tentem animi elationem reluctatus fu-
us, non arcem prodes satanæ? Non tu re
li & tali hosti dederis quam turpissimè?
q; in ipse etiam imperatoris tui (quem
esse nihil potest) oculis? An verò ni-
hic sit quod pungat? Expendendum est
em etiam atque etiam, qualis hîc detur
no. Duplex certamen est: nec datur v-
bique potiri victoria. Si illic victorem
veritate oppressa, certum est, hoc in
peramine quod cum satana est, succum-
oportet. Sin hîc succumbere nimis
perve est, illic nonnihil cristianæ demittas
esse est: quod quo adhuc minus diffi-
facias animo: & illud considerandum
est

est, nequaquam tam turpe visum iri
atq; tibi, si succubueris: quis enim ne
at hominis nihil tam proprium esse, qu
hallucinari? Ac omnino quidem cum
sit controversia, illud expectetur, ut par
tera succumbat. Haud igitur vehemen
mirum sit, si tu magis victus fueris, qu
adversarius: atque ut sit dedecus vinc
maxima dignum laude est, atq; ad c
ciliandam maximam bonorum omni
benevolentiam valde aptum, si eo sis
dore, ut cognita veritati haud invitus
dere paratus sis. Quare si de eruditionis
opinionem ac fama (si qua sit) decedere
quid oporteat: at illud cumulatè com
setur bonitatis laude; quam multò p
faciendam esse ex eo facile cognosci
sit, quòd eruditum hominem, sed iniqu
(si quidem cognoscatur) nemo non
minetur: virum autem bonum, quanc
nulla omnino eruditione, omnes aut
atque etiam laude dignum putent. Ne
verò persuadere tibi debes, ni ipse sp
cedas, victum te fuisse haud cognitum
immò verò quo reluctatus fueris mag
majorem adversario dederis causam
vicaciam iniquitatemq; tuam effere
eoq; etiam pluribus minimè commod
te sermonibus materiam dederis. Vi

neque tuæ eruditionis tueri nomen
as: & nequissimæ pervicaciæ notam in-
amq; subiturus sis. Hæc si meditatus
luè fueris: mirum ni de innata animi
otentia decedat plurimum. Vt quum
postulaverit, æquiori animo passurus sis
tatem vincere.

Ac cum vehementer etiam difficilè sit,
controversiis non & irritari, & irritare:
da opera est, vt persimilibus meditatio-
us, quasi medicamentis quibusdam, ita
paretur animus, ne quid committatur
modi. Quapropter disputationem in-
suro perinde faciendum tibi sit, atque
tissimo cuipiam viro, & cautissimo in-
gulare certamen descensuro: is enim om-
ferendi cogitabit artes: & ad singulas
ionem præmeditabitur defensionis. Ad
ecogitabit, quas corporis partes minus
atas habeat: aut in quibus maioris sit
ous periculi futurum, vt illis circumspe-
uscaveat. Tum autem animum in certa-
en ita exacuet, vt constitutum delibera-
mq; habeat, aut vincere, aut mortem for-
et oppetere. Sic cogitandum tibi cum
no tuo est, quicquid inter differendum
cidere tibi possit ad animum tuum ira
endendum, offundendamq; oculis ca-
guem, ac deniq; omnia turbandum: vt

quòd

*Disputatio-
nem ingres-
surus (super-
biam pelle,
indue mode-
stiam.*

quòd convicia in te collaturus sit ad
rius: quod impiè te, aut impudenter
sceleratè facere accusaturus sit: quod
pellaturus te sit rerum omnium igna
stupidum, bardum; quod irrisurus te sit
mo nihili: quod verba tua cavillatur
quod deniq; summa sit vsurus insolentia
ac nihilominus certum tibi esse oportet
nulla re commoveri: quin potius, summa
lenitate patientiaq; institutæ disputatio
filum ad finem vsq; prosequi. Si nobilitas
si opes, si eruditio, si authoritas, aut nom
claritas, aut quidvis aliud est quod at
lere tibi animos possit: cogita ea parte
dum te esse, injuriæq; obnoxium: ac te
caveas, ibi vulnus accepturum. Caveris
tem: si intellexeris hæc aliud esse
quam satanæ, quibus te oppugnet, an
quæ ita demum nocendi vim amiserit
omnem: si quàm sint inania, explorata
tandem habueris. Illud autem fixum esse
animo oportet, rem haud esse cum homine
eo qui cum disceptes, sed ipso cum satana
neque rei summam esse punctum illud
quod in controversiam venerit: sed multa
plura, majoraq;. Eò spectare satanam, ut
vna lite infinitas faciat, ut iras accendat,
ecclesiam in sectas distrahat, seditiones exci
tet, tyrannides erigat: denique eum in

maxima incendia vastitatesq; moliri.
 ne non vnum summissurum litigato-
 rem aut alterum: sed quamplurimos alium
 semper morosiores, pervicaciores
 iracundioresque. Atque illud esse ejus pro-
 prium caput, non ut quaestioni de qua aga-
 mus tenebras obducat (cum prae aliis qua-
 estur minimum illud sit) sed multò
 magis ut vincat patientiam: qua ex-
 gnata, reliqua minore negotio assequu-
 ri videatur. Age autem quodnam igitur
 hic boni fuerit militis officium? Ani-
 mum frangi? Fatigari? Hosti cedere? Mi-
 nime verò: sed quo oppugnationem ille
 petet improbius, eo praesentiore animo
 ostendum tibi est. Id quod faciendum
 est eo est alacrius, quòd nobis certissimam
 horum spem Iacobus Apostolus faciat: te-
 stis. *Si resistemus Diabolo, fore ut re-*
dat à nobis. O si illud tantum satis sit in *Iac. 4.*
 animis nostris fixum: quaecunque mo-
 vetur controversia, rem esse non cum
 homine qui eam movet: nec disceptari
 vno religionis puncto, sed per eam
 occasionem spectare satanam ad diffi-
 dens, sectas, rixas, seditiones, incendia,
 totius Christianae reipublicae ever-
 sionem. Quanti id esset ad nostros emol-
 endos animos: magisq; ac magis ad man-
 suetudinem

suetudinem, quietumq; ac circumspiciendi
 differendi morem componendos? Sed
 ter alia quæ vehementer morosum facit
 disputatorem, primum locum obtinet
 rogantia: si tibi sapere omnia videre,
 præ te neminem non contempnas. Hoc
 autem spiritus addunt saepe opes, magis
 tus, ampla sacerdotia, nominis celebra-
 atq; alia id genus. Quæ periuasione de-
 tatus animus si fuerit, neminem pati po-
 integram pronunciare sententiam: ore
 dum aperto, & quid dicturus alter esse
 quideriam posset dicere, satis te affe-
 rum putaveris. Atq; vno verbo: vno
 bo autem? Immo verò vno aut risu, ne-
 quo, aut toruo aspectu, aut gestu quod
 quid obiectum sit, abunde tibi diluiffe
 deare: quicquid autem affirmaveris, ne-
 verisve, si quis mutire quid contrà audi-
 laeæ maiestatis reus, sacrilegusq; haberi
 Alius interim tantum abest ut ab errore
 vocetur: ut ad errorem accedat etiam
 ma indignatio, firmumq; propositum
 cum apud te non potuerit, apud quos
 que, si minus palam, at certè clam &
 randi, & latè spargendi: à quo quicquid
 morbo perdifficile est cavere. Ut quicquid
 enim autoritate antecedit, superiore
 è loco dicit: ita se sapientiozem vident

oportere: vultq; plerunq; pro ratione
tam valere auctoritatem. Sed tamen oc-
currendum est huic malo, à quo infinita
propemodum maximeq; perniciofa oriri
possint. Imprimis autem cogitandum
est, quàm ineptum sit, vel si opibus af-
fus, ex opibus: vel si in magistratu, aut sa-
ditorio sis ex hoc aut illo: vel si nobilis, ex
nobilitate scientiam, scientiamve tibi vllam
rogare. Quid est enim cum istis rebus
commune sapientiæ? Si more hominum
dicare velis: nisi fuit ingenium, nisi do-
ctores, nisi discendi longus assiduusque la-
bor: nihil illa quidem sunt: nominis etiam
curas, quid est aliud, quàm vulgi testimo-
nium? Qualis verò authoris? Vix nimirum
quando non maximè delirantis: quòd
cum audias qui vnus nec fallere, nec falli
potest, ne illa quidem, ingenium, doctores,
ad id quicquam sint: sed in vno Dei spiri-
tu omnia posita intelligas. Vt si hic vnus
fuerit affluenter: etiamsi nihil extiterit
cetera, non sapientissimus esse non pos-
si: si defuerit hic vnus: vel in maxima re-
um aliarum omnium affluentia non possis
non ineptissimus. Quid te insent igi-
vanissima hæc nomina? certè cum plus
aper se natura nullis externis adjuva re-
assenteretur cuique: vtq; sibi plurimum
sapere

sapere videatur faciat : cavendum est
stulta ejusmodi rerum fiducia accessio
tura morbo fiat. Ac cum alia humana
tura vitia singulatim contemplanti
altas habere radices videatur vnumque
que, ac difficillimè posse non dicam
sed aliqua etiam tantum amputari
rum verò de arrogantia, sic equidem
cio, si cum aliis conferatur, videri illa
propemodum hærere: etenim si ira accen
daris: si odium suscipias, si furto alie
rem surripias, si occidas: hac te patrare
potes non intelligere: vt si sapius id fac
ad iram, ad odia, ad furta, ad sanguin
fundendum, tuum proclivem esse animu
te non lateat: atq; aliquam tibi ipse
vim facere, ac paulatim ad saniores
mores: sed si plus æquo sapere tibi pos
ieris: id te facere æquè intelligere
possis. Si qua enim in re aberres: in
dum erras, vt errare te intelligas: fieri
la ratione potest, non magis quam vt
vivas, ac non vivas; siquidem errare,
remq; agnoscere aliud esset nihil, quam
rare, & non errare. Fieri autem sanè potest
vt postquam aliquandiu versatus in erro
fueris, resipiscas, agnoscasq; errorem
quoruscunq; tamen agnoscat error
us novit. Atq; in iis ipsis etiam per

uos agnoscimus, nunquam non est nimio
 cuique amorì vnde excuset: vt culpam
 quamvis aliam potius in rem rejiciat,
 quam in suum iudiciũ: itaque fit, vt se
 plus æquo arrogare nequeat anim. d-
 ertere: cumque lateat morbus, ne medi-
 na quidem quæritur, neque alia sanè ra-
 one quicquam hñc proficere nos posse vi-
 ñi, nisi illa quam adhuc suprà attigi-
 us: quam cum fixam firmamq; in nostris
 se animis oporteat, eam quòd repetamus,
 gere non debet; ea verò erat hujusmo-
 Cum dissensionibus in vita plena vi-
 amus omnia & divinis in rebus, & pro-
 nis, in publicis ac privatis, domi ac
 litia, denique omnibus: & tamen vna
 omnibus in rebus veritas, plurimi er-
 e necesse est. Cumque diffideant inter
 erunque & alii qui sapientia præsta-
 teris creduntur: sapientes etiam mul-
 (qui habentur) errent oportet. Cum-
 alius hac in re erret, alius in illa:
 quæ propterea illa in quibus vnus-
 que errat, quamplurima: & cum
 tanta excellat sapientia, quin ei quo-
 humanitatis aliquid accidat, nihil mi-
 sibi persuadens. Ita tecum ratiocina-
 Homines alii errant omnes, ac sape: ne-
 hominis est vehementer sapientis, ne-

que limati iudicii, saepe errare: ergo
mo ex omnibus tantum adeptus est
entia, quin ad cumulum desit plurimum
& tamen nemo non plurimum sibi tribu
idq; cum faciat, sua opinione fallitur
hementer. De te igitur quid iudicii feceris
Mon ita cogitabis? Homo & ipse sum: et
quod hominis tam est proprium, in
quoque (etsi animadvertere non possis)
idem insit necesse est: ut ita tuam infrin
re coneris arrogantiam? Sed est in homine
genius nescio quis adulator maximus,
mirè ille quidem artificiosus, qui inter
ditationes ejusmodi nescio quid ob
muret in corde: sed ita ut ejus potius
veat, afficiatq; hoc est dementer, quam
animadvertatur oratio. Sed si assequi
sum possis, talis fuerit: ita est. Scilicet: ne
non fallitur nimium sibi tribuens: verum
abs te procul est hæc arrogantia; tui
alia est ratio, qui singulari quodam ductu
instinctu, qui aberrare te in iudicando
finat: tantaq; est hujus vis fascini, et
diuturnum acerrimumq; ipse tecum
tamen habueris: vix tamen paululum
ponere de inani illa persuasione queas.
illud tamen exploratum habeas oportet
quò suspicari tua de arrogantia poteris
nus, eo esse majorem, dum enim tu tibi

ineptis te enumerat sapientissimus rex
 mon: *Inepto* (inquit) *sua pulchrè arri-*
rationes: sapiens autem querit consili-
 Ut humanæ sapientiæ culmen esse vi-
 tur, suam suspectam habere sapientiam:
 intelligere se alieno opus habere con-
 Quod quidem verbum assidue obji-
 dum est nequissimo illi genio, quò mi-
 modestia tuum avertat animum.
 e quò magis intelligas, omnino in dis-
 ationibus modestia opus esse, quid-
 addam, quod prima fronte videri non
 m adiurdum possit: sed tamen tam ve-
 quam quod verissimum: quisquis fue-
 m posse te yllo cum homine vlla de re
 overfiam habere: quin, quanto tu plus
 e tibi videris, quàm ille: vicissim ille
 se plus sapere existimet, quàm te. In-
 tu est ratio; nam eam rem si respici-
 est in controversia, si iste te melius
 re arbitraretur, quàm se: tibi assenti-
 controversiaq; nulla esset. Cum igi-
 sentiat, se melius judicare putet, ne-
 est, in aliis fortè videatur ille quidē te
 ferre: sed revera id non faciet, nam
 fseat uterq; suas opiniones omnes,
 bus quidem illi tecum convenerit:
 m probabit iudicium, quàm tuum:
 bus autem dissentiet abs te, suum v-

tique tuo anteponet. Itaq; sapientior videatur. Apparet id maximè in facie de authoribus iudicio. Tantum enim buere cuique possis laudis, quantum satisfacit iudicio. Ac tantum detrahacesse est, quantum in eo fit, quod tibi arrideat; ut cuiq; recti atq; obliqui suum sit iudicium. Quod cum ita sit, quocunq; sit controversia, etiam si illi nium sit ignorantissimus, tu eum persuasum habeas, oracula qui loquas: quam non a quo tu animo ferre te illi esse contemptui: tam iniquo est ille, si contemptui sit tibi: ac tanto etiam iniquiore, quanto fuerit mī ducatus liberaliter. Vis igitur vno dicam, quo pacto tractari eum oportet, ut absit amarulentia? Finge, contrario se modo habere: illum esse tu sibi esse videre: te qui tibi videri ac qui mores tua digni essent personam illius, si ita se res haberent, eos daram, quantum poteris, ut exprimas feceris, crimen declinare insolentia ne vix quidem possis. Hac si quis meditatus fuerit, si in iis animum studio exercuerit: nā ille, nisi fallor, tator evaserit, qui pullulantibus ratione resistat, commodissimus.

in satis multa dicta sint, de authoritate
 inops est dicendum.

SATANÆ STRATA.

GEMATVM

LIBER TERTIVS.

VM authoritatem qua errori-
 bus falsisq; dogmatibus resisti-
 tur, aliam ecclesiæ dixerimus
 esse, aliam civilis magistratus:
 ecclesia dicamus prius. Ergo si quis ea
 doceat quæ à sanctarum literarum doctri-
 na abhorreant, quominus ea invaleant, duo
 designare potest ecclesia: vt dogma ceu
 thronum impiumq; damnet: & vt homi-
 nem ab reliquo ecclesiæ corpore, quasi ari-
 dum ramum amputet: in quibus trifariam
 peccari potest. Primum quidem, si iniquè
 damnetur sive dogma, sive homo: deinde,
 id fiat aliter, quàm par sit: tum autem, si
 fiat à quibus non debet fieri. Injustè qui-
 dem primum damnatur aliquid, si falsum
 non sit: quod quo minus fiat, quibus rati-
 onibus caveri debeat, ex iis quæ primo Li-
 bro dicta sunt, cognosci potest. Deinde eri-
 mus injustè damnatur: si gravius sit iudiciū,
 G 3 quàm

*Authoritate,
 & primò
 Ecclesiæ.*

*Cavendū au-
 tē ne temere
 damnetur si-
 ve dogma,
 sive homo.*

*Distinguen-
da sedulo Ca-
pita fidei ne-
cessaria &
certa à con-
troverfis.*

quàm res de qua agitur, ferat. Non enim
vnius sunt generis omnia veræ doctrinæ
capita. Sunt quædam ita necessaria cogno-
scenda, ut fixa esse & indubitata omnibus opor-
teat. Sunt alia quæ inter Ecclesias contro-
versæ, fidei tamen consensionem non con-
stant. Quod si error quispiam, cum huius
generis, perinde damnetur, ac si de
salutem salutem spem adimeret: haud
dubium fuerit iudicium. Quo loco illud
videndum: quicquam ne referat hoc in
nere minus rectum ferri iudicium. Plerumque
nisi errorem quemlibet gravissimum
volueris, dicent te erroribus patrocini-
errantium causam agere; quorum equidem
laudo primum sinceræ doctrinæ conservandi
studium: sed mihi tamen, sit necne id
tribus patrocinari, operæ precium vide-
certius cognoscere. Certè quidem quæ
de re quisque aut alteram in partem iudicio
inclinat, aut ambigit. Qui ambigit
tem, si persuasus sit in errore certum saluberrimum
positum discrimen esse, cum non sit, animus
consternabitur. Quæ consternatio, tantum
abest ut iudicio quicquam conferat ad
etè judicandum: ut etiam oblit maximè
Labefact at enim iudicium, caliginemque
fundit omnis animi perturbatio: certum
quidem cum diffidentia de Dei in se mis-
ricordiam

ordia est conjuncta: quo ad salutem quid
conducit minus? Immo verò quid obest
magis? Quæ verò inde fenestra aperta sit
ad expugnandam miseri hominis
animum omnem, injiciendasque ei cogitatio-
nes multas valde perniciosas? Fateor: e-
quidem, fieri etiam posse, ut sic conster-
natus animus ad Deum erigat sese, opem-
que ad certam veri agnitionem adipiscen-
dam imploret, impetretque. Sed ut non-
nullis sic contingat: quis negaverit aliqui-
us etiam illud posse, quod ante diximus,
contingere? Qui veri agnitionem impe-
traverint autem, cum res (ut posuimus)
cognitu necessaria non esset, non liberan-
tur maximo à periculo: sed qui diffiden-
tibus de Dei in se misericordia fenestram ape-
riunt: eorum maximo in periculo versatur
salus. Quo fit, ut, ad eos quod attinet, qui
ambigunt aliqua de re, plus obesse videatur
posse, si persuasi sint eam cognitu necessa-
riam esse, quæ non esset, quam si rem non
pluris fecerint, quàm quanti sit. Qui verò
persuasus est, ac deterio rem in partem: is ni-
si conetur quantum posset aliis quibus-
vis idem persuadere quod ipse sibi intel-
ligere videtur: Deum se propitium non ha-
biturum arbitretur, itaq; palam ille quidem
conabitur, si liceat: sin minus, clam sal-

tem non poterit id non moliri, nihil
tentaturus, saltem certè tanto conatu
rem haud tanti æstimaret. Atque in quibus
quidem radices jam egit error: quid æquum
impedit, quominus ab errore revocari possint,
quàm si arbitrentur non posse se à sen-
tentia deduci absque salutis jactura? Idem
enim qui se meliora docere velit, audire
non audent. Cumque id recusent: quis
alius sit in viam reditus? Qui rectè sentiunt
equidem fateor, quo plus positum esse
quaque re opinantur, eò minus facile
præbituros aures, qui, quod sentiunt, vo-
re in controversiam velint. Verùm si
non eorum opinione res fuerit, in eo ve-
ementer nocuus eorum erit error: quo
errantes ea in re à reliquo Christi corpore
hoc est Ecclesia, se parabunt, contemnent
execrabuntur: illi autem secta seorsum fa-
cere cogentur: quo exitiosius fieri nihil
potest. Videmus enim quàm truculentas
inimicitias exerceant sectæ inter se. Ac fa-
cit quidem odium, ut quicquid ab una se-
cta dicitur, faciliè sit inimicæ suspectum
utque ei illa contradicat. Et quicquid
per temeritatem semel exciderit, non
patitur id improba animi elatio, contem-
nitionisque studium retractari: sed ro-
si pertinaciter vult, Atque ubi invaluit

quo ob dissensionem quamlibet alium damnet, quotidie videas ex sectis nasci: quæ sectarum multitudo quam primis desperatione consequendæ certæ vitæ omnem religionis cogitationem vitæ: adeo ut si quis consideratius advertat, quam impediunt Evangelij curæ sectarum multitudo, & quæ inter eas sunt dissensiones, atque odia: intellige facile possit temerarijs eiusmodi iudicijs, unde oriuntur sectæ, ad satanæ consilia commodatius fieri nihil posse. Satiùs igitur est multo, quanti quæque res fuerit, tantam facere, neque eam vel adaugere, vel minuere. Quæ sententia eo amanda est magis, quod cum vnicus puræ doctrinæ commutator sit Christus ipse, is ad id nulla fallaciosa persuasione opus habeat, quid enim fuerit mendacio præsidij? Quod cum ita sit, videtur ut ratio inquirenda sit aliqua, quæ ostendat rerum pondere à recto aberrare non sinat.

Primum autem illud firmum fixumque verum oportet: Si à divinis oraculis quæ sunt literis consignata, discas, nihil esse cui tuto fidem accomodes: sed esse quod non aut fraudi, aut errori sit obnoxium: divina testimonia sola certa: solida esse cui acquiescat conscientia. Certe

tè etiam si de religionis puncto aliquo
 controversia, vt alij dicant adeo ad salutem
 necessarium esse, vt nisi quis illud intellexit
 amplectaturque, seruari nullo modo possit:
 alij, tamen si de re alioqui conueniat, non
 gent tamen eam tanti esse ponderis, vt
 potius arbitrentur male de ea sentientes
 lutem posse adipisci, & in Ecclesiarum me-
 bris habendos nihilominus esse. Si
 (inquam) sit controversia, cum non
 que rectè sentire dicendi sint, alterutro
 rare necesse fuerit. Quare compertum
 ploratumquè habere, vtri rectius senti-
 aliquid erit scire: quemadmodum
 hærere, ac dubitare erit aliquid igno-
 consequens est ergo, vt ne hoc quis
 sciri possit: nisi de eo divina exten-
 testimonia. Est autem hic omnino animi
 vertendum, longe aliam esse rem de
 aliquod, aliam vero eiuidem dogma-
 pondus, ac iudicium. Vt aliud est de
 Circumcidendum non esse Christianum
 minem: aliud est dicere. Si circumciden-
 Christus vobis nihil proderit. Nam qui
 lud audisset. Circumcidendum Christianum
 non esse; adhuc existimare potuisset,
 non debeat Christianus circumcidi,
 men putaverit quispiam se circumcidi
 tere, non id multum admodum referre

*Dogmata vi-
 te & cum
 iudicio pon-
 deranda.*

*Et trutina
 hic vtere solo
 Dei verbo.*

adito eo verbo. Si circumcidemini, Christi vobis nihil proderit iam rem intelligi multo maioris esse momenti. Cumque res sit dogma, alia dogmatis iudicium, affirmatio: si quidem in quaestionem veniat, utrum sit cognitu necessarium dogma quod, ut quod iurare in iudicio liceat: nil ad rem fecerit, si quis testimonia mul- adferat, quibus testimonijs non recu- dum in iudicio iuramentum evicerit, eat enim aliquis, id se quidem dare, nec eo se querere, sed de rei pondere, sit nec- tanti res momenti: ut si quis persuasus quaecumque sit causa, iurare nunquam ere, atque in tali perseveret errore, de eius ute habenda spes non sit. Itaque testimo- is hic opus fuerit, non quæ doceant, iu- nentum esse in iudicio (id quod in du- um non vocatur) sed quæ doceant, qui suasus fuerit, non licere sibi iurare, eum natum iri quale de non retinenda cir- ncisione extat.

Intelligetur autem divino aliquid doce- testimonio, ac probari: si ipsum testimo- um verum esse non possit: nisi id etiam- rum sit, quod probandum erat, id quod idet, siue testimonium id ipsum expri- quod probandum erat, siue ea enun- quibus positus, illud necessario sequa- tur,

tur, exempli causa, probandum est, fide-
stum censi hominem, non legis operibus
citanturq; Pauli verba illa, *Censemus et
fidei iustificari hominem, absq; legis operi-
bus*. Hoc testimonium id ipsum exprimit
quod docendum erat. Sed propositum
docere, sola fide iustificari hominem, ita
ratiocinetur quispiam. Nisi una sola
iustitiae ratio, & ea per fidem ineptè in-
lisset, Apostolus, ex eo quod scriptum est
iustum per fidem vivere, & opera fides
essent, ob legis opera iustum non vivere
hoc est in legis operibus iustitiam non esse.
Atqui Apostolo inepta ratiocinatio ab
scelere tribui non potest. Est igitur in
fidei iustitia, igitur sola fide iustificatur
mo jam quod allatum esset testimonium
non dicetur quidem id exprimere quod
docendum erat: sed tamen ea enunciat
quibus positus necessario, id sequatur.
Quod si possit quidem verum esse quod
per testimonio assertur: & tamen non
id quod probandum erat, non dicetur
li testimonio id probatum: quare si, ut
ceat aliquis, Romanum Pontificem aucto-
ritatem habere novas leges, quibus homi-
num obstringat conscientias, condendum
cum illum citet. *Quicquid ligaveris super
terram erit ligatum & in caelis*, ideo ne-
bitur ille locus probare quod est in eo

reversa, quia potuerit Petro ligandi potestas tribui, & tamen non tribui Romano Pontifici potestas novas leges condendi.

Exprimi autem potest aliquid & generalibus verbis, & nominatim, Etenim cum generale legis verbum & eam legem complectatur quæ est de moribus, & eam quæ est de ceremonijs, & divinas leges, & humanas, quod qui in moralis legis observatione iustitiam habuerit positam, nihil ei profuturus sit Christus, Apostoli testimonio negantis *quicquam rei esse cum Christo iis qui in lege positam habent iusticiam*: generalibus verbis dicetur expressum esse. Quod autem fide iustificetur homo, illis ejusdem Apostoli verbis: *Censemus ergo fide iustificari hominem absq; operibus legis*; nominatim expressum intelligemus.

Aliud porro ex alio, quod quidem ad rem faciat duobus modis consequi posse video. Vnusq; ille est, si posita re quapiam utrocognitu necessaria, ea intelligi crediq; non possit: nisi alia quapiam intellecta, creditaue ante fuerit: nam & hæc utique in necessarijs habenda erit, ita cum inter necessaria sit, ut credamus Christum à mortuis fuisse excitatum: neque possimus id credere, nisi credamus etiam mortuum eum fuisse: profecto etiam mortuum eum fuisse necesse erit credere. Alter modus est: si expressum fuerit, cognitu necessarium esse

id quod magis dubium esse debuerit, trum esset necessarium, aut certe non minus dubium, & id enim erit necessarium quod aut minus fuerit dubium, aut magis.

Sed quærat aliquis: an si constet quid portuisse aut fieri, aut esse: protinus ex constet idem nobis cognitu esse necessarium. Similitudine quod velim, planum faciam. Qui calido laborant morbo, cum frigidis medici curant medicamentis: neque sane quicquam referat eum qui est in morbo, ignorare cuius facultatis ea sint medicamenta: si modo ijs utatur. Siquidem igitur & nos quodam eramus in morbo damnationi videlicet propter peccatum obnoxij: multa enumerari possint, quæ servaremur, tum esse, tum fieri oportuerit. Veluti peccata nostra aboleri, & per hominem peccati omnis expertem, & virtutem immensa, proptereaq; Dei filium, itemque Deum & similia. Sed faciamus inter alia, omnino oportuisse eum accusatum, & iudicio damnatum mortem perpeti. Quærat (inquam) aliquis: utrum quam necesse fuit Dominum iudicio damnatum mortem etiam necesse sit compertum habere, quod non quoquo modo trucidatus, sed accusatus, & iudicio damnatus obierit an

non tam liceat nobis hoc ignorare, quam
non necesse est calido morbo laboranti nos-
cuius sint facultatis, aut ubi, quomodo ve-
rata fuerint ea quæ illi porriguntur me-
dicamenta. Certe artem ut constet hæc eti-
am credi tu esse necessaria, aut oportet te-
monium habere ex divinis literis quod
pronunciet, quicquid fieri oportuit, id e-
tiam (ut quis servetur) necessario creden-
dum esse: aut dicendum est ex eo, quod
pronuncietur aliquid fieri oportuisse; con-
sequi, ut id cognitum habere oporteat. At-
que testimonium quod pronunciet, quic-
quid fieri oportuit, id etiam factum credi
oportere, nullum, quod sciam, extat, ve-
rum autem ex eo quod pronuncietur ali-
quid fieri oportuisse, etiam necessario id
credendum esse consequatur: sic cognos-
cere liceat, finge ita scriptum esse: Opor-
et omnino ad abolenda hominum pecca-
ta Christum iudicio damnatum mortem
propterea. Si aliter quam iudicio damnatus
mortem obijisset, homini eius mors profi-
ci esse non posset. Vult autem aliquis hoc
testimonio probare quod nisi quis credide-
rit Christum iudicio damnatum obijisse, sa-
tis esse non possit. Quæritur igitur: sit nec
id huiusmodi testimonio probatum. At-
que hinc quidem non probatum esse ap-
paret:

parit: quia possit & id verum esse pro testimonio est allatum: & non quod probandum erat ete. im quæ sententia contradicit ei quæ probanda erat, ei contradicit quæ pro testimonio est allata. Non cum aliud sit oportuisse Christum iudicio damnatum mori, aliud credere quod ita fieri oportuerit, qui dicit eum qui non averterit Christum iudicio damnatum ob id adhuc servari posse non ei contradicit. Si dicit oportuisse Christum iudicio damnatum mortem perpeti nihilq; impedit quod unus utraque enunciatio vera esse possit. Quod cum ita sit, non potest igitur testimonio probatum intelligi, quod qui crediderit Christum iudicio damnatum habuisse, salvus esse non possit. Ex quo efficitur ut ad probandum quod aliquid sit credendum necessarium, nihil faciat qui probaverit id esse, aut fieri oportuisse.

*Deq; iis quæ
ex principis
consequitur.*

Quærat etiam aliquis: an si quid credendum Dei verbo cognitu esse necessarium, quid ex ea re necessaria consequi colligi potest, id similiter cognitu necessarium videri debeat: quæ quidem in nimis advertendum est, cum (ut diximus) si quid quiddam sit dogma aliquod, aliud tamen ipsius dogmatis iudicium: sic aliquid esse, consequi aliquod dogma: aliud

orationem dogmati, iudiciū ac pondus
exprimentem, non potest autem in dubium
ocari hoc posterius consequutionum ge-
us. Nam cum scriptum sit. *Nihil vobis*
Christus proderit qui in lege positam habe-
re iustitiam, sitque circumcisionis institu-
um lex: si quis diceret, qui in circumcisi-
ne iustitiam collocauerit, fieri potest vt ei
hilominus Christus profit, is Pauli verbis
contradiceret: sed de ijs quæstio est, quæ
consequuntur ipsum dogma cognitu ne-
cessarium. Cum igitur antecedens ponere,
consequens tollere, sit pugnantia dicere:
si negat id quod re n cognitu necessariam
anino consequitur, non videatur re vera
credere, quare neque saluus esse posse.
ad respondeo: cum ego dem antecedens
cognitu necessarium, etiam sed id nego
quod tu putas necessario inde sequi, quare
non itidem dicar quod tollere videor, non
men re vera tollere? Cum, inquam, simul
consistere hæc non possint, antecedentis
negatio, & consequentis negatio: quare ma-
videatur negatio consequenti etiam an-
cedens negare, quam dato antecedenti
consequens dare: tam enim certe ve-
rū est, posito antecedenti consequens
quam quod sublato consequenti tol-
latur, antecedens. Palam est autem, qui

intelligit hoc ex illo sequi, contingere
posse, vt simul illud ponat, & hoc
Quod si quis cum antecedens putet
tum esse, consequens non admittat: id
cideret propterea, quod non videat hoc
lud consequi, videre enim quod hoc
sequatur & illud persuasum habere,
non habere aliud esset nihil, quam id
& videre & non videre quod vt fiat,
tingere non potest. Posse autem contin
re, vt quod aliud quiddam necessario
sequitur, quispiam id consequi non int
gat: tam certum est, vt nihil magis, qu
multa enim sicut tum in Mathematicis
tum in alijs, quæ cum firmissimè demon
strantur, multi tamen qui eorum non
nunt demonstrationes, & ignorant, &
credunt. Vt, exempli gratia, solare cor
toto terrarum orbe multis partibus
esse. At si quis contraria ijs quæ demon
strantur, potuerit: veluti solare corpus
ra maius non esse, ea posuerit quæ pug
cum pronunciatis adeo perspicuis ac
tis, vt vera ea esse nemo possit non int
gere: cum ijs videlicet ex quibus illa
monstrantur. Sed ideo pronunciatis
perspicuis ac certis fidem adhibent: ijs
inde necessaria consecutione colligunt
non adhibeant: quia hæc cum illis in

in nexu cohzere non intelligunt, nisi e-
id accederet: cum principiorum ex
ibus demonstrationes omnes fient ve-
ratem nemo non cognitam habeat: quæ-
que demonstrari possunt, ea necesse es-
sæ abque discrimine omnes scire: atque
omnes essent Geometræ, omnes Arith-
etici, omnes Musici & Astrologi. Ac cum
tingere possit, vt aliquis quod conse-
tur aliud quiddam, id consequi non
deat? ac proinde illud persuasum habeat,
non habeat, profecto ex eo quod ali-
necessarium negat consequens, non ef-
etur omnino vt antecedens cognitu ne-
arium non credere videatur: præsertim
edò firmiter antecedens persuasum ha-
nt: vt facilius posset etiam consequens
mittere, quam antecedens negare. Quod
pius negaturus esset etiam antecedens,
vt consequens admitteret, tunc sanè
videretur dicendum. Saltem certe
esset id antecedens firmiter credere:
igitur quæ testimonia docuerint, ali-
cognitu necessarium esse: ea non do-
etiam quod quæcunque eam rem
equantur, perinde cognitu sint ne-
na. Hic locus acumen habet: & vt
gatur, attentum poscit lectorem:
ad tollenda temeraria iudicia, prop-

propter quæ Ecclesia in sectas discedit
cognitu valde necessarius. Sed istis
sic expositis, sequitur vt indagemus,
nam in divinis literis nobis proponitur
ita cognitu credituq; necessaria: vt eni
cognita perspectaq; non fuerint, is in
servis, Ecclesiæq; membris habendus
fit: quisquis vero amplexus ea fuerit
nia, is salutis particeps esse credatur
etiam si in rebus alijs omnibus pro
scopo aberrer. Qua de re multo
equidem aliorum audire sententiam
meam præcipiti: ac forte parum reli
multorum censuræ subijcere, sed
tamen plus apud me potuit Christi
clesiarum tranquillitatis pacisq; spes
privata vlla ratio. Non quasi decreta
quam à quibus dissentire non liceat
scribimus sed quod nobis aperire
tus est Dominus, id ita in medium
rendum putauimus, vt certiora
credere lubentissimo animo parati
Non id sane agimus, vt quacunque
nostram obtrudamus, valereque
mus sententiam: sed potius vt ipsa
cem proferatur veritas. Quæ
dum enim non raro accidit, vt, a quo
fico nullis precibus impetrasses vt
caneretur, id vt faciat adducatur,

us quispiam optimum aliquod atrige-
 instrumentum, atque incondite eius
 ostreperit auribus: ita nos speravimus fo-
 ut nisi aliquid dixisse videremur in re
 maximi extra omnem controversiam mo-
 menti, aliquem saltem excitaremus maio-
 donatum spiritu atque sapientia, qui
 nos parum feliciter aggressi essemus,
 felicius ipse præstaret. Interim a pijs bo-
 que omnibus petimus etiam atque eti-
 ut quaecunque sit de sententia no-
 a iudicium: nostrum tamen pacis, con-
 susq; nec qualiscunque, sed Christiani,
 dium boni consulant ac nobiscum ab eo
 cura omnis boni, tum veræ pacis solus
 thor est, summis precibus contendant: ut
 ea aliquando ad sui nominis gloriam
 donare Ecclesias dignetur. Expenda-
 us igitur diligenter, exentiamusq; ea sa-
 rum literarum loca, quibus fidei aut in-
 dulgentiæ ergo vel promittitur, vel nega-
 salus.

Ait Dominus: *Illud certissime persua-* 10. 5.
habete, qui sermonem meum audit,
et credit qui me misit, eum aeterna vita
venturum esse: sed
item cum vita commutasse. Item: Hac
item qui me misit voluntas: ut quisquis 10. 6.
videt, etque crediderit, vitam con-
sequa-

sequatur sempiternam, & rursus: Ite
totum orbem, nunciantes Evangelium omni-
bus: qui crediderit, & baptizatus fuerit, sal-
vabitur, qui vero non crediderit, condem-
nabitur. Quæ loca & similia vt intelligi
sint, dubitari potest, Nam quærat quis
am: quid nam sit Dei filio, eiusue Apostoli
credere: etenim & is certe credit qui ve-
racem eum qui loquitur persuasus est esse
tiam si, quid dicat, non intelligat. Quo-
do nemo est ex Christianis omnibus qui
divinis literis eatenus fidem adhibeat,
quicquid omnino ijs continetur, verum
se non dubitet, cui verus sensus omni-
perspectus sit: forte neque est vilis, qui
fuit vnquam: is multo magis credere
debetur, qui cum loquentem veracem esse
suasum habeat, etiam quid dicat intelli-
git. Quin autem quod quisque intelligit De-
um siue per se, siue per apostolos suum
cuisse id certissime verum haberi opor-
et: adeo vt id in dubium vocari ablegi-
time nō possit, arbitror extra omnem
controversiā. Non enim simul stare possunt
hæc: vt quis Iesum Dei filium esse credat
atque interim eum veracem esse, & per-
tissima quaque ornatum virtute, non
persuasus. An vero etiam necesse sit, vt
veniamur, quæ Dominus tam per se, quam

apostolos suos docuit, eorum omnium rem
tam habere cognitionem intelligentiamq;
ut ea omnia non solum confusa, hoc est
generali fide, sed etiam distincta amplexa-
tur, quaestio est.

Omnino autem necesse est, quaecunque
revelatus sint, tradita, aut ea omnia ita esse
cognitu necessaria, ut eorum nihil prorsus
oblique perniciæ vel ignorare, vel perpe-
ram interpretari liceat, aut aliquod eorum
discrimen, ut quaedam sint omnino
cognitu necessaria, quaedam, & si vtilia
videm sint cognitu, neq; parvipendere ea
videat: usque adeo tamen necessaria non
sunt: quin immo etiamsi circa illa aliquis
contingat error, servari adhuc qui errat pos-
set. Ac testatur quidem Dominus, *nihil* Ioan. 17.
docere, nisi quæ à patre accepisset, & quæ
à patre accepisset, ea se suis discipulis tra-
didisse, & eos illa amplexos fuisse, & se à pa-
tre remissum esse credidisse, itaque orat pro
eorum salute, atque omnium etiam eorum
qui per ipsorum sermonem credituri essent,
Apostolis dictum est: *Ite per totum or-*
tem, nunciantes Evangelium omnibus, & Mar. 16.
facientes servare quaecunque precepi vobis, Matth. 28.
qui crediderit & baptizatus fuerit, salva-
bitur, qui vero non crediderit, condemna-
bitur. Quibus ex verbis innuitur, nisi

Act. 16.

quis omnia assequutus fuerit, eisque
dem adhibuerit, eum salutem adeptum
non esse, ita Paulus. cum carceris custodibus
interroganti quid faciendum ei esset. *Domino Iesu, ut fidem haberet praecepisset*
que ita saluum fore ipsum & eius familiares
postea eum in Domini doctrina instituit
traditur, ut verborum eorum, *Fidem habere*
Domino Iesu, & saluus eris, hic sit sensus
Amplectere Christianam fidem, atque
Christianam, & saluus eris. sed maxime id
eo confirmari videtur, quod scribit idem
Apostolus: *Si quis nos diversum doceat*
eo quod nos docuimus, esto detestabilis.
versum enim docet quisquis alicubi verum
perperam interpretatur. Contra autem
quemadmodum Paulus, ut doceret in
gis operibus iustitiam non esse inter
tali utitur argumento, *quod si hereditas*
eos pertineret qui legem servassent, cum
mo servare eam posset, nemo servare
potuisset: quare cum promissio inanis
esset, alia dari oportere iustitiam, quae
quae in lege esset posita. Ita eodem
sus modo hic ratiocinari liceat: cum
mo ex omnibus omnia recte inte
gat quae diuinitus sunt tradita: nec
autem sit, ut quis seruetur, eum
nia recte intelligere, neque vlla in re

Rom. 4.

nemo igitur servabitur. Atqui certum
maximam atq; adeo innumerabilem
 multitudinem servatum iri: necesse est igi- Apoc. 7.
 homines servari posse, etiam si quid
 nus rectè intelligant, atque aliquo tene-
 ur errore. Et Paulus testatur, *nos in hac*
 non plenè omnia, sed aliquatenus scire,
 aliquatenus vaticinari. Sed quid aper- 1. Cor. 13.
 s vel optari posset? Dominus ante-
 am mortem obiisset, testatus est, disci-
 os suos amplexos esse quæ ipse à patre ac-
 tradidisset, & pro illis precatur: & ta-
 en nondum assequeuti fuerant, neque
 d Christi regnum spirituale esset, non
 andanum: neque quòd Christi benefi-
 am ad exterarum gentes pertineret. Quas
 in ven res & docuerat eos jam, & maximi
 er ant momenti. Apparet igitur, quòd Do-
 nus dicebat, discipulos quæ eis tradi-
 sset, accepisse, de iis quæ ad salutem ef-
 ot necessaria, intellexisse: non quod pror-
 quæ docuisset assequeuti essent omnia.
 umq; hæc quæ diximus, nondum fuis-
 ot assequeuti, illis quidem ad salutem ne-
 aria non fuisse. Ex quo efficitur, non
 omnia quæ Christus docuit, ita cognitu ef-
 ecessaria: ut si quis aliquid ignoret, ser-
 u non possit. Et valde dignum est nota-
 e quòd cum nondum intellexissent di-
 scipuli

scipuli Christi, regnum spirituale esse. teras etiam gentes vel potissimum tum iri: tamen eis sui corporis & sanguinis symbola distribuerit.

Cum igitur certo certius sit, non eo loco esse omnia quæ divinitus sunt tractata: sed quædam omnino cognita contraque esse oportere: quædam posse certa perniciæ ignorari: certè aut necesse aliquam esse generalem sive notam, differentiam qua hæc ab illis secernantur: aut eam tantum Christianæ doctrinæ exploratum erit cognitu esse necessariam quibus speciatim, ac sigillatim certa Dei testimonia extiterint, quod sint necessaria. Generalem autem ullam notam differentiam equidem cum diligenter indagaverim, nullam unquam invenire potui. Nam si dicat aliquis, præcipua quæque doctrinæ capita inter necessaria connumeranda esse: cum verissimè dixerit, nihil tam dixerit. Quæram enim protinus, quæ sint præcipua illa? Et si de puncto aliquid sit controversia, debeat necne inter præcipua numerari: quæram quam rationem aut nota cognoscere possim, aut habendum esse in præcipuis, aut non habendum. Non paret igitur, nos adhuc in eodem verisimilitudo. Idem est enim, si quæram, quæ

religionis capita cognitu necessaria : si-
quarum, quæ sint præcipua religionis
vita: & vtrunque æquè obscurum est,
non possit vnum ex altero conspicuum
Proinde quarumnam rerum intelli-
gentia & fides nominatim requiratur, in-
dicandum est.

Ait Dominus: *In hoc autem sita est vita
æterna, si te solum cognoscant verum Deum,
cum quem misisti Iesum Christum. Et
propheta: Quisquis Domini nomen invoca-
verit, servabitur. Et Apostolus: Hac est
vera de fide publicè habemus oratio: quod
si ore Dominum Iesum confessus fueris:
et a Deo ex mortuis excitatum animo cre-
deris, servabere. Sed insignis esse ille Ioh.
Baptista: Et alia quidē multa miranda (inquit)
in Iesu in conspectu suorum discipulorum,
in hoc libro comprehensa non sunt. Hac
veritas sunt literis consignata, ut credatis Ie-
sum esse Christum Dei filium: utq; creden-
tes vitam per eius nomen consequamini.
Quo loco notare licet: primum, quæcumq;
de Iesu scripta sunt, eò pertinere, ut fidem
faciant, Iesum esse Christum Dei filium.
Deinde si quis per eum salutem se credide-
rit consequuturum, eum sua spe non fru-
stratum iri. Quare cum Petrus confessus
esset Iesum esse Christum viventis Dei fi-
lium*

Ioh. 17.

Ioel. 2. &
Rom. 10

Io. 10.

Mat. 16.

Io 11:

Luc. 23.

A& 8.

lium, beatus dicitur: quippe cuius corpus
 cuius rodi non ab ullo fuisset homine.
 Deo. Sic Martha postquam ei dixisset
 minus, se resurrectionem, vitamque esse
 si quis ei crediderit, etiamsi mortui
 rit, tamen esse victurum: omnesque qui
 verent ipsique crederent, nunquam esse
 rituros: Responder. Ego credo te Christum
 esse Dei filium, qui in orbem venturus es.
 Et Latroni qui Dominum rogasset
 quum in ipsius regnum venisset, sui me-
 nisset, ita respondet: Hoc tibi reciproco
 die fore mecum in paradiso. Et Eunuchus
 posteaquam confessus esset, Dei filium
 se Iesum Christum, baptizatur. Quum
 am paralyticum quatuor in lecto portantes
 offerre eum curandum conarentur: Quia
 per multitudinem eis non liceret, per te-
 illum in medium cum lecto ante Iesum
 misissent: Iesus cognita eorum fide, unum
 homini dixit: Nate, ignoscuntur tibi pec-
 cata tua. Quo loco conijcere licet, quod
 nam illius paralytici esset fides. Credidit
 enim (ut par est) hominem eum qui Iesum
 diceretur, à Deo esse, & apud eum gratiam
 sum: itaque sperabat per eum sanitatem
 posse adipisci. Illa verò eum cognita
 am habuisse omnia quæ diu pro articulo
 fidei necessariis habuit Ecclesia, quam
 verisimile

simile, cuique judicandum relinquo:
 & alia loca multa quæ eodem prorsus
 dunt. Nam & impudicæ mulieri quæ
 chrym is Domini pedes lavit, dicitur: *Tua*
fiducia servavit. Idem dicitur alteri illi
 guinis profluvio laboranti, quæ speras-
 si modo *tage limbum tetigisset, se sana-*
iri. Idem vni illi e decem leprosis cu-
 ris, qui redidisset Deo gratias actum. Et
 annes inquit: *Hinc cognoscetis Dei spi-*
ritum: quisquis spiritus Iesum Christum ve-
isse, & hominem factum esse confitetur: is a
eo est, & rursus: Quisquis Iesum Dei esse
confessus fuerit: & in eo Deus, & is
Deo manet. Negat etiam Paulus, quen-
 am posse Dominum Iesum dicere, nisi per
 spiritum sanctum. Ac cum Abrahamus cre-
 nium pater dicatur, ejusque potissimum
 exemplo doceamur, in *stis* positam esse in-
 stiam: opera precium quidem est videre,
 quid nam illud sit, quod cum credidisset,
 tributum ei sit iustitia. Promittebatur
 ei proles in numerosissimum populum
 propaganda: promittebatur fore, ut omni-
 bus orbis nationibus propter ejus semen
 bene feliciterque eveniret: denique eti-
 am promittebatur ei Cananæa terra, &
 prosperitas maxima. Ceterum de religi-
 onis apicibus istis quos ignorare opinan-
 tur

Luc 7.

Luc. 8.

Luc. 17.

1. Ioh. 4.

1. Cor. 12.

Rom. 4.

Gal. 3.

Gen. 12.

& 15.

tur, fas non esse, mirum est silentium. Quod ipsum etiam salutis mysterium per eum
 mentem rectè admodum, obscureque pro-
 titur. Neque sanè plura invenio ego
 exprimunt sacrae literae, ut quis servetur
 cessariò credenda esse. Videamus nunc
 credulitatis ergo, quibusnam negetur

Generaliter quidem Apostolis dictum
 est: *Ite per totum orbem, nunciantes Evan-
 gelium omnibus, qui crediderit, & bapti-
 zatus fuerit, servabitur: qui vero non cre-
 dit, condemnabitur.* Quae verba ex iis
 paulo antè dicta sunt, apparet non ita
 intelligenda, ac si dictum esset: Qui
 rectè intellexerit quicquid docueritis,
 in puncto aliquo malè interpretatus ve-
 verba fuerit, condemnabitur: sed Evan-
 gelii nomine intelligendum esse felix redem-
 tionis nuncium per Christi nomen. Vnde
 sensus: Qui crediderit, se per Christi
 nomen servatum iri, servabitur: qui hoc
 crediderit, condemnabitur. Eodem modo
 intelligenda sunt illa Pauli verba, Si

Gal. i. *vos diversum doceat ab eo quod accepistis,
 esto detestabilis: videlicet, perinde ac si
 dixisset: Si quis nos alia ratione salutem
 capturos docuerit, quam fide per Christi
 nomen, esto detestabilis. Quanquam etiam
 quicquid aliquis doceat aliter, quam*

Apostoli

collis est traditum, tametsi ad præci-
 religionis capita non pertineat, eate-
 haberi possit execrabilis: quatenus om-
 falsa doctrina aliunde non sit, quàm à
 idacii patre diabolo. Sed non protinus
 esse est, eum hominem prorsus extra sa-
 viam esse: nam & Petrum objurgans
 minus, qui se à subeunda morte dehori-
 esset, *Satanam* appellat. Speciatim
 ait Dominus: *Nisi filij hominis &* Ioan. 6.
comederitis, & sanguinem biberitis,
non vivetis. Quod idem valet, ac si dictum
 est: *Nisi credideritis me Dei filium esse,*
Deo patre missum, & vos per nomen
meum salutem adepturos: non vivetis. Et
 ait: *Nisi me eum esse credideritis: in pec-* 2. Io. 2.
catibus vestris moriemini. Et Ioannes: *Quis*
mendax (inquit) nisi qui Iesum negat
filium? &: Hinc cognoscetis Dei spiri- 1. Io. 4.
tus: Quisquis spiritus Iesum Christum in
se venisse confitetur, is à Deo est: quis-
quis autem spiritus Iesum Christum in car-
nate non confitetur, is à Deo non est.
 ait Paulus: *Si circumcidemini, Christus* Gal. 5.
in vobis nihil proderit. Et paulò post: *Nihil rei*
est cum Christo est, qui in lege positam
legem institutam beneficio excidistis. Et
 ait: *Non est aliud nomen sub cælo apud*
homines, per quod servandi sumus. Quibus
 testi-

testimoniis docemur, quæ loca
 qui crediderit filium Dei esse Iesum
 sum, servatum iri, non ita intelligi
 quasi quomodo credit aliquis, Iulium
 sarem primum fuisse qui Republicæ
 servitutem redacta, Romæ solus rerum
 potitus: aut quamlibet rem aliam quæ
 se nihil pertineat: si quis eodem modo
 diderit, Iesum Christum Dei filium esse
 salutem sit adepturus. Sed eum rectè
 Dei filium credere: qui id credit, tanquam
 rem quæ ad se pertineat: hoc est, qui
 eum quem Iesum nominant, Dei filium
 suum Iesum, & suum Christum esse
 suum servatorem, & suum regem, in quo
 lo omnem suæ salutis spem habeat posuit.
 Nisi hæc admittatur expositio, neque
 neque Petri verba consistent.

Hæc nos per pauca illa quidem
 mus quæ exprimant divinæ literæ
 ut servetur, necessaria esse creditur
 ut agnoscat unum solum verum Deum
 eum quem ille misit Iesum Christum
 lium, hominem factum, & eum à
 mortuis fuisse excitatum credat: ac per
 nomen salutem se adepturum, non in
 peribus positam habeat iustitiam: qui
 modo persuasum habeat, nullum aliud
 sub cælo esse per quod servandi simus

plora

loremus nunc, quid nam sit aliud quod
 iis quæ jam posita sunt, consequatur, eri-
 neceffarium esse creditur. Ac cum do-
 ceant divinæ literæ, omnem hominem se-
 vero Dei iudicio esse obnoxium: quippe
 qui propter primorum parentum lapsum in
 peccatis conceptus, ac natura præditus
 qua nunquam non Deum offendet, æterni
 reus supplicii: cum doceant etiam, fore
 eundem huius mundi finem, & ut reviviscant
 omnino die omnes: *iusti quidem ad sem-*
pernam beatitudinem, iniusti vero atque
impij ad sempiternos cruciatus: intelligere
 non potest, quid sit servari, ac proinde
 etque quod oportet credere, nisi & suum
 statum, & divinam legem, & Dei proposi-
 tum de iudicandis vivis ac mortuis ali-
 quatenus cognitum habeat. Testatur enim
 apostolus, *Ex lege oriri agnitionem pecca-*
ti, & se peccatum non fuisse cogniturum, Rom. 3.
non per legem. Non sequitur autem ex iis
 quæ posita sunt, tantam aut divinæ legis
 aut humanæ conditionis cognitionem
 esse necessariam: ut si quis in alicujus præ-
 cepti interpretatione, aut in æstimandis
 humanis viribus paululum aberraverit,
 vitiosus esse non possit. Sed tantum se-
 necesse esse necessariam, ut quis intelli-
 gat æternæ damnationi se obnoxium.

à qua deinde confidat se per Christum
 beratum, ejusq; beneficio sempiternæ
 stinatum beatitudini. Cum etiam palam
 testetur Paulus, nihil esse rei cum Christi
 iis qui in lege positam habuerint iustitiam
 in Dei inquam lege : quid de iis dicemus
 qui in hominum legibus in hominum
 mandatis & inventis iustitiam positam ha-
 buerint: multò certè magis Christi bene-
 cio excidisse dicendi erunt. Cum simili-
 doceant divinæ literæ, per solum Christi
 nomen sperandam esse salutem : sequetur
 ut qui per nomen aut beatæ virginis,
 Petri, aut Pauli, aut cujusvis sancti viri,
 raverit se salutem adepturum, ei cum Chri-
 sto nihil rei sit. Cum item in necessa-
 riu creditu positum sit, quòd Christus à
 tuis excitatus fuerit: neq; intelligi possit
 revixisse qui prius mortuus non fuerit:
 tique & mortuum eum esse necessariò
 dendum erit. Quoniam deniq; præceptum
 est Domini, *ut omnes doceantur Evan-*
gelium & baptizentur in nomine Patris,
li, & Spiritus Sancti, cujus opus est ha-
 des: quatenus ille corda nostra aperit
 hanc Dei in nos beneficentiam nobis
 facit: & hoc mandatum cognoscendum
 & quòd sit Spiritus sanctus per quem
 damus, & per quem Deus in nobis habet

Mat. vlt.

denique assiduis precibus petendus no-
 à Deo sit. Quid præterea demonstrare
 villo divinarum literarum testimonio,
 salutem cognitu omnino necessarium,
 eundem fateor me non invenire. Si quis
 docere possit, nihil mihi fuerit optati-
 quam quæ non illa sint, intelligere: &
 etiam ea sint testimonia, quorum autho-
 rate pro necessariis agnoscere illa opor-
 et, audire. Ut autem hunc singillatim quæ-
 am putemus in necessariis habenda non
 e, enumeremus, neque necesse est, neque
 pedit: & infinitus labor fuerit. *Est enim*
sum & sui & obliqui regula. Tantum quo-
 elius intelligatur, quicquid in controver-
 am venerit, qua ratione evinci possit aut
 e, aut non esse ad salutem cognitu neces-
 sario, duo excutiemus dogmata: ut quomo-
 hæc excutientur, alia excutiantur omnia
 Sabellius (ut Vigilii martyr Tridenti-
 is episcopus refert) ita agnoscebat pa-
 am filium & spiritum sanctum ut non alium
 tem, alium filium vellet intelligi. Sed
 pater esset, eundem aiebat Mariæ vir-
 is utrum implevisse, & in eo ipso ho-
 quem assumpsisset, filium nuncupari,
 non alius atque alius, sed idem pater
 elligeretur. Atque hac ratione unum
 am coli. Quærat igitur aliquis: sit

*In cæteris
 concordiam
 fraternam
 cole.*

necne hæc res ejusmodi, vt necesse sit
qui servari velit, in ea non errare: hoc
potuerit, necne Sabellius tali cum erro-
re saluus esse: an omnino pro hæretico, ita
habitus semper est, haberi debeat. Sa-
bellius illud creditu esse necessarium, demon-
stratum jam est, quod Iesus Christus sit
filius. Atqui credere, Dei filium esse
non est vel verba hæc pronunciare,
etiam cogitatione filii Dei appellatione
Christo tribuere: sed potius id quod ve-
ba significant, sincera fide ei tribuere.
Verbum autem filii non significat tale ali-
quid non inquam ea est hujus verbi notio,
quis intelligi possit sui ipsius filius. Quo-
admodum neque pater intelligi potest
sui ipsius pater: sed filius dicitur quia
patrem habet, non se, sed alium: & pater
dicitur quia filium habet, non se, sed similiter alium.
Cum igitur patrem cum filio confundit
Sabellius, negaretque alium atque aliam
personam esse: satis evincitur, Christum ab eo
non filium creditum non fuisse; id quod
omnino creditum oportuit. Quo ex
evidenti docemur, quæ divinitus proponuntur
tandem creditu necessaria, in iis di-
stincte quid verba significant, videndum
ne inani quadam verborum vmbra
tentata, quas res verba significant, non

mus, sed ipsas res sincerè amplectamur. Hoc dogmate sic excusso, aliud quoddam ut quidem nunc sunt tempora, cognitione fortè haud paulò dignius, aggrediamur.

Magna jamdudum fuit, & verè tragica controversia, de interpretatione verborum eorum, *Accipe, hoc est corpus meum.* Quare videamus, an res hæc tanti sit ponderis, ut propter eam alii alios rejicere, exagitare, omni contumeliæ genere afficere, & hostium loco habere debeant. Non necesse est autem, me hoc loco, utrarum sim partium, aperire: tantùm eatenus quidem, utrarumq; esse me profiteor: quòd utrosque ad veram Dei Ecclesiam pertinere nihil prorsus dubitem. Agam autem seorsum cum utraque parte: atque ut utrosque aliqui rectè dicere concedam, ac Domini verba rectè interpretari: tamen docebo, neutros debere alteram partem damnare, aut vilius hæreseos ream facere. Agè igitur, ut hinc dicendi faciamus initium, qui in Domini verbis nullum admittitis tropum: sed ut verba sonant, ita intelligenda esse arbitramini: eos qui tropum inesse volunt, non solum Domini verba perpetam interpretari dicitis, sed etiam eodem habere loco videmini, quo qui pessimè de

religione sentiant. Nullum satis atrox videtur verbum suppetere, quo illos promerito execremini. Quid si cum tam magno atque infando errore salutem nihilominus consequi possint, atque ad Dei pertinentem Ecclesiam? Qui possint (dicetis) quibus aut mendax, aut ineptus sit ipse Dei filius absurda, & cum rationis iudicio maxime pugnantia, pronuncians? Hem misere, quò nos impellunt ex contentionibus nostris similitudines? Ergone quia in controversiam vocetur verborum interpretatio, necesse protinus sit mendacem facere Christum? Quis unquam eorum quos hac in re habetis adversarios, negavit illis, aut ulli illis Christi verbis fidem esse adhibendam? Immo cui unquam in mentem venit, quòquam suspicari ejusmodi? Scilicet, ne mendax ille esset, vererentur, propter cujus nominis sanctissimi quosque contemnere posset tyrannorum cruciatus. Facebat monstra ista, atque omnino iniqua interpretatio de verborum sententia lis est, non de veritate: qua nihil ex rebus omnibus certius esse, perlibenter fatentur. At (dictis) non è clara, perspicua aperta que sunt verba, ut non cerni, quæ sit sententia, non possit. Vobis qui intelligitis, aperta perspicua sunt: ei qui alium eorum sensum esse pos-

rat, non perinde sunt aperta : aut si sunt,
 alio sensu sunt aperta. Itaque omnino il-
 lud concedatur oportet : de interpretati-
 one sola verborum litem esse, non de ve-
 ritate. Itaque qui dicis, qui negant Chri-
 sti corporis præsentiam in Dominica cœ-
 na, hæreticos esse, & salutis expertes:
 quibus id ex sacris literis doces testimo-
 niis? Ipse Dominus omnibus qui ejus no-
 men invocaverint, qui Dei filium esse cre-
 diderint, qui in illo yno non in legis ope-
 ribus, aut alia re vlla salutis suæ spem om-
 nem positam habuerint, vitam pollicetur.
 Hanc fidem atque spem constantissimè pro-
 fitentur ij quos tu hæreticos facis : quibus
 verbi Dei testimoniis adductus, salutem
 eis tuo adimis iudicio? Profer vnum ver-
 bum ex divinis literis, quo pronunciatum
 sit, tales æternæ vitæ participes non fore.
 Ex tuo certè capite pronunciare id non
 licet: an fortè fieri non posse putas, vt
 quis Domini nomen invocet, & in illo spem
 suam omnem positam habeat : etiamsi non
 intelligat, propterea que non credat ejus
 corpus re ipsa præsens in cœna distribui?
 Quid ni? Quòd si contendis fieri non
 posse, vt quis illa credat, nisi hoc credi-
 derit, per libenter audierim quopacto id
 quod dicis e vincas. Sin potest absque hac

Dominici corporis præsentiæ confessione
ea fides consistere, cui salutem Dominus
promittit: ac nihilominus qui eam colunt
non desinis pro alienis à vera Dei Ecclesia
habere: vide etiam atque etiam ne quod
crimen in alios falso jacere sis solitus, quod
mendacem faciant Christum, eodem tempore
verè te contamines.

Venio nunc ad eos qui tropum in re
bis esse volunt, qui ex eo quòd dicantur
præsens in pane Christi corpus esse, atque
eodem tempore locis quamplurimis, multa
ta permagna colligunt absurda: sed illa
præcipuè, quòd cum tali positione
manitatis Christi sit conjuncta negatio
Quare cum hic locus de Dei filio hominem
facto, & à mortuis excitato, ad ea pertinet
at Christianæ disciplinæ capita quæ igno-
rare non liceat: negabunt eos qui ejusmodi
di-asserunt præsentiā, nisi resipuerint, se
vari posse. Quæ ipsi colligunt absurda
illius præsentiæ positione, vt ea inde non
arbitrentur consequi (sive errent, sive
minus) tamen experientia testis est, fieri
nulla ratione posse. Demus igitur omni-
no, consequi inde absurda illa omnia
Quid tum an propterea qui statuunt præ-
sentiā illam, absque Christo erunt? Ne-
cessè est, (inquies) pugnat enim cum

isti humanitate ea conditio quæ illius
itur corpori: vt possit eodem tempo-
uribus locis esse: vt qui dicit, Christi
us eodem tempore pluribus locis esse,
de faciat, ac si diceret, Christi cor-
on esse corpus, & si Christus vero
ore præditus non est: non est igitur
homo, & si non est vere homo, aut
factus est vnquam homo, aut non re-
quorum vtrunq; creditu necessari-
esse, ostendimus, cumque pugnantia
ere nemo possit: verum sit autem, istos
credere quod Christus vere homo &
us sit, & revixerit: verum igitur esse
poterit, eos id credere, ac cum non
ant id quod est ad salutem cognitu-
sarium: consequens est, vt servari non
nt. Acriter vrgent isti quidem: sed ex-
amur tamen, possimus ne ostendere
um tam absurdis erroribus salutis
esse reliquam. Igitur quod dicunt, fie-
a posse vt credat aliquis quæ pugnant
se, id ita demum (vt docuimus) verum
intelligat ea pugnare. Fateor enim, nõ
e quenquã simul credere, & quod ve-
umano corpore sit præditus Christus,
od non sit. At quæ re vera pugnant in-
ideri tamẽ possunt multis non pug-
Et si videntur non pugnare: nihil im-
pedit

pedit quominus ea simul credant, quod
 tiam si verum esset hæc pugnare
 neque posse simul consistere, ut
 sit verum corpus, & tamen eodem
 momento pluribus sit locis: possunt tam
 deri non pugnare, ut dubium non
 quin videantur: proinde fieri potest
 credant homines Dominum vero
 corpore præditum esse: & tamen illu
 pus eodem momento pluribus esse
 Cum credant igitur, & firmissime cre
 Christum verum hominem, ac Dei
 & à Deo à mortuis excitatum esse,
 omnia quæ sacræ literæ, tanquam
 saria creditu, proponunt: quid est quod
 os in suo etiam errore servari posse
 Apparet igitur, tam eos qui Domini
 poris præsentiam in pane statuunt, quam
 eos qui eam negant: quanquam in
 versari alterutros, necesse est: utroque
 men (Si alioqui Domini præceptis
 re pateant) in via salutis esse. Quo
 debeant sibi mutuo charitatem, ac
 tionem, tanquam fratribus Dei servit
 Christi membris. Si convicijs, con
 lijs ac maledictis sese mutuo exagitant
 si odia inter se perrexerint exercere
 vadent severum Dei iudicium. Itaque
 tor utrosque obtestorq; per Christum

vt simulatibus depositis, temerarijs-
iudicijs, charitatis officijs certent in-
& controversias amice humaniterq;
sent. Absint maledicta, scommata, con-
tus, ita fiet certissime, vt qui errant,
eritatis tandem agnitionem pertra-
ur: Si semel hæc animorum coniun-
coaluerit, non negabit nos Dominus
cunq; fauorem ac successum: neque
mittet vt patiatur, qui vera cum cha-
fratres suos ab errore conati fuerint
are, eorum absque fructu consumi o-

om quomodo hæc duo dogmata dis-
mus, Sabellij videlicet errorem, ac con-
erfiam de corporis Christi præsentiam
ne eo qui fidentibus distribuitur, qui-
facile, quæcunque alia in controversi-
inenerint, dijudicare poterit. De quo-
que enim errore sit quæstio, inspicien-
is est, vtrum qui sic errat, possit nihilo-
ea credere omnia cum quibus salu-
conjuncta est promissio. Vt si possit, in-
gat errorem in re ad salutem cognitu-
ellaria non esse. Si non possit, intelliga-
esse. Cæterum quemcunque damnari
uis velit ob errorem quempiam, quàm
oratum habeat cum tali errore contin-
salutem non posse, videndum illi est
etiam

etiam atque etiam, quid enim? Cum
Dominus. *Venite ad me omnes qui*
latis, & onere pressi estis, & ego vos
libabo: tanta erit aliquis temeritate, ut
dentem retrahere audeat, atque ei
capite dicere: Heus tu? Frustra accedens
hoc & illud non credas, quis tu es
tibi sumas? Quis tu es, qui alieno
impedimento? Qua fiducia id tibi
divinam voluntatem tibi non valde
spicue expressam, divines? Tu scilicet
næ bonitati, misericordiae beneficentiae
tuo ingenio ullos præfixeris terminos
ipse cuius est vitam largiri, omnes
cat ac tuis nescio quibus acceptionibus
pollicetur gratiam non limitat: tunc
bis? Quid facis autem, quum hoc facis
te quantum in te quidem est, hominem
eripis: neq; sanè hanc quæ verius mortalis
quàm vita, sed sempiternâ, & coelestis
num & sempiternis addicis cruciatibus
neque vni hanc facis iniuriâ, sed fortis
tis millibus, Christum totidem
membris discerpis Dei ecclesiam in
deniq; infinitis malis viam sternis
tanta severitate minatur Dominus
minimo cuius offendiculo fuerit: quod
futurum putes, qui temerarijs suis
ad sectas faciendas homines adegerint

necessaria causa? Veh illis. Quod si non
 facit necessaria religionis capita à non
 necessariis dignoscendi ratio a nobis tradi-
 profer ipse, si potes, meliorem, sed cer-
 firmam atque constantem. Si miraris
 ea quæ recensuimus cognitu neces-
 saria non numerari quosdam, summo
 cuius loco habitos religionis apices, e-
 ne diligenter totum vetus & novum
 Testamentum: & perquire, quibus testi-
 moniis docere possis, apices illos usque a-
 cognitu necesarios esse, ut servari, ni-
 si assequutus eos tuerit, non possit. Ex-
 pende quam potuerint ex veteris Testa-
 menti libris Israelitico populo esse cogniti:
 nos tamen eadem qua nos fide servatos
 oportuerit. Quinetiam expende, quæ cog-
 niti habere potuerit vel latro ille, quum ei
 dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso:*
 Eunuchus, quum est à Philippo bapti-
 zatus: vel impudica mulier, cui, cum la-
 ymis Domini pedes lavisset, dictum est:
Ecce fiducia servavit, vel altera illa san-
 ctis profluvio confecta, vel Paralyticus,
 et tot alij, quibus ad solam nominis Do-
 mini confessionem condonata sunt pecca-
 ta. Observandum est etiam, quid sit quod,
 in ea quæ necessaria esse docuimus, tam
 saepe repetant divinæ literæ, tam saepe
 exigant

un librum
 vultu
 arguere

exigant utinecessaria non similiter
 quæ quidem tanti faciant. Si humani
 ingenio conscripi essent libri illi quos
 sacris (ita ut sunt) agnoscimus; boni
 licubi dormitasse Homerum doceret.
 Sed Dei spiritu authore sunt scripti,
 neque memoria lapsus esse potest, ne
 dormitasse. Non igitur casu id factum
 sed certo Dei consilio: qui si eodem
 coesse voluisset, saltem certe alicubi
 re semel testatam suam voluntatem
 quisset. Cumq; id non fecerit, quis est
 mo, ut Dei voluntatem divinare
 hæc res non nostro aut iudicio, aut
 nio metiri oportet: sed divina fac
 coelitus nobis patefacta, quicquid
 dicitur: hæc sola est audienda.

*Cavendū au
 tē ne temere
 damnetur
 sue dogma
 sine homo.*

Cæteram si quis in re erret, quam
 tam exploratamq; esse oporteat, ne
 sanitatem revocari ratione vlla possit
 justè damnari, & ab reliquo piorum
 rejici, nemini dubium esse debet. Ne
 lum si & seducere alios pergat ad
 ne faciat: sed etiam si silentium cultu
 velit, neq; enim quicquam commune
 Dei ecclesia est illi cuius fidei promissa
 terna vita non sit. Sin punctum de quo
 lè quis sentit, ex eorum numero non
 quæ omnino sint cognita ad salutem

iam distinctione arbitror opus esse.
si is qui male sentit, neque ab errore
poteſt, etiam ſeducere alios cona-
quantum ſape vt deſiſtat admoni-
quin reiſci à cœtu poſſit, debeatq;
video. Nam fratres offendit vehemen-
non enim ſi res ex præcipuis non eſt,
error non pernicioſus non eſt. Quem-
modum enim ex ſcientia vna ſcientia
tur alia: ita oriuntur ex erroribus er-
r: quid autem (cum vllò pacto ad Dei
am pertineat) non magni eſſe poteſt
poteſt? Quod ſi alios non ſeducat: dum,
neceſſaria ad ſalutem ſunt, tenet, quan-
to infirmus, in fratrum tamen adhuc
numero, itaq; ſi abſcindant ab eccleſia,
adhuc membrum à Chriſti corpore
antum in ijs eſt) abſcindant quod ne-
ce, neque ſane mandatum extat Dei; ſi-
rid debeat. Atq; hætenus de iuſto in-
q; iudicio dictum ſit: nunc vt rite re-
eo veniatur, quid ſequi, & à quibus
re oporteat, videndum.
ad dogmata quidem quod attinet, ſi
pernitioſus exoriatur error, nihil
eſt, quamobrem cunctemur, quin
quoque tempore occurratur: doce-
populus (vt ab eo caveat) quale ſit
Sed homo eiſciendus non eſt antè,
quam

quam ex Evangelij Præscripto eius
ciendi causa frustra tentata omnia
atque ad reiectionem si veniendu
nino sit, videndum est ut nihil fiat,
ad Ecclesiam aliquod redire inco
dum possit. Atqui obscurum illud
quo peius in Ecclesiam animatus qu
erit, eo illi plus expectandum inde
videlicet ut eo improbius, eoq; anim
tentione insidias ei machinetur: ut d
ducat quoscunq; possit; ut calumni
diam conflēt, aliaque moliatur. Qu
Quo autem acerbius acceptus quis
eo peius fuerit animatus. Quare, m
dem authore, ita damnabitur hanc
ut exposita simpliciter causa, con
probrumq; omne absit: necq; com
catione magis doloris, quam ira vll
odij; ut iudicium quidem gravitate
bere, non acerbitate vllam videam
supra, cum de privati hominis offic
remus, ea dicta sunt quæ non min
hunc possint locum accommodare
dimusq; nunquam non plus accipi
incommodi ex verborum acerbitate
commodi. Deniq; cavendum est, ne
dicium siue doctrinæ, siue hominis
rogent, quorum non sit. Certum est
id non privati esse cuiusquam: sed

orum aut trium: quinimmò ecclesiæ.
pheta duo aut tres loquantur (inquit
ulus) ceteri dydicent. Atque hoc qui-
 in pacto ecclesia pullulantibus errori-
 auctoritate sua occurrit, nunc de Ma-
 stratu est dicendum. Locus est contro-
 rus & perplexus, si quis alius, & in quo
 rimum sit momenti. Qui ab receptis
 gnatibus abhorrent, siue melius ipsi
 tiunt, siue deterius: ijs vehementer
 ve est, non posse impunè in medium
 erre quod sentiunt. Contra, quorum
 doctrinam & Magistratus & populus
 improbat, qui quo auctoritatem sunt
 epti, cum sine magna molestia, nonnul-
 que etiam sæpe existimationis suæ dis-
 mine audire quotidie controversias ne-
 eant: ijs ad eos qui receptæ acquiescere
 unt doctrinæ reprimendos, non potest
 dij vsus non maximè videri necessarius
 ere vt quidque cuique ex vsu est: ita eti-
 facillimè rectè id fieri sibi persuadet.
 are cum proprij commodi habita ratio
 licare satis rectè non permittat, ab huius-
 rationibus abducenda est (quoad e.
 fieri potest) cogitatio, aut si id factu sit
 ile, proximum est, vt saltè cogitatione
 quisq; contrariam in partem cōmutet
 ac sic rationē ineat, quid maximè

1 Cor. 14.

Secundus,
 Magistratus,

K

cum

cum expedire, tum divinæ legi consensum esse videatur. Itaque si tibi comenda futura sit siue libertas, siue licentia: ge te eius esse loco qui receptam proconseruatamq; cupiat doctrinam: quod cotidie esse qui tibi negotium faciant homines nulla eruditione, nullo indicio, nullo spiritu, sine pudore, quotidie obstrepentes maximeque molestos esse, de summis religionis capitibus sacerdotes, piscatores, philosophos, coquos, mulierculas, pueros confuterrime arguari, contendere, nihil in studium relinqui, omnia in dubium vocari simplicibus fucum fieri, offendiculis ornari repleti. Certe hoc in statu si saltem (ut in cogitatione fueris, atque hæc fieri intelligas: vix profecto videri tibi possit) maxime necessarium, tantā frænantiam. Quod si tum ea inspexeris divinarum literarum loca quæ armare magistrum in religionis corruptores creduntur: forte multo fueris, quam ante in eam partem proclivior, ut ea putes ad rem faciendam. Qui arbitratur eam quæ vulgo recepta doctrinam veram & sinceram esse: conseruatamq; putat, ad eam conservandum magistru te multare hæreticos: cogitat fieri possibile minus, ut paulatim dormitantibus perceptoribus corrumpatur doctrina, degeneret.

*Controversie religionis
an gladio dirimenda, aut
accerfendus
carnifex ad
errantes.*

à pristinâ pietate ecclesia. Quampri-
m enim contingit ei pax tranquillitasq;
qua, solvitur paulatim disciplina, refri-
git pietas, atq; obrepit Dei, eiusq; legis
quâdam obliuio. Quam ingritudi-
nem cum inultam finire non possit Deus,
um subducit spiritum, ac liberiores sedu-
ribus habenas finit, cuius artibus ac va-
rie fit, vt, tametsi doctrina eadem ma-
re videatur, mutetur tamen paulatim,
trumpaturq; vbi autem invaluit vsus
ntroversias de religione gladio diri-
endi, qualiscunq; doctrina sit postea in
pulo: quisquis ei doctrinæ adversari au-
fuerit, siue iure, siue iniuria, omnino
reticus habeatur: & quæcunq; aut ex di-
is literis testimonia, aut argumenta at-
erit, adea omnia vnus respondebit car-
ex. Atque ita fiet: vt quæ olim iusta se-
tas fuerat, satana demum longè latequẽ
minante, in portentosam immanemq;
dat sævitiam: finge igitur, te in ea inci-
tempora quibus ijs qui rectè senti-
reprehendere vulgo receptos errores
one non liceat: sed si quid mutire au-
uerint, gladius, cruces, ignes præsto
causâ dicendæ locus sit nullus: succur-
autem eiusmodi tyrannidi à sumptis
veris hæreticis supplicijs originẽ duxis-

se: profectò malis nullum vnquam in
ticum animadversum fuisse, quam
introducã tyrannidem. Cogitandum
etiam, quàm non respondeant per
votis eventus hæreticis occidendis.
si quis intelligat se haud tuto suam in
dium afferre sententiam posse, eam
quandocunque, non vbicunque, non
cunque, aperiat: sed explorabit ante
mos, cuniculos fodiet paulatim, infil
bitque sese, ac si videat parum idone
fodere loco, alio sua convertet con
Sin animadverterit patere sibi aures,
gredietur paulatim vltra, dum totum
ci occupet animum, idque faciet
cum hoc, modo cum illo quosque
erroris consortes, eosdem fere faciet
ac alios atque alios clam corrumpet
ac sectam propagandam, vt antequam
telligat magistratus vnum seductum
magna nonnunquam seducta sit pa
puli: ac penè immedicabile accep
vulnus. Cumque hæc clam fiant, ne
dem qui præsunt ecclesiæ sua adhibe
errores convellendos remedia, verbi
licet vim: nam vt nonnullos audiant
res: quid tamen fiat, plane intelligere
possunt, quibus seductores vtantur
quibus sua rationibus persuadeant,

Qui referat. Qui possent enim, neque
vident, neque volunt: qui vellent, igno-
rant: ac plerunque suas tantum referunt
conspiciones, aut figmenta, ac si maxime ha-
beant pastores quod eam in rem afferant:
cum ijs quibus mederi eos oportebat,
quasi tyranni quidam vehementer sint ex-
acti, eorum sine fructu omnis infumitur o-
pera præsertim si & illa accefferint, quæ
plerunque solent, verborum acerbitas, &
probra. Præterea, cum pastores conservan-
tæ doctrinæ, resistendique hæreticis in
radio positam habeant spem, neque vide-
ant ad eam tuendam magna se opus habe-
re eruditione, desidiæ dant sese: atque ita
caulatim ignoratio sequitur rerum omni-
um: vt postea nullas non superstitiones at-
que errores obtrudere satanas possit nullo
negocio. Ac ne illud quidem parui facien-
dum est, quod cum insectationes, igno-
minias, afflictionesq; religionis causa per-
peti piorum plerunq; sit: hac quasi nota cer-
tissima, præsertim si eas animo forti, hilari
constantique ferant: & inculpta sit exter-
na vita, simplicibus suam causam vehemen-
ter probant: contraq; à quibus talia perpe-
iuntur, ij vix magnæ iniusticiæ, tyranicæq;
arbitriæ effugere opinionem possunt. Qui-
bus rebus fit, vt quotidie magis ac magis

exulcerentur, obfirmeturq; in errore
 mi, ac fiant prorsus immedicabiles: quod
 rum quidem malorum exempla haud
 noperè opus fuerit ex veteribus exquirere
 historijs. Nimis enim multa sunt ante
 culos, quæ si quis diligenter consideret,
 ille quamobrem ad extirpandas hæreses
 gladij magnopere vsum desideret, vix
 beat. Denique vt iudicium purum
 rumque sit, ita te compares oportet:
 non magis hoc, quam illud velis: sed illud
 solum, vtramcunque tandem in partem
 cadat: quod magis & verbo Dei conueniat
 at, & cum eius gloria coniungatur
 sit.

Deut. 13.

Ac illud quidem certum est, in seduc
 res veteri lege mortis pœnam constitutam
 fuisse, quin etiam si civitas quæpiã seduc
 à legitimo Dei cultu ad idola defecisset,
 civitatem iubebat lex deleri, urbem iuv
 di: neque postea reparari vnquam. Sed
 qui tantum vsque ad Christum viguisse
 legem putent, neque in Novo fœdere
 ei esse, ex eo capta coniectura quod
 ticus populus Christiani populi esset
 pus: haberetq; etiam promissiones
 sub sensum cadentium, quarum hac in
 esset vsum, talia haberent sacrificia: talia
 nique omnia: quæ tamen invisibiles res

namq; vitam pertinentes significarent.
 quod cum ita sit, colligunt, & pœnam illā
 temporalem æternæ damnationis typum
 esse: ac propterea legem hanc cum cæte-
 omnibus ad futuram rerum significa-
 nem latis Domini adventu cessasse. Quæ
 videm coniectura adeo mihi non inepta
 est, vt quamobrem rejici posset, non in-
 venire: nisi ei ratio in lege posita refra-
 geretur. Est enim in lege: vt *omnis Israel*
diens timeat, neque posthac quicquam
mittat eiusmodi. Quæ certe ratio perpe-
 to viget: vt quanquam lex ipsa expirave-
 rit, tam sit tamen ius magistratui similem
 iam condendi, quam ei ius est in homici-
 dis, adulteros, aliosque facinorosos homi-
 nes leges condere. Sed contrarium tamen
 cadere videntur Domini verba, quo loco
 zizaniorum proponit similitudinem. Ser-
 uis enim interrogantibus, *deberentne ire*
collectum zizania, respondisse traditur pa-
 trisfamilias, *ne irent: ne forte colligentes*
zizania etiam triticum evellerent. Quæ
 cum cum alij aliter interpretentur: intel-
 ligere est, quantum referat, testimonia
 conquirere: non vt fixam iam in animo
 inconstabili sententiam, sed vt ijs con-
 siderate excuriendis veritas palam fiat. Et
 et autem ad veritatis inventionem via,

Parabola de
zizaniis ex-
cutitur.
Matth. 13.

si reperta expositione quæ tuæ sententia videretur, dissentientis personam: & quid contradici posset, gentur perscrutare, neque tibi quam plurimum plauderes. Ita fieret, ut qui dissentiant inter se, non perpetuo dissentiant, sed crederent tandem errantes recte sentientibus. Atqui de victoria plerunque magis sumus solliciti, quam de veritate, quamque propositi nodi solutio omnino in huius loci vera expositione posita videtur, cavendum est etiam atque etiam, ne nobis ullum studium oculos præstringat, neque parum diligentia, temporisue impendendo infumamus. Sane quidem interpretatio qua dicunt quidam, Christum non quemlibet rigorem hic tollere, sed moderanda esse mala, admonere, quæ perniciæ corrigi nequeant: haud videtur patrisfamilias verbis consentanea: non enim dicit, Age, ite: sed videte etiam, quæ etiam, *ne una cum zizanijs etiam triticum evellatis*, sed omnia vetat ire. Vnde etiam tam zizania, quam triticum crescere usque ad messem. Ex quo apparet, non nam verbis vim fieri tali expositione, quæ sane commodius exponere id videntur, qui de universa ecclesiæ perpurgatione agi volunt, quam jubeat Dominus in

mi diei tempus differri: sed non prop-
vetari particulares ecclesiarum per-
gationes. Neque sanè prolixè excuti-
um videtur, quàm verè dicatur pro
isfamiliàs seruis angelos accipi: quin
us quid veritum sit, intentis animis in-
iamus. Hinc enim facilè etiam quibus
um sit, palàm esse possit. Ac constat
dem, triticum esse pios, zizania impi-
omne autem impiorum genusne, an
ddam solum postea videbimus? Et
quidem est mundus. Est igitur zizania
agro colligere, impios occidere, & ex
nero hoc in mundo viventium tollere.
vetat id fieri Dominus, vultque eos
cere cum tritico: neque ab eo ante mes-
tempus separari. Sed (ais) vetat vni-
sam agri perpurgationem fieri, non par-
culares singularum ecclesiarum. Quid er-
ita diligentes homines sint particu-
ous illis purgationibus faciendis, vt
la ecclesia relinquatur non purgata?
non sic vniversa facta purgatio fuerit?
negas id posse fieri: at finge, posse:
aris necesse est, nulla particulari Ec-
la relictà non purgata, vniversam pur-
onem fore factam. Quod si accideret
messis tempus, contrà accideret atque
in minus mandasset, quam cum ante mes-
sis

sis tempus fieri noluerit : tam profectum
 homines fieri noluit , quàm per angelos
 Quòd si magistratus quilibet aggregare
 non quidem vniversam purgationem
 non possit facere , sed eam quam potest
 quid aliud hoc fuerit , quàm contra Deum
 ni voluntatem atque mandatum facere
 quantum potest ? Ac certè quantula
 purgatio fuerit , vniversæ pars erit : vnde
 fecerit quantam potuit , per eum non
 ruisse dicendum sit , quominus vniver
 faceret. Ex quibus quidem efficitur , vt
 bari expositio hæc non possit. Alii tamen
 ne bello tollantur zizania , interdici vo
 sed cum verba æquè & ad eam accom
 dari possint zizania evellendi ratio
 qua in singulos animadvertendo evellunt
 & ad eam qua bello evellant , qui de
 tantum sensisse vult patrem familias ,
 quamobrem sic interpretetur , ratione
 allata , is non interpretari , sed divinari
 cendus est. Nisi enim certa ratio aliud
 deat , vt sonant verba , ita sunt accipie
 vt si generalia sint , & generalem esse
 gamus sententiam : si lex non distinguit
 nec nos distinguamus. Quoniam igitur
 eto similitudinem hanc exposuerim
 Non possent (inquis) verba illa , *Sicut
 traq; crescere usq; ad messem* , sic , vt locustæ

gl, vt finendi sint crescere tam impii
pii: hactenus non repugno. Video
quæ sequantur absurda: siquidem
etur omnis magistratus authoritas,
disciplina. At certum est tamen,
dam hîc poni impiorum genus, qui
videri potuissent de medio tollen-
amen iis quorum fuisset id facere, ne
interdicitur. Intelligi autem hoc
potest dictum de adulteris, latronibus,
facinorosis hominibus, cùm constet
magistratus à Deo constitutos esse: ac eius
ministros, & ultores malefactorum, neq;
gladium gestare: quinimmo ne si
quidem, hoc est de electorum nu-
videatur esse is qui adulterium, ho-
dum, aliudve facinus patrauerit (quippe
inignis secuta sit pœnitentia) ideo ei
magistratus debet, nec sanè quis-
tam amens fuerit, quin facinorum
tra quædam gladio vitore intelligat
no coerceri oportere. Quod si ad
omnes accommodari quod in simi-
line dicitur, non potest: ad quos qui-
pertinet, ii ab aliis omnibus aliqua
differentia distinguantur oportet,
autem melius ea sumatur differentia,
ab eare qua maximè differunt inter
atq; impii? Ea verò quænam sit? An
non

Rom. 13.

1. Pet. 2.

non religionis doctrina? Cujus potius
respectu hi quidem pii, illi dicuntur
Sed impiorum duplex genus est: nam
vera religione & re & nomine alieni
vt idolorum cultores, vt Turcæ: sed
mè athei: alii nomine quidem ac pro
one Christiani sunt, sed re ipsa non
quippe cum eorum magnis erroribus
data corruptaq; sit doctrina quos
ticos appellamus. Prius genus rursus
in partes potest distribui. Quidam
Christianam religionem professi nunquam
sunt, quidam ab illa defecerunt. A re
ne igitur cum sit sumenda differenti
cere oportet: aut de utroq; hinc agi
rum genere, aut de alterutro: de utro
intelligamus, non magnopere suadem
litudinis verba: agitur enim de
quod inimicus inter triticum severt
iis impiis agi appareat, qui inter pict
est veros Christianos, versantur: qui
Christianorū se ornant nomine: quos
nus sunt hæretici. Ac vehementer qu
id convenit zizanii naturæ: dicitur
liud esse nihil, quàm triticum, aut
nimia loci vligine corruptum, frequen
busq; pluviis dilutum: vt hæresis figu
similiore vlla re non potuerit, penitus
ergo, ac si servi Dominum interroga

erent necne occidere ac de medio to-
reticos. Hanc neq; absurdam, neque
modam, sed potius necessariam esse
loci expositionem, intelliget, opinor,
quis verba nulli studio, præterquam
gratis addicto, expenderit. Dicitur *ini-*
ter bonum semen, suum seuisse : inter
(inquam) quod seisset Dominus.
seminis quidem vocabulum accipitur
pro ea re ex qua quid nascitur (id-
propriè) modò (sed minus propriè)
re quæ nascitur ex semine. Propriè au-
tem semen quod seuit Dominus, fuit Evan-
gelium, quod docuit : quemadmodum
proximè præcedenti similitudine vsurpa-
tè impropriè autem sunt ii qui credide-
runt Evangelio. Sic Diaboli semen propriè
sunt falsa dogmata inter Christianos sparsa :
impropriè autem, sunt ii qui falsa illa dog-
mata amplectuntur. Ita autem appellari
impios Domini semen, quàm impios se-
men diaboli : vt habeatur respectus ad se-
men vnde eorum tum pietas, tum impie-
ritas originem duxerint, palam est ex eo,
quod post factam sementem dicantur cre-
scere bonæ pariter ac malæ herbæ : ac serui
tati fuisse, vnde essent zizania : cum non
bonum semen fuisset satum : neq; ni-
lilo ex semine malæ herbæ nasci po-
tuisse

tuisse viderentur. Quibus ex rebus
tur, ut zizaniorum nomine intelligi
non possint, quàm hæretici. Vetus
lex (inquies) ejusq; ratio abrogata
per hanc fuerit. Sed quid si nihil
vigere utraque simul queat, neque
quicquam deroget? Mirum (opinor)
deatur. Sed quid si possit? Quid
causæ reliquum erit, quamobrem
mittenda non sit expositio? Age igitur
deamus possit necne cum illa hæ
etiam si hæreticos vetet occidere, In
nam autem lata est vetus lex? Certe
qui à Deo Israelis ad externorum de
cultum vel abducere alios conati essent
seducti ipsi defecissent. Atqui eos qui
quid faciant, non hæreticos appella
sed desertores, transfugas, & ferè
vocabulo, apostatas, Hæreticorum ibi
tio est nulla. At perinde abominatur
eum cultum (dices) qui à suis ab
mandatis: atque si externos deos colat
ita sanè: sed quid tum? An propterea
lam est, quæ lex in apostatas sit lata,
hæreticos trahendam? Hæreticus
tæ appellatione aut ratione non con
tur, neque sanè vlllo alio legis verbo
gitur. Quòd si ad eum trahere legem
lis, id fiet non quidem ex propria

vi: sed (vt Iureconsulti loquuntur)
extensionem, latamq; interpretationē,
qui cognoscendum prius fuerat, omnis-
ex ejusmodi admitteret extensiones:
non omnis, quænam admitterent: &
nobrem: & vtrum in ista ea inessent
eter quæ facienda esset extensio. Certè
d verba non exprimunt: ad id si legem
modos, id sit tantum conjectura qua-
legislatoris mentis. At de quo legisla-
tic agitur? De eo nempe cujus men-
divinare tam sit difficile, quam quod
ellimum: vt conjectura omnis eius-
i carere magno dubio non possit. At
cum generalis extet lex, quæ vetet oc-
e, non dubiæ legis autoritate, sed
mè certæ ad fundendum sanguinem
endum esse videatur. Quam quidem
ultatem res haberet omnem: etiam si
apostatæ causam, & hæretici nihil nos
emus differentiæ. Suspicionem enim me-
possemus, etiam si nos non videremus:
um tamen fortè interesse. Neque ad
dam legis extensionem in cuiusquā
præcipientes rueremus. Sed quid si
sint minimè etiam leves quas cer-
e, differentiæ? Nam apostata non
a vero Dei cultu deficit: sed etiam
Dei fidem omnem abrogat: apud
hæreticum

hæreticum ejus salva adhuc est auctoritas.
Vt quibus armis conficias hæreticum
resistas, præter lapides, aut ferrum
Dei videlicet verbum: quibus apostatam
conficias, non habeas. Quapropter
fortè Deus hominem à cogitatione
rendi omnino sui cultus, fideiq; omni
verbo abrogandæ gravissima pœna
tutam abstertere: neq; tamen voluit
pœnæ subiacere hæreticum. Accedit
ab apostatis nihil redeat ad ecclesiam
ctus: ab hæreticis verò multum. Sed
præcipuè, quòd ab iis excitentur
Scripturas multò studiosius diligenter
pericrutandas, alioqui desidiaz datur
atque ignorationem rerum omnium
latum incurfuri. Sed maximè illud
quòd videri magistratui à religione
sus deficere, aut ad defectionem alio
citare qui id non faciat, non potest
ei videatur, in doctrina errare qui
ret: aut gravissimè errare, qui non
adeò graviter, facile contingere potest
controversiæ etiam inter viros doctos
quibus nunquam non exercetur
certissimo sunt argumento. Dico
si errare posse magistratum: non pro
rea quòd verbum Dei non sit aperte
certum, sed sua culpa: quia ad judicium

neque eam eruditionem, neque eum spi-
ritum adferat, qui est opus: vt non id fla-
m ad verbi Dei pertinere videri debeat
ignominiam. Quotusquisq; enim eorum
qui magistratum gerunt, etiamſi Evange-
lio dedit nomen, ſatis multam in divina-
rum literarum lectione ponit operam? quo-
tusque ſingulari vlla eſt pietate pru-
dentiaque: vt ab eo vel iniquum, vel præ-
ſeps timendum hoc in genere non ſit ju-
diciũ? Dices: Non quæritur, an magistra-
tus omnis in eos quos pro hæreticis habeat,
animadvertendi habeat jus: ſed de verè
pio prudentiq; magiſtratu, deq; veris hæ-
reticis agitur. Audio equidem: Verũ
quis non cum gladium geſter, pius haberi
debet: ſitque pro hæretico habiturus quiſ-
que ſibi in religionis doctrina adverſetur?
neque illud omnino ſequatur: vt quod
ſus pio magiſtratui in veros hæreticos per-
miſſum fuerit, id quilibet in eos, qui ab
eo diſſenſerint, (quicquid tandem ſenti-
ent) uſurpaturus ſit. Cum igitur docueri-
mus, ne tum quidem legis extensionem
tò fieri potuiſſe: ſi nihil intereſſe inter
poſitæ cauſam, & hæretici animadvertere
potuiſſemus: quid fiat, cum tam multum
interreſſe appareat? Cõſequens eſt ergo, ma-
giſtratu quidem ſuo in vigore veterem legem,

aut certè renovari similem posse: neque
men permitti hæreticorū supplicia: quia
delicet alia sit apostata, alia hæretici
sed quærat aliquis: anne tum quid
animadvertendi in hæreticum jus sit: si
perato ei silentio, non cesset quoscunq;
possit, suo inficere veneno? Magni res
momenti: periculosusq; in vtramvis
tem error. Nam si ea quidem Dei est vol
tas, vt magistratus in seductores hæreticos
animadvertant: id vult nimirum, quia
clēsia suæ id fieri expediat, & ad suam
tineat gloriam: vt si negligens in eo
magistratus, magnas Deo sit daturus
nas: at si non vult Deus in eos animad
ti, certum est etiam ei satis magnam
stare causam, quam obrem nolit, vt im
magistratus contra ejus voluntatem
rus non sit. Ergo diligens danda opera
vt quæ sit Dei voluntas, non suo judicio
aut ingenio magistratus divinare velit
vt ex Dei verbo diligenter examinetur
atq; excusso percipiat. Ac cum constet,
zizaniorum involucro hæreticos signifi
ri: nisi quid aliud esset additum, quod
quòd vetarenrur occidi hæretici: verum
ad communem loquendi vsum accom
data interpretandi ratio haud obici
posceret: vt intelligeretur lex (sic enim
in

eat patrisfamiliâs interdictum appella-
re hæreticos occidi vetare, quatenus es-
sent hæretici: sive ob id quòd essent hæ-
retici. Quemadmodum si lex vetet furem
occidi, vetare intelligatur eum occidi ob
commissum furtum. Quòd si quis præ-
terquam quòd esset hæreticus, contra ma-
tratus interdictum docere veller, non
valerentur eum tueri legis verba: tanquam
quis eum furto homicidium conjunge-
re, non eum liberaret à supplicio lex quæ
eum occidi vetaret. Sed addita est ratio
causa, quamobrem nolit paterfamiliâs
illi zizania: videlicet, ne cum zizaniis
colleretur & triticum, hoc est, ne cum hæ-
reticis occiderentur & qui hæretici non
sunt, sed Dei filii, Oportet igitur ex hac
ratione certam legis venari interpretati-
onem, Erroris autem periculum in eo si-
tisse putant plerique: quòd qui hodie
hæreticus, olim, si vixerit, possit resipis-
cere, eaque de causa interdici ne occidan-
t, cui quidem sententiæ prudenter ad-
versum occurrere mihi videntur ii qui
sunt, si ejusmodi resipiscentiæ habenda
fuisse, tam fuisse habendam in vete-
re lege in seductores, & divini cultus de-
tractores lata, quàm in hac nova lege. Cum
in illa non fuerit habita, ne in hac qui-

dem habitam fuisse, credendum esse. Ad
dit, quòd qui hodie sit hæreticus: si sit
Dei electorum numero, occidi non potest
quin ei patefiat antè quicquid ad salutem
cognitu necessarium fuerit: si non sit, re-
piscentiæ spes cesset. Vt hæc: quidem
nimè idonea videatur causa: quamobrem
hæretico parcendum sit. Ac nisi repiscen-
tiæ habitata fuit ratio, non est aliud
periculum, quàm quòd magistratus
quando pro hæretico habiturus sit
non sit: sive quia non is malè sentiat
magistratus: sive quia error haud sit
vt quis ideo pro hæretico sit habendus.
Quòd si huc respexit paterfamilias,
Dominus, profectò definitè de
magistratus non esse idoneos dog-
matum iudices: interdixitq; illis talis iuris-
dictionis vñ omni. Sin aliquis adhuc
repiscentiæ habitam fuisse rationem
men non ob id evicerit istius alterius
ris habitam rationem non fuisse. Le-
ge occidi hæreticos, ne cum hæretico
dantur qui non sint hæretici. Quod
igitur ratione fieri possit, vt alius
occidatur, ea ratio ad legem pertinere
cenda est, generaliter atq; indistincte
loquitur. Qui igitur id sibi sumit
stinguere velit, nisi ei certa, quamobrem

faciat, constet ratio: potius divinare, quàm
 exponere videatur, Id quod carere temeri-
 tatis vitio non potest: cum generaliter (in-
 quam) atque indistinctè lex loquatur, nisi
 certa obster ratio: generaliter & indistinctè
 est intelligenda. Qui temerè suo arbitratu
 distinctionibus excogitandis sibi indulse-
 rit, is non interpretari, sed subtili quodam
 cavillandi genere eludere legis verba velle
 dicendus erit. Quibus ex rebus efficitur, ut
 siue respicientiæ habita ratio fuit, siue mi-
 nus: ejus quidem erroris quo magistratus
 aliquando pro hæretico sit occisurus, qui
 non sit hæreticus, omnino habita esse vi-
 deatur: atque ita, ut hæc quidem judici-
 orum genera ad magistratum non perti-
 neant, neque ad ullos homines, sed ad so-
 lum Dei filium qui in *novissimo demum die*
et Angelos suos separaturus sit à tritico
et zizania, eaq; in ignem coniecturus. Quod
 si magistratus idoneus judex non est ad
 discernendum inter eum qui sit hæreticus,
 et occidere posset: & eum qui non sit, ut
 parceret: qui poterit idoneus esse ad dis-
 cernendum inter causam quæ hæreticum
 faciat, hoc est hæreticum dogma, ut doceri
 constituta pœna illud veret, & eam quæ non
 sit idonea causa? Quid est enim hæreti-
 cum cognoscere, nisi causam quæ hæreti-

cum faciat, cognoscere? Quid errare in cognoscendo hæretico: nisi errare in cognoscendis causis propter quas habendi pro hæreticis? sed introspeciamus paulo penitius. Certè enim apparet patrisfamilias verbis, quòd interdixit servis, ne zizania colligerent: id eum non zizaniorum gratia fecisse, verum frumentum eius quod per errorem pro zizanio accipi posset. Voluit enim (ut apertè loquimur) verbis hæreticis parcì: ut verorum Dei servorum saluti consuleret, negavitque illis ac prudentibus magistratibus in veros hæreticos animadvertendi potestatem, ne eorum exemplo impii atque imprudentes in pios abuterentur Dei servos. Cum igitur lex ista piorum Dei servorum gratia sit lata, ne aliquando perverso iudicio quasi hæretici mortis poena multarentur: cavendum est, ne talis admittatur interpretatio: cum videatur sibi magistratus legi pariter tamen legislator finem cuius gratia legem tulit, non adipiscatur. Atqui si legem interpretetur magistratus, ut hæreticis quodam qui suas hæreses sibi habuerint, quodque aliis eas persuadere conati fuerint, parcendum putet: sed mortis poenam posse arbitretur constituere, si docere alii voluerint: eritne sic consultum piorum

iorum incolumitati? Non utiq; ejusmo-
 di enim magistratum edicta, quotiescun-
 que veritas hæreseos nomen consequuta
 fuerit, Dei servos de medio tollent: nam
 qui patefacta à Deo veritas fuerit, ei accep-
 tum talentum in terra defodere non licet:
 hoc est, non licet eam silentio dissimulare.
 Sed vult eam Deus coram hominibus ag-
 nosci: vult patefieri. Non potest igitur
 contingere, vt bonum ac fidelem aliquem
 Dei servum magistratus pro hæretico ha-
 beat: quin idem, quæcunque sit poe-
 nitentia, quæ hæresis videtur monita
 esse, conaturus sit quibuscunque in persua-
 dere. Itaque fiet vt cum nihil gratia fue-
 rit lex lata, nullis potutura sit minus, quã
 illis. Sequitur ergo vt interpretatio illa le-
 galis auctoritatis mentem non contineat esse nullo mo-
 do possit: quoniam immò ei re pugnet maxi-
 me. Nam, verò nullum ob id volopii ma-
 gistratus in Christi regno esse officium,
 multa sunt alia quæ facere & possit, & de-
 beat: vt, punire irreverentes in Deum vo-
 lentes: animadvertere in eos qui deserere uni-
 versam Christianam religionem, quique
 auctores esse cuiquam, vt eam desereret,
 ausi fuerint. Si qui instituti fuerint externi
 cultus, aut erecta simulachra, ea tollere, a-
 vertere à piorum cervicibus impiorum

vim, atque injurias: publicam tueri tran-
 quillitatem: & si quid aliud est ejusmodi.
 Cæterum ut se controversiarum indices
 constituent eorum, qui se Dei verbi subji-
 ciunt authoritati, ejusq; utuntur testimo-
 niis: utq; vi interposita, hæc dogmata do-
 ceri jubeant, illa verent, videant etiam atq;
 etiam quid sibi sumunt, & quantum sibi
 permittant. Sunt quibus quiescente gla-
 dio, protinus de religione omni actum fo-
 re videatur: magna verò fiat Domino in-
 iuria, si eum dormire suspicemur: neq; sui
 gladio ullam eum curam tangere, vel sine
 periculo regnum eum suum conservare
 non posse, quam verbi nulla esset vis: ve-
 rum Christianis omnino in ferro posita spes
 esse videatur. Nam si postquam occupa-
 sent omnia satanæ prælia, ipseq; satanæ
 rerum esset potitus: tamen ubi Deitanta
 vis fuit, ut potuerit satanam de munitissimo
 munitissimoq; suo regno deturbare: ita
 vero defendendo Christi regno ab hebeti-
 tis, confRACTISq; jam satanæ jaculis nulla vis
 fuerit, nullum robur? Bono sumus animo:
 non dormit Dominus, sed vigilat. Si in il-
 lo nostra posita sit spes omnis, si verbo pug-
 naverimus: sed ejus afflati spiritu (qui as-
 fiduis impetrandus est precibus) diligen-
 ter prudenterq; vitatis satanæ dolis iis de
 quibus

bus adhuc diximus: nã, quod ab hære-
timeamus, nihil fuerit congregiatur
te cum imposturis veritas ac tandem
rior evadat, necesse fuerit. Proinde si
odie sint qui novas moveant quæsti-
ones, novas serant lites, pastoribus obla-
ent, negotium faciant: veniat aliquando
id in mentem cogitare: Quid sibi vult
satanas? Evangelicam scilicet oppugna-
venit veritatem: sed hoc ne autem so-
? Quid si & hoc quidem agit, & aliud
erte quiddam adhuc maius? Ut videlicet
oute (ac tua quidem opera) fundamen-
ticiat tyrannidis, quam aliquando in pi-
Dei servos exerceat: ipsumq; prorsus de-
eat Evangelium, factus demum rerum
Dominus? Age igitur, quid tu hic qui stu-
honoris Dei iactas? Qui te Evangeli-
am veritatem tanti facere præfers? Qui
e ecclesiæ commodis mancipatus vi-
vis? Quid (inquam) tu hic facies? Ibis
scilicet, ac tuas cum satana coniunges vires?
Tuam ei locabis operam? Instrumenta, lapi-
da, camenta suppeditabis? Communis
tibi cum satanæ mancipijs erit sudor? Ita-
ne vero, ut vnius momenti declines mo-
lestias, adiutor iaciendis tanti mali funda-
mentis fueris? Quid si id etiã agit, ut à qui-
bus armis sibi maxime timet: ea tibi è mani-
bus

bus extorqueat, & ad ea provocet quæ nihil formidat: immo verò quæ plane contemnit? Certè autem ferrum atq; id genus terribilem ille ne pili quidem facere nihil est autem quod timeat magis, cui resistere minus possit, quam Dei verbum. At vero, si semel illud obtinuerint pastores, ut quisquis mutire quid ausus fuerit, praeterea sit accersendus carnifex, qui solo gladio omnes soluat nodos: quod deinceps magnum sit divinarum literarum studium, certe non magnopere sibi opus esse intelligant. Poterunt enim quicquid somniant, riant misero popello obtrudere & suum nihilominus tueri dignitatis locum. Væ nobis, væ nostris posteris: si hoc quoque pugnare nobis licet, & vincere semper possumus, abiecerimus telum, actum sit. At enim (inquies) quorundam adeo importuna, adeoque intolerabilis est cum impudentia, tum rixandi libido, ut necesse sit aliam quam solius verbi armis coerceri. Vis dicam quid istud sit? profecto non aliud quam si dicat miles quispiam, & verum miles quoniam militari virtute antecedere filios omnes videatur, adeo gnaviter, adeo strenue suum pugnare hostem, ut abjicere hastam necesse sit, eique obtemperare. egregium militem: quid enim aliud facere

*Certe telum
unum uni-
cumq; confo-
diendis ha-
resibus, Dei
verbum.*

quas: quam vt egregie perditos summit-
 ne homines, qui Dei servos irritarent, &
 d generosissime quidem irritarent? Ergone,
 fac illi strenue satanæ rem agunt: nos
 cuius maximè volebat satanas, fecerimus?
 ed, inquam, maximè agit satanas, vt no-
 astores hoc verbi telum extorqueat: nosque
 it, p muniti armorum genere quod ipse
 lo g temptui habeat, in certamen descen-
 ince mus. Ergone quia ille maximo id cona-
 diu nititur, qua pertinacissime pugnat, quia
 intelli ximè idoneos suo consilio exequendo
 niam mittit milites, obtemperandum ei est:
 um n obiectis ijs armis quibus vincere solis
 z no sumus, ea arripiamus quibus succum-
 vno p protenus nos oporteat, quæque in
 er po strum protinus iugulum convertenda
 At e Quin protinus hoc verbi Dei telum
 portu dicus teneamus: hoc vno pugnemus:
 uide vno conemur & satanam ipsum, & om-
 t ali eius emissarios iugulare: demus autem
 is d ram, vt & ferendi hoc telo, & ictus re-
 aliu endi commodissimas quasque disca-
 ers rationes: qua quidem de re satis mul-
 re fil supra egisse videmur.

sed cum alienum sit à magistratus offi-
 re vt se dogmatum iudicem faciat, vt nq;
 re. beat: tum vero alienum sit maxime: si
 acere no arbitrato vim adhibuerit. Vtuti

*Non sit ma-
 gister. Mini-
 ster alienæ
 libidinis, seu
 furoris.*

fi,

si, cum certis hominibus religionis curam
permiserit: in quoscunque illi suaserint
gladium stringere sit paratus: aut eos
ipsum etiam ad id armaverit. Quam atque
probatum sit suum factum regum regi
die illa, impijs quidem summi terroris,
delectis summæ iucunditati plena, his
perpenditur: si ipse rex, cum esses peregrinus
profecturus, regni, familiæ, rerumque tuarum
omnium curam commisisses alicuius servum
fidei: isque in quibus positum esset regni
decus, dignitas fortunæque omnes,
alijs deligasset servis, qualibuscunque
quidem, sed præsertim eiusmodi, ut
essent sapientia fideque exploratum non
beret: ipse interim rerum levissimarum
quarumque curam sibi delegisset: cum
venissent summa illa in discrimen, ipse
hilominus in suo perseverasset institutum
domum ubi redisses, atque hæc cognovisses,
tibi ne probari illius servi factum posset?
Etenim ut salva invenisses omnia, non
eum propemodum eodem haberes loco
ac si adversa omnia contigissent? Quid
rò si indigna, maximeque indecora aliquando
accepta clades fuisset? Quo supplicio
num eum servum iudicares? At vero Dei
ecclesia non ne Dei est regnum, patrimonium,
deliciæque omnes? An non in eius de-

puritate, atque ad eius præscriptum
tuto cultu omnis eius decor, dignitas
est posita? Quid habet autem vniver-
sæ regni administratio, quod, si hisce cum
rebus conferatur, non levissimum sit quid-
am, nulliusq; precij? Age igitur, qui ag-
noscere possis rectè de religione sentire
venquam vt tuum ei tuto committas
credasq; gladium, nisi ipse ante, quid sen-
tendum sit, diceris? Sin autem res tantas
eorum commiseris, tum fidei, tum iudicio
quos non (quod dicitur) intus & in cute
noveris: immo vero si qualibuscunque
commiseris: ipseque alias res egeris: qualem
administrationis tuæ rationem redditurus
es? Præsertim si te dormitante, tantasque
res nihil curante, & pia doctrina pro impia
oppressa fuerit, & impia pro pia stabili-
tate proptereaque sequuta sit & multorum pio-
rum cades, & innumerabilis populi perdi-
tio? Quem populum tanti fecerit Dei fi-
lius, vt pro eo servando suam non dubita-
verit vitam impendere? Quam in te futu-
ram iudicij severitatem putas. Equidem
ita sentio: Quicquid Dei gloriam vllò mo-
do attingat, siue coercenda sit hæreticorum
in spargendis perniciosus erroribus licentia,
siue quidvis aliud (quantum videlicet aut
postulare, aut permittere muneris tui ratio
vide-

videatur) id sine maximo pretermitti
mine non posse: veruntamen culpam in
nitis maiorem fore partibus, si aliena in
vti malueris scientia, quam vt quid ha
ipsemet intelligas, summa omnia facere
quod si assequi non possis, multo min
fore periculi, si nullam potius interposu
ris neque per te, neque per alios authori
tatem tuam. Quo autem illustriori mon
exemplo potuissent magistratus, ne cuius
quam fiderent iudicio, quam quod ipse
Dei filius per huiusmodi ignaviam iniqui
simorum hostium suorum non tam iudicio
quam libidini permissus fuerit? *Accipite*
(inquit Pilatus) *eum vos, atq; vt vestra se*
ge cautum est, ita eum iudicate. Cave au
tem ita cogites: Nunc in clarissima Evan
gelij versamur luce: nunc sanctissimi sunt
pastores: nunc tuto sunt omnia. Quid
An etiam latanam stertere arbitremur?
Non enim quicquam moliri? Vt novi ali
cuius regni fundamenta iaciat? Vt nova
erigat tyrannides? Nova pariat monstra
Notum est autem illud: parvus error in
principio, fit maximus in fine. Cumq; maxi
mi hæc omnia sint momenti, quicquid oc
currat, magistratum equidem hostaret: vt
ab eo ardentissimis precibus peteret consi
lium, qui fallere possit nunquam: nihil au
tem

constitueret neque in illam: nisi ex-
 ratum haberet se recte facere. Quod
 andem in ea consistat sententia, vt putet
 edictis præscribere posse quæ dogmata
 cenda sint, quæue non sint: saltem ca-
 dum est etiam atque etiam: ne hic
 equam lucretur satanas: dum autem hi-
 procul ab hæretici sententia magistra-
 suam ponit, inciditq; in Scyllam, cupi-
 vitare Charybdim: aut quid ei permit-
 quod non oportuit: aut verbis loquen-
 re formis vtitur, quæ, cum nihil minus
 sit, tamen novum aliquod invehant
 gema: aut quod ex divinis literis quasi ne-
 ciliaria consequutione colligerit, forte
 non satis recte, pro sententia, à qua dissen-
 te non liceat, esse velit. Quo minus au-
 tem eiusmodi errorē incurrat vllum, explo-
 quam compertum quiddam habeat ijs ra-
 tibus quæ supra sunt à nobis expositæ.
 præterea optima nobis illa cautio vide-
 vt quicquid ponatur tanquam cum
 nis literis consentiens, eisdem etiam
 his ac loquendi formis quibus Dei spi-
 ritus in literis est vsus, exprimatur. A-
 qui fieri vix possit, quin aliquid de suo
 manum intrudat ingenium: quod si ac-
 tat, propemodum immedicabilis sit er-
 cavendum est etiam, ne aliud narre-
 tur

tur hæreticus tenere, prohibeaturq; de
re, quam quod tenet, docetq; ad ea vitia
incommoda quæ supra commemoravi
nobis sint.

Illud profecto, quin omni profus
at ratione, assequi nunquam potui: quod
qui falsum quid, impiumq; docuisse vi
tur, vt palinodiam canat adigendum
tent, proposita (si faciat) impunitate. Qu
sum id quæso? Quæ utilitas fuerit: si de
nandi supplicij causa reluctante conscien
tia, suam hæreticus retractaverit senten
am? Illud vnum prætexi potest: quod
eodem tenentur errore, ac forte latent
ius exemplo idem facturi cum animis
videantur: erroremq; abiecturi, quin
am alius alij vt idem faciant, authores
turi. Levissimè vero impressam eam
suasionem esse oporteat, quæ tam facile
velli possit. Quid? nulla ne subeat suspic
vitandi supplicij causa non ex animo
ctam retractationem? Non hinc potius
invidiam accesserit plurimum, si vide
magistratus non corpus tantum occidit
sed etiam in animi machinari perniciem
Itane autem inermes ad debellandos er
res simus, vt ponendum nobis sit in
dacio, in fictis præ metu retractationis
præsidium? Sed dicat aliquis: Minimè

hoc agimus, vt qualemunque extor-
 quamus palinodiam: sed vt hæreticus er-
 rorem non tam ore quam etiam corde ag-
 noscat: Præclarè id quidem: si modo im-
 petrare possis. Verum quid sibi volunt hîc
 sue minæ, siue blandimenta? Nam hæc qui-
 dem ad voluntatem expugnandam valere
 aliquid possint. Sed cum intellectu res est:
 ille neque minis, neque blandimentis mu-
 tatur. Efficere hæc non possunt, vt quod
 verum ante videbatur, postea videatur fal-
 sum, ne si mutare quidem sententiam ve-
 hementer cupiat. Quod si tuis fortè auri-
 bus novum mirumque sit: haud multis te-
 cum egero argumentis. Tu censeres videlicet
 hominem, quum vult, nulla noua oblata
 ratione, quæ ei aliter rem se habere, at-
 que persuasus fuerat, videri faciat, senten-
 tiam mutare posse: ego nego. Experire igitur
 ipse tecum, possis necne in hoc ipso ad
 minimum tempus abs tua abduci senten-
 tia: vt tecum credas non posse hominem,
 quum vult, sententiam mutare: absque du-
 bio enim intelliges te id facere non posse.
 Verum cave imaginationem pro persuasi-
 one hîc accipias, nam quominus imagina-
 tione fingas quicquid volueris, nihil im-
 pedit. Illud etiam quæso expendet, si quid
 potè vereare: veluti ne parum bene cadat

M

quid,

quid, ne contingat quod minime velles
propterea quod id te vehementer sollicitum
habeat, ut ne capere quidem somnum possis:
mutato tibi in eo opinionem, ut bene speres,
ac sic sublata ægritudo fuerit. O facile
promptumque ad levandam hominum ægritudinem
partem maximam in vita, re medium: ô breuem etiam philosophiam
quicquid timuerit homo eventurum malum
credere possit (si modo velit) non eventurum:
quicquid eum male habeat, propterea quod videatur
malum (cum persæpe inquit quidem re vera mali quicquam)
suadere sibi possit, quum vult, non esse malum.
Verum experientia horum quicquam fieri negat posse.
Quod si non potest, hæreticus ne, si velit quidem errorem,
nisi cogat ratio, abijcere: quid estis misero mentiatur,
Deumque in eo magis ac magis offendat; molesti?
Negari profectò non potest, quin satanæ hoc fuerit inventum,
quod suppliciorum metu Dei servos renunciant
Christo cogeret. Ut mirer, non id vidisse quosdam
alioqui minimè ineptos. Quam præstaret autem,
si exploratum sit, alioquin morte plectendum esse
quempiam religionis causa, siue recantaret, siue minus,
ge agere: neque eum vel vno verbulo recantandum
invitare, nisi ut lucri fieri

Quo

Quod tamen ipsum non minis, aut blandi-
entis, aut vlla spe proposita: sed testimo-
norum demonstrationumq; efficacia faci-
dum esset.

Sed in eo maximè necessaria est magi-
stratus autoritas, ne immodestiam, male-
cedendique libidinem in quoquam, quis-
vis ille sit, impunitam sinat. Si probum
audire aliquis debeat, audiat vbi respon-
dere liceat, & iudicio defendere. Cæterum
ita sit à cuiusvis tum lingua, tum stylo al-
terius vita, nomenque. Si controversiæ
religione sint, testimonijs argumentis-
que certetur vtrinque sed quicquid ad se
utroque lacessendum pertinet, videant eti-
amque etiam magistratus, vt ab eo con-
tuta pœnæ metu abstineant. Id si fece-
rit, & vehementer tranquillam reddide-
rit ecclesiam, & amplissimam apud corda
omnes laudem consequentur. Atque
tenus quidem de ea sententiæ mutati-
onem, quæ in religionis doctrina fieri ani-
madvertitur, dictum sit. Qua in mutati-
one, qui errores sunt amplexi animaduer-
tunt illi quidem se sententiam mutasse: ve-
ro meliorem in partem eam se mutasse
trahuntur: tantum advenarij deterio-
rem partem fuisse factam intelligunt. Nunc
facto fiat, vt adulteretur doctrina, no-

bis non animadvertentibus: & qua ratione
id ne fiat, cavendum sit, dicemus.

SATANÆ STRATA,
GEMATVM

LIBER QVARTVS.

Vod cum depraveretur doctrina
mutatio tamen fieri videatur
nulla, plures sunt causæ: quarum
alias ipsa in doctrina
relinquitur: alias in mutatione
quæ fit modo. Nonnulli eos respiciunt
docent nonnullæ eos qui docentur. In doctrina
hæc mihi videntur esse: primus
quod sit quasi plurimorum dissimilium
granorum accervus quidam ut mutatio
per partes easque minutissimas fieri possit.
Quemadmodum enim, si ex magno accervo
quopiam aliquot quotidie grana auferantur
alijs eorum loco restitutis: manere accervum
idem videatur, cum tamen paulatim mutatur
tetur, incipiatq; esse alius ita, cum religionis
doctrina ex plurimis constet dissimilium
sententiis, quanquam consentaneis,
demq; tendentibus: modo hac, modo
depravata, commutataq; ipsum doctrinam

ita dicam) corpus, eandem illud qui-
 retinere videatur (speciem: sed tamen
 mino idem non manserit, partim enim
 A. mutum fuerit aliud. Immo vero vna sola
 sententia tanti esse possit, vt ea depravata
 mutata, tamen haud ita videatur, ta-
 men cum eius sententiæ depravatione do-
 ctrinæ omnis fit coniuncta depravatio.
 Quia videlicet absque illa sententia, reli-
 quæ doctrinæ omnis nullus sit fructus,
 nullum precium. Atque eiusmodi quidem
 est sententia, quod solo Christi sangui-
 pro nobis fuso, eiusq; sacrificio pro salu-
 nostra in cruce oblato, nostra omnia expi-
 fuerint crimina. Quā sententiam si ita
 mutaueris, vt dicas: crimina nostra e-
 nostrorum bonorum operum meritis,
 illis sanctorum suffragijs, ex Christiana
 doctrina prorsus Antichristianam feceris.
 que vero propterea quod ex multis dis-
 ciplinis; sententijs constet doctrina, oc-
 curre mutationi obnoxia est, quatenus so-
 ita depravari, commutariq; sententiæ
 possint, sed etiam quatenus possunt
 addi, aliæ subtrahi. Non dico autem,
 eiusmodi depravationem ita fieri occul-
 posse, vt etiam sacri corrumpantur libri.
 si fieret, latere dolus non posset:
 ita, vt tū in sermonibus tum in scrip-

tionibus falsæ vsurpentur sententiæ pro
 veris & pro sinceris depravatæ. Quo po-
 ro maior acervus fuerit, eo etiam minus
 promptum sit, si mutatio contingat, eam
 animadvertere. Quapropter plurimum ad
 eam occultationem facit doctrinæ amplifi-
 catio: atque amplificatur quidem, dum va-
 riè tractatur, dum multis ac varijs exten-
 ditur quæstionibus quæ pullulant aliæ et
 alijs, propaganturque in infinitum. Cuius
 mali causa est nimia hominum curiositas
 temeritas, arrogantia & ambitio, quibus
 morbis dementati quicquid somniant
 literis mandare volumus. Immo vero si de-
 sit quod scribamur, aliena reteximus, ac de
 novo conteximus: malumusque actum age-
 re, quam videri nihil agere. Sed illud ad
 regendam depravationem plurimum ad-
 iuvat: si, quæ pro sinceris sententijs falsæ
 reponuntur, cum re sint multo aliæ, in spe-
 ciem tamen eadem videantur. Quod plu-
 ribus potest rationibus accedere. Ac pri-
 ma quidem est, quum vera quæpiam sen-
 tentia in divinis literis verbis fuerit com-
 prehensa, quæ plures admittant interpre-
 rationes, minimè tamen veras omnes: alia
 que conflata fuerit quæ verbis illis per-
 peram acceptis sit consentanea: ita enim
 cum multo aliud dicatur: idem tamen de-
 videatur

*Causa muta-
 tionis illius
 partim in
 doctrina ip-
 sa, partim in
 mutationis
 modo quæ
 paucissimi
 sensumq; sit
 sine sensu.*

videatur, neque mutatio vlla fieri. Huc
 item pertinent, si figuratus sit sermo: vt
 illud dicatur, aliud dici videatur, accipia-
 tur autem quod dici videtur: atque id
 quidem fieret, si, cum scriptum sit, *Si oeu-
 lus tuus offendiculo tibi fuerit, erue eum, &
 abijcere*, ita dicatur, si homini peccandi oc-
 casio sit videndi sensus, eruat sibi oculos,
 fiatq; omnino cæcus, atque ita peccandi ab-
 se occasionem amoueat. Videntur enim
 verba illa hanc exprimere sententiam, cum
 tamen multo sit diuersa: illud enim volunt.
 Quicquid sit quod in Evangelij via tuos
 vel retardet, vel impediat progressus: amo-
 ue id abs te quamprimum. præstat enim eo
 carere, quam ab eiusmodi cursu avocatum
 regni coelorum iacturam facere, atq; sem-
 piternis addici cruciatibus. Eodem perti-
 net: si, cum eadem sit sententia quam ver-
 ba exprimunt: perinde tamen exponantur,
 atque si aliud vellent. Quod fit de verbis
 illis: *Ito, ac te ostendito sacerdoti*: ex qui-
 bus illa sumpta est sententia, qua iubetur
 quilibet sacerdoti sua enarrare delicta. Al-
 tera est ratio, quum in vera sententia ali-
 quid intelligitur (sive exprimatur, sive
 minus) ac falsa ita exprimitur, vt ei lo-
 cus non relinquatur. Estque aut excep-
 tio, aut conditio, aut circumstantia, aut

explanatio quælibet: aut additur aliquid, aut ponitur siue conditio, siue expositio quæ non convenit. Conditionem aut exceptionem omnino habent Apostoli verba illa: *Ne erretis, neque scortatores, neque idolorum cultores, &c. Regnum Cælorum adipiscantur*, intelligenda est enim conditio, nisi resipuerint. Quod si quis ita diceret, impuditiæ crimen nunquam condonatur, verbis quidem illis consentanea poneret, verum sententia esset multo alia. Ita expositione opus habent Salomonis verba illa. *Eadem est hominum & brutorum conditio*, ut hæc moriantur, ita & illi: perinde utraque respirant, neque quicquam præstat homo brutis. Estque expositio quam intelligi oportet quod quantum assequi humano iudicio licet, ita sit, non autem omnino. Qua exclusa expositione, si quis Salomonis verba usurpet, religionem omnem ipsis à fundamentis eversturus sit. Veræ sententiæ illi addent, qui pronunciant eos vitam æternam consequuturos: qui credent condonata sibi peccata propter Christum, si modo peccata sua singillatim sacerdoti recensuerint, absolutionemque ab eo obtinuerint. Mutat aliquid ex verâ sententia; quid dicit sanctam esse legem propterea quod eius cognitio sanctum homi-

quid, noninem efficiat. Non enim ideo sancta
sed propterea quòd hominem de suis
rebus desperare faciat, & ad Christum v-
eram salutis spem perducatur, quodque in-
per quæ placeant Deo, quæue displiceant,
constret: quo eum non nostris inventis
constitutisq; sed ad ejus præscriptum cola-
tus. Alia deniq; ratio est, quum ex vera
quapiam sententia perperam falsa elicitur,
deinde autem ejus sententiæ loco vnde fu-
ducta, consecutione vtuntur. Ita cum
Romanus pontifex illis ex verbis: *Quicquid*
in terra ligaveris, & in cælo ligatum erit, &
quicquid in terra solveris, solutum & in cæ-
lo erit: hanc coegerit sententiam, qua po-
tè se posse novas leges condere, novaque
constituere doctrinæ capita (fidei articu-
los vocant) hominesq; tum ad illas servan-
das, tum ad hæc credenda adigere: conse-
cutionem eam, tanquam sententiam divi-
nitatis traditam vsurpat. Sed falsarum con-
secutionum quoddam est genus mirè
occultum, quippe quæ partim ex sumpti-
onibus ducantur, quæ neque exprimun-
tur, neque fortè cogitatione comprehen-
duntur: sed vt si ex maximè certis conspi-
cuisque emanarent, ita citra vllam ad-
mittuntur controversiam. Quod accidit
de ea quæ modò commemorata est conse-
cutione

quutione. Ut enim efficiatur Petro leges
 condendi permissam fuisse potestatem, o-
 portet ligandi verbo idem significari, quo
 leges condendi. Sic enim rectè colligas :
 ligare est leges condere: Petro ligandi per-
 missa est potestas: igitur & leges condendi.
 Atque eodem etiam modo colligere liceat
 solvere, est leges abrogare: Petro autem
 tributa est solvendi potestas, igitur & le-
 ges abrogandi. Cumq; dictum sit, Quic-
 quid ligaveris: & quicquid solveris: con-
 sequens erit ut licuerit Petro quascunque
 leges tum condere tum abrogare, vel si De-
 calogum abrogare in animum induxisset.
 Deinde ut id juris ad Romanum pertinere
 pontificem efficiatur, illud sumendum erat.
 Quodcumque jus Petro tributum est, idem
 Romano pontifici tributum est: cum igitur
 Petro quascunque leges & condendi &
 abrogandi jus tributum sit, idem Romano
 pontifici est tributum. Atqui hæc conclu-
 sio collecta est, mentione nulla facta sum-
 tionum illarum, quòd ligare ac solvere, sit
 leges tum condere tum abrogare, & quòd
 quicquid juris Petro tributum est, idem ad
 Romanum pontificem pertineat. Neq; sa-
 nè sit cujusvis, quid consequutionibus co-
 gendis prætermittatur, silentioq; tanquam
 exploratum aliquid involvatur, cum tamen
 minimè

minimè verum sit, anima dvertere. Obscuri-
tate etiam verarum sententiarum contin-
ere, vt si qua fiat mutatio, ea deprehendi
facile non possit: intelligere quivis sua
sponte possit. Contingitque Christianæ
doctrinæ obscuritas primùm ex eo, quòd
quæ spiritus sunt tractet: propterea; sine
spiritu intelligi non possint. Cujus si sit in-
opia, etiam si magna fiat doctrinæ depra-
ratio, haud tamen agnoscat. Accedit de-
inde alia obscuritatis causa: quòd, cum a-
liis linguis fuerit tradita, aliis in quas mag-
na ex parte parum commodè sit translata,
addiscere eam nobis opus sit: ac tamen si
ad eas linguas discendum se còtulerit quis,
Hebraicam dico, & Græcam, cum tamen
et amplius in vltius populi usu non vivant
sed in solis jaceant literis, ac libris, nunquā
eas tam plenè assequatur, quin eum pro-
pria multorum vocabulorum, locutionum-
que vis, multiplexq; vsus lateat: quæ tamen
obscuritas tanta non est, quin si aliquid ad-
sit spiritus, ea saltem quæ ad salutem cogni-
tu necessaria sunt, intelligi facile possint.
Ac de causis quæ in doctrina intelliguntur
cum dictum sit, de modo quo fit mutatio,
dicendum est.

Quo minus igitur conspicua sit, quæ fit
mutatio, illam habet modus occultationis
causam

*causæ mu-
tationis illi-
us partim in
doctrina ip-
sa, partim in
mutacionis
modo que
paulatim,
sensimq; fit
sine sensu.*

causam, quòd mutatio paulatim fiat. Et enim si, quòd modò dicebamus, ex magno quopiam granorum aceruo aliquot quotidie grana auferrentur, aliaque totidem eorum in locum substituerentur, atque in acervo confunderentur, quis posset commutationem eam agnoscere? Quis etiam notaverit, quantum quotidie accedat ad proceritatem puero cuiquam? Aut quantum quotidie senescat homo? At idem omnino in doctrinæ mutatione accidit. Si quidem hic hodie, si non aliud, generale aliquod excogitabit nomen, cui res aliquot, quarum communis sit vel natura, vel ratio subjiciat, postea idem nomen ad res transferetur admodum dissimiles: itaque fiet, ut priorum illarum obscuretur notio, ratioque: quod fecerunt, qui sacram ablutionem, ac Domini cœnam, Sacramenta cœcepunt appellare. Quid enim hîc mali vel suspicari aliquis potuisset? Sed post aliquod tempus fuerunt, qui, cum quemlibet factum sanctumve ritum Sacramenti nomine putarent appellari, cœperunt vocabulum illud etiam ad manuum impositionem, ad matrimonium, pœnitentiam, confirmationem, & extremam vñctionem transferre quo factum est: ut cum ablutio ac cœna commune cum rebus admodum diversis adeptæ

ceptæ nomen essent, earum obscurata sit
ratio. Mansit enim cum generali nomine
generalis etiam & communis cum iis rebus
notio: quæ propria erat, quemque nun-
quam non versari ante oculos oportebat,
ea in oblivionem venit. Inde etiam fa-
ctum est, vt, quam constabat obliuionem,
ac cenam à Domino fuisse institutas, tam
crederentur vulgo ab eodem instituta fuis-
se omnia quæ dicerentur sacramenta. Tan-
dem ceptæ sunt ablui etiam campanæ:
(quas vocant) quod quid aliud fuit, quam
occasionem præbere imperitæ plebi cogi-
tandi, tantundem esse in hominis ablutio-
ne, quantum in campanæ intelligerent:
atque ita ablutionis peccatorum memo-
ria, quam ablutionem Christi sanguine fa-
ctam fuisse, ea quæ aqua fit, significat, tol-
leretur? Illud autem multum adfert ad te-
gendum dolum, si coloratus adsit prætex-
tus: vt non innovare aliquid, sed accepta
instituta infirmiore observatione custodire
velle videantur. Quare cum primi Chisti-
ani, aut potius qui primis successerunt, de
pristino pietatis ardore non parum remi-
ssent (quod ferè fit, cessante afflictio-
num exercitio) ideoque non iam adeo fre-
quentes in panis fractione essent: fuit fortè
qui consultum putaverit, si saltem sacerdos
sæpius

sæpius multis astantibus eum panem ac vinum ipse sumeret, atque ita mortis Domini memoriam celebraret: idem enim promodum futurum, ac si astantes omnes participassent. In quo sanè innovatio esse nulla videri poterat: quin potius aliud videbatur nihil, quàm ne maximè salutari Domini institutum desuetudine obsolesceret, prospicere. Quod cum in consuetudinem abiisset, propterea quod id totum in ejus sacrificii commemorationem fieret, quod pro nobis Dominus in cruce obtulisset, nec deesset jam sacerdotis nomen: occasionem id alicui præbuit rei significantis nomen ad significantem transferendi: ut eam actionem non iam sacrificii commemorationem, sed sacrificium appellaret. Postmodum ut sacrificii nomen res obtinuerit, ita pro sacrificio haberi cœptam, quis miretur? Ita cum quotidie innovatum aliquid sit, quia tamen minima erat quoque tempore fiebat mutatio, neque unquam speciosissimus aliquis fucus deerat, an adverti non poterat; ut tandem simplicissimum Domini institutum fractionis panis in augustissimum operosissimumque illud Missæ opus mira quadam metamorphosi conversum sit. Idem de rebus aliis omnibus accidisse, quisquis attentius inspexerit

exerit, facile inueniat. In iis qui docent,
quid depravent, quominus id appareat,
ad præcipuè facit, si in magna sint pieta-
tis, sanctitatis eruditionisque opinione, &
credantur erga receptam doctrinam op-
timè affecti. Eiusmodi autem opinionem
quilibet assequitur, aut dato sui egregio a-
liquo specimine, aut testimonio quopiam
eorum qui sint ipsi optima in opinione,
aut quasi hæreditario quodam jure. Bonū
sui specimen dat, qui acutè copioseque di-
uinis de rebus differit, multisq; citandis è
sacris literis testimoniis, neq; ineptè, mul-
tū in studiis ejusmodi versatus videtur:
sed præcipuè, si iis oppugnandis dogmati-
bus à quibus abhorret populus, acrem sæ-
pe se præstiterit: & si quos populus pluri-
mi facit, eos ipse etiam se vehementer su-
spicere colereque præferat. Opinionem
autem afferunt probatorum hominum te-
limonia: quòd credantur propter eorum
gravitatem prudentiamq; non nisi de iis
quæ explorata habuerint, testaturi fuisse:
cum tamen persæpe multis simulationibus,
simulationibus, aliisque artibus nimia ex-
pugnatur bonorum virorum facilitas, vt ad
eos commendandos, quorum pietatem, e-
ruditionemq; parum cognitam habent, ad-
ducantur. Sed tamen quomodocunq; ex-
cidant

*Aliquando :
in iis qui do-
cent, ob mag-
nam eruditi-
onis & san-
ctitatis fa-
mam.*

cidant quibusdam testimonia: non aliter
tamen fidem adhibet simplex vulgus, quam
ex tripode editis. Quasi hæreditario quodam
iure opinionem adipiscuntur quidem
ideo, quod eorum in locum succedant
quorum admodum probata cum vita tum
doctrina fuerit. Verisimile est enim, bono-
rum in locum non nisi bonos successores fu-
isse, itaq; transfertur probitatis eruditionis
que opinio ab vno in alios: non secus at-
que à patribus in filios hæreditates. Verum
enimvero quemadmodum qui ab humi-
litateq; fortuna magnis laboribus ac mo-
lestijs, pariq; industria amplas sibi fortu-
nas pepererunt, filios relinquunt partorum
quidem bonorum omnium, sed non suarum
industriarum ingenijq; hæredes: quippe qui
inter opes nati exercendi ingenij necessita-
tem nullam sint experti: ita qui divina pro-
videntia ad perpurgandum ab erroribus
ecclesiam nonnunquam excitantur, cum
necesse sit eos magis arduisq; difficultati-
bus exerceri; necesse est etiam eos præstan-
tissimis communiri virtutibus, indeq; illu-
stres admodum fieri: qui postea secedunt
rebus iam compositis, quo tempore satana
non vi amplius, sed dolis, quos illi minimè
animadverterunt, bellum gerat, nulla præ-
clara habent prudentiæ pietatisq; exercitia.

ed tametsi virtute multò impares, tamen
 externa quadam specie majorum suorum
 locum obtinent, ita dignitatem, opini-
 onemque sustinent: quoque longius à
 primis illis recesseris, ferè eò etiam mi-
 nus similes illis successores videas. Cumque
 eadem, aut etiam major maneat autoritas,
 minimum autem sit pietatis, prudentiæ,
 eruditionis, cordatæque diligentæ: quis
 non intelligat facillimè fieri posse, vt & de-
 pravent per inscitiam indies multa: & ta-
 men propter authoritatem nemo animad-
 vertat? Quo autem ejusmodi sufficiantur
 pedetentim pastores, vt ab iis ma-
 iorem satanas doctrinæ corruptionem cele-
 bremque sperare possit, maximo illi ad-
 iumento est, si cum Ecclesiasticis mune-
 ribus ea fuerint conjuncta, propter quæ
 modum reddantur optanda: vt si pasto-
 res plurimi fiant, iis omnes assurgant, lo-
 cedant: si commode vivant in magna
 opum affluentia: si eorum esse vi-
 deatur omnium censuram agere: eos au-
 tem attingere nefas existimetur. Quis e-
 tali esse in statu non maximè cupiat?
 Quare si hujusmodi adsint illecebræ, locus
 quis, vbi vacaverit: cave putes fore vt
 optimus quisque obtineat, multò
 minus qui ambiendi artibus omnes vin-

cat. Vir bonus ac pius, vel si videatur sibi
alioqui honestè ambiturus totus ad Dei
gloriam, non ad suam dignitatem aut com-
moda intentus: ideo tamen non ambiat,
quòd in quibus vera insit pietas, cum
præter ceteros imbecillitatis suæ, quæ nun-
quam non magna est, sibi sint conscii, de se
modestè sentiunt, ac propemodum nemi-
nem non sibi præferunt. Quòd si tam bona
adhuc sint tempora, ut munera non ad pe-
titores, sed ad delectos deferantur: ne tum
quidem meliorum melior semper fuerit
conditio. Et enim homines simplices om-
nis doli, omniumq; malarum artium hostes
cùm magis dandam sibi operam putent,
ut sint boni, quàm ut videantur, in adipi-
cenda sanctitatis opinione ab artificiosis
hominibus honorum avidis facillimè vin-
centur. Suas enim labeculas minus studio-
se tegent: magis laborabunt, ut deponant
sua vitia, quàm ne appareant, nullis artibus
hominum aucupantur studia. Qui ad ho-
nores animum adjecerit, sua omnia vitia te-
get studiosissimè: quæ maximè probari ab
iis intellexerit qui se promovere possunt
ad ea quam studiosissimè componet sese
nihilque simulando, dissimulando atque
assentando sibi reliqui faciet, dum se illi
probet ad amissim: atque hoc tecto, mul-
toque

toq; maioris tum artificii, tan operis ambi-
endi genere non minus vincunt nonnun-
quam improbi, quàm si aperto illo vti li-
ceret.

Superest vt de iis dicamus causis, quæ
cum animadvertere, quòd mutatio in do-
ctrina fiat, non sinant, in iis qui docentur
sunt positæ. Sunt autem potissimum duæ:
incuria, & ignorantia. Incuria magna ex
parte ex eo obrepit, quòd populus suis ni-
mum fidat pastoribus: persuasumq; habe-
at, eos nullum esse in errorem lapsuros, ac
propterea nulla magna animadversione o-
pus esse: quinimmo quod ipsi dederint ac-
cipere oportere, neq; curiosius examinare.
Accedunt ad id occupationes aliæ quibus
homines dant sese. Latissimè enim patet
illud, *Vbi thesaurus, ibi cor*: & illud, *Ne-*
mo potest duobus Dominis servire. Quis si-
at autem, vt postquam semel fuerit in po-
pulo magna diuinarum rerum cognitio, ea
quasi evanescat: præter eam causam quæ
modò dicta est, alias etiam nonnullas alibi
enarrabimus. Illam vnã nunc quidem
addemus: quòd populus ipse in continua
quadam mutatione sit aliis indies dece-
dentibus, aliis subnascentibus atq; succe-
scentibus. Quo fit etiam, vt cum minima
sit quæ cuiusque sit ætate mutatio, aut ob-

*Aliq. eorum
qui docentur
incuria sive
inertia.*

Mat. 6.

servare eum non possit : aut si inspiciat, tã-
ti eam non faciat, vt propterea vllam putet
movendam litem : sed quominus populus
mutationem vllam fieri animadvertat, ma-
ximo & illud est impedimento : si persua-
sum habeant homines de iis quæ religio-
nem attingunt, iudicare se non posse: quasi
non idem significant in divinis literis, Est &
Non, aliaque verba quod in communi lo-
quendi consuetudine, aut sine magna tum
linguarum, tum rerum aliarum peritia in-
telligi nihil possit: quasiq; spiritus absque
hisce adjumentis nulla sit vis. Quo fit, vt
cum ne ea quidem intelligere se putent,
quæ tamen intelligunt quodammodo,
quæ videlicet verbis expressa sunt maxi-
mè perspicuis: tandem eò stupiditatis ve-
niant, vt re vera non intelligant, adeò, vt
quanquam ante oculos sententiam habe-
ant divinitùs traditam adeò perspicuam,
vt clarius fieri possit nihil : tamen, si ii quo-
rum omnia tribuunt authoritati, planè
contrarium aliquid dixerint, fidem illis ad-
hibitori sint, ac se quod apertissimè vident,
non videri opinaturi. Atque hisce quidem
rationibus accidit, vt cum doctrinæ fiat
deteriorem in partem mutatio, non anim-
advertatur. Quum porrò corrumpendæ
doctrinæ factum initium fuerit, conti-
nuò

nuò necesse est ex erroribus errores nasci, atque in infinitum propagari: tantamque paulatim sibi accersunt homines caliginem Deo iustissimis eos de causis obcæcantes, tamq; fædos delabuntur in errores: vt si cuius misertus Deus ei oculos aperiat, vt quibus versatus fit in tenebris videat, vix possit sibi ipse credere, ac se tam cæcis involutum aliquando fuisse erroribus persuadere. Quòd si ineptis tantum quibusdam de plebe homunculis accideret: multò esset miraculum mirandum minus. Sed peræquè accidit hominibus maxima eruditio, maximoq; rerum vsu præditi, si Scholasticorum (quos vocant) Doctorum quorundam perlegeris scripta, tantum alicubi inuenias acuminis, vt mirère. Quid? Findere eos sæpe videas tenuissimum filum multas in partes, ac pulicis anato nen conficere: mox autem adeò turpiter labi, tamque absurda ponere: vt stupere satis nequeas, proinde obtemperandum est poetæ consilio illi:

Principijs obsta: sero medicina paratur.

Est autem duplici opus cautione: videlicet ne fiat in doctrina. quum pura est, mutatio, & si qua facta fuerit, vt animadvertatur. Quæ fit autè mutatio ejusmodi, quorù est populum docere, ii omnem propemodum

*Cautiones
ad puritatē
doctrinæ cō-
servandum.*

*Ipsis scrip-
turæ verbis
phrasibusq;
anxie inhe-
rendum.*

dum culpam sustinent: nam si ejus ipsi sunt authores, at certè ipsis fit dormitantibus. Oportet igitur pastores doctoresque lynceis esse oculis: causasque eas, quibus fit quo minus notentur mutationes, in promptu numeratoq; habere: ac sedulò videre, ne quo impingant, Optima vero cautio puræ doctrinæ conservandæ fuerit, si curiosas omnes, inanesq; vitaverint controversias: si doctrinæ omnis scopum, prætereaq; seriem rerum omnium quæ eòdem tendunt (qua de re dictum à nobis est suprà) nunquam non ante oculos habuerint: si modò res ipsas, verùm etiam verba ac loquendi formas quibus Spiritus sanctus est usus, amaverint, alias vehementer suspectas habuerint. Non quòd velim eos nihil præter Ebraismos sonare: neq; enim plana perspicuaq; eorum esse posset oratio: sed eas loquutiones vitari velim omnes, quæ præter necessitatem Græcæ aut Ebraicæ exprimendi à nimium argutis disputatoribus excogitari solent, easq; sententias quas homines suo ingenio ex divinis colligunt testimoniis. Quod quantum referat, hujusmodi exemplo conjectare liceat. Pontificii nihil interesse putant, si dicant, ecclesiam errare non posse, si afferant Domini verba illa, *Ubi cunq; erunt*

duo aut tres congregati in nomine meo, in medio illorum sum. Atqui quantum interfit, ex eo palam esse potest: quòd si quis intelligat ecclesiam esse Papam, Cardinales, & à Papa vinctos Episcopos: audita priore illa sententia. Quicquid illi decreverint, ratum firmumq; esse oportere, opinetur. Quòd si ipsa Domini verba potius animo intueatur: veniatq; in mentem, id genus homines nihil præter sua commoda, opes, potentiam curare: tantum abest, vt idem sit intellecturus, vt fortè cum eorum actiones, factaque probare nequeat, in spem venturus sit ex iis verbis, se cum aliquot bonis viris Deum ex animo amantibus, si conveniant, vnaq; divinam opem imploraverint, de eo quod credendum faciendumque sit, salutis adipiscendæ causa, melius constituisse posse, quàm si perstiterint talibus confidere pastoribus. Atque id quidem vt verba vsurpent potius quàm divinis literis sunt comprehensa, quam vlla alia: tum præcipuè faciendum est, quum enunciatur quid vt certum exploratumque: aut quasi fidei vitæ regula: aut ex quo conficiendum aliquid sit aliud. Nam in expositionibus vt maiore fortè aliquo opus fuerit licentia, ita minus est etiam periculi. Vbi enim simul veluti in conspectu sunt & Dei

N 4

verbum

verbum, & expositio: ibi latere non potest, expositionem hominis esse verbum, ut eam rejicere nisi idonea videatur, liceat. Quaque ratione rectè caverit quis, ne fiat mutatio: eadem explorare possit, facta necne sit vlla. Conferre autem debet quisque ætatis suæ doctrinam non cum alia quàm quæ extra omnem controversiam absque vlla fuerit macula: hoc est, cum Apostolorum doctrina. Quare & si ætate nostra quasi revixit Evangelium: non tamen ita cogitet quis, explorandum sibi esse, decesserit, necne quid de ea puritate quam Evangelium assequutum hoc tempore fuerat: quinimmo videndum potius est etiam atque etiam, reliquane sit labes vlla: aut, sitne parte aliqua ad pristinam suam puritatem pristinumque candorem non satis plenè restitutum: certoque sibi persuadeas, vix te unquam satis superstitiose (ut ita dicam) verbum omne quod in divinis non sit literis rejecturum. Nusquam enim non vult homo Spiritu sancto esse cautior sapientiorque, vix potest non de suo aliquid immiscere. Itaque nunquam satis potest, quicquid ab homine est, suspectum esse. Ac quoniam quo plures quæque res custodes habet, eò servatur melius: monendus crebrò est populus, non ad solos ecclesiæ pastores pertinere.

test, cinere tum divinatorum librorum lectio-
eam tum religionis curam. Sed quisquis se
uag; tum cupit, eum etiam exploratorem es.
tio: debere, num quæ inferatur, aut illata la-
vlla: sit: non secus ac si persuasus esset alios
sua: mirare omnes ac quicquid abducere ab
extra: modi studijs plebem solet, danda est
uerit: era vt id omnino amoveatur. Qua de re
stri- tio inferius commodior fuerit dicendi
ixit: sus

uis, Quandoquidem autem haud magni sit
cne: ctus, si privatus quispiam homo ani-
al- maverit erroris aliquid inductum, nisi
mo: aperiat, palamq; faciat: rationem certè
am, oportet aliquam, qua commode id fiat.
ali- que aptior quidem ea fieri possit nulla,
ti- am Corinthijs proponit Apostolus. *Pro-*
tu: ra (inquit) *duo aut tres loquantur, & I Cor. 14.*
vn- *et unus dicent, quod si alij patefactum quid*
er- ut assidèti: prior taceat. Potestis enim
eris: illatim prophetare omnes, vt omnes
no- ant, & omnes exhortentur. Si vnus quis-
q; perpetuo verba faciat in ecclesia, neq;
ere: quispiam contradicat vnquam: vebemē-
id: rum fuerit, ni vnus ille inflatur, ni in
ni- de se persuasionem delabatur, vt ipse
na- vnus esse omnia videatur, solus mentē
ro: ere, solus sapere; cæteros esse quasi bru-
es: ta
e.

Ibid.

ra animalia quæ à se pendere oporteat, discant tantū. Quod si quis docere etiam posse quid speraverit, piaculum videri beat. Sed quid ad hæc Apostolus? *vobis sermo Dei profectus est? An in vos los incidit? Si quis videtur propheta esse spiritualis: agnoscat quæ scribo vobis, Domini sint praecepta. Caterum si quis ignorat, ignoret. Proinde fratres ad id enitini, ut prophetetis, & loqui linguis ne eritis, omnia decenter & ordine fiant.* Hanc consuetudinem huiusque Dominici precepti usum non restitui in ecclesijs, minime noperere dolendum est. Sed dicat aliquis. Tanta est hoc seculo temeritas, tanta audacia, tanta impudentia, ut, si liberum sit, in ecclesia verba facere, nullus contradictionum rixarumq; futurus sit finis. Quod ita? An aliud quid forte nunc est homo, quæ olim fuit? Etiam, inquis. Degeneravit enim indies humanum genus adeo, ut ad summum ventum esse videatur. Ita vero? At ut ita sit: qui populi es institutus an non & ipse ex eodem es luto? Non ex eodem es natus seculo? Quinimmo cum imprimis pertineat hoc institutum, ut doctores intra modestiæ contineantur carceres: ut intelligant non se divini sermonis auctores esse, non se solos esse spiritum

porteat, eos: quo magis degenerauit humanum
 re etiam, eo necessarium est magis, quod e-
 videri maior hodie est temeritas, arrogantia,
 s? a, id tam ad eos pertinet qui præ-
 in vos, quam ad reliquum populum. An tu
 ta esse propheta es? (Teramus enim hoc verbum)
 obis, quid in te quid spiritus? Si non est. adeo
 quis in te solum decet in ecclesia verba facere:
 enit, propemodum solus dignus sis qui tace-
 ne vo, Quod si es propheta, si est in te spiritus
 am. H, unde quid tibi dicat Apostolus: *Ag-*
 nici p, *ne inquit, quæ scribo præcepta esse domi-*
 is, m, Age igitur, ab vna parte est Domini iu-
 t aliq, rum volentis prophetiam (& hoc enim
 ta au, bo vtendum nobis est) communem
 m fit, e omnium: atq; non in perniciem eccle-
 s con, verum in salutem: ex altera tuum est
 is. Q, entis, ne id contentiones confusionem-
 omo, e gignat vtrius igitur iudicio standum
 genem, is iuerit? Si tuo putes: vide quid tibi.
 o, vt, mas, ac quem locum tuæ relinquo mo-
 r. It, liz. Scilicet non intelligebat Dominus,
 stitu, ale animal esset homo: tua videlicet o-
 Non, us habebat sapientia, qui moneres peri-
 o cum, aut non succurrebat fortè præter mo-
 , vt, corruptum iri humanum genus, vt
 can, etas eiusmodi futura utilis non esset At
 em, spondet tibi Paulus, *non esse contentionis*
 itur, *in honorem Deum, sed pacis: qui cum opti-* *Ibid.*
 dep, me

mè intelligat; quid ferere contentiones possit, quid pacem parere, neque tam contentiones amet; aut velit, sed pacem hanc prophetandi libertatem in ecclesia velit esse. Quid tu contra afferes? Quid ipsi obijces Deo? Illum ne accusaueris imprudentia? lingua quidem nemo tam nequam fuisse, qui ausit. Verum tuum si exploraveris diligentius, procul dubio eius modi sensum aliquem, nescio quomodo ipso cum Deo litigare paratum deprehenderis: qui audiendus non est, sed reprimendus, ac spiritui omnino subijcendus. Absurdum illud quidē videatur, potius quam fortē eruditissimus quispiam verba fecerit, contempto cuiuspiam esse contradicendi locum. An ne autem tale quid aggrederetur ille, siue temeritate maxima? si haec mano rem iudicio metiri debeam, negare equidem non possum? Verū si serio pertractemus, divinarum rerum scientiam non vigiliis nostris, non studiis, non ingenijs acceptam fieri debere, sed Deo, cuiusque spiritui: atq; is momento donare ea potest ineptissimum quenq;: neq; sane maiore labore aut difficultate quam eum qui Noster annos in studiis contriuerit: quid quod hunc, si contradicturus assurgat, temere putem facere? An non potuit ei quod

tus aperire, quod te celaverit? Ac si ape-
 & in eum finē aperuit vt contradicat,
 et eum res illa ecelesie palàm fiat: an e-
 temere eum dixerim facere qui spiritui
 suo pareat? Quod si tibi aliter videtur,
 haud persuasus es huius scientie autho-
 rem doctoremq; esse spiritum: verum tam
 eodem studijs, vigilijs ingenioq; deberi
 nem putas. Ac si ita censes, tibi iterum
 dico: dignū te esse non qui solus verba fa-
 ces, sed qui solus taceas potius. Ac quo ma-
 gis intelligas, dicendi locum esse oportere,
 in doctissimo cuiq; vult Deus suorum do-
 ctorem se agnosci authorem: non vult suam
 eadem tribui nostris aut studijs, aut inge-
 nio sed sibi. At si is qui omnē vitam in stu-
 dijs consumpserit, sapienter loquitur non
 Deo tribuitur sed studijs: verbo quidem
 recte, sed vehementer tamen repugnante
 proprio iudicio: hoc inquam pati non vult
 Deus. Sin ex indocti cuiuspiam ore sapiens
 verbum audieris, velis nolis, Deum autho-
 rem agnoscas necesse est. Sic cum Israeli Ge-
 deon duce, in Madianitas tributurus vi-
 ctoriam esset Deus, coegissetque Gedeon Iud. 7.
 milia hominum, ne gloriaretur Israel,
 quia virtute victoriam reportasse, nō Dei
 virtute (quod videri potuisset, si tam nume-
 rosam pugnam commisisset exercitu) non su-
 pra

pra trecentos esse voluit: vt appareat
victoriae authorē fuisse, non pugnantem
numerum, vel virtutem. Est autē cum
gloria coniuncta maxima ecclesiae: vt
Nam si videat populus modo hunc, et
illum prophetiae donatum spiritu, per
omnem expectationem, erigentur
talibus exemplis in spem eiusdem do-
petierint, obtinendi: accendentur ad
narum literarum lectionem multi: dū
proficientq; multi, atque ita fiet: vt
verbi ministri opus electione fuerit:
neceſſe habeat ecclesia peregrinos, ac
incognitos accersere, sed habeat ex
quorum nota sit vita, & spectati
quos elegat. Cumq; magnus esset eo-
numerus qui ad prophetandum id
redderentur, non necesse esset ijs vti
ribus, qui iam inde à pueritia eius
munera sibi tanquam studiorum suade-
mercedem proponunt: neque secus ad
vinarum rerum studia se conferunt, qui
ad aliam artem quamlibet ex qua sibi
ctum quærent, fecissent: vt vix per-
cos eorum alios sperare possis evasuros
flores, quam mercenarios, fuisse autē
hunc communis prophetiae morem in
ri Iudaeorum ecclesia, ex eo conijcere
quod literis proditum sit, *Domini*

die qui sabbatum dicitur, pro more in
 agogam cum venisset, librum accepisse,
 Esaiam locum exposuisse: & quod duodecem
 annos natus Hierosolymis in templo inter
 doctores sederet, disputaretque. Non e-
 ratione vllius ordinarij muneris id fa-
 cere poterat, cum neq; id ætas ferret, ne-
 que quis esset, doctoribus illis constaret.
 Quinimmo oportet in eo Dominum pote-
 re cuique permessa vsum fuisse. In Chri-
 stianorum quidem ecclesijs duravit saltem
 tempora vsque Constantini. Sic enim ea
 re scriptum reliquit Eusebius: *Si quis*
Dei afflatus gratia ad populum orationem
haberet, magno omnes silentio defixis in e-
ius oculis, ut si cœlitus nunciaturus aliquid
esset, ita eum auscultabant. Tanta erat au-
 ditorum reverentia, tantusq; in sacerdoti-
 bus cernebatur ordo, inde alius. neq; solum
 duo, aut tres, sicut Apostolus dixit, sed qui-
 cunq; daretur quod dicerent. Ut magis
 contingeret in eis illud quod Moyses opta-
 vit. *Quis det ut populus omnis prophetet?* Nul-
 lus enim livor erat: nemo invidia æstuabat,
 dona Dei dispensabantur, unusquisq; pro-
 pter scriptum est, ad ecclesiæ confirmatio-
 nem ut abundaret, dabat operam: fiebant-
 que hæc omnia cum charitate ita, ut certa-
 men se honore afficerent mutuo, & aliter al-
 terum

Lib. 9. Eccl.
 Hist.

terum sibi preferret. Sed utilis esse pos-
 ecclesiæ communis hæc prophetia: atten-
 dendum diligenter est, quid nos mon-
 Apostolus, nam certum illud est, homin-
 tantum esse superbiam, ut quicquid semel
 exciderit, omnino ratam esse velit: neque
 pati possit id a quoquam infringi. Ergo
 eius esse possit iudicare, qui prior dixerit
 mirum fuerit, si semel in vita contingat
 videri qui contradicenti cedat, quid potest
 hic Paulus? *Propheta duo aut tres loquan-*
tur (inquit) ceteri iudicent. Non vult es-
 go eosdem esse partes ac iudices. Addit
 paulo post: *Et spiritus prophetarum prophe-*
tis subiectus est, non enim dissensionis est
Deus, sed pacis. Quare ubi quisque suam
 dixerit sententiam, eum aliorum acquies-
 cere oportet iudicio, neque pertinaciter
 contendere, hoc ni fiat: certum est contem-
 tionum finem fore nullum. Sed quid si al-
 fidentium iudicio acquiescere quis nolit?
 Equidem dixerim admonitum grauius, ne
 turbet ecclesiam, neque contra Apostoli
 vel potius Domini præceptum faciat, ru-
 bentis prophetarum spiritus prophetis sub-
 iectos esse: ejiciendum est cœtu, vel si prin-
 cipem in ecclesia locum obtineret. Mone-
 dus etiam sæpe est populus, non fieri cuius
 ab apostolo dicendi potestatem in ecclesia

1 Cor. 14.

Sed absit con-
tendendi li-
bido verecun-
de modestè,
agere oportet

it tanquam in foro liceat quicquid in
 buccam venerit, sed quum ei cui patefa-
 ctum quid fuerit, loquendi potestatem fa-
 cit, abesse omnem vult temeritatem im-
 pudentiamque. Qui Dei ecclesiam veritus
 non fuerit: is Dei spiritum, qui ei præsidet,
 sciat se spernere, neque impune laturum.
 Ergo Antequam in medium adferat quid, cogi-
 tet quid, cogitet etiam atque etiam cum a-
 nimo suo, quam certam eius habeat patefa-
 ctionem: ac quicquid tandem sit: memine-
 rit verecundię ac modestię, sine quibus cer-
 te fieri nihil potest. Sed hic videndū est in-
 tentis animis, & quatenus, acquiescere quę-
 que sedentiū oporteat iudicio, & quis me-
 rito haberi ecclesię turbator possit. Equidē
 eatenus cedendum puto, vt postquam quę
 habebā in sententiam meam attulerō, si ad-
 huc sedentibus minus mea probetur sen-
 tentia, tueri eam desinam, cessemq; ecclesię
 ea de re molestus esse, vt autem etiam fatear
 me errasse, vllamq; culpam deprecari cum
 errasse me nondum intelligam, cogi non
 debeo, cum si paream, reluctante conscien-
 tia id facturum sim, ideoq; in Deum delictu-
 rus. Ecclesię ergo turbator is fuerit, qui sta-
 re aliorum iudicio quatenus dictum est, re-
 cusat, pergitq; molestus esse: sed maximē is
 qui exigere ab alio quod non debet, velit:
 O videlicet

videlicet ut recantet non persuasus. Sed plerunque turbatores habentur ij qui suo calculo probare quicquid quomodo pastoribus exciderit, recusant. Rursus quæri hic haud absurde possit, utrum postea quam semel aut iterum quæpiam de re actum est, si quis denuo cognito iam ecclesiæ iudicio revocare eandem rem in controversiam vellet, audiendus sit: an potius silere, ac rem pro judicata haberet iubendus. sed de hoc alius commodior fuerit differendi locus. Quod superest igitur, assiduis precibus cõtendendum à Deo est nobis, ut det hac tam salutaris libertate uti, & ex ea fructum consequi quam amplissimum. Atque id ut accidat, suo spirito nostros ut domet frangatque spiritus ac mansuetos reddat: neque paciatur, quod ipse ad ecclesiam suam confirmandam stabiliendamque instituerit, nostra pervicacia ingeniorumque perversitate in eius malum perniciemque converti. Sæpe autem illud factum est, ut si gravius aliquid occurreret iudicium, non una particularis quæpiam ecclesia sola iudicaret, sed aut provinciæ, aut universæ etiam Christiani orbis consilium convocaretur. Quod an fieri debeat, & quæ conciliorum esse debeat authoritas, quære aliquis possit. Quod retinenda consuetudo

tudo sit convocandorum conciliorum, mihi videatur satis aperte Apostolorum docere exemplum. Si enim veris tanto spiritu donatis expediebat conferre inter se de religionis controversiis: multo magis id fieri debere videtur, vbi non tantum est spiritus: neque vero parvi facienda est Domini promissio, qui reciperit, vbicunque convenerint duo, aut tres eius nomine, se interfuturum, sed de authotitate difficili-
or est quæstio. Ac cum mihi nunc non cum Pontificijs res sit, sed cum ijs qui Evangelicam restitutam velunt veritatem: non esse vlli concilio ius aut novas leges condendi, aut novos cultus instituendi demonstrare multis verbis, necesse non est. Sed quid de religionis controversiis quæ super sanctarum Scripturarum interpretatione oriuntur, dicemus? An de illis saltem ius sit concilio, quid tenendum sit statuendi? ac nisi hoc saltem facere possit: an vllus alius reliquis sit conciliorum vsus? Et quicquam ne intersit inter Apostolorum, & successorum concilia? Si quam certum est Dominum statutum perpetuò suis promissis, tam etiam certum esset, qui conveniunt, semper ad Dei gloriam suas conferre cogitationes, eorum veri cognoscendi spem in solis Domini promissis, eiusque spiritu

spiritu positam habere: quin conciliorum iudicia omnia firma rataq; habenda essent, nulla causa esset. Verum cum hæc animorum cordiumq; sint arcana: ea cognoscere solius est Dei. Cumq; hæc lateant quæ Domini promissioni sunt adiuncta, nihil habet hic conscientia cui innitatur certi. Docere me convenisse siue episcopos, siue quosvis alios Christi nomine: libenter acquievero, sed ut id fecerint, quo pacto id docueris? Quia ita illi testentur? Quasi vero non & impij simulatores idem de se testaturi sint. Certè autem nullo modo verisimile est, Deum nobis talem imposuisse legem: ut aliquando siue parere ei vellemus, siue nollemus, omnino culpæ nos subiectura esset. Eiusmodi esset autem nobis lex imposita: si cum obtemperare nos concilio oporteret, aut concilium errare posset, aut si erraret, nolq; pareremus, habitura apud Deum excusationem non esset nostra obedientia. Atqui errare posse concilia, non dubitamus: quinimmo sæpissimè errasse, nihil est certius. Nos autem si impio cuipiam concilij iudicio paruerimus, excusatum iri nullo verbi Dei testimonio certissimus: immo vero graviter monemur, ne vel cœlesti angelo, si docere quid voluerit, præterquam quod ab Apostolis sit traditum, fidem

fidem habeamus. Divina enim scripta pro-
posita nobis sunt, ex quibus Dei volunta-
tem cognoscamus: quæ ut rectè intelliga-
mus, docemur sapientiam spiritumque à
Deo petere concilijis ut acquiescamus nul-
lum est, quod sciam, verbum. Quod si ne-
que excusationem habitura est nostra erga
concilium, si perperam quid decreverit,
obedientia: neque certum est, concilia
nunquam errare: neque dicendum est,
Deum nos tali legi subiecisse, cui aliquan-
do neque parere, neque non parere abs-
que culpa possemus: sequitur ut concilio-
rum iudicijs acquiescere nemo sit cogen-
dus. Cumque idem sit, siue dicas, ius con-
cilium habere de religionis contròversijs
iudicandi: siue dicas, oportere quemlibet,
quicquid concilium decreverit, ei obtem-
perare; nos autem docuerimus, nulla lege
quenquam parere juberi, consequens est,
ut conciliū tale ius non habeat. Quid por-
ro de eo dicamus qui ad docendi munus sit
vocatus? Num ei omnino obsequendū esse
concilio: ut non aliter doceat, quam quem-
admodum à concilio sit statutum? Abiurdū
quidem fuerit, quenquam quod credere
ipso tutò nequeat, eū id docere alios oport-
ere. An verò si impium in ducendo consi-
lij iudicium sequutus fuerit, magis excusa-

bitur, quam si ei fidem adhibendo ipse sit
 sequutus: Immo vero multo minus eum
 enim qui quid docuerit, præterquam
 quod ab Apostolis est traditum, execrabi-
 lem vult Paulus esse, aut is ne magis quam
 qui tantum credit concilio, nec docet, ta-
 li teneatur laqueo, ut siue obsequatur, siue
 minius, in culpa sit futurus? An silentio po-
 tius se dederit? *Va mihi* (inquit Paulus)
nisi Evangelium docuero, & Petrus: Ma-
gis oportet obedire Deo quam hominibus.
 Patet igitur concilium ius non habere de
 controversijs ita iudicandi, ut eius decre-
 tis parere oporteat. Cumque concilia con-
 vocanda illa quidem sint, sed non hunc in
 finem: necesse est, finem alium esse ali-
 quem, cuius gratia convocentur. Quod si
 coierint concilia, ut propositis controver-
 sijs quæ turbent ecclesiam, & facta cuique
 libera dicendi potestate, quibus placue-
 rit Domino aliquid quod ad rem faciat
 patefacere, ij verba faciunt, discantque
 quod sentiunt: alij deinde iudicent: non
 collectis sententijs maior numerus legem
 faciat, quæ cuiquam assentiendi necessita-
 tem imponat (sic enim plerumque maior pars
 meliorem vinceret) sed ut quisque expen-
 deret, quod dictum esset, ut si idoneis di-
 narum literarum testimonijs comprobaretur
 videretur

videret: id & amplecteretur ipse, & alijs persuadere conaretur non concilij autoritate, sed ijs verbi Dei testimonijs quæ didicisset in concilio. Certè hunc scopum si propositum sibi haberent qui conveniunt, etiamsi inter ducentos aut trecentos hypocritas trës tantum aut quatuor essent verè pij, quibus cordi esset Dei gloria, quique Domini promissis fiderent, & peterent sibi veritatem patefieri, illi tam pauci non frustra convenirent, non faceret profectò tanta illa hypocritarum multitudo Domini promissa irrita: quod vni patefactum fuisset: id omnes quicunque essent dociles, amplecterentur, atque ita frustra victoriæ spem collocaret satanas in imperitorum, suorumque simulatorum numero, aut in externa personarum dignitate. Non tantopere laboraretur in redimendis suffragijs, eorumq; implendo qui vincere posset numero: sed magis vt ea invenirentur veritatis fundamenta, quibus videret se tuto quisque posse initi. Videremus profectò non raro, etiam per contemptissimum quenq;, Deum magnas disijcere errorum nebulas. At quandiu numero, atque externæ dignitatis splendori ptimæ potioresq; tribuentur partes, quandiu maioris partis consensus quasi legis loco fuerit,

bitur, quam si ei fidem adhibendo ipse sit
 sequutus: Immo vero multo minus eum
 enim qui quid docuerit, praterquam
 quod ab Apostolis est traditum, execrabi-
 lem vult Paulus esse, aut is ne magis quam
 qui tantum credit concilio, nec docet, ta-
 li teneatur laqueo, vt siue obsequatur, siue
 minus, in culpa sit futurus? An silentio po-
 tius se dederit? *Va mihi* (inquit Paulus)
nisi Evangelium docuero, & Petrus: Ma-
gis oportet obedire Deo quam hominibus.
 Patet igitur concilium ius non habere de
 controversijs ita iudicandi, vt eius decre-
 tis parere oporteat. Cumque concilia con-
 vocanda illa quidem sint, sed non hunc in
 finem: necesse est, finem alium esse ali-
 quem, cuius gratia convocentur. Quod si
 coierint concilia, vt propositis controver-
 sijs quæ turbent ecclesiam, & facta cuique
 libera dicendi potestate, quibus placue-
 rit Domino aliquid quod ad rem faciat,
 patefacere, ij verba faciunt, discantque
 quod sentiunt: alij deinde iudicent: non vt
 collectis sententijs maior numerus legem
 faciat, quæ cuiquam assentiendi necessita-
 tem imponat (sic enim plerumq; maior pars
 meliorem vinceret) sed vt quisque expen-
 deret, quod dictum esset, vt si idoneis diu-
 narum literarum testimonijs comprobaretur
 videre

videret: id & amplecteretur ipse, & alijs persuadere conaretur non concilij authoritate, sed ijs verbi Dei testimonijs quæ didicisset in concilio. Certè hunc scopum si propositum sibi haberent qui conveniunt, etiam si inter ducentos aut trecentos hypocritas trēs tantum aut quatuor essent verè pij, quibus cordi esset Dei gloria, quique Domini promissis fiderent, & peterent sibi veritatem patefieri, illi tam pauci non frustra convenirent, non faceret profecto tanta illa hypocritarum multitudo Domini promissa irrita: quod vni patefactum fuisset: id omnes quicunque essent dociles, amplecterentur, atque ita frustra victoriæ spem collocaret satanas in imperitorum, suorumque simulatorum numero, aut in externa personarum dignitate. Non tantopere laboraretur in redimendis suffragijs, eorumq; implendo qui vincere posset numero: sed magis ut ea invenirentur veritatis fundamenta, quibus videret se tuto quisque posse initi. Videremus profecto non raro, etiam per contemptissimum quenq; Deum magnas disijcere errorum nebulas. At quandiu numero, atque externæ dignitatis splendori ptimæ potioresq; tribuentur partes, quandiu maioris partis consensus quasi legis loco fuerit,

rit, nihil certius est, quàm fore, vt plerumque vincat satanas. Quo pacto igitur poterit (inquires) aliquis cuiuspiam impij dogmatis ergo piorum priuari communione? An maior fuerit particularis cuiuspiam ecclesiæ, quam vniversæ authoritas, vt illa damnare tum dogmatum hominem possit, hæc non possit? Respondeo: Ecclesia quæpiam, quum aliquem damnat, nisi id iustè facit, à se quidè eum separat eatenus, vt non agnoscat pro suo: sed nõ separat à Christo: neq; propterea quod sibi fidem non adhibeat, vlli eum apud Deum culpæ subijcit: quam iustè quidem rejciat, ipsa viderit. Ceterum quum iustè rejcit, non ideo iustè rejcit, quia sua ille dogmata non amplectatur, aut suis iudicijs nõ acquiescat: sed quia doctrinam divinitus traditam respuat, & eam quidem ad salutem cognitu necessariam. Quum etiam ecclesia quæpiam hoc probat dogma, illud improbat, non credendi legē cuiquam imponit, quam Deus omnino ratam habeat, sed tantum suam declarat fidem: vt qui non idem sentit, saltem in præcipuis doctrinæ capitibus, is ad eum cœtum intelligat se non pertinere, necesse est enim, aliquam esse politiam, vt non cogatur cœtus habere communia cum eo sacrorum iura, quem cum Dei eccle-

ecclesia nihil commune habere persuasum
habeat. Atque ex his quidem quid intersit
inter Apostolorum, & eorum qui se illorum
successores faciunt, quicumque ii tandem
sint, concilia, & intelligi facile, & explicari
nullo verbo potest. Quandoquidem consta-
bit, Apostolos ab ipso Domino ad Apo-
stolos, ab ipso Domino ad apostolicum mu-
nus nominatim delectos fuisse, constabat
magna spiritus vi donatos, qui spiritus eos
in omnem ducturus veritatem esset: de vl-
tis autem successoribus nullum tale extat
testimonium: sed tantum qui, & quales
sint ex eorum tum dictis, tum factis in qui-
bus fucus esse potest, capienda conjectura
est: in Apostolorum conciliis, spectandum
erat, non tam quid iudicatum esset, quàm
per quos id iudicatum fuisset: vt non ne-
cesse haberent quamobrem quid decerne-
rent, multis verbis rationem reddere. Con-
stat, in successorum conciliis non ita mul-
tum refert, qui sint qui quid decreve-
rint: sed illud multò magis est viden-
dum, quid, & quale sit id quod decreve-
rint, quæ testimonia ex divinis afferan-
tur literis, quam apertè, quàm perspicuè ea
testimonia id doceant quod asseritur.
Ita quod Lutherus docuit, solo nos Chri-
sti beneficio servatum iri, id nunc persua-
sum

sum habemus: neque tamen Lutherum habere
intuemur, sed quæ citat è divinis literis tes-
timonia, quæ ipse etiam interior expositio
spiritus testatur animis nostris id velle. Ali-
lii qui sint valde multi, sint pii, sint erudi-
ti, sint sancti, immò verò sint etiam cele-
stes angeli: nisi id quod asserunt verbi Dei
testimoniis comprobatum intellexeris: non
est quòd tibi concilii splendor oculos pre-
stringat. Eam tamen concilio authorita-
tem tribui æquum est (nisi palàm sit veri-
tatis hostium fuisse concilium) ut non to-
merè ejus rejiciatur sententia: sed eam ex-
pendat quisque diligenter, implorata a
rectè judicandum divina ope. Hinc etiam
conjectare licet: quibusnam esse aditus de-
beat in concilium, quibus in eo esse locus.
Nam cum non ad fidei leges vllas condi-
dum conveniant, sed magis ad petendum
à Deo spiritum per quem in veritatis viam
perducantur, atq; ut vno verbo dicam, ad
discendum: non necesse fuerit aut Episco-
pum, aut Archiepiscopum, aut Romanum
Pontificem esse, sed neque præclaro vi-
eruditionis nomine, immò verò in quo-
cunque aliquid esse videatur pietatis, atque
spiritus: quamobrem excludendus sit, nu-
lla causa erit. Ita videre est in Apostoli
concilii decreto post Apostolos, ac seni-

res totam nominari ecclesiam. Cum enim non sit Sp. sanctus vlli externæ alligatus dignitati, aut certo personarum generi: quis novit per quem potissimùm sit Deus veritatem patefacturus? Cumq; non vllus suffragiorum spectandus sit numerus, sed tantum quid dieatur: tametsi ineptus forte aliquis, aut simulata vir pietate admiscus fuerit, obesse non multum poterit: si quidem qualem eum sua expresserit oratio, talis habeatur. Ac de doctrina quidem quibusnam depravetur rationibus, & quibus cautionibus ad eam, quum pura ac sincera est, conservandam vtendum sit, dictum est: deinceps vt morum solvatur disciplina, vtque quo minus id fiat, sit cavendum, sequitur vt dicamus.

SATANÆ STRATA.

GEMATVM

LIBER QVINTVS.

ONTRA legem qui committunt, partim intelligunt illi quidem se delinquere: sed aut depravatæ naturæ quodam rapti impetu, quodammodo inviti delinquant: aut ruptis timoris habenis omnibus

omnibus, legem parvi faciunt: partim ita delinquant, ut se contra legem facere aut non intelligant, aut non animadvertant. Ac non intelligere quidem dicendi sunt illi qui legis cognitionem aut nullam habent, aut magnis impiisque depravatam erroribus: qua de re satis multa dixisse videmur Libris superioribus. Non animadvertere autem, qui etsi legem utcumque cognitam habent, eam tamen ad faciendum suarum actionum, studiorum cogitationumque examen non adhibent, tanquam qui speculum haberet ille quidem, verum haud introspiceret: proptereaque maculas quas haberet in facie minimè cerneret, aut si adhibent, adeò depravato, nulloque in eo utuntur iudicio, ut quales sint in suis actionibus videre nequeant. Quemadmodum si quis proponeret quidem sibi speculum: sed cum corrupto uteretur videndi sensu, videre suas maculas non posset. Ut qui legem cognitam habent, eam ad iudicandum de suis actionibus non adhibeant: id pluribus de causis potest contingere. Præcipuaque illa est, quòd in rebus aliis occupati hi quidem suis voluptatibus illi in suis mercaturis, alii in quaerendo suis manibus victum, alii in humanarum literarum studiis: quin immò etiam divinarum

*Sanctissime
nie fingenda
de artificia.*

(ita

(ita videlicet contemplationibus dediti, vt
 quis earum esse vsus debeat obliuiscantur)
 alii occupationibus aliis districti haud su-
 munt sibi tempus ad faciendum suæ vitæ
 examen, eamq; ad divinæ legis normam
 exigendum. Alii hoc examen prætermittunt:
 quia tantum jam profecisse sibi vi-
 dentur, tamq; in promptu legem habere, vt
 parum iam arbitrentur necessarium. Quasi
 labi amplius ac decipi recti specie non
 possint. Qua persuasione ducti, securi vi-
 vunt: multaq; more hominum admittunt,
 in quibus etsi plurimum sit culpæ: tamen
 vel tantillum inesse ne venit quidem in
 mentem vnquam suspicari. Sed plerisque
 illud quidem accidit, vt tātū in aut ea mala
 opera intueantur quæ suo iudicio nō per-
 petrant, aut ea bona opera quæ se facere opi-
 nantur, vt in illis sibi placeant: quid mali
 perpetrent, aut quid prætermittant, haud
 ita animadvertunt. Itaq; fit, vt cū Pharisæo
 blandiatur sibi quisq;, *quasi non sit qualis
 ceteri homines*. Atq; huiusmodi quidem
 incuriam ille consequi plerūq; error solet
 vt somniatibus perfimiles vitæ sanctitatem
 omnem in re quapiā collocent, quæ à Dei
 prorsus abhorreat institutis: defixisq; in eā,
 oculis præclarè admodum secum agi arbi-
 trantur: aut etiam in res aliquot earum quæ
 divina

divina sunt lege comprehensa: intenti, perinde ac si à nobis Deus nihil præterea exigeret, rerum aliarum non recordantur. Et quidem, ut mira quædam fœdissimorum errorum caligo fuerit in Papatu (utamur enim hoc verbo) nunquam tamen eò civitatis ventum esse crediderim, quin, quempiam interrogasses, crederet necesse decem Dei mandatorum necessariam homini Christiano observationem esse: responsurus esset, omnino eam se credere necessariam. Et si præterea interrogasses, Quid ergo? Cum ne tu in bonispiis Christianis duxeris, qui illorum decem mandatorum neglecta observatione, conspiceretur tamen frequentare missas, abstinere carniū esu iis diebus quibus à Romano Pontifice iis interdictum est: semel aut bis in anno sua confiteretur sacrificiorum delicta, divorum veneraretur imagines, & alia id genus omnia faceret? Non dubito quin prorsus negaturus esset, & tamen in usu venire certo certius est: ut si quis videretur frequentare missas, aliaque servare quæ modò à nobis dicta sunt: etiamsi confiteretur eum esse adulterum, aliisq; vitiis deditum, quæ sunt decem Dei mandatis damnata: aliorum iudicio, & suo ipsius Christianam illam vitam ducere perpulchrè videatur. Eiusmodi

eiusmodi igitur persuasio, quod vitæ san-
 ctitas illis solis in rebus insit, ita latet in ho-
 minum animis, ut se sic judicare non anim-
 advertant: immò verò si quis interroge-
 rit, ita respondeat, ut nihil minus credere
 vellet: sed eo tamen errore duci ple-
 reque; ex cujusque tum de aliis, tum de se
 iudicio certissimè cognosci potest. Eodem
 modo si à quamplurimis ex nostris scisci-
 dere, arbitrentur in eo Christianam pie-
 tatem positam: ut de Rom. pontifice, cardini-
 bus, monachis, ac sacrificulis contume-
 liose loquendi finem quis nunquam faci-
 eorum tum imposturas, tum errores
 nunquam cesset stomachari, nullum habe-
 re (religionis quidem causa) ciborum de-
 lectum: adeò fateantur ad vnum omnes,
 ut quaquam in rebus ejusmodi solis pieta-
 tem esse positam: ut miraturi sint, id cui-
 tam venire in dubium potuisse: sed ni-
 lominus latere in multorum animis hu-
 iusmodi quandam persuasionem, perspicere
 licebit: si quis diligentius ex vna parte
 observet quales sint iis in actionibus quæ
 Christiano sunt homine dignæ: ex al-
 tra videat, quantam suæ sanctitatis præ se
 ferant opinionem, haud alia de causa, quàm
 quod magnas profiteantur in Papatum i-
 mitias, ac magnificè de Evangelio in
 congressibus

congressibus, atque inter pocula loquatur, mirificisq; laudibus eos extollant qui Evangelii restitutione clari extiterunt. Permulti etiam in eas res nimium intenti, quæ res potius sua sponte veram animi dejectionem consequuntur, quàm quòd villo studio eas affectet vera pietas: quod genus sunt, omnis ornatus in vestitu, in rebus omnibus neglectus, omnis musica, nisi quæ aliquod conjunctum habeat pietatis exercitium, contemptus, quædam vultus severitas, atq; in actione omni gravitas, qualis in iis cernitur omnibus qui animo res magnas, gravesq; agitant: hisce igitur in rebus, atque id genus aliis occupati, adeò in eis sibi placent, tantique eas faciant: ut eorum ex quibus hæc sua sponte manare oportebat, ne meminerint quidem: cumque in illis abundè sibi satisfaciant: Christiani sancteque se vivere non dubitant. Idq; accidit non ideo, quòd à quodam tantum excitati somno qui eorum occupat mentes de rebus judicare melius non possent: sed quia quid faciant, parùm attendunt. Quibus autem remedii opus fuerit istis omnibus, nisi ut à somno excitentur, moneanturque frequenter, quàm brevis sit hujus vitæ sursura: quas pœnas daturi sint ignaviæ, incuriæ oscitantiaq;: nisi intentis animis Domini

legem meditati fuerint die noctuque, &
 ejus normam vitam suam prudenter in-
 tuerint? Sed sunt & alii, ac valde quidem
 multi: quinetiam eorum ex numero qui
 non paruo intervallo alios se putant ante-
 dere, immò verò alios omnes præ se con-
 temnunt: qui similiter quid faciant non
 attendentes, mirum quoddam sibi finxe-
 runt sanctitatis genus: nam diligentissimè
 quisque vicini sui facta explorat, suamque
 censuram revocat. Neque verò hi ex
 illis sunt qui vulgo computationibus, gu-
 rapulæ, scortationibus, luxui, lasciviis,
 aliisque id genus perditissimis moribus
 sunt dediti: quin immò ex iis quorum a-
 liqui multo emendatior videatur vita
 quam cæterorum. Sed cum hominis De-
 i amantis sit ab omni vitæ turpitudine,
 continentiaque abhorrere, ac rectè, honestè
 ac recteque factis delectari, hanc pietatem
 in sua quæque vita præstare oportet,
 in examinandis aliorum factis
 collare magna ex parte volunt. Itaque
 agant illi quidem admodum curiosè,
 hic, & ille ducat vitam: quid fa-
 ciat, quid dicat: quinetiam fortè quid
 amet, quos colat, quos mi-
 neque vlla tam parva res est, quin ea
 sit idonea propter quam malè de fra-

*Quidam ut
 se sanctos si-
 mulent, rigi-
 de setriceq;
 alios censent
 damnant q;*

tre sentire incipiant. Quicquid ejusmodi est, vt potuerit tam malum, quàm bonum in finem fieri, id aliter quàm deteriore in partem interpretaturi nunquam sint: minus sæpe videlicet se erraturos rati, si semper quod deterius sit, opinati de altero fuerint. Ac si semel aliquando minus commodam quispiam apud eos in opinionem venerit, actum fuerit. Illum enim eodem perpetuò habebunt loco, ac exploratum haberent, ad meliorem eum frugem redire nunquam posse: quamprimùm autem ad eorum aures de vicino quid pervenerit, cave putes fore, vt eum conveniant, amanter moneant, officiiq; vt meminerit, hortentur: nihil minus. Immò verò cum quis potius de eo maledico dente egerint, quàm cum illo vel vnum verbum fecerint, in vulgus rem extulerint citius: neq; susurrandi finem facient antè, quàm aliud aliud quod argumentum illis offerat sese ad egregiam illam suam pietatem exercendam. Tantumque abest vt deinceps eum in fratrem vllum collaturi sint officium: vt potius, ne apud quenquam vllam possit ille humanitatem invenire, operam sint daturi: atque hæc cum faciant, mirum quàm sublimi loco suam sitam sanctimoniam arbitrantur: vtque qui se non imitantur, spernunt,

pro nihilo ducunt : id quod eò est do-
 landum magis, quòd isti ex iis sint qui E-
 rangeli causa extorres fieri, bona, honores,
 commoda, propinquos, amicos relinquere
 non dubitarunt : quoq; speciosiora eorum
 fuerunt initia. Equidẽm quid dicam, scio
 multos novi, nec vno loco, nec vnus na-
 tionis : sed erant tamen omnes propter
 Christum extorres. Hem fratres, ista qui-
 dem quam ingressi estis, haud recta via est
 ingressi quidem olim rectam estis : sed de-
 clinatis ab ea. Certè autem quam nunc in-
 sistitis, ea vos perditum ductura est : redite
 verò in rectam, dum licet, dum diei vo-
 bis superest aliquid, neque committatis,
 ut istac vos aberrantes nox offendar.
 Certè autem charitati adeò non lyncei
 sunt oculi ad videndas alterius maculas,
 ne sint quidem ei oculi vlli : planè cæ-
 ca est. Tegit alterius peccata : neque si-
 nit ea videri, ac libet ne quid id fiat, per-
 cipere ? Matrem intueri quæ filiolum
 diligat : tametsi minimè venusta sit
 forma, ei tamen videatur valde egregia;
 eius inconditi, rustici, atque etiam per-
 uersi mores sint : ei tales videri non pos-
 unt. In morbo quũ fuerit, si ea illi accidant
 quæ cuiuis movere stomachum possint, ab
 mater nihil abhorret. Si grandior facta

1. Cor. 13.

1. Pet. 4.

Prov. 13.

ad mores parum honestos deflexerit, tandem post omnes mater persuaderi id bi patitur: quicquid eam illi suspectam reddere debuerat, id meliorem in partem interpretatur: neque de ea suspicari quam potest mali ante quam peccati testes suosmet oculos habuerit: hæc scilicet facit amor charitasq; Sed stolidam (inquis) ineptamq; tu quidem charitatem narras: ego verò stolidam atq; ineptam: non enim charitas fuerit (in homine quidem) nisi stolidam & inepta fuerit. Quid illud est enim? *Malum cogitat, omnia fert, omnia credit, omnia sperat?* Tibi ne Apostolus hisce verbis videtur admodum callidam versutamq; depergeret? Annon matris videtur, quem modò dicebamus, affectum exprimere? Pulchrum etiam concinit quod ait Solomon, *Odium suscitatur rixas: at universa delicta operitur charitas.* Sed, obsecro te, si cui offensionem contuleris, isq; eadem ipsa die cum te rursus offenderit, veniat, dicat se poenitere, et tibi ignosci postulet: quid ineptius fuerit (nostro quidem iudicio) quàm fidem adhibere, ac non potius ludibrio te illi esse suspicari? Hoc enim eadem dictaverit sapientia quæ illud: Qui semel malus, semper putatur malus in eodem genere mali: attamen quid hic præcipit Dei filius? *Si iniquus* (inqu

1:Cor. 13.

Prov. 20

Luc. 17.
 inquit) peccaverit frater tuus, reprehende
 eum. & si eum pœnituerit, ignosce ei. Quod si
 septies uno die in te peccaverit, & septies
 eadem die ad te redierit, & se pœnitere dix-
 erit: ignosce ei: consulite hîc, quæso, rigidi
 & cœcique; censores omnes, ubicunq; terrarû
 habitant: consulite vestros sensus, an non ineptis-
 sime vobis videatur facturus, qui huic
 præcepto. Huic septiesne? Et ea-
 dem die? Negare non potestis: at cum is
 existans vester sit sensus, ut quæ Dei filius
 præcipit, ineptissima iudicet: atque adeo
 non repugnetis ei sensui: ut potius eo no-
 mine in vobis mirum in modum placea-
 re: quod quæso istud est iudicium? Non
 ipsa palàm loquitur spiritus Domini in
 vobis esse minimum? Quod si est ita: quid
 quod vos tantopere inflet? Quid alios
 vobis contemnitis omnes? Non neces-
 sario habeo hîc quibusnam dicam, significare.
 Quos hæc pertinet oratio: eos (si lege-
 re) sua indicabit conscientia: ac si ipsi
 intellexerint, satis est: non enim eum in fi-
 de hæc scribimus, ut ullam cuiquam in-
 iuriam inuramus: sed ut charissimos fra-
 tres nostros ad mansuetudinem, ad chari-
 tatis officia, & ad verum, non fucatum
 caritatis genus pertrahamus. Hæc igitur
 ad vicini peccata cæcutire, meliorem

Ps. 13.

Cap. 64.

in partem interpretari omnia, nihil non bene sperare de altero, adeò conjuncta cum charitate sunt, ut ubi hæc non sunt, ibi esse charitas non possit: non magis quàm ignis, ubi non sit calor; proinde cum charitatem à nobis exigit Deus, & hæc profectò vnà vult, quæ separari à charitate nequeunt: non sanè, quin verissimum illud sit quod dicunt quidam: Si minus sæpe errare volueris, quod deterius sit de quocumque semper cogitato: quippe cum optimè conveniat verbo illi. *Non est qui bene faciat, ne vnus quidem, alijsq; similibus*: sed ideo nobis hac charitatis cæcitate opus est, quòd egerrimè inducere suum in animum possit quispiam in eum vllum conferre beneficium, aut eum amore prosequi, de quo haud bene sentiat. At verò si curiosius incerna adhibita velimus in alterius quisque vitam inquirere, tandem quales sumus inueniemur omnes: ut ejusdem videamus farinæ, quorum videlicet præstantissimæ quæque opera, (ut inquit) *Cum immunda jmo mulieris conferrì panno possint*, quod consuetum patiatur profluvium. Cumque suis culpis extenuandis nemo non clementissimum agat, indulgentissimumque dicem: alienis autem judicandis plus sumus severi omnes, nihil erit quod con-

rare alterum alteri possit : ad odia vero
 occasio nusquam deerit. Sed cum velit
 Deus bonitatem nostram suæ esse similem
 qui solem illucescere faciat bonis pariter
 ac malis : & quantacunque sit aliquis per-
 versitate, eum tamen immensæ suæ bene-
 ficentiæ expertem non finit esse : non vult
 in nobis tantum studium quo nos, quales
 sumus, mutuò cognoscamus : immò verò
 id ipsum etiam quod exploratum de alte-
 ro habeas : quodammodo non vult te cre-
 dere : vt ita cum charitate ferre inter nos
 possimus. Nam vt fratrem ad bonam fru-
 gem revoces, à malo quopiam abducas
 instituto, non dedecet neque ejus cogni-
 tas habere actiones, neque vt cognoscas
 fatigare. Sed ita demum, si tantum in Chri-
 sti schola profeceris, vt possis fratrem vel
 innumerabilibus obrutum delictis dilige-
 re : nisi adhuc hoc sis animo, scito in alteri-
 us vitam inquirere tuum non esse : do-
 mi tuæ quod agas adhuc plus satis esse :
 tibi adhuc dici illud meritò posse. Medice
 cura te ipsum. Etenim ineptè quum in vi-
 cinò quod non placeat offendis, ejusq; rei
 causa indignum gratia tua judicas, quid
 videre te tandem arbitrare? Etiam si indig-
 na admodum res fuerit, ne dubita, mul-
 tò adhuc deteriora esse quæ latent, Quod

quidem cernis, non nisi festuca est quædam in ejus oculo: sed permagnæ adhuc insunt trabes quas aspicere non potes. Ac nihilominus eum ut diligas, exigit abs te is cui omnia debes. An verò tuo in oculo nullam festucam esse censes? Sunt absque dubio multæ, easque tam vident alii, quam tu alienas. Immò verò & trabes insunt, & magnæ trabes, quas præter Deum, ac tuam fortè ex parte conscientiam videre nemo possit. Apostolus quidem intelligebat, in suis oculis habere trabes: & ita intelligebat, ut graviter ingemisceret: *Hem (inquit) me miserum, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Quare cum domi tuæ habeas quod aspicias, quod arguas, quod odio prosequare: tantumne tibi superest oculi, aliena ut inquiras? Qua fronte ea impetere audes? Quis audes ob eam causam à fratre tuo tuum avertere animum, eiq; apud alios invidiam conflare? Atque si fratrem tua indignum benevolentia iudicas propter vel multa magnaq; delicta in eo animadversa: qualem, quamq; severam in te ipse pronuncias sententiam? Qui fac ut non tantopere, at certè omnino Dei misericordia & ipse opus habes. Non te illud verbum terret? *Serve nequaquam, ego rogatus abs te totum illud debitum tibi condonavi*

amari, nonne debebas tu vicissim tui con-
ferri misereri, quemadmodum & ego miser-
um eram tui? Te vero miserum, cum fratri
id quod maximè ex omnibus quisque cha-
ritatem habet, bonum videlicet nomen tua
linguæ petulantia eripueris: qua illi mag-
na in re profueris vnquam? quum eum tu-
is susurris fama spoliaueris, quid ei relinqui-
as? Leue tibi quiddam videtur (credo)
aperire, ac verba effutiri. sed perinde
ne leuis tibi res videtur, vbi idem quispi-
am in honoris tui fraudem faciat? Quod
si etiam tum solum id faceris: quum ex-
ploratum tibi esset fratris peccatum (cum
ferri possit, immò vero charitati quæ om-
nia credit, credibile sit admodum, fore vt is
respiciat, abducaturq; à praua illa confu-
situdine) eo efferendo, atque per ora ho-
minum traducendo rem faceres Christiano
homine minimè dignam, id quod Iosephi
exemplo doceri potest. Exploratissimum
fuerat (quantum humano quidem iudicio
consequi posset) Mariam suam sponsam, quā,
cum nondum attigisset, gravidam tamen
comperisset: magnum admisisse facinus, ac
magna dignum animadversione. Quid di-
xit autem sacræ historiæ scriptor? Eum ne
protinus exclamasse: rem in vulgus sparsis-
se ad magistratum questum iniuriam con-
fugisse

fugisse? Sic certè fecissent isti de quibus nunc agimus, sancti viri. Sed vide quam nihil eiusmodi cogitaverit Iosephus: quam alio prorsus fuerit concilio, sensu? *Iosephus* (inquit Matthæus) *vir pius cum esset* (nota) *vir pius cum esset, nolletq; eam traducere, cogitabat quomodo eam clam repudiaret.* Ergo si hominis pij erat peccatum illud tegere: profecto impij fuisset, eiusq; in quo neq; Dei timor, neq; vlla esset charitas, id efferre: tametsi delicti tanta esset (vt ita dicam) certitudo. Quod si, quum quis compertum alterius habet peccatum, tamen haud optimè facit eo divulgando: quid fuerit, si nihil habuerit præter suspensiones, ac leues etiam suspensiones? An vero vel mica Christianæ charitatis in eo esse possit, qui ad quemlibet levissimam etiam suspensionem ea re temere privare fratrem non dubitaverit: qua, secundum Dei gratiam, nihil habere possit præstantius? quamque restituere postea ei, si maximè cupiat, nequeat? *In quo autem non sit charitas, qui ne suum non diligit fratrem: quod facere de eo possis iudicium, nisi quod Deum nondum noverit? Quid? Tu ne legem eum in finem positam fuisse somniaveris, vt quisq; quam sanctè hic eam impleret, quam ille nequiter violaret, curiosè observaret: potiusque*

Matth. i.

ut vicinum carperet, efferretq; quam ut ad
sanitatem reducere eum conaretur? Si ita
existimas: verè tu quidem somnias. Non
(inquam) is est datæ legis finis sed hic po-
tius, ut esset cuiq; vitæ regula, in qua, tan-
quam in speculo inquinamenta aspiceret,
seeditatesq; non vicini, sed suasmet, ut vi-
tam suam corrigere primum, deinde etiam
vicini, si posset.

Aliud hallucinationis genus est, in quod
qui incidunt, multa admittunt peccata: ni-
hil minus se facere opinantes. Quod qui-
dem est huiusmodi: Cum actiones, factaq;
multa ideo solum tum laudem, tum repre-
hensionem mereantur, quod vel bonum,
vel malum fuerint in finem instituta: mul-
tis vsu venit quod merito mirari omnes
possint, ut suasmet cogitationes sensusque
minimè intelligentes alio concilio reuera
quid instituant, alio id instituire sibi vide-
antur. Scio absurdum hoc auditu visum
iri: sed tamen (mihi crede) nihil verius, ac
ne longe abieris, Iacobus & Ioannes Do-
mini discipuli, quum in quodam Samari-
tanorum castello vna cum Domino admissi
hospitio non fuissent propterea quod Hi-
erosolymam contenderent, cui ciuitati
propter religionis controversias quas illi
cum Iudæis habebant, infensi erant, Do-
minum

minum sic interrogarunt: *Vis ne iubeamus ignem de cælo descendere, qui eos conficiat: quemadmodum Elias facit?* Sed quid Dominus? *Nescitis (inquit) quo sitis Spiritu.* Videbantur illi sibi proculdubio divinx gloriæ studio, eaque charitate, & pietate qua Dominum prosequerentur, id cogitasse: alioqui enim nunquam sic Dominum interrogassent. Verum quod retulerunt responsum, palam ostendit, ab offensione ex denegato hospitio accepta, inveteratoq; quod inter duos illos erat populos odio, nec non ab occulta quadam vindictæ cupiditate profectam eam cogitationem fuisse. Sed & quo tempore cæperunt Romani Pontifices opinionem, auctoritatem splendoremq; adipisci, equidem nunquam crediderim eos omnis expertes fuisse pietatis, præter fortè paucos quosdam: cum minime vulgaris pietatis eorum in scriptis conspicua videre liceat vestigia. Igitur cum illi non modo paterentur se honorificentissimè coli, evehi, liberalissimeq; donari: sed etiam in acquirenda maiore indies auctoritate potentiaque diligentem suam ponerent operam: verisimile profectò est, ita visum illis fuisse, eum splendorem Dei ecclesiæ vehementer fore utilem: ut cum in maiore essent apud ordi-
nes

nes omnes veneratione, eorum multò plus ponderis haberent & monitiones, & reprehensiones, & ecclesiasticæ censuræ, quibus in officio populum continerent. Sed nihilominus ingenita in homine insatiabilis quædam habendi cupido, summaque animi elatio, qua fit vt quisque sublimi semper loco suam tum dignitatem, tum auctoritatem, si possit, esse velit, non fere quicquam aliud illas ecclesiæ vtilitates eis persuadebat, & si nihil tale animadvertentibus. Nostra etiam ætate in Evangelij oppugnatione vt multi nihil spectent aliud, quam ne quid eis decedat de existimatione, de commodis, de opibus: quippe qui religionis cogitationem omnem ineptam, cachinnisque dignam putent: multos tamen adhuc esse, non possum mihi non persuadere, qui, quod faciunt, videntur sibi religionis amore, atq; vt Deo suam probent pietatem, facere. Immo vero ita futurum multis ante seculis ipsemet prædixit Dominus, ô qui tamen nisi eorum privatim quicquam interesset, vtra prævaleret sententia: quam non tanto impetu, tantisque animorum contentionibus hisce in cōtroversijs versarentur. Quid de ijs dicam, qui ad tutandam Evangelij causam arma induunt? Equidem vereor, multos magis duci conceptis

Matth. II.

ceptis in adversarios odijs, & vindictæ studio, tum autem etiam patriam sedem, bonaq; ac commoda conservandi cupiditate, ut Christum domi commode liceat colere, neque extorres contempti inopesq; eum sequi cogantur, quam vlla admodum ardenti veraq; pietate. Faxit Deus, ut mea hæc prorsus inanis sit suspitio: certè committendum nemini est, ut non diligenter suos examinet sensus, ne fortè sibi ipse fucum faciat: ne cum suam rem agat, Christi se rem agere sibi persuadeat. Non disputo autem hic quid liceat hoc in genere Christiano homini, quid minus: tantum suos cuiq; falsos prætextus notos esse vehementer velim.

Quia summi viri multos hic fallunt se suam causam agunt quin Dei se agere putant

Adeo effervescent si quis sibi ausit contradicere.

Maiores quædam hic occurrit speculatio, in qua eorum ad quod ea pertinet, æquanimitate vehementer mihi opus sit. Obsecro itaq; eos per Christum Iesum, ne quicquam, nisi re plenè cognita, commoveantur: tum, si temerè, si iniquè fecisse reperiemur, succensendi locus sit, sin dixisse aliquid visi fuerimus, eorum erit dignitatis pietatisq; boni id consulere. Qui docendi in ecclesiâ funguntur munere, eaque de causa præclarum nomen opinionemque sunt adepti, si quis eorum attingat dogma aliquod: videmus sane quanta in eum soleant

leant acerbitate insurgere. Neq; vero dubito (nam non nisi de pijs hic agimus doctoribus) quin sibi in eo videantur nihil spectare aliud, nisi vt Christi causam agant. Sed an subesse tamen possit aliud præter omnem eorum opinionem: quia tales homines maxime interest Christianæ reipublicæ nulla in re (magna præsertim) labi, vt a quo cavendum eis sit non lateat, magna animi intentione indagandum est. Cum prædixisset Dominus Hierosolymam proficiens, quæ illic sibi eventura essent, eumque hortatus Petrus esset, sibi vt parceret: quid illi Dominus? *Apage sis, inquit, satana: impedimento mihi es, non enim divina sapi, sed humana.* Quorsum hæc? Nimirum vt Domini apostolo, & ei quidem Apostolo cui Dei filius summi in se amoris testimonium reddiderit, ac pro cuius fide, ne vnquam deficeret, oraturum se pollicitus est, tale aliquid excidere appareat potuisse tam gravi dignum animadversione, vt eum Dominus, qui incredibili esset lenitate, satanæ appellaret nomine. Cum tamen verisimile omnino sit, visum sibi fuisse Petrum ea pietate qua Dominum coleret, adductum, sic eum fuisse hortatum. Quare etiam si præstantissimi sint aliqui in Dei ecclesia viri, & vates, & Apostoli ad eam instaurandam

staurandam missi: tamen haud absurdè eorum facta aliqua in dubium vocatum inpotuerint ne aliunde, possintuè quam à Dei spiritu proficisci. Certè autem, quandiu eorum dogmata ita communi omnium consensu coluntur, vt omni careant controversa, eorum illustriori loco sit nomen, dignitasq;: spectatior autoritas, vita omnis iucundior, magisq; tranquilla. Si illa in dubium vocentur, simul de omni eorum statulis eis moveri videatur: id quod placere humano ingenio non potest. Ac tamen isti Dei servi sunt, magnaq; sanctitate viri: homines tamen adhuc esse, certum est, in quibus hæreditatis quam à primis parentibus acceperunt, aliqua adhuc maneat reliquæ: quæ reliquæ temporibus eiusmodi ocioz non possunt esse, ac si minus emergere palam possunt, at certè clam infidiosè aliquid moliantur oportet, ne eo quidem animadvertente, in quo id conentur. Certe autem, si quicquid faciunt optimi isti viri, eo in genere rectè faciunt, ac solo Dei gloriæ studio ratione alia nulla admixta: cum *nos ne cogitare quidem boni aliquid quasi per nos possimus, sed ad quamcunq; rem simus idonei, id à Deo sit:* Dei spiritu duce id faciant necesse est, at vero spiritum carni, hoc est humano sensui repugnare

2 Cor. 3.

pugnare, humanumq; sensum spiritui, eius est doctrina qui mentiri non possit: vt quicquid facias impellente spiritu, non nisi tota reluctante natura, agrè atq; inuitus facturus sis. Quod experimur amandis inimicis, condonandis iniurijs, agnoscendis erratis delictisq; si quis nos merito reprehendat: exponenda vita propter Dei gloriam maledictis, ignominijs, insectationibus: deniq; cruciatibus, atq; id genus alijs. Age igitur ad quos hoc quidem pertinet, expendite, obsecro, cum animis vestris si quando in aliquem insurgitis qui cum aliquid sit vobis de doctrina controuersia, magnaq; eum incessitis verborum acerbitate: quam inuitis, quam reluctantibus eò impellamini sensibus vestris. Sic enim fieri par est, si quidem impellente Dei spiritu id facitis. Itaq; verisimile est, quasi coactos ad id venire haud alio sensu, quam credibile est, Abrahamum vnicum filium suum Isaacum immolare paratum fuisse: vt parendum quidem censeret Deo, verum pròdum sibi rem mandatam tota exclamaret, doleretq; natura. Verisimile est, non facile eo vos descendere, neque primo quoque impulsu: sed acriter demum, ac saepe extimulatos, non dico aduersarij irritamentis,

Q

sed

sed internis spiritus motibus docentis omnino exigere Dei gloriam, ecclesiæq; salutem: vt tales homines quam asperrimis tractentur modis. Verisimile denique est, frigidius vos, parcius ieiuniusq; omnia exequi, quam exigit interna illa spiritus vis, ægrè verba quibus alterum durius imperatis, suppetere, subinde ad leniorem mansuetioremq; delabi stylum: orationem vix posse ad probra & maledicta redire. Considerate, quæso, apud animos vestros, primum sit nec ne verisimile: quæ quis facit Dei spiritus impulsu, in ijs cum tam difficili, tardo tergiversantique versari ingenio. Simul autem expendite, eiusmodi ne vos pugnam tergiuersionemque hoc in genere experiamini. Quod si vlla hic est vis, miror equidem vnde tanta sit verborum copia, atq; in quibusdam etiam tam elegans, tam ornata, ac tam pulchrè, concinnequè composita. Etenim quorundam scripta si quis inspexerit quibus rixentur cum aliquo: iuraturus sit, nihil fieri posse eloquentius, nihil copiosius. Quare si ad incessendum inexhausta quædam vobis suppetit lectissimorum aculeorum copia: si instar cuiusdam rapidissimi fluminis vestra currit oratio: si ad initium faciendum levissima quæque vobis satis idonea

*Ad convitia
promptissimi,
in ijs facun-
di.*

idonea est causa: ac nusquam non satis multa vobis occasiones offerunt sese: & postquam semel vellicare quempiam cœpistis, quasi addita in dies flammis materia, vester sedari nunquam videtur impetus posse: hic invito genio rem agi nullo apparet vestigio. Quare videte, obsecro, etiam atque etiam, ne non vllus Dei spiritus vestris tunc aspiret velis: potius enim videtur tum Dei spiritus vestris animorum permotionibus excussus vos vobis omnino permisisse, vt per vos quidem qualesnam sitis appareret, id nisi ita esse vobis videtur, periculum facite vestræ in tractandis controverſiis lenibus verbis, humanis, mansuetisque dexteritatis. Ac viderimus, vtrum hęc eadem futura sit verborum copia, idem ornatus, eadem vis. Equidem vereor vt tantundem præstare hic possitis. Quæ sit autem causa alia, nisi quod insectandis adversarijs, vestris obsequamini ingenijs: & quod vestræ est naturæ aptissimum, faciatis. Lenitatem autem vt adhibeatis, charitate opus est, magnaue vi spiritus: cuius videte ne vobis non nimia sit copia. Neque vero propterea nego vos Dei servos esse, quin etiam ad res maximas delectos. Etenim si minus agnoscere Dei spiritum possum in tanta vestra acerbitate, vel si ipsum

in satanam vt eremini, ne dicam aliquando
in homines non pessimos: alia esse video,
quæ aliunde quam à Dei spiritu profecta
fuisse persuadere mihi non possum, sed dei
serui erant & apostoli illi quos modo dice-
bamus: cum interim à Deo non esset neq;
vindictæ cupido illa, neq; vitandæ mortis
consilium. Equidem pro Dei servis vos ha-
beo, pro quibus etiam Deo maximè debe-
antur gratiæ: quippe per quos tot, tamq;
tetras fugaverit tenebras, tantum lucis at-
rulerit Evangelio, ac tam immensum homi-
num numerum à sævissima satanæ tyranni-
de liberaverit. Magna hæc sunt, quæq; faci-
lè ingrata deleri oblivione nõ debeant. Ve-
rum enimvero non ideo fit, quin homines
sitis, & hominum more nonnunquam faci-
atis aliquid. Quare oportet ea opera quæ
Spiritu sancto duce atq; authore perpetra-
tis, ab ijs separare quæ vestra sunt propria:
illaq; cognoscere, vt eorum nomine ingen-
tes Deo (vt dixi) agamus gratias, eamq; i-
mitari conemur: hæc vt eundem precemur
Deum, vt ea qualia sint vobis patefaciat,
neq; in ijs perseverare vos permittat: vo-
bis autem det vt ea prudenter declinemus.
Sic aliud iudicandum erat de Ionæ conci-
onibus quas ad Ninivitas habebat, quæ à
Deo erant: aliud de execrandis verbis, quæ
ipfi

ipſi Deo iratus dicebat. Quamobrem au-
tem iratus? ô quam deteſtabilis res eſt ho-
minis ingenium, ſi ſuum Deus ſubtrahat
ſpiritum: quia, quemadmodum per ipſum
Jonam comminatus ipſis Ninivitis fuerat,
nolebat ampliſſimam eam urbem delere:
quoniam immo perſpecta eius populi poeniten-
tia parcere ei maluerit, quod quidem ex-
emplum divinis ideo mandatum literis
non eſt, vt eo legendo tantum oblectare-
mur, tempuſq; falleremus ridenda inepta
hominis infania, qui Deo ipſi in animû in-
duxerit irascei, ac mirum in modum: cuique
videretur Deus tanta exercenda clementia
haud ſapienter facere, ſequæ melius quid
facto opus eſſet intelligere. Immò verò,
vt ſunt omnia ad noſtram tradita inſtituti-
onem, documentumq; ſic exemplum hoc
ſcriptum reliquit Dei ſpiritus: vt in eo
quaſi in ſpeculo, qui noſtri ſint ſenſus, qua-
leq; noſtrû ingeniû diſpiceremus, quod cû
ſalutẽ adipiſci aliter nequeamus, quã à ſû-
ma Dei miſericordia, clementiãq; inpetra-
tam, ita ſumus affecti: vt hanc clementiam,
atq; miſericordiam quiſq; ſibi tantum ha-
bere velit, ac paucis quibuſdã quos diligit:
in ceteros autẽ omnes vellet Deû ſummo
iure agere, ſevere, crudeliterque. Ac qualem
quidem videre Deum vellet, talem nimirû

se ipse gerit. Quinimmo proditum est li-
 teris hoc exemplum præcipue, vt vobis
 documentum esset, qui Dei agitis internun-
 cios ac legatos, quorum proprius hic sen-
 sus esse solet. Non sane quasi deteriore vos
 sitis ingenio quam alij: sed quia in vobis
 officij vestri opportunitate, nisi magna spi-
 ritus vi reprimatur, magnis prodat sese, vt
 intelligeritis, vestros sensus cum Dei natura
 nihil habere simile: itaq; vestro munere ex-
 ercendo haud eos duces sequendos puta-
 retis, sed Dei præcepta: disceretisq; eius
 exemplo, qualem se ipse præstitit erga Io-
 nam: talem se quisq; vestrum erga eos om-
 nes genere quia à rectis institutis deflexisse
 videbuntur. Ac videte vt deflecteret Io-
 nas, cui Dei non satisfaceret iudicium, qui
 suum præferret, & ita præferret: vt ipsum
 in Deum excandesceret, est ne quicquam
 quod vel cogitari possit sceleratius? Non ne
 illud erat puditissimam suam stulticiam
 immensæ Dei sapientiæ præferre? Sed vbi
 sunt tamen convicia, probraq; tanta digna
 arrogantia? *Non tu* (inquit Dominus) *ve-*
hementer es commotus? Quasi diceret: Quid
 hoc rei est, Iona? Mihi ne tu succenseas? Ne-
 que in mentem veniat, quis tu sis, quis ego?
 Mecum igitur tibi agendum putas, perinde
 atque cum homine quopiam æquali tuo?

An nescis me cœli, terræ atq; omnium quæ
 ijs continentur esse opificem? Me ea om-
 nia summa administrare sapientia? Hanc
 meam sapientiam nullis terminis, nulla
 mensura contineri longissimè supra omni-
 um positam cogitationes: cum tu persæpe
 ne intelligas quidem vbi tuum figas vesti-
 gium? Itaq; cohibe ipse te, ac quid facias
 cogita. Hic nullum est convicium: nulla
 contumelia: sed potius summa quædam
 lenitas. At quam inquit deinde rationem, vt
 Ionam in suæ agnitionem perducatur amen-
 tia: siue cucurbitam, siue hederam cresce-
 re facit, quæ Ionæ tuguriolum opacaret,
cumque magnam ex ea Ionas capisset volup-
tatem, vermes qui eam perderent immittit: Iohn 4.
 vt cum Ionas doleret rei nihili iacturam,
 quæ vna nocte nulla in eam insumpta mo-
 lestia, nullo labore creuisset, eo exemplo e-
 um doceret, quam gravior fuisset sibi cau-
 sa tam amplæ civitatis excidium dolendi,
in qua essent præter iumenta, supra centum
viginti milia hominum, qui ne dextram
quidem à sinistra discernere. Non igitur
 ei insultat: non eum convicijs obruit:
 quod plerunque facere vos soletis: sed
 dexteritate maxima ei suas patefacit inep-
 tias. Quod si Deus sic ferre hominem potest
 non se homines ferent mutuo, nemo cum

fit qui non aliquo teneatur errore, qui non suo laboret morbo, qui non aliena & ipse opus habeat mansuetudine, clementia ac misericordia? Taceo quod nonnunquam aliquis alterum magna animi indignatione infectetur, contumelijsque afficiat, qui cōtumelijs illis multo ipse sit dignior. Non frustra etiam quo loco Dominus responderet Petro, non ad septies, sed ad septuagies septies ignoscendum esse peccanti fratri, similitudinem adijcit eius servi, qui cum à rege suo debiti decem milium talentorum liberationem impetrasset, mox in conservum suum qui ei centum denarios deberet laxare non dubitaret: ad vos enim potissimum pertinere hoc exemplum precedentia facile declarant: Ex quo dicendum vobis est, ut extenuetis apud vosmetipsos multitudinem, magnitudinemque delictorum quæ vobis Deus condonaverit, tamen, si cum peccato aut errore quem aliquando in altero tam acerbè insectamini vestrum quo Deo obstricti eratis conferatur debitum: eandem proportionem fore, quæ sit inter decem talentorum millia, & centum denarios. Quod exemplum profecto ad frangendos tantos quorundam spiritus aliquam habere vim deberet. Quæ cum vos vestra sponte non la-
tis

is animadvertisse videamini, ægre ferre
non debetis: quin immò magnas Deo gra-
tias habere, agereque, quòd ea alicui pate-
reerit qui vos amanter moneret: non vt
illo modo vestram inquinaret famam, sed
potius vt vos ista vestra minimè laudabili
consuetudine valere iussa, aliam quæ magis
vestris digna esset personis, cum cæteris
maximis vestris laudibus conjungeretis:
itaque fieret, vt in Dei regno ejusmodi es-
set lux: vt nullum vestrum factum, nulla
re indigna quam posteritas omnis imi-
tetur, notari posset. Quòd si is quem ad
vos monendum excitavit Dominus, haud
parum vel nominis celebritate, vel authori-
tate quæ videri in eo posset necessaria, qui
regnos in Dei ecclesia viros moniturus es-
set cogitate quam non sit hoc novum: vt
vos ad maximas quasque res gerendas
contemptissimis vtatur hominibus. Quæ
minora patravit Deus per Apostolos? Sed
tales homines? Quam magnus autem
fuit Moyses? Sed is tamen soceri sui
nominis alienigenæ, ac nullo pacto sapi-
entiz nomine cum eo conferendi opus ha-
uit consilio: Quod cum datum ei esset,
non contempsit, aut minui in eo dig-
nitatem suam arbitratus est, vt humanissi-
mè probaverit, vsusq; eo fuerit. Reprehē-
dit

dit etiam Iudith & fœmina, & juvenis Hierosolymitanum senatum : neque tamen id ad ullam suam revocat ignominiam quinimmò humanissimè aures ejus præbet monitis, obtemperatque. Proinde vos eam assequi laudem non potuistis, vestra sponte quæ oportuit, vitaretis : quæ videlicet homines sitis, non dii : saltem caveate etiam atque etiam ne ea quæ proxima est, effugiat : quæque nulla fortè in hominem cadere potest major : videlicet vestra cernatur modestia, qui rationi, per quemcunque patefiat, ac quantacunque nominis vestri autoritas, parère lubent velitis ; utque cor habere non lapideum sed carneum videamini. Id tam decet vobis facere, quàm quod maximè : quippe quod lux sitis mundi, in quos omnium sunt oculique conversi. Neque verò omnem ejus verborum damno acrimoniam sublato omnium personarum, rerum, loci temporisque discrimine. Sic enim & Joannem cognomento Baptistam reprehenderem, qui Phariseos quosdam viperarum progeniem appellaverit, & Dominum ipsum qui idem humanum genus tam duris, atrocibusque quando acceperit verbis. Sed hoc tantum contendo, magna graviq; ac maximè causa opus esse, ut cò veniatur. Ut exem

gratia, compertum habeatis errorem esse,
magnum eum quem oppugnatis, & au-
thorem perverso pertinacique esse animo,
qui ne agnitæ quidem veritati velit acqui-
escere. Verùm vt propter quemlibet vel
levissimum lapsum, nisi quis ad primum
quodque verbum vobis cedat, ac prostra-
tus quasi deos quosdam colat, excandescat
ad probra, & maledicta veniatis, mor-
bum reddatis incurabilem, ad sectas con-
stituendas homines adigatis, summa imis
æquetis: nonnunquam etiam hæc faciatis,
cum vos hallucinemini, non ii quos inse-
damini: quis ferre possit? Quis etiam,
cum vos videat quasi indoctos medicos ad
omnem morbum idem semper ministrare
medicamentum: quis (inquam) non max-
imè stomachetur? Vultis quod res est, di-
cam? Dicendum omnino est, vt demittatis
animos, vt magna patientia eum audiat
qui vobis videatur sapientia eruditioneq;
multò interior: vt expiscari velitis quæ-
nam illæ sint decipulæ quæ rudi inepto-
que, sed tamen fortè arroganti cuiuspiam in-
genio fucum faciant: vt excogitare velitis
rationes adeò apertas, conspicuasq; vt qui-
bus cum res est errores suos videre ac pal-
pare possint: hæc, inquam, vt faciatis, mag-
no conatu naturæ resistatis oportet, quæ
minima

minima quaque re commovetur, impatiens est, & ad injuriam maximè prompta: ac proinde agrè contineri intra modestiæ, humanitatisq; limites potest, invicta quædam opus est patientia, magnaque vi spiritus. Vt merito hoc dici angustum possit ostium. Vt autem ad iras, ad insultus, ad probra maledictaq; veniatur, humano quidem ingenio haud opus est calcaribus. Neque sanè ei vt obtemperes, magna est opus industria. Quod adeò verum est, vt etiam si hanc quam nos laudamus lenitatem adhibere institueris, acerbitemq; vitare, tamen nunquam tantum depositurus sis ferociæ, quin adhuc plus satis retineas. Quòd si naturæ per se præter modum feroci etiam calcaria addiderimus quod ejus sit, Spiritui sancto tribuentes, nobisque in eo blandiamur, quonam res evadet tandem? Profecto necesse fuerit pulcherrimum instauratę Ecclesiæ ædificium denuò ruinam facere irreparabilem. Videre est autem, si quis bonum aliquem in finem facere se somniet id, in quo tamen suis indulgeat cupiditatibus in eo nullas esse metas, nullas leges quibus sic fucata coerceatur libido. Ita Romani Pontifices cum suum splendorem, opesq; ad Dei gloriam, optimumq; Christianæ reipublicæ statum pertinere

inere arbitrantur, ipsimet sibi in eo fu-
 rum facientes: tantæ illis indies accensio-
 nes factæ sunt potentia, dignitatis, fastus, ut
 potentissimis quibusq; regibus, atque Im-
 peratoribus esse possent invidia. Cui libet
 quæ maximè miretur videre, perlegat li-
 brum cui titulus est Ceremoniale Roma-
 num, non ita pridem Colonia Agrippinae
 excusum. Ibi videbit qua pompa Roma-
 nus pontifex solennem celebret Missam:
 qua pompa solenne convivium, qua pom-
 pa solenniter equitet: ut si Deus humana
 forma inter homines regnaturus sit, more-
 que hominum pro dignitate sua pompa v-
 surus: quid jam pro eo cogitari posset ma-
 ius, relictum videatur nihil. Vna ex re qua-
 lia sint cætera conjectare liceat. Etenim in-
 ter alias leges & illa est: ut si, quo tempore
 pontifex solenniter equitat, rex quispiam
 adsit, aut ipse etiam Imperator, illi etiam
 obsequendum aliquod sit munus. Sed quale,
 confiteor, munus tamen? Fortè ut sua tum
 sapientia, tum authoritate omnia decenter
 fieri, ac concinnè pro fabulæ dignitate cu-
 rent: & certè ut secundum eum primum ob-
 lineat locum? O indignum facinus. Quis
 credidisset? Immò verò pontificia illa lege,
 Imperatoris munus fuerit, ut pontificem
 quasi pedester famulus à latere comiteretur.
 quod

quod fecit in Constantiensi concilio Significatus mundus, cum pontificiam coronam obtinisset Martinus Quintus : quid addi vel cogitatione ad tantam possit superbiam. Ita si qui videantur tibi Christi rem agere, ac Dei gloriæ inservire quibuscumque ratione insectandis: cum interim id ad eorum pertineat vel commoda, vel dignitatem, vel studia, nihil tam acerbum, nihil tam sævum, nihil tam crudele, aut atrocius excogitare possunt, quin eis lenitatis nimium habere videatur, & clementiæ: adeo ut mentiri eorum in fraudem quos exagitandos, aut conficiendos putant : eosque maximis, & iniquissimis quibusque calumniis onerare multo eis res sanctior videatur, quàm si vlla alia in re verum dicant: atque horum vni cuiquam vitam eripere, quàm plurimos alios vel eorum ipsorum quibus favent, servare incolumes.

*Fidela pluri-
morum in
Deum fidu-
cia, ac etiam
gratitudo.*

Perfimilis suprascriptæ alia quædam accidit tum collocanda nostra quacunque in Deum fiducia, tum agnoscendo quicquid adepti fuerimus beneficii authore prævaricatio. Sit enim quispiam rebus necessariis ita instructus, ut vivat commodè, sive ex fundis suis, sive ex arte, aut mercatura sit hujus vita honesta, mores qui bonum virum deceant, religionem amet, cœtus frequenter

uentet, conciones audiat, Deum tam
 publicè quàm privatim vocet: denique ea
 esset omnia quibus commendare non
 diligens observator pium hominem pos-
 set. Neque verò simulatè ille se quicquam
 nitetur facere. Hunc igitur si ita interro-
 ges: Vnde nam iste tuus est victus? à tuis
 fundis? Quid (inquiet) à meis fundis?
 quidem mei, citò esse desierint: nisi effi-
 cet sua summa bonitate Deus, mihi vt es-
 sent salvi. Neque verò mei etiamsi essent,
 me possent, nisi idem mihi fructuosos
 redderet. Perbella verò sanctaque ora-
 tiō, cui fortè addiderit insuper, dixeritque:
 eum quidem panem quem jam paratū
 habeat, immò quem manu teneat, a-
 se se posse: nisi dederit Deus eo frui, at-
 que ali vt possit: itaque petendum illum
 nihilominus esse etiamnum. Huiusmodi
 verbis quid cogitari possit vel sanctius, vel
 religiosius? Nihil (inquis) si modò nihil
 erant fictum, sed hominis sensum bona
 exprimant. Fac hominem illum haud
 se loqui, quam ipse sibi persuasus esse vi-
 detur. Quid si nihilominus aliam re vera
 minis esse fiduciam docuerimus: aliam
 sibi præter omnem suam existimatio-
 nem fingere? Difficile (opinor) factu vide-
 re: sed certum est tamen experiri. Age
 igitur

igitur hanc ingrediamur viam: eripiam
 huic pio homini bona, artem omnem lucr
 faciendi, amicos, hominum omnium soc
 etatem: denique quicquid Deus non
 constituamusque eum in deserto quopiam
 loco, procul ab oppidis, pagis, omniq; ho
 minum commercio cum sola conjuge, ac fi
 liolis quos vnicè diligit, sine vllò commu
 atu. Audiat clamantes filiolos, panemque
 poscentes: quid faciat hic noster cum sol
 Deo relictus? Cœnæ (opinor) tempus pa
 tienter expectabit: quod cum venerit
 Deum precabitur cibum sibi vt suppeditet
 aut fortè etiam majusculo filio de more
 delegabit muneris, certus non minus divi
 tem ac liberalem hîc fore Deum, quàm do
 mi cum esset expertus eum fuerit. Hei mihi
 quàm vereor ne hic multò videatur aliud
 vt videlicet exanimatus ægrè spiritum tra
 hens magnis gemitibus petiturus à Deo sit
 ne se deserat. At quid hîc sibi volunt isti
 gemitus? Domi quidem quum esset: haud
 habebant preces hunc gemituum comita
 tum. An veretur fortè ne non tam habeat
 hîc in deserto Deus quod suppeditet
 quàm domi quum esset? Aut minusne fa
 ctus est bonus Deus nunc, quàm erat pau
 lo antè? Vbi pristina illa tam firma, tam
 tranquilla fiducia? Quî fit vt non eadē h

quæ domi fuerat? Idem certè Deus est.
 quidem hîc loquitur ipsa : domi quum
 noſter eſſet : quæ fiducia videbatur in
 poſita, rerum quæ aderat, innitebatur
 fluentiæ penè omnis. Sed quòd homo
 ſe habere in ſolo Deo poſitam putaret,
 niſi præſtigium quoddam erat, ac ſom-
 nium. Deo videlicet fidebat (quod vulgo
 ſolet) accepto pignore: dum aſpiceret
 Deum in penu, in horreo, in cellis, abundè
 videbat ei; is poſtquam corporeis ab ocu-
 lis ſubduxit ſeſe, vt jam non niſi animo cer-
 ni poſſit: multò alia res eſt. Hinc igitur il-
 lacrymæ, atque illi gemitus : huiusmo-
 di autem exemplo, ſive ſimilitudine diſcere
 poſſumus , quod dictum eſt à Domino.
Si tantum fidei habueritis quantum eſt gra-
num ſinapis, ſi dixeritis huic monti, Mi-
ſere iſtinc illuc migraturum : haud ita ac-
 cipiendum, quaſi in verbis exceſſus qui-
 dam ſit , qualis in illis intelligi poſſit Io-
 hannis quibus dicit : *Si literis mandarentur*
omnialiter quæ fecit Ieſus omnia, fore vt re-
pleat mundus tot libros qui ſcriberen-
tur capere poſſet : ſed accipiendum, vt ver-
 ba ſonant: noſtram enim fidem , vel cum
 maxima videatur, ſi ab iis omnibus abdu-
 cantur oculi, omniſque cogitatio quæ De-
 o non ſunt, tam exiguum eſſe , vt perci-

pi vix possit. Maximè autem prodest hîc non hallucinari: ne cum abundare nos eo opinemur, cujus maximè simus inopes, non ea animi intentione qua oportet, id nobis tribui petamus.

Quàm parùm autem ponere in Deo fiducia solemus: tam parum etiam, quicquid assequamur, illi acceptum ferimus: quodq; fit in rebus ad vitam necessariis, idem fit aliis in rebus omnibus. Quis enim nostrum est, qui quantulamcunq; habeat cum cæterarum rerum, tum præcipuè divinarum scientiam, non ea sibi videatur Deo acceptam ferre: at que illum se ejus adnoscere doctorem? Verùm si tam commodè hîc atque superiore exemplo ab omni re abducere cogitationem possis quæ Deus non sit, palàm fieret, ad eò exiguam hujus honoris partem nos Deo tribuere, ut percipi vix, ac ne vix quidem possit. Verbo quidem Deum fatemur authorem: nec sane simulare nobis videmur: sed interim nostrum ingenium, vigiliæ, labores, libri, doctores sunt ante oculos. Ut si à calce ad carceres sumus revocandi, ac erepta nobis scientia de novo acquirenda sit: sed ita, ut ista nobis defint præsidia, solus nobis Deus quo eam impetremus, ejusque oracula relinquantur: nescio quàm certam simus
spem

spem ejus adipiscendæ habituri. Hujusmodi ex diffidentia manant omnes illæ provisiones, quas excogitare homines solent ad conservandam, quominus depravare eam queat posteritas, doctrinæ puritatem: eas dico provisiones, anxie citra vultum Dei mandatum sua humana prudentia comminiscuntur: quas profectò missas facerent, si serio persuasum haberent, Deum harum esse rerum dispensatorem: perpetuò vivere, atque excubare ejus spiritum: ut eas custodiat, & ab adversarii artibus insidiisque tueatur. Sed cum præsidium sibi in suis collocent inventis: velit autem Deus quàm inepta omnia nostra sint consilia, conspicuis docere experimentis: fit, ut sua subtracta tutela, nos sinat nostro Marte cum satana bellum gerere: hoc est quamprimum succumbere, atque ut meriti sumus, perdi. Si omnis sapientiæ Deum verè agnosceremus authorem, nequaquam talia legerentur vsquam verba: Nisi à nobis didicissent, ne verbum quidem de Evangelio facere possent. O bone vir, nunquam non tibi in manibus est Evangelica historia, neque succurrit illud verbum, *Si hi tacuerint, lapides loquentur?* Sanè tui fuit ingenii, ut sanam Evangelii intelligentiam assequerere: tuque unus ex

1 Cor. 14.

omnibus natus es, qui facere id posses: ita est: nisi tu fuisses, pro humani generis salute nihil erat spei reliquum: igitur tam præclaro in facinore restaurata Ecclesia Spiritus sancti nullæ partes fuerint: tibi ergo vni acceptum ferri oporteat: tibi omnis debeat gloria. Quod si illud Dei opus fuit, si ejus contigit munere, ut veritatem aspiceres: annon æquè cuique alii aperire Deus oculos potuisset atque tibi? An ille fortè tuo ingenii acumine indigebat? Aut tibi ne quid debebat plus quam alii cuiquam? Quid est igitur quod dicas, Nisi à nobis didicissent, ne verbum quidem de Evangelio possent facere? Sed ne illud fieret, ut quicquid in lucem prodeat quod ex tua non exierit taberna: quasi propterea satis certum sit, nisi malum esse non posse, protinus in animum veniret cogitare: aha, quid novi excogitavit satanas? Neque te, re nondum cognita, præceps objiceret. Quin potius ita cogitares cum animo tuo: Dominus quidem perbenignè mecum egit, qui mihi plurima, eaque admodum præclara patefecerit: quid si huic quoque patefecit aliquid, quod me adhuc celaverim? peramus à Domino, ut si ab ipso sunt quæ hic dicit, de nobis ut & nos grato reverentique assequi ea possimus animo. Sin hu-
mana

mana sunt inventa, ac proinde à vero aliena, det nobis vt tanquam vana, nulliusque precij contemnamus : neque patiatur ea in nostros illabi animos. Quòd si ita se res habet (vt certè habet) vt nisi tibi Dei spiritus illuxisset, non plus videre tu potueris, quam quivis alius : & eo beneficio tam alium quemvis prosequi potuerit, quam te : tum autem illi perinde facile sit, quicquid vult, siue hunc, siue illum docere absque vilo discrimine, neque tibi quicquam debuerit magis, quam alij cuiquam : qui sit vt ad contemnendum quicquid ab alio proficiscatur, tam sis proclivis, vt protinus suspectum habeas? Immo vero vt pro damnato habeas? Teque omnino re in contempta obijciendum putes? Neque tanta vi potes patientia, vt auscultes prius : atque perpendas? Profecto non alia causa est : nisi quod tuo ingenio, iudicio, vigilijs quidè omnia tribuas. Quoniamq; tibi inest es phœnicis cuiusdam, cum quo contendere nemo possit, necesse est tibi cuiusvis contemptui esse ingenium. Quoniamq; in locum incidimus cognitum valde quidem necessarium, operæ precium fuerit, paululum hic insistere,

Contingit temporibus alijs, & nostra etiam aetate, vt inter viros quorū spectata esset

non tam eruditio, quam pietas, intercesserint de religionis doctrina controversae: atque adeò nulla coire facile potuerit concordia: ut potius indies lites increbuerint, recruduerintq; magis ac magis, quid ergo hic dicendum est? Vbi idem tum asseritur tum negatur, vera dici utrinque non possunt: ut alteram partium errare necesse sit. Quid (inquam) de ea quae erret, dixerimus? Nunquamne eam ad Deum confugere, qui ei opem ferat, suumq; impetret lumen: ut rectè eo duce judicare de rebus possit? Verisimile id quidem non est: immò verò constat in fieri, si non alibi certè publicis in precibus; quid ergò? Fortè non stat Deus promissis dando petentibus suo spiritu? Ne id quidem fieri potest. Quid deniq;? An isti absq; fiducia petunt? Absq; maxima fortè fiducia fieri potest sed prorsus absq; vlla, credibile non est: ac mirum est tamen, eos veri lumen nunquam impetrare. Profectò huius rei alia causa esse nulla potest, nisi quòd tametsi lumen spiritumque à Deo poscentes agnoscent videantur se illo carere, atque opus habere, re vera tamen id non agnoscant. Quin immò in ea esse videntur persuasionem, occultam illam quidem, sed maxime tamen firmam, atq; constantem: ut tantum se jam profeciss

fecisse arbitrentur, vt errare amplius non possint, neque quicquam quod præterea discant, super sit, saltem certè hominis cuiquam ope adjuti. Hinc illa sunt verba quæ de quopiam narrantur: Huc nisi discendi causa nemo intret. Præclarè. Annon hic videbatur non tantum gustasse aliquid de arbore scientiæ boni ac mali: sed ipsam planè arborem totam, quanta quanta erat, devorasse? Huic quidem qui iam Dei sibi est instar: idque à Deo petit quo se abundare affluenter arbitratur, quem spiritum, quod lumen dederit Deus? Fieri etiam potest, vt petant isti quidem, verùm non rei, quæ in controversiam venerit, gratia: quippe quam se certissimè cognitam habere arbitrentur, sed generatim rerum omnium gratia: neque tam quia intelligant quicquam sibi deesse, quàm inveterato potius quodam vsu verba non tam corde attentè, quàm lingua perfunctoriè pronuntiantes, quodq; faciunt super vno puncto in controversia posito, idem facerent super quocunque alio quod deinceps vocaretur in dubium. Quo fit, vt tamen isti in vniuersum opus se habere majori lumine videntur non diffiteri: venire tamen tempus nequeat, quo tempore præsentì quapiam in re eo se carere intelligant, ac pro-

pterea aliqua id petant animi intentatione. Huiusmodi porro persuasiones à primis nostris parentibus hæreditate accepimus: quippe qui ad arrogantiam, ad superbiam temeritatemque simus nati. Accedit autem eò, quod homo in rebus omnibus huiusmodi utatur industria, ut si quid obseruaverit frequenter certo quodam modo fieri: neque vnquam accidere aliter animadverterit: coniecturam faciat, id semper ita contingere. Quare, cui aperti oculi fuerint, ut multos discernere errores posset tam antiquos, quàm recentes, de omnibus se eodem modo absq; vlla erroris suspitione iudicare se posse sibi persuadet. Cumq; ea coniectura eadem capta ratione quæ omnibus in rebus capitur, eò pertineat quo suapte natura homo maximè fertur: ad eius videlicet laudem, dignitatemque: videri mirum non debet, si altissimas firmissimasq; in animo radices agat. Quòd si aliqua etiam accesserit popularis aura (ut deesse quidem non potest) quasi hominis diuinę sapientię certū firmumq; testimoniū: id verò sit (nisi diuina in tēpore occurratur prudentia) hominem prorsus in sui opinione dementare. Sed quid de populis dixerimus? ô rem prorsus admirabilem. Excitabit Deus hominem quō in quibus veriscentur

ione. erentur erroribus, eis ostendat: omnisq;
 s no. us hominis oratio eum habuerit ingres-
 mus. am, quod fidendum hominibus non sit:
 biam. ippe qui tum fallere, tum falli possint,
 utem. ueritiam plerunq; & fallantur, & fallant:
 uius. nemo vero ne multum quidem tribuen-
 erua. tum vniversi populi iudicio, neque multa-
 o fie. rum simul nationum neque multarum ata-
 mad. rum, quia falli nihilominus, si fidem adhi-
 er ita. ueris, possis: vnā autem esse Dei vocem
 erint, ci tutò absque vlla erroris suspitione pos-
 n an. ses acquiescere, qui tandem divino illi ho-
 e eo. mini aures præbebunt: quid facient? quid?
 e iu. Pepe, inquit, hic qui ab hominibus in so-
 ; ea. lum Deum omnem nostram transferre vult
 om. fiduciam, soli Deo fidem adhiberi, sanctus
 quo. rit, piusq; sit necesse est. Quam hic, hic
 : ad. dignus est quem sequamur: huic tutò ple-
 : vi. nam possumus fidem adhibere: huic possu-
 iifi. mus fidere: non illis qui seducere nos, suam
 ali. vram agerent, solebant. & sic cum & co-
 t de. tent, & dicant, videntur tamen sibi recto
 s di. sancti hominis consilio obtemperare, fidem
 oriū. suam ab hominibus in Deum transfe-
 ratur. rentes neque animaduertunt se eam ab
 ini. hominibus in hominem transferre: cuius
 dix. talis erat oratio: Ne illis aut illis ho-
 Ex. minibus fidem habeatis, qui tantum hu-
 bus. mana
 atur

mana vos docent inventa: sed mihi qui vo-
non nisi divina sum docturus, sed hæc, n-
vllis credatis hominibus, cumq; & ipse ho-
mo esset: ea lege ne ipsi quidem creden-
dum erat, nisi quæ attulisset, conspicui-
confirmasset divinarum literarum docu-
mentis, sic enim non tam ei credidissent
quam multo magis divinis illis quæ attu-
lisset testimonijs. Quod si hic vir errores
omnes qui essent in ecclesiâ, fere nequa-
quam potuit: aut in novos forte incidit a-
liquos (quod quibusdam contigisse constat)
populus, cum eisdem fere rationibus ad-
ductus, quibus vir ille in nimiam sui fidu-
ciam illapsus fuerat ex eo Deum sibi fece-
rit: iam aures quibus eos audiat, qui vel
latum pedem ab eius dogmatibus declina-
re velint, non habeat. Quod si quis obijci-
at ei, non esse vni cuiquam homini, qui-
quis ille sit, tantum tribuendum, quin e-
ius omnia dogmata Dei verbo indicanda
sint: ita eundem ipsum docuisse quem se-
quatur, nihil proficiat. Quanquam enim
nihil iam audire possit præter doctoris sui
decreta: nunquam tamen efficiet, ut se vni
homini totum initi, non Dei verbo asse-
quatur. Sed hoc adhuc nihil est. Sit alius
quispiam qui primi illius lapsum aliquem
animadverterit: eius notaverit morosita-
tem,

qui vo-
hæc, n-
ipse ho-
creden-
nspicu-
docu-
dissent
æ attu-
errores
nequa-
idit a-
onstat
us ad-
fidu-
i fece-
qui vel
declina-
obiyci-
quif-
uin e-
canda
m se-
enim
is sui
se vni
affe-
aius
quem
ofita-
tem,

em, nimiamq; sui fiduciam: sed & populi
hallucinationem, qui cum videatur sibi ab
hominibus in Deum suam transtulisse fi-
dem, ab hominibus in hominem tran-
tulit: expertus etiam fuerit, quantum
ea res habeat incommodi: quare summa
omnia fecerit, vt eum populum ab e-
iusmodi quasi fascino quodam liberaret,
aditumq; ad eum veritati patifaceret: de-
niq; ostenderit suis hæc omnia:& ita osten-
derit, vt illi nihil mirentur magis, quam er-
roris vim illam tantam. Sed quid tandem
faciat ipse? multo opinor prudentius cave-
bit videlicet, ne quod in alio damnauerit,
idem ipse admittat, suos monebit ne sibi
plus adhibeant fidei, quam par sit se ho-
minem esse, propterea q; errori obnoxium
immo vero fieri vix posse, quin multa ig-
noret, itaq; eatenus tantum sibi fidem ha-
beant, quatenus ex divinis literis certa
perspicuaq; testimonia attulerit, si quem
autem animadverterit se nimio in honore
habentem, obiurgabit eum: vt fecerunt
Paulus, & Barnabas, quum eis divini offer-
rentur honores. Heu, quicquam ne horum
faciat? Nisi magna cogat vis spiritus: caue
tibi persuadeas. Immo vero & ipse eum se
esse arbitretur qui omnia noverit, qui
errare

errare nequeat, in quem Deus immensos
suz sapientiæ thesauros ita effuderit, vt
quod alij tribuere possit, nihil sibi reliquum
fecerit: qui denique sapientia ipsum æquet
Deum, quare claudere cœlum volet, ne
vel gutta pluere amplius possit: nullam a-
quam patietur bonam existimari, nisi suo de
fonte fluxerit. Tametsi autem verbum ali-
quod excidat nonnunquam, quo mode-
stia aliquid præ se ferat: vt si rogaverit
quisquis, erroris aliquid suis in dictis aut
scriptis deprehenderit, se vt moneat: per-
gratum id sibi futurum, aut quid eiusmodi,
si quando ad experimentum venien-
dum sit: iam videre liceat, verba illa non
nisi à summis labijs profecta fuisse, vt vt si-
bi forte videatur valde ea ex animo, ac serio
protulisse. Qui porro hunc sequuti fuerint,
ex eo tam ipsi sibi Deum facient, quam alij
fecerant expriore; & qui hoc mirabuntur
stupore maximo, quasi cogitari nihil possis
absurdius, tandem tamen & ipsi idem faci-
ent, aut multo etiam peius: tanti est nego-
tij homini cuiq; non aut alium quempiam
hominem, aut se ipsum Dei in locum col-
locare: cum tamen nihil minus se facere o-
pinetur. Atq; hæc quidem mihi occurre-
runt exempla quibus contingere ostende-
rem, vt aliud quis ageret, aliud sibi videre-

tur

ragere, in alio positam haberet fiduciam,
 alio eam se habere sibi persuaderet in
 cognoscendis suismet cogitationibus, mi-
 ram in modum cæcutiens. Atq; haud scio,
 an aliud quiddam addendum sit, quod illi
 qui de Christiana religione differentes
 Dei gratia propter Christum salutem
 hominibus contingere fatentur: collocan-
 da deinde sua fiducia vix possint à sua dig-
 nitate, suisq; meritis oculos deicere, cuius
 rei suspicionem illud mihi iniecit: partim,
 quod naturalis hominis sensus deprimi se
 ægerimè patiat, suæq; laudi, ac gloriæ
 impensè studeat: partim quod videam,
 eorum tanti sit negotij ad Evangelicam nor-
 tam citra fucum vitam instituere, adeò
 procliuem esse hominem ad comminif-
 candas sanctimonias alias, quibus ipse sibi
 placeat, vt colligendis (quod paulo ante
 dicebamus) aliorum peccatis, ijsq; seверо
 supercilio damnandis, multis, admodumq;
 verbosis ferendis de Evangelio sermoni-
 bus, atque ijs qui paulum de spacio curri-
 culoq; receptæ doctrinæ deflectunt, inso-
 lenter tractandis, & in corporis cultus om-
 nis neglectu, & id genus rebus alijs. Nam
 Pontificijs qui tot æternæ vitæ lucrifa-
 cendæ rationes excogitauerint, mirū non
 est, apud quos palam ea iam invaluisset opi-
 nio,

nio, quod suis bonorum operum meriti
 fervari quemlibet oporteret. Quinetiam
 vehementer suspicor, quamplurimos per
 rum animadvertere, longe aliam esse re
 de religionis doctrina differere, ac dicere
 quod fide & gratis obtineatur salus: atque
 ita persuasum esse, aliud de sua quicquid;
 privatim constituere, persuasumque habere
 quod sibi Deus propter Christum sua con
 donet delicta, ac se in filium benigne accep
 tet. Cum fieri absque dubio possit, ut qui
 vnum quidem pro comperto habeat, a
 de eo differere luculenter possit: alterum
 ne summis quidem labijs gustaverit aditus
 Quo fit fortasse, ut non pauci circa suam
 met ipsorum fiduciam hallucinentur, eam
 sibi fiduciam vendicantes cuius gustum
 nullum habent. Atque utinam etiam horum
 non nimis magnus esset numerus. Quo mi
 nus porro ratione vlla earum quas adhuc
 recensuimus hallucinemur, vna propemodum
 cautio est, in quo lubricus sit error
 non solum non ignorare, verum etiam
 promptu, meditatoque habere. Quapropter
 haud satis fuerit, hæc semel didicisse: quod
 immo nunquam non volutanda animi
 sunt: ita, ut hinc ante oculos sint isti (oc
 cultissimi quidem alioqui) satanae laquei
 illinc tuum vitæ genus, conditioque, & tu

ingenium: tum autem quæ in tempo-
 ra incideris, vt quicquid est eiusmodi in
 quo haberer possit pravus hominis sensus
 quod quærat, quod cupiat, quo oblecte-
 tur, quod amet, quod æstimet: etiamsi ti-
 bi is esse animus videtur, in quem nihil ta-
 le cadere posse putes, alius quo ducaris spi-
 ritus, alius scopus in quam tuā dirigas
 consilia: caue tibi blandiari, caue tibi ipse
 facile fidem habeas, excute ipse te sæpe ac
 expius. Experieris enim non semel, quod
 iurasses, nihil esse præter spiritum: quid vis
 fuisse potius quam spiritum: ac si aliter ol-
 facere quicquam potes: veniat tibi in men-
 tem dolosi simulatoris cuiuspiam, aut avari,
 aut superbi, aut ambitiosi, aut invidi, aut
 vindictæ cupidi, sed tibi probè noti, ac co-
 gitato ipse tecum, si quod tu meditaris, aut
 coneris aut facis, id ille fecerit: quam pu-
 tas eius esse suspicareris mentem, quod
 concilium, quem sensum? Mox redito ad
 te, ac perscrutare perquam diligenter tui
 cordis arcana, num eiusmodi sensus in te
 vestigium sit vllum, ac si vllum vel levissi-
 me impressum appareat, caue contemnas:
 sed perscrutare magis ac magis, invenies e-
 nim profectò quod miraturus sis. Quanti-
 que faciendum putas Dei gloriam, & opti-
 mum ecclesiæ statum, & sempiternæ vitæ
 spem

spem, tam serio in harum rerum omnium
versandum tibi meditatione fuerit.

*Qui sit sci-
entes pru-
dentesq;
multi pec-
cent.*

Vt autem sciens, ac prudens in Dei le-
gem committat homo, facit præcipue de-
prauata primorum parentum lapsu natura
in omnes homines diffusa, omnibus in rebus
divinæ legi prorsus inimica. Primum ete-
nim haud illi satisfacit Dei providentia
quippe qui tum parum sapienter ei facere
videatur amplis opibus, atque imperiis ijs
largiendis qui nec illis uti, neque hæc re-
gere prudenter possint: tum parum iuste
qui scelestos homines fortunet, deprimat
bonos, eosq; nefariorum hominum iniuri-
js expositos sinat, neque vlciscatur quam-
primum eis illatas iniurias. Cumque vellet
eum Deus ab humilibus huius vitæ rebus
ad cœlestia oculos attollere, atque in cœ-
lo non hic cumulandis sibi thesauris inten-
tum esse: ipse tamen hic totus hæret: hic
commodè sibi esse vellet: hic maximè, at-
que optimè se instructum ab ijs rebus qua-
non tam animo cerni, quam manu palpari
possint. Iubet Deus eum suas omnes cupi-
ditates abijcere, atque ab se evellere: ipse
autem multo mallet eas vel cumulatissime
implere. Exigit ab eo Deus in vicinum su-
um charitatem: ipse sui charitate metum
omnia multo mallet, ac de vicino haud a-

liter

liter cogitare, quàm vt eum sibi subijceret,
 & ad omnia sua commoda illo, eiusque re-
 bus omnibus pro animi libidine tanquam
 rebus suis vteretur. Idemque fit in rebus
 alijs omnibus. Præter autem communis
 naturæ vitium, est etiam suum cuique
 proprium: quod tamen si cum communis
 naturæ depravatione est coniunctum: ideo
 tamen cuiusque proprium dici potest,
 quod alij ad alia maiore quadam vi, at-
 que impetu rapi videantur. Quod si aliqua
 virtutis semina in homine sint, vt omnino
 sunt: fere videas, qui vnâ aliquam par-
 ticipauerit aut alteram, aliarum expertem
 esse. Cuius differentia causas attigimus
 alibi, diuersitate eiusmodi fit, vt si quis à
 rapinis, inhonestisque lucris abstinuerit, suæ
 nequeat imperare libidini, aut si hanc do-
 muerit, avariciæ succumbat: si ab hisce vi-
 tijs vtrunque liber fuerit, decipiet eum su-
 perbia, aut aliud aliquod vitium. Præterea
 qui in humili fortuna, in afflictionibus
 magno fuerit animo, ditatus quum fuerit,
 inuidiosulum se præbeat. Et contra, qui
 rebus secundis multas pietatis significati-
 ones dederit: quicquid aduersi imminere
 videatur, animis concidet, neque desue-
 rit qui aliquandiu quidem validissimè
 pugnet: verum tandem nimis diu durante
 S
 confi-

conflictu, velut hastam abijciat. Plurimum
est etiam in locorum temporumque op-
portunitatibus positum: magnaue vis
est & irritamentorum, & illiciorum quæ
nos modo in hoc, modo in illud facinus
aut impellunt, aut attrahunt. Illud autem
ad resistendum vitio præter cætera negli-
gentem hominem facit: quod non omni-
no persuasus sit, tam insensum esse Deum
peccato, quam est, eumque vere illud vi-
surum esse, aliam vitam præter hanc esse
reliquam: huius autem nunquam videtur
sibi homo visurus finem ullum. Videat
quotidie efferri multos: recordatur ille
quidem mortis, differitque ea de re subti-
liter admodum, & graviter. Sed est tamen
ei nescio quis genius in corde qui ei ita
blanditur; nequaquam tam propinquum
tuum fuerit tempus: non morieris: crescat
annorum numerus: decrescant indies ma-
gis ac magis vires: neque ille malus geni-
us vnquam desinit longiorem polliceri
vitam: neque homo aures ei patefacere.
Videmur nobis quidem multò aliter cre-
dere: elegantissimaque ea de re nostra est
oratio: sed humano ingenio nihil est ex re-
bus omnibus creditu difficilius. Quare
hic laborandum est die noctuque, ut tan-
dem frangatur hæc tanta nostri cordis du-
rities

rities. Quanam autem potissimum re id
effecerimus? Certe non alia quàm assidua,
maximeque reverenti divinæ legis medi-
tatione, additis ardentissimis ac nunquam
intermissis ad Deum precibus. Cumque
nunquam tantum nobis immineat pericu-
li, quantum quum secundis vtimur rebus:
fit, vt eo etiam tempore potissimum eius-
modi meditationibus, tum precibus
sit opus. Certè autem nisi cum pia religi-
onis doctrina vitæ coniunxerimus sancti-
tatem: futurum est vt & doctrinæ cogni- 2 Thes. 3.
tio nobis eripiat, nosq; rursus in seducto-
ris permittamur potestate, quĩ maxima
nostra infamia extremoque exitio nobis,
quicquid voluerit, imponat. Ac nisi tene-
brarum illarum ex quibus vix dum emer-
simus, exemplum satis est ad nos deterren-
dum, equidem quid satis esse possit, non
video. Est autem nobis enitendum dum
stamus, ne cadamus: si quidem vbi semel re-
frigere cœperit disciplina, vix fieri poterit,
quin sit posterior quæq; dies priore deteri-
or: donec omnis aboleatur Dei timor, om-
nis pereat pudor, vt tandem vitium virtu-
tis locum obtineat, virtus vitij.

Sed inter alia quæ hominum mores de-
pravant, nescio an primum locum obtine-
ant mala exempla, omnium quidem, sed eo-

*Conferande
morum puri-
tati utilis
Ecclesiastica
Censura,
Math. 23.*

rum præsertim in quos maximè conversi hominem sunt oculi: ut ecclesiasticorum pastorum, aliorumque qui propter aut munera quibus funguntur, aut studia, aut ætatem: adde etiam, si placet, fortunas: sed certè qualemcumque externam dignitatem, seu gravitatem antecedere alios putantur sapientia. Optimum autem remedium ad conservandam morum disciplinam censenda est ecclesiastica censura. Quid ni enim esset, cum absque dubio Dominum habeat authorem? Qua tamen in re cauendum diligenter est, ne quicquam vel iramisceat, vel habeat satanas de suo. Ac duplex quidem finis in Domini instituto non obscure cernitur: quorum alterum assequatur siue admonitio fratris, siue censura: nempe, ut aut lucrifacias ipsum fratrem, aut deinceps pro eo habeatur cui cum Dei ecclesia nihil sit commune. Quo loco habebantur olim extranei, & publicani. Itaq; fiat, ut eius dissoluta vita ad Ecclesiæ dedecus, vel doctrinæ divinitus tradite transferri nequeat. ut nemo putet se imitari eum posse sine suæ salutis contemptu: itaq;, ut nocere ille suo exemplo nequeat, sed prosit potius. Quid porro harum rerum gratia fieri Dominus velit, minimè obscurum est: quem enim offenderit frater malo aliquo

aliquo exemplo, ab illo vult corrigi, remor-
tis arbitris; qui si eum audierit, lucrifactus
fuerit: sin minus, vult adhiberi vnum aut
alterum testem: si nec illos audierit, vult
significari ecclesiæ: quod si tandem neque
Ecclesiam audierit, pro extraneo & publi-
cano haberi vult, Quæ quidem sunt eius-
modi, vt si cui vel minimum sit spiritus ni-
hil planius videri possit. Verum inuenisse
tamen videtur satanas in scirpo nodum,
nam si correptus quispiam negasset se,
quod ei objiceretur, admisisse: advocasset.
que monitor testes quibus præsentibus,
sed facti quod objiceretur ignaris, denuo
corriperetur, ac ne sic quidem culpam ag-
novisset, ideoque ad ecclesiam ventum es-
set, non defuerunt qui talibus testibus con-
vinci eum vellent. Quod profecto valde
mirum est, in cuiusquam potuisse mentem
venire: Nam cum reus non neget se cor-
reptum: sed illud neget, iustè correptum
se fuisse: quis non videat testibus opus esse,
eius ipsius facti certam habeant scienti-
am, quod est in controversia: non eius
quod nemo neget? Contingit etiam non-
nunquam, vt arguatur aliud in quo quic-
quam esse peccati qui arguitur, non intel-
ligat, ac nisi agnoscat culpam, censura no-
tandum hoc est (quemadmodum loquun-

*Sed in ea ex-
ercenda mul-
ta fraudes
impuri ge-
ny*

tur) excommunicandum putent. Quod vlla ratione fieri, equidem non assequor. Ergone cum me peccasse non intelligam, mentiri cogar, linguaque eam culpam agnoscere, quam cor non agnoscat? Neq; latissit, si eatenus obtemperem monentibus, vt ab eo quod licere negant, abstineam? Quis, quæso, vsus fuerit vnquam in ecclesia simulationis eiusmodi? Si potes, doce me, non fuisse mihi eam rem liberam: sin ea mei est ingenij tarditas, vt assequi id nequeam, vbi tua est charitas qui me ferre infirmum nequeas? Immo etiam quid sibi vult ista peccati agnitio? Quo eam, quæso, iure exigis? Profecto enim Domini verba illa. Si te noluerit audire, non id significare videntur. Si peccatum agnoscere noluerit: sed hoc potius. Si parere, id est si abstinere deinceps ab eo quod reprehenditur, noluerit. Quod cum non recuset facere: quid est quod requiras præterea? Neq; vero ad finem cuius gratia fieri debet admonitio, quicquam facit peccati agnitio illa, diu forte possis: in quo delinquatur, si fiat, id liberum duci non oportere. Quid tum? An propterea id eū testari oporteat, qui nondum sit persuasus ipse? Egregium verò testimonium, & dignum cui nemo non fidei adhibeat. Quod si ne hæc quidem ido

nea est causa propter quam talis exigatur agnitio, quorsum ergo exigitur? Profectò alia non superest, quam vt correptoris sit consultum dignitati: ne scilicet videatur frustra corripuisse, aut vt victoria quo-
modo potiti videantur qui præsunt: atque vt eorum formidabilis reddatur auctoritas. Huc enim certè aspirat hominis ingenium: etiamsi nonnunquam nihil minus videatur sibi habere in animo. Quicquid sit, indigna certè est Christiana lenitate hæc conscientiarum carnificina.

Ac quoniam, si peccati ecclesia motum poenituerit, ei Dominus ignosci vult: idque faciendum non videtur, nisi poenitentia idoneum extiterit signum: hoc signum interpretantur plerique omnes, vt culpam publicè deprecetur: & publicam id vocant poenitentiam. Tantaque veterum fuit severitas, vt aliquos non plenè restiterent, nisi ad multos annos in illa poenitentia significatione perseverassent; nonnullis ad vitæ finem vsque indicebatur poenitentia: in quo videre licet quam benè memores essent eius facilitatis ad ignoscendum quàm præcepisset Dominus, qui vellet non septies tantum, sed septuagies septies peccanti fratri ignosci, Cum igi-

*Poenitentia
publica nec
necessaria
nec utilis.*

tur tanta illa veterum severitas Domini maxime repugnaret documentis: nobis videndum est diligenter, non quod minus, sed quod nihil omnino illis sit repugnaturum. Qui autem exploratum habere possimus, quod instituerimus, nihil ei repugnare? Profecto ita demum, si nihil prorsus, sine quo Domini impleri instituta possint, instituendum putaverimus. Certè autem, ut restituatur is qui contemptis non tantum duorum, aut trium fratrum admonitionibus, sed ipsius etiam ecclesie ab re homine Christiano indigna abstinere noluit: constet oportet ecclesie, respicuisse eum, atque ut constet, publica illa poenitentia opus esse arbitrantur. Sed quid si innotescere id Ecclesie alia quapiam ratione possit, eaq; usitata & divina voce comprobata? Efficietur profecto ut significandæ recipiscientie causa necessaria ista publica poenitentia non sit. Potest autem ei innotescere, si testentur vicini, & qui cum eiecto versantur, eum non obscure recipiscientiam præ se ferre, & suum factum accusare. Simulari (inquies) hæc possunt. Quid non possit simulari? Sed quæso te, qua cum ecclesia rem esse vis? Non cum ea in qua aliqua sit charitas? Non negabis (opinor) at charitas quidem (ut docuimus) non usq; adeo cau-

est, non adeò suspiciosa: quinimmo ne-
 male cogitare: omnia credit, omnia fert:
 ridet tamen adhuc tantam facilitatem,
 inique; ineptam fore arbitraris. Ego ve-
 si quidem meum hoc sit iudicium, quin
 eas, non recuso: verùm charitatem tali-
 scertè notis depictam reliquit Aposto-
 vel spiritus sanctus potius. Quòd si tu-
 aliud est iudicium, atque adeò contra-
 rium: à quo id esse authore oporteat, etiam
 te tacente, res ipsa loquitur. Dei profectò
 iudicium sibi contrarius non est. Quod igi-
 Spiritus sancti iudicio est contrarium, à
 me non fit necesse est. Sed præterquam
 quòd resipiscentiæ signum sit, aliam affe-
 rat causam quidam, quam obrem exiga-
 publica poenitentia. Quemadmodum
 enim, si vnum quempiam offenderit quis,
 ante offerre suum munus debet, quàm
 conciliatus ei fuerit: ita, cum vniversam
 ecclesiam offenderit, ei satisfieri vniversæ
 oportere. Atq; hinc equidem fateor non
 variatè: nisi aliter satisfieri possit Eccle-
 sia. Quippe quæ deponere offensionem,
 si peccatorem supplicem viderit, ægrè
 facit: ipsius peccatoris partes esse, vt qua-
 que ratione mitiget offensorum ani-
 mos. Verùm, quemadmodū nemo Christi-
 ani lenitatē tribuerit ei qui offensus à fra-
 tre

tre cum fuerit, non ante ignoscere ei pot
quàm viderit ante se humi prostratum,
supplicem: neque omnino eum facere d
erit quod Christianum hominem de
cujus ad ignoscendum summa esse debe
facilitas: ita equidem vereor non de
id ecclesiam, in qua tota non cerni eas v
tutes quæ in singulis requiruntur me
bris, profectò minimè laudandum sit. I
(inquam) docetur qui offendit alteru
quid facere eum oporteat, vt placeat De
non agitur de ejus qui offensus fuerit
cio, quem ad ignoscendum esse facilit
oportere, ac nihil minus quàm triumph
animo agitare clarius est, quàm vt testi
niorum citatione opus. Ita nondum
necessariam vllam videmus istius public
pœnitentiæ causam. Sed addat fortè al
quis: utilem tamen, atque adeò necessa
am eam fore, propterea quòd minimè v
garis pudor eum ea conjunctus esse vid
atur: vt ea tanquam firmiori quodam
no homines à peccandi cohibeantur licen
tia. Atqui hîc nihil præter humanum aud
tur consilium: Dei vox, quæ sola fallere
non potest, non auditur: an verò non
dem ratione persuadere volunt Pontifi
auricularem suam confessionem? Quam
obrem illic eam respuimus? Profectò

causa, quod humanis commentis; aut
 incommodorum incommodorumq; suppu-
 tionibus ejusmodi locum non arbitre-
 ri relinqui oportere: taceo, quod quem
 cohibuerit ejectionis cogitatio, is neq;
 publice poenitentia recordatione cohibe-
 re. Age (inquies) non sit illa quidem ne-
 cessaria: quid inest tamen mali? Respon-
 deo: Etiam si nos non videamus, quid inest
 mali: non propterea statim sequatur, nihil
 esse. Præterea, etsi nihil aliud habeat ma-
 ius, cum tamen neque instituta divinitus fu-
 erit, neque ullius divini instituti causa sit
 necessaria: satis inest mali, quatenus ju-
 ris ullum hominibus imponendi autho-
 ritatem sibi homines usurpant, quod soli
 est Dei: ac timendum est, ne si vel levissi-
 ma quapiam in re sui muneris limites trans-
 gressi fuerint, ad majora animum paula-
 tim adiciant: aut posteris exemplo suo
 majora aggrediendi sint authores: ita saepe
 ut qui semel verecundia honestatisque
 reges re vel minimi precii surripienda vio-
 laverit, deinde paulatim reddatur magis ac
 magis audax. Est etiam mihi profecto sus-
 pecta publica ista poenitentia, quod vide-
 tur ad Pharisaicum spiritum alendum non-
 nihil momenti habere. Inest enim omnino
 hominibus a natura elatio quædam animi, qua
 affecter

affectet quisque in alios imperium quod
 dam, & auctoritatem & eminentiam: ea
 de causa pulchrum cuique videtur supplices,
 ac demisse veniam precantes conser-
 cere. Qua de causa profecto non raro ac-
 cidet, ut cum quis hæc sibi videatur exi-
 gere gloriæ Dei causa, privatis aut rationibus
 aut affectionibus ductus exigit. In summa
 ei quod præceptum sit, nihil prorsus ad-
 dendum censeo: sed simpliciter quod Do-
 minus docuit faciendum, ut qui ab ecclesia
 correptus non obtemperaverit, deinceps il-
 la eum pro suo non agnoscat. Quod si ille
 postea poenitentiae significationem dederit
 aliquam: idque testentur fide digni viri, sig-
 nificatum id ecclesiae quum fuerit, eodem
 sit loco, quo erat ante: idque fiat etiam quam
 minima verborum pompa.

Sed quas ob causas locus censuræ fuerit?
 Certè quicquid conspicuo verbi Dei testi-
 monio in homine reprehenditur, nisi quis
 ab eo abstinere admonitus voluerit, satis
 causæ ad censuram videtur fore. In quo
 tamen humanæ imbecillitatis habenda ra-
 tio est: quam neminem equidem rectè ha-
 biturum putem, nisi qui, cum vero teneat-
 ur Deo obtemperandi desiderio, in explo-
 randa etiam assidue sua ipsius imbecillitate
 negligens non fuerit: magna hinc cum cha-
 ritate,

te, tum prudentia est opus, sine quibus
in genere nihil fieri rectè potest. Sed
cum vix quicquam sit æquè homi-
indignum Christiano, atque vt linguæ
culantia alterius obsit, aut insidietur fa-
nullaq; in re peccetur magis: nunquã
quenquam hoc nomine censura no-
audiverim: atqui vt nullum aliud
erendum erat vitium: ita neque hoc vllò
modo est negligendum, quo infinitæ quo-
die excitari soleant rixæ, contentiones &
multates in ecclesia. Sed cum plerunque
surrones isti assentandi artibus multum
valeant, sibi eorum qui autoritate ali-
quid pollent gratiam conciliant: & refe-
ndis modò hujus, modò illius peccatis,
que detestandis, bonam apud eos de se
opinionem aucupantur: atque ita sibi con-
sunt.

Præterea quosnam dicemus ejusmodi
obectos esse censuræ: solam ne promiscu-
am plebem? Quid si illi quos Dominus
terraz appellat, censura digni fuerint?
Cum de iis dictum sit, Si sal infatuatum fu-
erit, ejus deinceps vsum fore nullum, nisi
abjiciatur, & ab hominibus conculce-
bitur: facile apparet, eos quoque censuræ
obijci: & verò perabsurdum esset, si,
in pede, aut alia contempta corporis
parte

parte nulla esset labes toleranda, in facie
atque ipsis in oculis tolerari eam oportet.
Sed quinam fuerint ipsorum censorum
censores? Finge enim, vniuersum ecclesiasticum
senatum infamia laborare: an geratur
ecclesia connivere non eatenus modo,
ut patiatur eos sua membra esse, aut
haberi: sed etiam ut eorum iniquum
dominatum? Certè cum iam illi non
fideant, nisi ut perdant ecclesiam: necesse
est fieri posse quod Dominus dicit, ut
proiciatur infatuatum sal, & ab hominibus
conculcetur. Cumq; ecclesie duæ tantæ
sint partes: vna eorum qui gubernant, altera
eorum qui gubernantur: illi profecto
non damnabunt se ipsimet: à reliqua
tamen ecclesia damnari possint necesse est.

Quin & illud cognoscendum est, cuius
vis ne sit peccantem corripere: an aliquis
sit exceptio? Certè autem qui trabem
se in oculo habet, idoneus qui ex fratris
oculo festucam extrahere conetur, non est
nisi fortè ut cum se ipse etiam apud fratrem
accusaverit, eum ad emendationem vite
secum hortetur: si enim sequatur sic alterum
hortantis non obscura emendatio: adeò
non inutilis talis fuerit admonitio, ut
fortè alia nulla esse possit accommodatio.
Sed nec ille quidem sit idoneus, qui su-

spectus

ctus esse possit peccanti alieni ab se ani-
 mae aut qui vlla omnino laboret infamia:
 minimò in eo qui ad alterum corrip-
 tum accedat, bona omnino requiritur
 animo: sed præcipuè, vt sit Christianæ cha-
 ritatis atque mansuetudinis nomine valde
 commendatus: cui etiam non supercilium,
 aut tetricus severusq; vultus, non tardus
 accessus, non vllum externum adjumen-
 tum, sed conspicua morum sanctitas au-
 thoritatis aliquid conciliaverit. Quæ si ab-
 sit, magis ad irritandos animos, replen-
 dumque simultatibus ecclesiam, & muni-
 andam ecclesiasticis pastoribus ad tyranni-
 cam viam huius disciplinæ vsus fuerit,
 quam ad mores emendandos. Quorum ta-
 men abusu periculum tanti facere non
 debent magistratus, vt rem ab ipso Domi-
 no proculdubiò institutam impediant.
 Quid enim hoc sit aliud, quàm Dominum
 quasi accusare imprudentiæ, qui rem vnde
 malus mali emergere posset, quàm boni in-
 stituisset? Vt timeant abiturum valde salu-
 tem, atq; adeò necessarium institutum in-
 abusum, magna causa est: atq; in eo sapien-
 tissimè quidem fecerint. Sed ejusmodi ta-
 men suspicionis causa non prorsus impedi-
 re illud debent: sed vt explorent subinde
 quam decenter, quàm sanctè vsurpetur: at-
 que

que ut iniquis temerariisque: quorumque
 que resistent conatibus, severitate magis
 adhibita, inferiorem ne arbitrentur sua di-
 gnitate curam: reprimant ipsi tantum eo-
 rum qui suam maiorem quam oportet, au-
 thoritatem esse volent insolentiam: & om-
 nia rectè habeant necesse sit. Sed multi ma-
 gistratus ideo etiam non permittunt huius
 disciplinæ usum, quòd velint ipsi in summo
 vivere licentia: atq; interim etiam Christo-
 næ pietatis frui nomine, qui divinam iram
 non effugient. Quicquid enim ex impro-
 falorum Christianorum vita, quibus ab-
 disciplinæ usu perpurgarì ecclesia non po-
 test, in Evangelicam veritatem dedecori
 exundat, ejus certè ipsi pœnas dabunt. Ac
 de doctrinæ morumq; depravatione quæ
 omnis Christi regni everfio, regni autem la-
 tanæ constitutio continetur, hætenus di-
 ctum sit. Sed quoniam satanæ haud satis
 est, si Christi regno everfo suum erigat, ali-
 suum illud sibi communiat, firmet-
 que: proximo loco quæ sint
 satanici regni munimen-
 ta, dicendum erit.

* * * *

SATANÆ

SATANÆ STRATA-
GEMATVM

LIBER SEXTVS.

Illud constat, Christi regni in-
 stauracionem in doctrinæ, hoc
 est, in Evangelicæ veritatis re-
 stitutione esse positam: ea e-
 nim & ostendit quid nos velit Deus face-
 re: & partim promissis allicit, partim com-
 minationibus impellit ad Deo obtempe-
 randum. Quod vbi fit, ibi Christus regnet,
 indeque exulet satanas, necesse est. Quare
 omnia quidem satanica regni munimenta
 eo pertinere par est, vt Evangelicæ verita-
 tis omnis sit aditus præclusus. Proinde ad
 huiusmodi consilium quænam conferre pos-
 sent, investigandum est. Ac illud quidem
 occurrit primùm: quod si integrum sit cu-
 que quàm maximè velit religionem co-
 ere, ac tueri, cum maxima sit ingeniorum
 iudiciorumque diversitas, fiet, vt opinio-
 num sententiarumque permagna etiam sit
 diversitas: vtq; nemo non habeat qui ab
 dissentiat, sibiq; contradicat: cumq; ne-
 mi propemodum non contradicatur, ne-
 esse fuerit multos in dubium venire, quid
 T potissimum

*Opinionum
 de religione
 modesta li-
 bertas, reg-
 no Satane
 imprimis ad-
 versatur.*

Potissimum probent, sequantur q;. Qui dubitat autem, is ad veri inquisitionem extimulatur, & multis inquirentibus mirum nisi aliquis invenerit. Inventa porrò veritate differendi sit libertas, facta sententiarum collatione, illa superior evadat, necesse est. Ex quo quidem efficitur, cum opinionum de religione libertate consistere satanas regnum diu non posse. Quòd si ei libertas non convenit, consequens est, certam aliquam legem convenire quæ libertatem illam coereat, ac tollat. Ac cum neque profus tolli omne religionis nomen queat, & omnes faciliè intelligant plus vna veram esse non posse: quæ alia ejusmodi lex fuerit, quam quæ certa quæpiam: sed maxime illa quidem impia, atque detestanda colligebatur religio? Quisquis autem contra vel mutire quid ausus fuerit, in eum atrocissima quæque constituta sint supplicia? Quæcunque autem lex promulganda sit occasione aliqua est opus: ac quænam occasionem præbere soleant ad tollendam opinionum de religione libertatem, haud difficile admodum sit cognoscere. Sunt enim proculdubio hæc nimis magna dissidentium opinionum multitudo, contentiones, lites, rixæ: quas quidem non tum demum ferit satanas, quum jam depravata est

est doctrina : sed jam inde ab eo tempore quo integra est ac sincera, sunt enim contentiones & rixæ ad eam depravandum, labefactandumq; via quædam ac ratio : ac tamen placere satanæ illa instituta nequeunt quæ doctrinam, quum sincera est, depravari non sinunt : at illa certè placent, quæ, tamen eum quidem in finem excogitata fuerint, potius tamen confirmant, propagantque errores, & sectis occasiones præbent, quàm horum quicquam impediunt. Quænam autem sint ejusmodi, jam demonstratum supra est. Quoniamq; quo plures sunt ii qui in receptam insurgunt doctrinā : & quo magis temerarii, insolentes, morosi, quoque magis absurda sunt quæ afferunt : & quo plus habent authoritatis, magisque iræ, atque indignationi sunt obnoxii qui ecclesiis præfunt, eo impotentius videntur in publicæ quietis turbatores omnia conaturi : quid decernatur, etiam atque etiam videndum est : ne, dum satanæ te resistere pulcherrimè existimas, præter omnem spem ipsius satanæ potius rem agas, qua de re multis verbis Libro tertio disseruimus. Quandoquidem autem ad sciendi cupiditatem natus homo est, valetq; judicio non nihil, quo non rarò cernere verum possit : possunt autem & sciendi cupiditas, & judi-

cium tum intendi, tum remitti, interest absque dubio satanæ, hæc quam minimum habere virium: ac quoniam à sciendi cupiditate inquisitio proficiscitur: estq; inquisitio ad veri agnitionem perveniendi via: partim quidem haud expedit satanæ (ut dictum est) inquirendi permittere libertatem suo in regno: partim etiam videtur, si tollatur, obfuturum, ferè enim (ut ille ait)

Nitimur in vetitū semper, cupimusq; negata
Magnum autem intensumq; desiderium si fuerit, quiescere non possumus, donec impedimentis sublatis, quacunq; ratione omnibus ei satis fecerimus. Quare si sublata inquirendi libertate, intenditur sciendi cupiditas, alia quapiam est opus ratione qua ejusmodi compescatur cupiditas: aut etiam, si fieri possit, omnis tollatur prorsus. Est autem desiderium omne in cogitatione positum. Nemo enim optare quicquam, nisi cogitans, potest. Ergo si possit satanas consequi, ut de religionis veritate cognoscenda ne cogitemus quidem, profectone eam optemus, assequutus fuerit. Quoniamque cujusque rei desiderium ex tribus cogitationis quasi partibus constat: quarum prima est, qua cogitamus eam rem bonam esse: altera, qua cogitamus e-

*Satagit is ut
tollat omne
veri inqui-
rendi desi-
derium.*

an abesse à nobis: tertia est, qua cogita-
mus fieri posse, vt eam assequamur: si ho-
rum vnum desit, desiderium ipsum consi-
dere non possit. Multò autem minus, si de-
sint duo, aut omnia. Age igitur, si persuasus
sit quispiam, quicquid fecerit Deo pla-
cendi desiderio eorum hortatu quorum
videatur populum ad pietatem instituere,
fore vt id Deus boni consulat: nam si per-
peram edoctus fuerit, eos daturos pœnas
qui docuerint, non se: huic quidem haud
multum referre videatur, siue aspiciat ve-
ritatem, siue minus. Quoniamque si cum
re quapiam, etiamsi alioqui bona, expeten-
daque mali aliquid conjunctum esse vi-
deatur: quantum illud malum fuerit, tan-
tores illa minoris fit: adeò, vt si plus ma-
li habere, quàm boni videatur, non in bo-
nis, sed in malis eam habiturus sit: si quis
primum parùm referre putet, siue habeat
in religionis negotiis veri agnitionem, si-
ue minus: deinde autem simul persuasus
fuerit, eam se agnitionem adipisci non pos-
se, nisi adhibitis maximis laboriosissimis-
que studiis, ac magnis etiam sumptibus
(quæ videlicet mali rationem obtinent)
ea quidem res haud bona quæsitæ, sed ma-
la ei videatur. Qui etiam persuasus fue-
rit, haud posse se vllò modo eam consequi
scientiam,

scientiam, siue quia non possit in eam illa impendere studia quæ videtur requirere, siue quia desit ei aut iudicium quale videtur opus esse, aut ingenii acumen, aut quid aliud: haud magno tenebitur eam inquirendi desiderio. Qui denique pro certo habet receptam doctrinam veram esse, & quicquid ei repugnet falsum: haud ei deesse veri in religione cognitio videatur: itaque inquirendam eam non putabit. Quæ persuasiones cum ad extinguendum veri inquirendi studium maximam videantur vim habere: vnde illæ oriantur, quibusque rebus confirmantur, operæ precium fuerit cognoscere.

Verisimile est, quum populus videt viros eruditos, magniq; nominis de variis religionis punctis haud sentire eadem, sed magnas inter eos esse lites, ac contentiones, eum in eiusmodi labi cogitationem, ut arbitretur religionis doctrinam admodum obscuram, difficilem cognitu, atque incertam esse rem, cuiusque veritatis inquirendæ finis sit nullus: quippe cum non Latinæ non Græcæ, non Hebraicæ linguæ scientia, non vlla eruditio alia, non tot expofitorum qui se diuinas literas illustrare posse crediderant, scripta, non denique aliud quidquam tantum conferre possit ad ea-

rum

rum rerum cognitionem : vt tandem omnis tollatur obscuritas ambiguitasque , ac simul omnes cessent lites : quam quidem perplexitatem & alia quædam adaugent : velut illud , si , cum librorum qui in sacrorum scriptorum explanationem infinitus cernatur numerus , eruditi viri de religione differentes , eorum qui de ea scientia scripserunt sententias citare , atque iis vti quasi testibus quibusdam consueverint . Necessè est enim huiusmodi hinc gigni opinionem , vt nemo quicquam explorati habere posse videatur , nisi qui innúmerabiles evo- luerit libros , ac de quaque re quæ fuerit præstantissimorum scriptorum sententia , probè teneat . Mirum est autem , quàm multum scripserint quidam : nam solus Origenes sex milia librorum reliquisse dicitur . Augustini tam multa extant etiam- num , vt dubitare quis possit , vtrum hominis ætas iis solis perlegendis suffectura sit : multa etiam reliquerunt Hieronymus , Chrysostomus , & alii : nostraque ætas ita fecunda est , vt Patribus palmam in eo genere non tam invidere videatur , quàm jam eripuisse . Plerique autem cum desperent se posse tot evolvere volumina : ac multi etiam vnde ea sibi emant , non habeant : cumque absque eorum diligenti

*Præcipue ut
reiciat po-
pulus Sa-
cro- rum cu-
ram & lec-
tionem in
Pastores.*

lectione proficere se quicquam posse non arbitrentur, quid superest, nisi ut omne divinarum rerum studium, omni proficendi spe sublata, deserant? Qui cum non ideo salutis spem omnem queant abjicere, in eam cogitationem delabantur necesse est: ut arbitrentur haud esse cujuslibet exploratum habere quid credat: sed satis esse si illis obtemperet qui religionis curam habent: quorum periculo futurum sit, si ubi peccatum aliquid fuerit, illorum esse quid populum doceant, videre. Immo verò cum hæc ratio expeditissima esse videatur, & procul ab omni molestia, simul ac periculo, ineptè illi facere videantur qui laboriosis studiis, valdeque molestis, quasi de industria quærant in quo insaniant. Quæ persuasio & ex eo confirmatur magis, quòd quum omnes sacræ lectioni operam navant, si quidem haud omnes eodem præditi esse possunt vel spiritu vel acumine, ne potest quidem omnibus de rebus idem videri, omnib. Neq; verò quia aliquis iudicio parum valeat, protinus agnoverit se parum videre, ut cedat melius sentiendi. immò verò ut quisq; minimū valet ingenio, ita sibi maximè placet: cūq; id quā plurimis usu veniat, ac sæpissimè, multas oriri cōtroverfias oportet non inter eruditos tantum, sed etiam

inter quoslibet, quarum causa cum
ecclesiasticis pastoribus multæ sint sube-
re molestiæ, accidantq; ea quæ cum cõ-
versijs coniuncta ferè esse diximus: iræ
videlicet, indignationes, probra, maledicta,
querenda remedia quibus omnibus os
struant, adiguntur pastores. Quo fit, vt
postea integrum non sit quicquid ve-
neri, eo delabantur tandem (quo vide-
ret aliquam habeant ignorantiz excusa-
tionem) vt arbitrentur, quemadmodum ad
viros doctissimos, eos videlicet qui
ecclesiis præsunt, pertinet, quid tenendum
decernere: ita earum rerum studium ad
solos pertinere. Cui errori adeò sæpe
occurrunt pastores, vt etiam suffra-
gatur maximè, dum ijs victi molestijs
ex frequentibus controversijs eos ali-
qui accipere necesse est, audaculorum ar-
rogantiam nimis acerbè retundunt: jubent-
e cum stomacho aut calceos suere, aut
lucum texere, aut venationi indulgere ac
rationes de religione eis relinquere,
eorum omnis sit vita cum libris. Quibus
obiurgationibus cum aliqua notentur
nulli ignominia, aut alio etiam aliquo
erantur incommodo graviore, horum ex-
emplo ceteri discunt, haud expedire eius-
dem involui molestijs. Atq; ita ab omni
sacrarum

sacrarum literarum lectione abstinere
lunt, immo vero etiam suis, ut ab ea absti-
ant, authores sunt, ex quo paulo post igno-
ratio rerum omnium consequatur. necesse
est, cumque; ignoratione firmum ac pertinax
in ea perseverandi propositum. Quid
ergo hic fieri velles? Inquies: certe quidem
cum Spiritus sanctus tot locis ad divini-
rum scriptorum lectionem, ex quo horti-
tur omnes: quicquid eiusmodi est, ve-
lum hominum genus inde abducatur, deho-
returque, necesse est à satana esse, non
Deo: proptereaque vitandum. Quare
quorum retundenda nimia sit temeritas
quod qui nihil intelligunt, doctores vel
agere atque omnes præ se contemnunt,
dendum est etiam atque etiam, quid illi pe-
cent, quid uè tu reprehendas, oportet enim
non præcipitem, aut iracundam reprehen-
sionem esse, sed prudentem. Non peccat
tem, ne quidem si sit bajulus, quod fac-
legat scripta, quod inquirat certa suæ salutis
fundamenta, quod conferat cum amicis
siue æqualibus, siue etiam se doctioribus
quinimmo maximam hinc meretur lau-
dem: & omnes idem ut faciant, hortantur
sunt, sed nec peccaverit quidem, si non
dum cognita veritate, probare meliorem
noluerit sententiam, ne si magni quidem
nominis

ere m
 abstin
 est igit
 necesse
 oertine
 Quid
 quide
 divini
 o homo
 vt
 debet
 non
 quare
 merita
 s vel
 nt, v
 illi po
 et en
 ore be
 ceat
 d fac
 e salu
 amie
 oribu
 ur la
 ortan
 si no
 eliore
 quide
 omin

minis vir de eius testetur veritate: quip-
 ui verbum Dei cui credat, sit propo-
 non celebri nomine viri, quin potius
 quirendæ erunt ex Dei verbo tam com-
 tamq; apertæ veri demonstratio-
 vt non possit rem non videre, hortan-
 erit, vt à Deo veri lumen petat: con-
 gendæq; tuæ simul præces, quod si pa-
 reverenter, si temere, si insolenter his-
 in rebus versetur, hoc solo nomine ob-
 gendus sit, sed ea tamen cautione, atque
 moderatione, vt eius primum peccata à
 personæ seiungas vilitate, atq; vitæ genere:
 de ne nimio obiurgationis rigore tum
 sum, tum æquales eius divini studij de-
 ctiores facias, quinimmo si videatur po-
 tus haud ita multi facere hæc studia, ad
 erit omni ratione inflammandus. Quo-
 amque omnino duo sunt incommoda
 vitare ambo vix, ac ne vix quidem
 illis: ne quod infinitis partibus sit minus
 elinare malis, vehementer cavendum est.
 tæ enim si vigeant divinarum literarum
 dia in populo: deesse lites controversiæ-
 ne non poterunt, nam vt mittam ingeni-
 rum diversitatem, inæqualem spirituali-
 donorum mensuram, & naturæ vitium
 quod, quo fit vt sua cuique plus æquo pla-
 ant: quiescere profecto non poterit sata-
 nas

nas, quin suis emissarijs turbare omnia con-
netur, & eiusmodi lites non possunt non
magnas afferre pastoribus molestias. At
que hoc quidem vnum est incommodum
ac illud profecto magnum, alterum est
quod si populus deseruerit hæc studia, so-
iique Ecclesiastici pastores ea sibi vendica-
verint: paucis illis satanz artibus deprava-
tis, rerum omnium brevi sequutura sit de-
pravatio. Hæc igitur datur optio pijs pa-
storibus: malint ne illud perpeti quicquid
est molestiæ, vt maneat in populo Dei
eiusq; legis cognitio: an vt suæ consulant
tranquillitati, vtque beatè suaviterque vi-
vant, caligini ac tenebris fenestram aperire,
ecclesiæ curam deserere, omnia satanz do-
minatui permittere. Tametsi enim quam-
primum (te videlicet vivo) sequutura hæc
vastitas non est: certè procul abesse non po-
terit. Quominus autem propter contro-
versias quæ inter doctissimos quosque de
religione sunt, adeo videatur Evangelium
obscurum, vt rectè id intelligendi spes non
sit: primum quidem danda opera est, vt
aut sopiantur controversiæ, aut, quanto
minore cum strepitu fieri potest, tracten-
tur, qua de re multis verbis supra differa-
imus. Deinde etiam, quia omnino (vt dixi-
mus) controversias esse necesse est, mo-
nendus

condus saepe est populus de hac necessita-
 neque inde capiendam coniecturam
 securitatis, aut incertitudinis doctrinae,
 sed inter viros eruditissimos de ea non
 conveniat: praedictum iam fuisse à Dei
 patre, quod placuerit coelesti patri celare
 a sapientibus, parvulis autem ea pa-
 tere. Quid igitur mirum, si videamus Matth. 11.
 contingere, quod ipse Dei filius testatus
 est. An non hinc potius crescere spes de-
 simplicibus si se Deo permiserint, si e-
 spiritum imploraverint, fore ut sibi pa-
 tiant quae assequi sapientes nullis que-
 studiis, nullis humanarum artium adiu-
 præsidijs? Immo vero sapientes illos ideo
 percipere non posse: quia præsidijs e-
 modi plus satis tribuant? Quod cum fer-
 Deus non possit: quippe qui sibi accep-
 tam ferri sapientiam omnem velit, non
 cuiquam, eos videndi vi omni privat,
 planè videre nihil possint, an vero non
 maxima ex parte imperiti homines fue-
 runt qui Christum, quum inter homi-
 versaretur, sequuti sunt? Viri autem
 isti, quales Pharisei erant, eum insectati
 sunt, maximiq; eius extiterunt hostes? Mi-
 nus igitur, non videre eos, proptereaq;
 labatarum more in tenebris pugnare,
 capri sunt oculis?

Sed

*Mos scripta
vel Aucto-
res citandi,
improbatus
periculoso-
sus.*

Sed de consuetudine scriptorum auctoritates citandi quid dicemus? Certè ubi invaluerit, necesse est arbitrari homines liter exploratum esse, quid tenendum quaq; re sit, non posse, nisi excussis membrorum quorumq; scriptorum sententijs, errore implicati qui fuerint, de ijs (omissis rebus omnibus, totoseorum lectioni se tradiderint, qui admodum paucituri sunt) quid sperari possit, non videri nisi ut lectionem omnem deserant, in eaque opinionem veniant, ut arbitrentur haud aliorum esse diuina scrutari, quam ecclesiasticorum pastorum. Quare etiam si nihil aliud haberet hæc consuetudo incommodi: tamen hoc solo nomine maxime detestanda videretur. Verum non desunt aliæ causæ, atq; illæ quidem gravissimæ propter quas sit improbanda. Ac primò quidem qui honor scripto Dei verbo tribuendus erat: dico eum hac consuetudine expositores transferri propemodum omnem, nam quod quisque persuasum habere debebat, quia ita Dei spiritus scriptum reliquisset, iam persuaderetur: quia sic quidem interpretentur, tametsi enim persuasum habet quod scriptum sit, verum non oportere: non id tamen quod scriptum est ideo credit, quia ita scriptum sit: id enim

intelligere diffidit: sed quia sic exponant
quorum acquiescendum authoritati
est, adeo, vt si scripto contraria sit expo-
sitiō, interpretum sequuturus sit, non scrip-
tum Spiritus sancti sententiam. Quis ergo
non videat, plus fidei haberi exposito-
rum quam diuinis scriptis? Aut saltem cer-
tantundem? Idem enim accidat: atq; si
regem legati alicunde venerint, quo-
rum linguam non intelligat, vt vti oportet
interprete: nam si credit quod dicitur:
profecto non quia legati sic referunt, quip-
pe quos non intelligat, credit: sed quia in-
terpres sic eos referre testatur, adeo, vt si
interpres perperam exposuerit, interpreti
idem habiturus sit, non legatis: vt inter-
pretis fidei niti regis credulitatem, non le-
gatorum verbis facile appareat, ac cum
scriptorum authoritas firma quædam ac
inobolis res non sit: quippe, cum alij alio
tempore maiori sint in precio, vt non ita
idem Thomæ Aquinatis summa erat apud
omnes authoritas, apud nos nulla est, fiet
si adepti authoritatem fuerint parum
peritæ doctrinæ homines: eorum testimo-
nio ea credatur diuinitus tradita doctrina
et diuinæ forte ex diametro repugnet, id
quod in Romana ecclesia contigisse vide-
tur. Præterea cum testetur Dei filius, pa-
trem

trem sua arcana non sapientibus patefacere voluisse, sed parvulis necesse est etiam quæ scripta sunt, parvulis fuisse scripta non sapientibus at vero consuetudine fieri, ut soli sapientes intelligere ea possint videantur: illi videlicet, qui Domini testimonio soli intelligere non possunt, non quod scriptores omnes ex eo sint sapientium numero, de quibus intelligit Dominus: sed tamen ut ut rem accipias: non potest inde non gigni opinio ei contraria quam parvuli ex Domini verbis habere debeant, Ad hæc ut optandum est, ne vultu oriatur lis, aut controversia: ita optandum est, ut si quæ oriantur, ad eas componendum quam expeditissima sit via, atque expositorum afferendæ sint sententiæ: cur videri possint & ipsi multo magis quam Dei spiritus pugnantia ponere, ambigere acque obscure loqui, ut ipsorummet expositorum alij loci alijs explicandi sint: qui non videat infinitis partibus prolixiores fieri viam terminandorum dissidiorum quam si sola citentur divina testimonia. Hic enim tandem finis sit aliquis & citandi loca, & ea excutiendi, ac illic nullus omnino est finis, an vero non videmus in vnam aliquando questionem conscriptum maximum volumen, atque adeo non subita

tamen omnes cavillandi anfas, ut poti-
 us latissimus cavillandi campus datus esse
 videatur? Restituerat Lutherus, alijq; pri-
 vates Evangelicæ veritatis vindices, pulcher-
 rimum illam, maximeq; necessariam ex so-
 lo Dei verbo testimonia petendi consuetu-
 dinem: sed quidam alij pulcherrimè se fa-
 cturos arbitrati, si hostes eorum ipsorum
 confoderent telis, eo redierunt, ut Patrum
 auctoritatibus omnia denuo replerent,
 quod utinam tam secundo fecissent succes-
 su, quam bona spe aggressi sunt. Certè cum
 ante adversarij perangustum in locum co-
 gerentur: ut quo iam se verterent non
 haberent, hac ratione valde amplum spa-
 tium exercendis cavillandi, tergiversandi,
 eludendique artibus adepti sunt, equidem
 perniciosissimam, omninoque fugiendam
 hanc esse arbitror consuetudinem, aures-
 que assuefaciendas, ut nihil, cui adhibea-
 tur fides, præter sola Dei oracula sacris li-
 bris comprehensa agnoscant. Sed quoniam
 ingeniorum permagna est varietas, longe-
 que maxima naturalis quorundam curiosi-
 tas, qui nihil cuius non certam se habere
 vident rationem, persuadere sibi patiantur,
 quo minus hominibus eiusmodi quicquam
 conferat ad veri inventionem sua curiosi-
 tas: aliqua satanico regno provisione

opus est ad hebetandam illis omnem ingenij iudicijque vim. Sanè autem tum quidem obtinet hominis iudicium præcipue suum robur, quum matura est ætas: quumque ipsum rectis meditationibus cogitationibusq; assuefactum est, nullis contaminatum, antequam ad suam perveniret maturitatem, erroribus, & ab omni animi perturbatione liberum, contra autem nullius est vis in pueritia, neq; etiam sequentibus ætatibus, si pravis assuefactum sit cogitationibus: si præoccupatum fuerit erroribus, quumque animi obnoxium est perturbationibus. Ergo si qua sit in populo constituta stabilitaque religio, eaque falsa: cum eam pueri quasi cum nutricis lacte imbibant, quo tempore nullum prorsus est iudicium: posteaque audiant de illa parentes, domesticos, vicinos, omnes denique vno quasi ore loquentes: cum imprimatur teneris animis ea opinio, quod si quis aliter crediderit, certissimè sempiternis inferni ignibus cruciandus sit: eiusmodi præstigia non sinunt crescere iudicium: sed opprimunt, prorsusque interimunt: ut aspiciere nullum lumen queat. Itaque neque per se indagare verum, neque si quis patefacere id ei velit, ferri potest. Præter autem eam sic credendi consuetudinem

Quibus artibus firmet

Satan in animis vulgi er. VOLES.

nem, quæ jam cujusdam instar est naturæ facta: illud etiam accedit longe quidem maximum ad veri agnitionem impedimentum: quod ita credidisse maiores videantur, quos in errore fuisse, ægerrimè persuadere sibi omnes patiuntur. atque hæc eiusmodi quidem sunt: ut præcaveri nisi doctrinæ conservatione, non possint, tantum ad id quod de maioribus dictum est, prodesse aliquid possit: si sæpe illud inculcetur: perpetuo hoc esse observandum: ut quid Dei verbum nos doceat inspiciamus, non quid maiores nostri crediderint, nisi inquirendi fortè causa, quod quum facimus: ubi quid ipsi crediderint, quomodoq; Deum coluerint, invenerimus: haud ibi consistendum esse: verum adhuc inquirendum, quo verbi Dei testimonio freti ita vel crederent, vel facerent, forte enim si cõsiliũ hoc frequentissimè inculcatũ fuerit: eius vestigiũ aliquod manere etiam depravata reliqua doctrina possit: ut eo admonitus, aliquis ad veri inquisitionem excite-
tur, sed & cum prava ingeniorum exercitia ad iudiciorum depravationem valeant plurimum: eo quidem pertinet differendi consuetudo, qua id ait quisque, ut vincat ipse, non ut vincat veritas ad ingenij tantum ostentationem: qualibus ex disputa-
tionibus

tionibus propagantur infinitæ lites, depravantur corrumpunturque omnes liberales artes, fitque ut tandem quo plus quisque studij ijs perdiscendis insumit: minus acquirat solidæ vllius scientiæ, cui renascentiam consuetudini, obviam eundem est primo quoque tempore, vix enim vlla maior est pestis.

De animorum motibus qui iudicium depravant, etsi aliquid jam attigimus supra: hoc tamen loco, vbi aliud est propositum, nonnihil agamus rursus oportet, illic enim de ijs agebatur permotionibus quæ à cognita deducere veritate possent: hic de ijs motibus disputatio est, quæ qui in erroribus creverit, eum præbere adveni-enti veritati, aures non faciunt. Illud constat, hominem eatenus verum amare, atque odisse falsum, ut neque velit alterum pro altero sibi obijci: neque velit vel labi, vel falli, quo fit ut amet eos, quos persuasus sit vera dicere, veraque docere: quos autem credit falsa dicere, aut docere, ab ijs abhorreat, eoque maiore tum odio prosequitur utroque quo plus boni aut mali in re qua de agitur, positum esse arbitratur, maius autem bonum sempiterna beatitudine, maiusve malum sempiternis cruciatibus quibus de rebus agitur, quum de religionis doctrina

doctrina agitur, ne fingi quidem cogitari.
one vlla potest, quo fit, vt quam doctri-
nam religionis vt veram amplexus fuerit,
eam amet, & eos etiam, qui eam docent,
quique ei fauent: odio autem habeat quæ-
cunque ei repugnet, eiusque tum doctores,
tum fautores. Quare qui quidem inter er-
rores sit natus: cum eos veritatis loco ha-
beat: non potest eos non amare, ac verita-
tem, quæ illis repugnat, odisse, ac quan-
quam si veræ doctrinæ ne vlla quidem re-
liqua sit memoria, in eam rem, cuius nulla
est cogitatio, exerceri odium nullum po-
test: eius tamen tale iam latet in animo se-
men: vt quamprimum emergat alicunde
veritas, ipsum quoque odium emerfurum
sit. Quoniamque quo plus bonorum ali-
quis in re inesse videtur, tanto etiam ama-
tur magis: si dogmata illa, in quibus quis
natus fuerit, eiusmodi adipiscendæ æter-
næ vitæ viam monstrent: vt à voluptatibus
non admodum abstrahant: neque sanè ea
requirant quæ vlla magna difficultate, mo-
lestia vel labore præstentur: hoc est in sum-
ma, si eiusmodi invaluerit religio: vt si ho-
mini facta potestas fuisset, qualem maxi-
mè religionem valet sibi arbitrato suo fin-
gendi: nam eam & Deo ipsi probatum iri,
haud dissimilem admodum fabricaturus

fuert: tanto erit in eius amorem procliu-
or. Quare minimè mirum est, si homine
a deo ægtè patiuntur se à Pontificijs tene-
bris avelli, tametsi enim Pontificij quæ-
dam exigunt, quæ quis faciat invitus: ve-
tet quæ cupiat sibi præmissa (quod sit De-
calogi, quem vtcunque adhuc retinent,
præceptis) tamen si quis deliquerit, admo-
dum faciles proponunt delicti expiandi
rationes, vt frequentem missarum auditi-
onem, earumque emptionem, ad nume-
rum pronunciatis preces quasdam, Ponti-
ficiorum diplomatum, quibus minimo præ-
cio remittuntur peccata, redemptionem,
aliasq; id genus nugas: sed ne hic quidem
alia ratione occurri videtur posse: quam si
nondum corrupta doctrina quam fre-
quentissimè moneatur populus, Evangeli-
cam legem haud esse talem, quæ humano
iudicio, atque sensui arrideat: sed maximè
repugnare, ea exigere, à quibus maximè
abhorreat homo: qualia sunt illa, vt inimi-
cos diligat, sua contemnat, aliena maximè
curet, probra, convicia, omneque iniustitæ
genus, Christi causa patienter ferat, atque
alia eiusmodi. Quoniamque quo vehe-
mentius persuasus aliquis est, falsum esse
quod ei obijcitur, eo minore iudicio expè-
dere, id potest: magisque ab eo abhorret il-

lud ad firmandum stabiliendumque erro-
 rem, maximam habuerit vim: si eius qua
 vera sit doctrina, aliquis maxime infami
 nominis hæreticus author putetur fuisse,
 inde enim fiet, vt si quis eam rem in con-
 troversiam vocaverit, maximi reus habeat-
 ur sacrilegij, fere enim eiusmodi est homi-
 nis ingenium, vt non quid quisque dixe-
 rit, sed quis dixerit spectandum putet, at
 ea quidem ratione, vix vllum Christianæ
 doctrinæ punctum, non rejciendum esset,
 vix enim est vllum, cuius non hæreticus
 quispiam assertor fuerit. Monendus igitur
 sapientissimè est populus: ne curet quis quid-
 que dicat, sed quid illud sit, quod dicitur.
 Etenim vel si satanas, quod verum sit asser-
 uerit, adhuc manere verum: contra au-
 tem, si celestis angelus asseruerit, quod
 erat falsum: non propterea fieri posse ve-
 rum.

Plurimum etiam refert, quum arbitran-
 tur homines se indicia tenere, quibus verā
 religionem à falsa discernant: eaq; indicia
 illorum conveniunt erroribus, ac veritati
 repugnant, id enim animos in erroribus ob-
 firmat mirum in modum. Primum autem,
 quod iam pridem diximus, fingit sibi homo
 Deum, quasi homo sit quispiam humano in-
 genio, qui delectetur auro, gemmis, lapil-

*Indicia falsa
 & fallacia
 Religionis
 vere falsæ.*

nam cum furta, adulteria, multa; alia
 cinora, non nisi clam admittantur: mirum
 non est, si etiam ea in doctrina, quæ
 docetur, scelus aliquod inesse videatur:
 tametsi aliquo tempore valere hæc ratio
 potest: valere tamen semper non potest.
 Quemadmodum enim, quum magistratus
 veræ favet religioni, quidquid clam docetur
 in angulis, aut noctu, necesse est falsum
 impiumq; esse: ita si ille veritatis sit hostis,
 mirum non fuerit: si quod palam fieri non
 licet, clam, ac quasi furtim fiat. An verò
 lim clam sacrificabatur Iovi, Saturno, In
 noni, aliisq; ejus farinæ Diis? Annon pa
 lam (nisi fortè ipsa obstaret religio) eorum
 sacrificiorum tradebatur ratio? Quid Tu
 cæ? An illi hodie non publicè suos in
 instituunt impietate? An propterea ve
 illi dicantur docere? Contra, quid pri
 Christiani sævientibus in eos tyranni
 non illi noctu & clam precibus ac lectio
 persæpe operam navabant? Ideone autem
 eorum damnanda erat religio? In tempo
 re igitur, antequam subtrahatur veritas
 lumen, quàm frequentissimè monendi
 populus est: ne putet iudiciis ab se ex
 gitatis, aut quoquo modo rationis suæ
 dicio de doctrinæ cuiuspiam, vel veritate
 rectè posse, vel falsitate judicare: sed vni
 judic

regulam esse Dei oracula, sa cris lite-
prehensa: hæc sola nobis Lydium
lpidem, quo aurum ab ære discerna-
alium verum indicem esse prorsus *Deut. 6.*
um, quare hoc præceptum memoria
dandum, hoc tradendum liberis, & do-
edenti, & iter facienti, & cubitum itu-
confurgenti, hoc manui signo aliquo
andum, hoc in parietibus domus in-
endum: denique semper ante oculos
ari oportere, si hujus præcepti semel ir-
ferit oblivio, fieri non posse quin proti-
doctrinæ omnis sequatur depravatio;
sequatur, vt postea vix magno cona-
lhibito, inventura sit locum veritas.
Ac quoniam etiam eò vehementiora
odia, majoreque vi iudicium omne
primant, quo sæpius irritantur animi,
banturque: cum non possint odia in pi-
doctrinam exerceri tum, quum jam
lata est, atque in oblivionem venit, vt o-
assuefiant animi, in falsam aliquam do-
nam exerceantur oportet. Cumque non
idem populus eandem doctrinam &
are, & odio prosequi, oportebit plures
religiones esse, easque diversas: quæ
coalescere vno in populo vix possint,
ortebit etiam diversis eam esse in popu-
ita, vt suam quisq; probet: quicquid ab
ea

ea diffidet, improbet, odioque habeat, eos simul qui ab illa quid abhorrent: quare cum secta in sectam odia exerceat, fiet vndecunq; veritas illucescat, in eam vnde maxima parata sint odia: atque ut cuius impietatis sectatores à sectis aliis excipili erunt, ita excipientur veritatis assertores: ac tanto etiam asperius, quanto improbius tum in eorum odium hominum animos inflammabit satanas. Hac decalagmoneri sæpe populum oportet: eatenus quidem odio habendos à vera religione alienos, ut eorum infensi simus impietati, & que actionibus & factis iis, quibus aut veritati resistunt, aut quoquomodo in Deum, ejusque ecclesiam sunt injurii. Alii qui adeò non decere nos vllas in eos exercere inimicitias: ut orandum nobis sit pro illis, utque omni beneficii genere sint nobis ad meliorem mentem provocandi.

*Qui ecclesie
presunt, quo
modo irri-
tentur in
veritatis
Professores.*

Sed cum consultum est satanæ, ita depravari hominum qualiumcunque judicia, atque mutuis inter se odiis exercitum verò maximè consultum est, si hæc ijs accidant quorum magna sit auctoritas ut in iis qui ecclesiis presunt, aut qui adhibere vim possunt: ut in magistratibus potentibusque omnibus. Atque ad ecclesiarum quidem pastores quod attinet, quo

in veritatis professores, quodcumque
retur aliquis; multo acerbiores, irri-
urque promptius, plurimum in eo fu-
momenti, si ex depravata doctrina mul-
illi percipiant commodi ac venerati-
in populo: ut quum in controversiam
atur doctrina, de omni eorum statu lis
moveri videatur. In magistratibus au- *Et qui Rei-*
ceterisque viris potentibus si quid *publice.*
modi esse possit, optimè quidem aga-
cum satana. Sed illud maximè ad ejus
facit, si persuasi sint, ita demùm proba-
iri Deo eorum officium, si in iis quæ
religionem attingunt, ad ecclesiasti-
um pastorum nutum, accommodave-
se, eorumq; arbitrato absq; vlla sua
cognitione sanguinem fundere nun-
non parati sint. Atque hæc quidem
magna sunt satanici regni munimenta:
emus enim ut contra Evangelicam
ritatem Romanum pontificem, cardina-
episcopos, monachos, aliosque ejus
homines arment eorum potentia,
mitates, opes, commoda, quæ ex animo-
undinationibus percipere erant soli-
que ut sæviant in nos eorum facti car-
magistratus, principes & reges. Id-
dum aliqua viget pietas, cavendum
populo, ne patiatur pastores suos
quovis

quovis prætextu aliquid instituire nationis: ne quidem ita, vt initio non immisceant. Futurum est enim, si instituta quum fuerit, eam postea adferant: verum hæc jam nimis sera cautio novissimo jam instante die. Sed magnus qui alioqui, quocunque etiam tempore peccare vel gravissimè possent, monitor opparet, ne se faciant ecclesiasticorum scriptorum carnifices: verum sciant, quicquid fecerint, ejus sibi reddendam rationem se: neq; auditum iri, si causati fuerint, ubi persuasum à pastoribus fuisse. Non est præceptum illis est, vt ulli parerent humani generi: sed vt legis volumen legem ipsimet, indeque discerent quid in quocunque re factu opus esset. Qua de re pluribus bis est à nobis suprà disputatum.

Quoniamque haud potest satanæ numerum in tuto esse, nisi aliqua extet ratio, quæ detegantur, agnoscanturq; quicunque ferendo clam alicui damno sint idonei, velut erroribus patefaciendis, atque alioquin veritatis lumine importando, plurimum ad id valet, si vna cum erroribus moluerit aliquid ita vulgo faciendi, vt faciant, qui minus haud difficile sit cavere: idque sit ejusmodi, vt cum gravissima qua Dei offensione sit conjunctum.

multa videre est in papatu: est enim
primo loco missa tanto in honore, vt
illam arbitrentur præstantiorem sancti-
oniam, quàm si quis ei quotidie interfit:
que nihil tam vñratum cuiq; est, quam
illud interesse: ex quo illud est, quidã quũ
amrit amicus amico, quo quidem tem-
perate celebratur, vt de re quam nemo cre-
atur prætermittre, ita eum interroget,
audieritne missam: aut vbi audierit: aut
vñe vna secum hoc aut illo in templo
audire? Atque hñc quidem, si quis intelli-
git eam abominandam esse rem, ac satanz
inuentum: aut se prodat, aut in suspicio-
nem veniat, necesse est, vt deinceps quic-
quid dicat, faciat, penè etiam dixerim co-
muni, observetur diligenter: donec tandem
quis sit, compertum habeant. Ita passim e-
st simulachra, & Christi cruci affixi,
virginis, & aliæ quas venerari plerique
solent: in quo nisi quis comunẽ
sentiat errorem impietatemq; argumen-
tum fuerit, eum haud sentire de religione
ceteris. Ita sunt & alia multa: sed præ-
sertim illud institutum peccata quotannis
sacerdotis aurem exonerandi, qua occa-
sione Põtificii exploratores illi expiscantur
quicquid sua interesse arbitrantur. Quod
periculosissimum fuit inuentum ad amplifican-
dum

dum stabiliendumque illud Pontificium regnum. Vbi enim ejusmodi sint instituta difficillimum est veritatem cognitam habere, neque protinus notari, rapiq; ad suppellicia: aut certè, quod multo fit frequentius, Deum graviter, conscientiamq; offendere. Itaq; quo minus, si fortè (quod vetat Dominus) rursus aliquid invehatur in ecclesiam errorum, neque desit ad eam vel invitis obtrudendum tyrannis, ejusmodi aliquid denuò instituat satanas, quod sit ad pios comprehendendos quasi reus quoddam, aut in quo delinquere timidi Deum cogantur, etiam atque etiam cavendum est. Atque error quidem omnis conjunctus est cum actione aliqua, ut impginum cultus: & ne invehatur ratio eo qui ab illis abhorruerint notandi, aliter cavere non possis: nisi ne recipiantur ipsi errores, caveris: aut nullam conjunctam habent actionem: atque eos qui detestentur illi alia ratione cognosci non poterunt, quàm si sua se prodiderint confessione, aut si recusaverint receptos comprobare errores. Ac potest quidem eo ipso tempore quo purissima sit doctrina ejusmodi induci mos, qui postea illa depravata eundem satanae usum præbeat ad pios illaqueandos, ut si (quod alicubi jam fieri coeptum est)

quocunq; exigatur suæ fidei confessio. Si enim adulteretur paulatim doctrina, mosque ille nihilominus retineatur, fiet ut tanquam nunc deprehendi fortè possint ea ratione qui impie quid sentiant, ut excludantur ab ecclesiæ communione: postea ii deprehendantur potius, qui rectè senserint: cogantur contra conscientiam receptos errores, atque ab se cognitos suo calculo probare.

Neque verò nullam ego fidei confessionem recipiendam esse dico: sed talem non, qua compellatur quisquam ullius dogmatis mentionem facere, quod non sit præcipuis Christianæ religionis capitibus, ad salutem cognitu necessariis. Nam quæcunque extiterit controversia, recens præferim: quam sententiam improbant qui præsumunt: nisi quis eam damnet, non recipitur.

Equidem de hoc instituto gerere optimè non possum: vix enim ideo quid habere possit commodi, incommoda verò multa, ac valde quidem magna olfacere mihi videor. Quid enim varitur diligenti hac confessionum examinatione? Nempe ut si quisquam in aliquo errore, cogatur se prodere: quid tum ubi agnoveris, quid ea in re utilitatis fuerit? Numquid (inquies) siquidem erit ejus

*Confessionem
que à singu-
lis exigun-
tur, incom-
moda multa
ac magna.*

X

admonendi

admonendi locus. Et si resipuerit, fratrem
lucrificero : si pertinax fuerit, excludetur
ab ecclesia, ne alios corrumpat. Atqui ut
doceant qui errant, tali instituto nihil o-
pus fuerit. Nam si absit ab ecclesia tyran-
nis : & si fuerit in pastoribus cum magna
mansuetudine atq; humanitate vera con-
iuncta charitas, & eruditio : qui aliqua in
re ab ecclesia dissentient, vltro prodent se-
se : accedent, interrogabunt, rem in contro-
versiam vocabunt : sua proferent vel argu-
menta, vel è divinis literis testimonia. Neq;
solutiones à charitate pariter ac solida e-
ruditione profectas recusabunt audire. Et
si dextre, humaniter prudenterq; restra-
dentur, nunquam non vincet veritas.
Quòd si occupata jam tyrannis fuerit, tali-
bus quidem institutis ad tyrannidem exer-
cendam, nihil fieri potest aptius, nihil sunt
aliud quam meræ conscientiarum laniens.
Sed quoniam plerunque tyrannis admo-
dum speciosis ornatur titulis : ac sese ven-
ditat pro legitima ac salutari ecclesie gu-
bernatione, agendum est cum tyrannis tan-
quam cum talibus quales videri volunt
aut fortè sibi etiam videntur : non enim illi
soli sunt tyranni, qui animo ac proposito
sunt tyranni : sed illi etiam qui per impru-
dentiam falsa aliqua boni specie decepti,
fratres

fratres suos premunt quovis servitutis genere: ac sua in eo abutuntur autoritate. Age igitur, videtur pernicioſa eſſe in eccleſia ſententiarum libertas: itaque eam eſſe non pateris, conſultumq; arbitraris, diligenter inquirere, ſi qui fortè perperam aliquid ſentiat: vt aut ad veritatis conſeſſionem pertrahantur, aut excludantur ab eccleſia: adde, ſi placet, etiam vt vita priventur: atque eam ad rem commoda videtur ratio, vt ejuſmodi exigantur conſeſſiones. Veriſimile eſt igitur, ſi quid immineat vel periculi, vel ignominie ab eccleſia quavis in re diſſentientibus, pleroſque libenter ſuam celaturos ſententiam. Quare ſi conſeſſionem facere poſſint, qua id quod celare cupiunt, non exprimant: ſive nulla ejus rei facta mentione, ſive adhibitis verborum involucriſ, quibus aliud exprimere videantur, & exprimant, quod volebas aſſequutus non fuerit, quòd ſi neceſſe ſit id exprimere, tunc ſiquidem deſecto ac timido aliquis fuerit animo, quid fiet? Teſtabitur ſe credere quod re vera non credit, & videtur ſibi aſſentiri falſo dogmati, Deum proſectò offendet. Et ſi tanti res non ſint, quin potuerit cum errore illo ſervari: ea conſcientie carnificina in ſalutis conſcietur periculum. Multo autem gravius

*Opinionum
de Religione
modesta li-
bertas, regno
Satanæ im-
primis ad-
verſatur.*

peccatum fuerit, si error quispiam is sit, cui
in pastorum gratiam assentitus fuerit, &
gravis. Vt si ad magnam pertineat Dei glo-
ria imminutionem. Sin magno sit vir ani-
mo, ac Dei timore præditus, ille quidem
subiturus sit potius periculum omne, quàm
mentiturus. Quare si anima dvertatur in e-
am, atque is constanter mortem perpeßus
fuerit, papæ quàm multos faciet discipulos
sanguis ille? Sin subduxerit sese, cogaturq;
patria, fortè etiam conjuge ac liberis, &
bonis suis carere: quæ odia existent in ec-
clesiam? Quæ jacet in eos qui præterunt
maledicta? Quàm enixè conabitur (asy-
lum aliquod ubi nactus fuerit) suam pro-
bare sententiam? Ecclesiæ autem, vnde
ejectus fuerit, doctrinam convellere? Ita
accedent diversa hominum studia, secta
paulatim crescet, pullulabunt errores ijs
quibus supra dictum est rationibus, absq;
modo: & res inducetur in ecclesiam per-
niciosissima: summa acerbissimaq; discor-
dia. Compertum est autem, & ipso rerum
vfu, & certissimo ejus testimonio qui neq;
falli poterat, neque fallere: nullum esse re-
gnum tam firmum, nullam domum tam
stabilem, quam non dissidia everßura sint.
Ita cum jam inde à primordio ecclesiæ tam
multæ, tam frequentes, tam acerbæ in ea
semper

semper sectæ, rixæ, discordiæq; fuerint: tan-
dem collapsa maximæq; luctuosa sequutu-
ra ruina est. Quorum malorum præcipua
propemodum vna causa fuit, quòd pro-
pter quamlibet etiam leuem dissensionem
alios condemnarant, atq; in sectas divi-
derentur. Quare si nostros in eo imitemur
maiores, quis dubitet vix dum paululum
ecclesiæ denuò summum immi-
nere exitium? Præstat igitur multo, nullis
cogitatis aut legibus aut institutis qui-
bus aliquando illa queari hominum possint
conscientiæ: simplici fidei confessione, quæ
omnia necessaria religionis complectatur ca-
pita contentos esse: ad alia verò dogma-
ta quod attinet, qui sua sponte emergent,
prodenturque errores, eos commodis ap-
positisque demonstrationibus convellere.
Arcana Cordium Deo permittant pasto-
res: ne usurpent sibi animorum imperi-
um: neque ad leges vllas condendum a-
nimum adjiciant. Vnius illud Dei est mu-
nus qui solus certò videre potest quæ bo-
næ, quæve mala ex quoque instituto mana-
re possint: homines absque divini verbi
lumine ad suam deflectere prudentiam,
quin sumpta satanas cœlestis angeli
persona consultorem se adjungat, ne tan-
tillum quidem possunt. Quæ initio sugge-

2 Theſ. 2.

rit satanas, quid habeant veneni ſepe ne o-
 culatiſſimus quidem aliquis animadvertet.
 rit: ſed, quemadmodum diximus, naſcun-
 tur occaſiones: ſitq; indies acceſſio aliqua:
 vt quam rem initio iuraſſes nihil habere
 poſſe incommodi, ea demum in horren-
 dum aliquod monſtrum evaſura ſit. Si de
 die in diem oriantur in eccleſia controver-
 ſiæ (vt nunquam non oriuntur converſa in
 curioſitatem pia divinæ legis meditatione)
 creſcet etiam dogmatum, quæ fidei articu-
 los vocant, numerus. Neq; forte meliorem
 ſemper amplectetur partem eccleſia: quam
 ob cauſam homines ſoleat Deus *ſeductoris*
ſpiritus permittere libidini, eamq; iuſtiſſi-
 mam, ſalutis videlicet incuriam, eam non
 deeſſe, certiffimè videmus propemodum
 in omnibus. Quidni igitur denuò expe-
 ctanda ſit vindicta, cæcitas ſcilicet, ac tene-
 bræ? Immo verò quum veniet Dominus
 humanum genus iudicatum, prænunciato
 eſt, vix vllam reliquam fore fidem. Vbi ob-
 ſervatum fuerit, non paucos poſt editam
 ſuæ fidei confeſſionem in etrores labi, in-
 ſtitueretur fortè vt ſæpius repetatur: adde-
 tur fortè etiam iuramentum. Sed quis ſpe-
 ciatim, quid excogitaturus ſit ſatanas, divi-
 naverit? Optima omnium cautio eſt, in te-
 pore novum, nunciare opus, atque adeò ne
 jacentur

faciantur fundamenta, prohibere: sed agere
videat rationis iudicio. At Dei verbum
non profertur clarum, & certum. Apagēsis
igitur cum isto tuo rationis iudicio: fata-
lis instrumentum istud est, ipsaq; perniciēs
non ad vllum salubre consilium adjuven-
tum: sed vr̄ges tamen adhuc: Si propter
incommoda quæ ex bonorum instituto-
rum accipi abusu possunt, rejicienda sint,
neque enim quidem serpentem fuisse in de-
serto erigendum, cui postea divinos deferre
honores populus cœperit: neq; Dominica
institui cœna, quæ postea in tantam sit cō-
versa abominationem: quod de aliis mul-
tis dici eodem modo possit. At quis tu es,
qui cum Dei factis tua conferre audeas?
Sed respondeo tamen: Deus quicquid in-
stituat, novit quid faciat: quid boni, quid
mali sequenturum inde sit, exploratum ha-
bet. Ac quamobrem tamen hoc aut illud
malit, certa illi constat ratio. Et omnia illi-
us sunt, ut jure optimo suis rebus suo utra-
tur arbitratur: neq; cuiquam jus, fasue sit e-
um interrogandi, quare quicquam faciat:
nos autem talpis sumus cœciores: quibus
nec licet de rebus alienis periclitari: neq;
aliena in alea audaces esse. Immo verò ius-
sumus nostro non utri iudicio in ijs quæ
quoquo modo ad ejus cultum pertinent.

Itaq; si nihil aliud sit peccati, hoc certè fuerit non leve: si acquiescere huic mandato noluerimus, ne cognitis quidem tot ingentibus malis, quæ sibi posterisq; pepererunt majores nostri: dum instituta, ritus, leges excogitandi finem faciunt nunquam. Proinde faceſſat, faceſſat tandem, abeatq; maximum in malum antiquus ille serpens, nostra videlicet stultissima, ineptissima, maximeq; temeraria prudentia. Quæ porro Christianæ religionis capita necessaria sint cognitu, Secundo libro demonstratum est.

Tandem etiam, si non ad tuendum integrum regnum, at saltem ad retinendas, quicquid acciderit, reliquias aliquas plurimum satanæ videtur expedire, ut nullam prorsus rem non aliquo modo sui juris faciat impietatis ei impressa nota aliqua, ut quoquo te vertas, versetur aliquid ante oculos. Vix verbum proferre possis, quin consuetudine corrupta lingua ei quodammodo sacra faciat, non aqua, non aer, non ipsum tempus sit, non alia res vlla, in qua ejus regni perpetuò insigne non maneat aliquod. Neq; cavere, quominus hæc fiant, quisquam possit, nisi in tempore vigilent pastores, & viri pii, prudentesque alii, ne impetratam veritatis lucem sibi eripi de nuò patiantur.

SATANÆ

SATANÆ STRATA
GEMATVM

LIBER SEPTIMVS.

Sed tandem rerum potitus ubi est satanas, atque omnibus quibus potuit munitionibus suum firmaverit regnum, sic unde veri vlla illucescat scintilla, penetrare eo possit, quibus artibus cauet, quibus repellat infensissimos suos homines assertores, & quæ sit tamen eius delandæ ars, sequitur ut disceramus. Ac qui quidem negotij non est, quem in ipsum satanas mentem, oculos cogitatione omnes defixas habeat, cognoscere. Et nimirum receptos errores omnes in mentium animis firmos hære. Quod si esse sit aliquos detegi, ut perpauca esset qui eos agnoscerent: tum autem etiam et, qui errores innotescerent, eorum locum non veritatem succedere, sed et alios, aut divinarum rerum omnium mendacitatem. Quæ credere pios oportet eorum nihil, aut certè minimum vellet fieri, & si quid patefiat, ut id ad quamvis minimorum veniret noticiam: utq; fundamentum

Ne ejciantur errores, ne intret veritas, quo pacto conetur satanas,

daméntum nanciscerentur infirmissimum
neque possit consistere. Cumque detegant
neque errores, neque ea quæ credenda
sunt possint: nisi sint & qui detegant, & qui
detegantur: vellet ipse profecto nemo
nem esse neque qui detegere, neque
detegi quicquam posset. Homini autem
faciat aliquid, necesse est scilicet cum
posse, & velle id facere. Quod si autem
quærat, aut nolit, id ille quidem nunquam
fecerit: atque ut alterum docere quid
possis: necesse est primum vivere te, posse
ibi esse ubi sint qui te audiant: aut posse
tua mittere scripta quæ vocis suppleant
defectum, ad hæc necesse est te antè scire quod
alios sis docturus: cum nemo possit aliquid
quæ ipse nesciat, docere. Ne sit omnino
quisquam vilo tempore qui errores, veritatemque
cognitam habeat: assequi adversarius
haudquaquam potest: multo enim
maior est divina vis ad docendos quos
quisque vult: quam ut intercedere hostis possit.
Sed conatur ille quidem tamen ea ratione
qua depravari, corrumpique religionis
firmitatem diximus, ac quanquam nec
facile quidem potest omnino: ne qui ad patrum
veritatem missi à Deo fuerint
vivant, & doceant eos quorum gratia
missi fuerint: id tamen ut assequatur, nihil
reliquitur.

qui facit. Proinde quamprimum cuius-
oculis affulſiſſe aliquid lucis intelli-
interitum ei quacunque ratione po-
& quod machinatur: ſed alia ſi deſit ratio: vt
neque magistratum id perficiat conatur. Opus
autem, id vt fiat, eum cognoſci; at qui
refaciendæ veritatis cauſa miſſus fuerit,
cognoſcere haud fuerit difficile: quip-
ut qui tacere, ac ſuos celare theſauros non
ſit. Quod ſi os aperiat: non deerit qui
quamprimum deferat; ſi cautius id fece-
at certe cum detexerint ea inſtituta que
ad ſatanici regni munimentum (vt
imus) comparata, vt inter Pontificios,
interſit miſſis, niſi veneretur imagines,
alijs eiſmodi indijs: inter quæ illud
poſtremum obtinuerit locum: ſi, quo
tempore piè ſentientium aliquis ſit nume-
eorum aliquo præſente de ijs tanquam
hereticis maximis ſit ſermo: multaque
ſummam calumniam in eos dicantur:
q; ſuos etiam emittere contumelia-
aculeos audicus fuerit: aut certe niſi
lagutiſſimum quodq; maledictum ſuos
alijs miſcuerit cachinnos: tum verò
multo magis, ſi vno verbulo auſus fuerit
inocentes à calumnijs nonnihil eximere:
niſi vero quum talium ſit mentio, nemo
irruere in eos omni debeat maledicti
atq;

atq; iniuriæ genere. Cumq; haud
 possit cuiq; de populo manus in aliquem
 injicere: quorum est in facinorosos homi-
 nes animadvertere, aut speciatim in haereticos:
 per eos id fiat necesse est. Neque
 ne vnquam tanta invalescere barbaries
 ritasq; potest, vt magistratibus absq; vili
 causæ colore fundere sanguinem liceat mi-
 nimè diu aliqui certè regnaturis, quin
 immo videri oportet reos alicuius delicti
 morte digni convictos. At vero si ei qui
 seduxisse populum dicatur, daretur sui de-
 fendendi copia, cum tanta sit veritatis vis,
 quanta est: cum imposturis collata non
 posset non agnosci, certissimumq; satanico
 regno crearetur periculum. Quocirca om-
 ni eiusmodi subterfugienda satanæ collatio
 est. Sed tamen quominus iniuste quic-
 quam fieri videatur, satis est hæreseos aut
 sectæ componere nomen, aut vetus ali-
 quod usurpare, idq; damnare, ita Luth-
 erum initio dicebant renovare Iohannis
 Hussij & Viclefii errores. Quiq; Evangeli-
 cam amplexi sunt veritatem, à Luthero Lu-
 therani sunt postea dicti: itaq; quisquis de-
 ceatur Lutheranis dogmatibus favere, illi
 maiore causæ cognitione, quin conseruanda
 sit, opus esse non videtur, ac quominus
 curiole inquirat populus, quam iusta
 adfuit

hoc genus hominum morte multandi
immo vero eorum applaudat suppli-
plurimum ad rem facit: quod secta
quam appellant, scdissimis quibusq;
et infamijs tamq; malè audiat, vt ne
en quidem proferre sine stomacho
sint. Id vero assequuntur calumniandi
bus. Ita nascentis ecclesie tempore di-
antur Christiani noctu convenire, lucer-
ue extinctis incertæ Veneri scdissimè
ulgere: quæ calumnia in renascentis
ecclesie Christianos improbitimè
ovata est: aliæq; insuper additæ, quod
libidinis generi habenas prorsus re-
terent, quod actionum operumq; dif-
fidentiam tollerent. Quomodo quisq; vi-
ret, siue ad Dei præceptorum normam
quis suam componeret vitam, siue quid
sibi permetteret: perinde esse docerent,
quibuscunq; rebus possunt, summam
conantur invidiam conflare veritatis
res: qua ab omni inquirendi cogitatio-
que nam re vera, qualiaque nostra sint
gnata, dimoveant. Atque vbi is sit re-
status, vt qui religionis sibi curam
dicant, iidem gladio sint armati: quem-
modum sunt Romæ multisque lo-
alijs: ipsimet in Dei seruos animad-
verent. Atque ita animadverterent:

vt

vt, nisi stupor maximus hominum occurreret mentes, facile apparere possit, quod cantur spiritu: verum vbi aut rex imperat aliquis, aut quilibet alius magistratus, idem fiat, impetrari à magistratibus non potest: sed ita, vt nullus sit causæ dictionis locus: quod vt impetrent, iisdem calumniandi artibus est opus.

*Ne sint ulli
qui doceant,
calumnijs
tales aggredi-
untur.*

Ea est autem calumniatoris ars, vt falso accuset quempiam, ita eius quem accusat, vtrunque occupet: vt accusatus obtinere vllam partem nequeat: sed vt si certissima iustissimaq; accusatio ita damnetur, nunquam facta coram iudice dicendi copia. Quod vt contingat, multa concurrant oportet: ipso in calumniatore authoritas magna: in eo quem accusant, magna earum rerum quibus agitur ignoratio: & circa res eas quas plurimi faciat, summa suspicio: in qui accusantur summa inopia, omnium contemptus: vt nemo ne vno quidem verbo bofauere eis vel dignetur, vel a Calumniatoris authoritas duas habet partes. Vna est, vt ea videatur tum innocentia, tum sanctitate, qui neminem vnquam iniusta gravaturus accusatione esset. Altera est, vt ea videatur sapientia, vt non sit in cognoscendo eius quem accusat

hallucinari. Generaliter quemadmo-
dum etiam improbis ecclesiarum pastori-
bus recederet autoritas, dictum supra
sed eam præcipuè apud principes, ali-
que magistratus confirmant (vt missas
am assentandi, adulandi, & id genus
et alias) simulata insigni sanctimonia,
meritis quod sibi vsurpant, nomine. Illud
ostendit, vt quid que longissimè abest, ita
minime aspicitur: procul autem abest à prin-
cipis oculis cuiusque vita: quippe qui re-
bus sua amplitudinis mole occupatus,
curare vt quisque vivat, quomodo sit in-
uenire non possit. Neque sane quicquam
scire potest, nisi ex suorum relationibus:
his persæpe non secus atque ipsimet
principi fit fucus, multi etiam muneribus
que corrumpuntur. In ecclesiasticis
pastoribus, eorumque adiutoribus
princeps potest vultum, gestum, ha-
bitum, orationem ad autoritatem, gravi-
tatem, sanctitatisque simulationem dili-
genter compositam: nihil præterea. Vt
vultum vllum consilium latere sub tam
opulenti tegumentis posse nullo pacto sit
simile: præsertim si princeps ipse ani-
mus sit candido: vt plerunque solent qui
publicis orti sunt natalibus. Eiusmodi etiam
homines satis exploratum habere, quid
verum

verum in religione sit, quid falsum, quid
pium quidue impium propter eorum pro-
fessionem, rem subtilius non excutientibus
dubium esse non potest. Eos etiam eorum
que factum antè quam deferant, plene
diligenterque cognoscere propter eorum
quæ de eorum tum sanctitate, tum sapien-
tia habetur, opinionem, nemo vel tantu-
lum suspicatur. Ut ignari sint principes
eorum de quibus accusantur, Dei ser-
ui: ea præcipuè facit opinio, quod ad eos
non pertineat religionis cura, ecclesiæque
administratio, sed ad ecclesiasticos pastores
tantum, ita enim persuasi, neque ullam no-
vant operam divinis literis, neque ullis reli-
gionis controversiis audiendis vacare vo-
lunt. Sed quicquid persuadent eis pastores
faciendum esse, cum diligenter exequan-
tur, adeo numeris omnibus suum se imple-
re officium arbitrantur, ut quid prætere-
optes, non sit. Quoque melius omnia suo
calumniatores moderentur arbitratu, nihi-
minus fecerint unquam, quam ut regem
aut magistratum alium quempiam ad divi-
norum scriptorum lectionem meditationem
nemque hortentur. Suspiciosi sunt autem
principes potissimum circa fortunarum
suarum amplitudinem, dignitatem atque
imperium. Quare si quid receptorum eorum

orum attingatur; id qui ausus sit, protinus
referatur, tanquam qui in presentem rei-
publicæ statum machinetur aliquid, sediti-
ones motusque cogitet. Ac quominus
contempti eiusmodi homines habeant qui
audire velint causam, eisdem artibus
inducantur principum familiaribus, quibus
principibus ipsis. Quapropter cum soli
veritatis hostes audiantur, summaque
adhibeatur fides: tot probris, convicijs,
contumelijs, suspicionibus Dei servos one-
ant, ut in summum eorum odium atque
perniciem, & principes, & totum terra-
rum orbem inflamment prorsusque in fu-
tūrum adigant: tantaque calumniæ vis est,
ut fidem cogitationemque omnem infini-
tis partibus vincat. Quid? Cum Christia-
na religio tam honesta contineat vitæ præ-
cepta: fuerintque primi Christiani mori-
bus sanctissimis, emendatissimisque: quan-
tum tamen molis fuit obtrudere Rom. im-
peratorum auribus, fidemque facere, quod
Christiani haud seditiosi essent homines,
etque vlli flagitiosæ vitæ generi dediti:
minimo (id quod erant) & principibus
sequeantissimi, & vita maximè inculpa-
ta. Sed mittamus ea tempora: nimis enim
vera abhorrebat à rationis iudicio,
ut persuadendum illis erat: ho-
minem

minem supplicio affectum Dei filium esse,
atque adeò Deum. Quid nostra accidit a-
tate? Sunt iam anni plus minus quadra-
ginta septem, quum ecepit Lutherus con-
tra Romanam ecclesiam docere: eisdem vi-
timur Scripturis divinis quibus ipsi Ponti-
ficij. Sed contendimus, non doceri in ec-
clesia illa, ea dogmata quæ sunt Scripturis
sacris configurata, sed quæ illis maxime re-
pugnent. Ad ea provocamus: documen-
ta quæ ipsi summa fide digna esse, ne au-
dent quidem negare: ad ipsa videlicet Dei
oracula, nunquam cessarunt nostri per hoc
tempus loqui, clamare, scribere, libros ede-
re, & quid non facere? Ipsa etiam experi-
entia docet, ubi receptum sit Evangelium,
ibi eosdem imperare qui imperabant antè;
neque per nos vlla est facta mutatio, neque
tentata, immò ne somniata quidem: nec
dum tamen extrahi ex principum animis
potuit hæc calumnia, quod seditiosus si-
mus populus, principibusque atque omni-
bus honestis institutis insensus, multo au-
tem minus assequi, ut vel ad eorum semel
perveniret aures, quid re vera velimus,
quid moliamur, quo spectemus, quis no-
ster sit sensus: Calumniæ igitur vi-
tati qui cum imperio sunt, ad eos oppri-
mendos, qui patefacere veritatem volunt,
ferun-

feruntur, hic autem vna sententia, vtrumq;
iudicium in omnes valet, veritati hæreseos
(vt dixi) imponitur nomen, vt Lutheranz;
aut aliud quodpiam, error veritatis or-
thodoxæ, aut catholicæ nomen obtinet.
Ita, si quis ab errore quopiam abhorre-
re, & veritati favere præferat, hic dispu-
tandi non est locus. Cum dicto ignes sunt
parati, quosque nequeunt comprehen-
dere, præ metu eos fuga cogunt sibi consu-
lere.

Sunt autem calumniatorum duo generas
eorum quibus fuissemet animus testas-
tur eos mentiri, ac calumniari: quod genus
fuerunt senes illi Susannæ accusatores, &
Iosephi dominas: alterum est eorum qui non
prorsus se calumniari intelligunt: similiter-
que hallucinantur, vt ij quos diximus suas-
met non recte cogitationes, & consilia in-
telligere. Hi quæ duas rursus dividuntur in
partes, quidam enim etsi intelligunt illi qui-
dem se mentiri, & cavillari aliquid, dignum
tamē putant eum quæ accusant, qui oppri-
matur: & cum veris accusationibus convin-
cere nequeant (quasi verorum criminū te-
stes desint tantum) non habent crimini, si
falsis eum grauent, ac falsis convincant te-
stibus. Immo vero videntur sibi & sanctè fa-
vere, & magna digni laude. Alij, & si nō om-

nino intelligunt se mentiri quicquam: tamen cum odijs accensi ad accusandum descendunt, quia veritatis assertores eorum minuunt dignitatem, commoda, lucra: simulatam patefaciant sanctimoniam: fucum sibi ipsi faciunt: ut non videantur sibi suam rem agere, sed Dei. Huius generis necesse est fuisse multos eorum qui Dominum sunt insectati: quippe qui (ut ait Apostolus) *si gloria Dominum agnovissent: eum cruci affixuri nunquam fuerint*. Illud persuasum habeo: calumniatorum genus hoc, quod vel sibi fucum facit: ut suo genio indulgens Deo sibi videatur immolare: immanitate multis partibus omnes vincere, alij vix videntur tantum amare posse sua commoda, honores, dissolutum vitæ genus: ut qui impedimento in ijs esse eis videntur: quæ odia in eos suscipient non aliquem videantur habitura modum. Sit certè in illis si non humanitatis scintilla, at tandem certè satietas. Hi quo plus vident fufum sanguinis, eo maiore eius ardentior: que fit sitis: hic satanas quantus quantus est, patefacit sese. Sint documento recentes Gallici motus, & inaudita post hominum memoriam quam in illis satanas exercnit teritas. Neque vero in solo Iudaico populo tales extiterunt calumniatores qui tam impotenter

potenter in Prophetas, in Dominum ipsum, inque Apostolos furerent: neque sunt hodie inter solos Pontificios: vix vnquam in bono loco est ecclesia, quin tales aliquot in sinu alat serpentes tantopere semper non apparet virus: quia non semper aperta est ad omnem salutem via: non semper est ad manum carnifex. Sed tamen cui sunt oculi, ij non difficulter ex vngue (vt dicitur) leonem: in quocunque sit vlla animelatio, avaricia, suaviusculæ vitæ amor: si coniuncta sit vlla sanctimoniz opinio: qui quid horum vel summo digito atigerit: experiatur certissimè suos omnem ætatem, omnemque locum habere pharizæos. Quid multis moror. Vix quisquam non suo pectore ipsum gestat Pharisaismum: vt explorare se ipse debeat, immo vero necesse habeat quilibet ne fortè quod in altero abhorret, detestaturque, ipse eodem laboret vitio: alioqui, si non desit occasio, Pharisaismum suum certissimè aliquando proditurus. Quo tempore curuit ecclesia talibus monstris: cum Apostolorum tempore in ipsis piorum ecclis non deessent? Quidam certè Diotrophes Ioan 3. eius farina homo, eo etiam opinionis irreperat, vt Iohannem Apostolorum excludere ecclia posset: & dubitabimus ætatem om-

nem suos habituram: cum suis illa non ca-
ruerit? Ne putemus solis Iudæis dictum il-
lud verbum: *Va vobis qui prophetas sepul-
chra exedificatis: cum vestri eos maiores ad
necem rapuerint:* dictum est enim omnium
ætatum hominibus. Semper enim verum
& illud verbum est.

Sed nemo videt mantica quod in tergo est.

Illud autem maximè omnium conantur
calumniatores omnes: ut nulla admissa cau-
sa dissonie, sua sit instar certissimæ proba-
tionis authoritas, hinc est illud: Nisi esset
hic peccator, nunquam eum ad te adduxis-
semus, & Est nobis lex quæ ut moratur,
exigit, & accusatores cum sint, volunt simul
iustes esse, hunc (inquiunt) offendimus po-
pulum seducentem.

Sed quominus velit aliquis ea docere,
ac pate facere quæ novit, isti facere quic-
quam potest, facit eorum exemplum quos
viderit pessimè tractatos simili de causa.
Facit etiam altera ex parte eorum commo-
dorum, honorum, aliarumque temporatio,
quas ineptum hominis ingenium plus æ-
quo æstimat, ita fit ut quidem mortis pe-
riculo perterriti, earumque rerum iactura
quas nimium amant, id quo donati à Deo
sunt lumine abscondant: quare qui veri-
tati opprimendæ dant operam, partim ex-

honorum rereptionibus, ignomini-
zissimisque supplicijs metum incu-
unt: partim ad impietatem amplissimis
premijs propositis alliciunt: capiuntque
namo pisces. Sed tamen qui veri lumi-
ne donati fuerint, non tantum vt ipsi vide-
ant: sed etiam vt doceant, non facile pa-
nentur se huius rationibus ab suo abduci
munere: nam vt contemnant & terricula-
menta illa omnia, & quodcunque impia-
tulerisque premium polliceri satanas
possit, cogitabunt etiam atque etiam cu-
ius destinati sint militiz, quanta res sit,
quanta, quam certa, & quam etiam diu-
tina proposita sint premia. Ita enim se-
cum ratiocinabitur quisque: Eho, quid hic
est quod hzreas? quod cuncteris? Non in-
mentem veniet cuius destinatus sis militiz?
Is nimirum est qui mundum relique omnes
tum creauit, tum gubernat infinitis parti-
bus maiore & potentia, & sapientia, & bo-
nitate, quam vt complecti eam vlla possit
cogitatio. Quod si ambitiosus es, si honoris
cupidus: quid vel fingi possit praeclarius:
quam tali militare Domino? Quis autem
dux bellis? Quis nisi vnigenitus Dei filius?
Quid est quod optes amplius? Est ne au-
tem de victoria quod dubites? Atqui illa
in tui est imperatoris manu, cuius votis re-
sistere

sistere potest nihil: atque ita nihil ut ne capillus quidem perire tibi possit citra eius cui militas voluntatem, capillorum ille tuorum omnium numerum tenet. Quod si cadere quosdam è suis patitur, haud id facit exiguo in eos amore, aut incuria: constat illi tam sapientissimo, quam nostrum amantissimo iustissima, gravissimaq; quamobrem id faciat, causa: sed non deest ei ratio, quomodo quicquid id videatur mali, cumulatissime compenset, & quamprimum. Quam nam autem re? Non ille quidem aliqua pecuniae summa, aut re alia eiusmodi brevi peritura, sed sempiterna vita, eaq; beatissima. Quid ni igitur optimo sis animo? Ac vide quamam de re certetur: vter videlicet regnare debeat: Deus ne, an Satanas? Sepe viri fortes patriæ amantes, ne ea in hostium veniret, potestatem fortassis etiam nihil peius habitura: vitam suam certissimis periculis, promptissimis expoluerunt animis. An tu igitur ne satanæ hosti crudelissimo siue patriæ, siue humanum genus omne seruiat, atq; æternum seruiat, non ei pari alacritate vitam quæ necessitati debetur, donare potius, quam reservare naturæ malis? Præmia quæ sint proposita, dictum est, sunt autem eiusmodi ut eorum amplitudinem nemini ma quidē parte vel
expri-

primere oratio, vel complecti cogitatio
est vlla. Militiæ similiter id genus est: vt
modo sapientissimo tuo, optimoque pa-
tris imperatori, vel si occumbas: tamen
non victor esse non possis. Quid? An non
semet Dei filius sic olim Satanam è suo
regno? Victus, ac neci traditus vi-
dit. Te ne igitur vel pigeat, vel pudeat ea-
dem vt conditione qua ipse tuus impera-
tor, ac tantus imperator vsus olim fuerit?
Ad victoriam præcedunt dedecus, igno-
minia, cruciatus: ita est. Sed eo etiam ma-
ior futura est triumphus gloria: cumque illa
transit momentis, hæc perpetua æterna-
que est futura. Sed ad cogitationes ejus-
modi ardentes, assiduæque addentur ad
Deum preces, quibus invictam hanc asse-
quar animi magnitudinem. Certum est
enim, contingere eam nemini posse, nisi à
Deo impetratam. Neque sanè calumniam
Satanicæ ministræ sævitæ facilius admo-
dum sit effugere, quàm ipsam vim ferendo,
contemnendo, tempus locumq; prudenter
patienterque expectando repuleris. Quod
si suppliciorum, ignominiarumve metu per-
iculus aut perfidiæ captus præmiis ad ve-
ritatem restituendam quum posses, tuam
commodare operam recusaveris, impel-
lentique spiritui restiteris: vix tibi, quan-
tam

*Sed id agit
maximopere
ut populum
in receptis
erroribus ob-
stinatum
reddat.*

tam gloriam cum quanta iudicii severitas
commutaveris. Satius fuisset multo, in
cem editum te fuisse nunquam. Sed si
qui docere & possint alioqui, & velint
sint tamen qui velint audire, multa faciunt.
Primum autem illud est: quod semel col-
lapsa disciplina omni homines indulgent
suo quisque genio. Alii voluptates aucupan-
tur: alii congerendis opibus inhiant: alii
ad inanis cupiditatem gloriæ accendun-
tur: atque ut fiat quisque sui voti compos
nihil prætermittit: æ qui ac iniqui, honesti
turpique ratio est nulla. At verò qui ita cor-
ruptis sunt moribus, ad sanctam piamque
omnem monitionem surdi fuerint. *Non est
enim* (inquit Solomon) *sapientia in pra-
vam animum aditus.* Maximo deinde est
impedimento: quod in erroribus sint na-
ti, atque educati. Quod quidem ad natu-
ram ad errores per se maximè proclivem
cum accesserit: fit, ut nihil videatur veri-
tate absurdius: utque ferre vera dicentem
nequeant. Tum autem accedit opinio que-
dam: quod in religionis mutatione sit peri-
culum: tutum autem consilium, majorum
non deserere vestigia. Quod absque du-
bio persuasissimum habent ii, qui arbitran-
tur, si villo tamen in errore verarentur, id
non sibi, sed pastoribus suis fore fraudi:
quod

si rebus novis aures patefacerent, se-
renturque: & suam fore culpam, & se
ros penas. Quod periculum eò eti-
videtur illis majus: quo plus temporis
horum sumptuumq; opus esse ad conse-
dam divinarum rerum certitudinem
esse arbitrantur. Accedit illa persua-
quòd quæ veniunt in controversiam,
alias sæpe oppugnata à diversis hæreticis
erint, optimeque defensa à viris videlicet
sanctitate, summaq; sapientia præ-
ut jam pro rebus judicatis habeant.
accedit denique illud, quòd in rebus æ-
timandis ineptissimo suo homines vtantur
judicio, atque illis regantur iudiciis quæ
suprà recensuimus. Non enim probari eis
possunt ea dogmata quæ hominis non tan-
tum iudicio, sed etiam votis repugnent
maximè. Quæ majorum, multorumq; æta-
tum, ac nationum damnent iudicium: quin
etiam plurimorum hominum sapientiæ no-
mine clarissimorum. Quo in numero fere
habentur qui ampla vtuntur fortuna, quos-
que isti ipsi evehunt, plurimique faciunt:
sed maximè quibus vetustas authorita-
tem addiderit. Sed neque vera videri illa
possunt dogmata, quæ qui amplectuntur,
proptinus quamplurimæ maximæq; pa-
te sint afflictiones: fiantq; (vt quidem vi-
detur)

detur) tam Deo quàm hominibus exoli. Et
aq; tandem dogmata quæ non publicè tra-
dantur, sed clam in angulis, ac quasi fur-
tim in hominum aures instillantur: præ-
cludunt etiam veritati aures, quum in ne-
fandum hæreseos nomen, quod est infama-
ta, odiis præoccupati sunt ante, quàm quid
dicatur, noverint. Quod quibus rationibus
contingat, dictum jam est. Sed & in timo-
re qui ex edictis animadversionibusq; co-
cipitur eorum, qui cum assentiri rebus no-
vis (vt videntur) voluerint, sævissimis affe-
cti fuerint suppliciis, plurimum est positi,
neq; ea solum ratione quod præsentem
tranquillitatem veri cognitioni gloriæque
Dei præferant, sed ideo etiam, vt magis hæ-
reses esse videantur illæ, quas tanta infe-
ctantur sævitia. Nam (vt dictum jam est a-
libi) quod homines nollent, id etiam æ-
grè sibi persuaderi patiuntur: quoniamq;
neq; subire æternam vellent damnationem
veritati resistentes, neq; etiam dogmata il-
la amplecti quæ sibi illicò maximarum ca-
lamitatum futura essent causa, nisi eis Deus
magnam vim faciat, adduci vt ea vera esse
credant, non possunt. sed illud maxime ex
omnibus homines obstinatissimis animis
veritati reluctantes, prorsusq; surdos facit:
quod apud eos tam Evangelium, quàm
qui

illud profitentur, pessimè audiant. Evangelium quidem, dum hæreseos nomine
natum alia continere dicitur, quàm
vera contineat: veluti omnis libidinis,
puræque vitæ licentiam, aliaque ejus-
modi professores, dum impuræ, omni-
umque generum contaminatæ vitæ accu-
santur, dum dicuntur non eadem sentire
res, neque convenire inter se, verùm
de quot capitâ, tot sententias. Sed in eos
persecrantur præcipuè qui docendi fun-
tibus munere, quòd sint imperiti, arro-
gantes, temerarii, animis corruptissimis,
sed non Dei gloriæ studeant, sed omnia
humana & divina jura evertere, omnes ju-
ris honesti, omnes pudoris leges effringe-
re, invidia odioque adducti conentur. Ut
Luthero apud Pontificios fama est,
sed ob id quòd impetrare Cardinalatum
non potuerint, Romanam in-
surrexerit: id quod & de qui-
dam aliis est dictum. Quæque jaciuntur
in eos probra, partim nihil prorsus habent
sed per summam excogitantur calum-
niam, partim etiam habent illa quidem ve-
rè aliquid, sed præter quàm quod de suo
sunt calumniatores, perperam etiam in-
terpretantur. Nam ad opinionum tantam
discordantiam quod attinet, verum quidè
inter eos quos impii vno appellant no-

mine quamplurimam esse, multiplicem
dissensiones. Sed quid tamen istud est?
si quodd, quamprimum aliquid Evangelii
veritatis restituitur: ut eam infamem re-
dat satanas, eique fidem adimat, multas
surdasque hinc illic ferit opiniones, lolium
scilicet inter frumentum, & multas con-
sectas? Quibus commune aliquid cum E-
vangeliica professione imponit nomen.
Quare cum illa quidem opinionum mul-
titudine nihil cum Evangelio est commu-
ne, neque ad ullam justam ejus pertinet in-
famiam: faciat enim satanas quantum
quamque multiplicem lolii sementem vo-
luerit, nunquam effecerit tamen, quin fru-
mentum sit frumentum. Sed illud tamen
contingere potest, & contingit, ut quan-
quam aliqui de præcipuis religionis capituli-
bus rectè sentiant, in nonnullis etiam, sed
minimè tamen ejus ponderis, errent: alius
in alia, itaque etiam inter pios Dei servos
aliquid sit dissensionum. Sed quis mirari
satis possit? Si sint in vna quapiam civitate
viginti, aut triginta hominum milia inter
quos de religione summa sit consensus,
quinque, aut sex dissidebunt inter se. De
tanto illo idem sentientium numero vix vi-
li erunt sermones: de paucis illis vagabitur
fama; atque ita in hominum vocalas con-
jiciuntur

entur, vt videatur in ea civitate præter
rationes esse nihil: vix ex omni civium,
vero inter duos convenire. Idem acci-
de hominum vita: si quo enim in po-
qui Evangelium amplexus fuerit, se-
quidem sit magna morum emenda-
quia tamen adhuc homines sunt homi-
fieri non poterit quin nonnunquam
aliquo crimen admittatur aliquod. Hic
ad pauca quædam crimina notan-
adversarii lynceis fuerint oculis, ad
modam illam morum emendationem
prorsus oculos habuerint. Ac vide-
nescio quo modo ita vsuvenire: vt ple-
in rebus magis animadvertatur
male fit, quàm quod benè. Reddit a-
depositum? Honestè cum vicini vx-
gerit sese? Dat justam ab se e mentibus
curam? Vix quisquam cuiquam id
nisi magnam aliquam res præ se fe-
novitatem. Vt si contenderet quis, non
derem nummis deberi sibi, neque ac-
rare plus vellet: alter contenderet se de-
quindecim, velletque eum vt accipe-
cogere. Quod si quis vno verbo alte-
attingat: aut quoquo modo (vt fit)
fuerit, protinus volat fama: audiun-
querelæ. Taceo quod vbi populus ali-
Evangelium amplectitur, multi sunt
de

de populo, qui tam amplexi fuissent quamlibet doctrinam aliam, quam Evangelicam quippe qui religionis nulla tangantur. Quare impura sua vita multis maximis reprehensionibus digna, Evangelio quod magnificis fortè verbis inter pocula, nec inter scorta jactant, infamiae sunt, dedecori. Qui aliquando suorum impietatis flagitiorum justas Deo poenas dabunt. Imò verò non desunt ex talium numerus qui cum re vera religionem nihil curent, mulent tamen impendiò eam se amare: cum vinis literis multam impendant operam evadantque divinarum rerum eruditi disceptatores: & tandem ad docendum concionandique munus praeveniant, cum (proh nefas) magnum sit cordis ac linguae dissidium: cum multò aliter doceant & sentiant: id videlicet ad maximam revocant Evangelii infamiam. Mirum est enim quàm incommodi atque indigni sermonis veritatis hostium ac Satanae opera in vulgus exeant, quamque hæc nulla contemere possit oblivio. Verùm sint licet simulatorum multi, sunt & multi absque dubio qui ex animo Deum colunt, qui tamen & ipsi non possunt non aliquando humanitatis patere liquid, quod calumniatoribus fulcrum materiam suppeditet. Qui si ad Evangelii professores

professorum infamiam eorum ipsorum uti
sint testimoniis, dum se (proh dolor)
mutuò infamant: id verò ad arcendam, ac
ocul abigendam veritatem firmissimum
propugnaculum. Ut autem isti se mutuò
infament, ita contingit, quum oritur inter
eos (ut diximus) aliquid controversiæ, in-
differendum incidunt in ea quæ dixi-
mus dudum in disputationibus continge-
re: commotisque ac perturbatis animis
quid faciant non cavent, dum indignatio-
ne obsequantur: quod eò accidit magis,
quod plus ponderis in controversia re vel
utriusque parti, vel saltem alteri videtur.
Qualium offendiculorum frequentiora,
maioraque habet hæc nostra ætas exem-
pla, quam ut vel cogitatione complecti a-
mus, nisi planè ferreus siccis oculis pos-
sit: quippe cum ea nostra sit cæcitas, ut non
animadvertamus quàm retardetur hinc
evangelii cursus, aut ea perverfitas, ut si-
militer id animadvertimus, malimus ta-
men exhibere hostibus nostris spectacula, qui-
bus quidem accidere illis nihil jucundius,
nil optarius posset, quam ea fraudari vo-
luntate quam animorum permotionibus
sequeutes percipimus. Neque id fit
modo, quum re vera orta est inter aliquos
dissentio, verum accidit etiam nō semel, ut

Z

cum

cum alicujus verba haud commodè accepta fuissent, vt videretur ille aliud vel quam re vera vellet, excitati in illum clamores, ac quanquam is postea milles status Deum fuerit, haud se id voluisse quòd alios offenderet, nihilque novi sensit se, nihil profuerit, quin omnino eum facere hæreticum pergerent: eique ea tribuere quæ neque dixerit, neque cogitaverit vnquam. Itaque tanquam hæretici in se statim sunt. Exempla nominatim referre ne cuiusquam offendam animum, superbo deo. Horum malorum causa est naturæ morbus, qui ociosus esse in nobis non potest: arrogantia videlicet, ac superbia: arrogantia facit, vt quisque solus sibi sapere videatur, solus oculos, ac mentem habere, solus Deo à secretis fuisse. Superbia facit, vt errasse, aut vel tantillum lapsus esse videtur nemo velit.

Monita salubria iis qui veritatem propagare cupiunt.

Sed si sint qui docere veritatem possint velintq; quæ fiet vt occupati satanae artibus hominum animi audire recusent? Certe cum perversum in animum testetur (vt diximus) Solomon penetrare sapientiam non posse, perversusq; is sit maximè qui excus Dei timore omni totum se nequitia tradidit, curentur aliquatenus animi ante omnia oportet: id quod fit commemoratio

mandatorum Dei, sempiternorumque
 suppliciorum in transgressores constituto-
 rim: ac talia quidem habuisse Dominicas
 exhortationes inhiat, videre licet: sic enim vul-
 nerati animi admittunt medicum, non so-
 luti autem à commemoratione mandato-
 rum, propositæque transgressoribus poenæ
 initium faciendum est, sed ostendendum
 etiam populo ut transgressus ea sit man-
 data, utque sibi iratum Deum habeat: cum
 enim auditoribus non testari suismet non
 possit animus, rem ita se habere, qui Dei
 iram fuerint, arrigent profecto aures bo-
 naeque de te opinionem concipient.
 Quodnam autem primo, quid secundo,
 quid tertio dicendum sit, vix præscribi, ac
 vix quidem potest. Locus, tempus, oc-
 casio docebit: sed ante omnia spiritus. Vi-
 deatur autem ut quidq; paratissimam habet
 probationem, minusque calumniæ ob-
 noxium est, ita primo loco docendum. Ut
 ante de fidei iustitia egeris, quam de im-
 pietate Missæ, divorum, simulachrorum-
 cultu, & id genus aliis: cumque eo-
 rum in quibus erratur, alia sint doctrinae
 partes, alia ad iudicium de doctrina
 pertineant, ut quod non hominibus ha-
 benda fides sit, non ex prosperitate, aut
 amicitibus, non denique vlla alia ex re-

petendum piæ, aut impiæ religionis iudicium, quàm ex solis Dei certis, claris, perspicuisque oraculis: vtra proponenda sint antè, haud satis apparet. Quæ plus præ se ferunt novitatis nonnunquam maiorem injiciunt cognoscendi cupiditatem, nonnunquam etiam prorsum alienant animos. Quæ novitatis habent minimum, initia instillantur illa quidem facilius, sed ferè etiam leviter admodum imprimuntur: nisi forte continuare opus possis, vt indies quasi adacto cuneo maiora addas, sed & nonnunquam rectè à depulsione calumniæ exordimur: in quo vehementer cavendū est, ne dolori, aut indignationi quid tribuentes non tam repellere injurias, quàm rependere voluisse videamur. Decet enim Christianum summa lenitas, moderatioq;: sit scopus, non vt reddas cuique pro meritis, sed hominum animos Domino vt lucrifacias. Ac quo minus quid aut aggrediamur temerè, aut faciamus minus circumspicere, consulendus est optimus magister spiritus. Orandus (inquam) assiduè est Dominus, vt ipse moneat vbi, quando, & quos aggrediamur, dicter verba, corda aperiat: denique vt ipse opus, qui solus potest, conficiat. Atque ne villo vel supplicii, jacturæq; metu, vel cuiusvis incommodi causa Evangelium

homines averseantur, eisdem sunt hor-
rationibus quibus qui docent, se ipsi
communiant, oportet. Videndum est au-
etiam atque etiam, ut non tantum di-
entur ea quæ tum in veritatis assertores,
eorum in doctrinam jaciuntur, verum
etiam magis, ne habeant impii quod
objiciant verè, aut etiam verisimiliter. Ut
modò absit crimen omne, sed omnis
criminis (si fieri possit) suspicio.
Cum delictum omne maxima per
dignum animadversione sit, si tamen is
admisit qui Evangelicæ veritati no-
tendedit, idq; impiorum in conspectu:
et inde occasio eis infamandi detur E-
angelum, aut si inde infirmorum offendan-
animi, quasi pia sanctaque ea videri
ogmata non possint, quorum ita vivant
professores: tum verò id Deus abominetur
maximè. Quo etiam testimonio gravari
magis possit Evangelium, quàm si ii qui e-
dem errores, idemq; satanæ regnum op-
ugnare eisdem telis, iisdemq; tormentis
gressi sunt, maledictis se mutuò confici-
nt, alterque alterum ut satanico demen-
tum spiritu condemnet? An dubitemus
um impetum, eamque acerbiteratem qua
inter se ferociunt quidam, non ab villo
Dei spiritu, sed ipso ab satana, ut vel

ipforummet Evangelii assertorum testimonio sanctum Dei damnetur Evangelium? Quibus non lachrymis digna hæc nostra sit dementia? Ergone cujus nos tam infensi, tam acres videri hostes volumus, ejus conficiendi, perdendique causa tot suscipimus labores, tot nos committimus periculis, tantumque nostri effundimus sanguinis, ei deinde ultro suppeditabimus arma quibus tueatur sese, immò etiam quibus nos confodiat? An verò obscurum hoc est? Si Satanæ optio deferenda fuisset, ut quod maximè è re sua fore arbitraretur, quòd maximè optaret, id obtineret: quid optare potuisset aliud, quàm ut suorum hostium causa eorundem acerrimo jugularetur testimonio? At hoc ipsum fit, impetrat (inquam) Satanæ quod maximè ex omnibus habebat in votis, & ab illis ipsi impetrat quibus quis dixerit eum validiores hostes, formidabilioreque vix habuisse vnquam. Atque hinc, si qua ex re alia cognoscere licet qualis quantusque veterator sit Satanæ, qui talia non tantum molitur, sed tanto etiam cum successu, ac tam pulchrè perficiat. Verùm quid facias? Et ille tantus veterator est, & homo, quisquis tandem sit, præ illo non nisi tyrunculus esse vnquam, ut si illius capiatur dolis, mirum admodum

modum non sit, Sed detectis jam do-
la, quid fiet? An nihilominus pergimus
Satanæ cauda adblandiri? At verò quod
ante incauti fuerat militis, facileque con-
donandum, jam nequissimi impurissimi-
que proditoris fuerit excusatione prorsus
nulla dignum. Verùm ne dubita, non de-
erunt Satanæ doli alii, quibus, nisi caveris,
adhuc sibi obsequentem habeat: sugge-
ret videlicet, turpe fore, si mutato stylo
quasi errasse te ante fateri videâre, id haud
dignitate tui fore officii, decessurum
qua de autoritate plurimum, quin etiam
dogmatum tuorum fidem titubaturam.
Denique actum fore de omni Evangelio,
nisi videâre tanquam Deus quispiam nihil
non sapientissime fecisse. Sed heus tu, ca-
ve tibi in tempore, Satanas (inquam) te rur-
sum suis tentat dolis. Ne erres, vel si mor-
ticus tueri factum tuum pergas, nunquam
propterea facias, quin errorem tuum ag-
noscant omnes ac quo magis tegere cum
tua volueris pervicacia, eò conspicuus fiet
magis, & scædus, & invisus: præterquam
quod indignationem incurres Dei tan-
tam, ut cum tibi à parva timueris nota,
nullis non ignominiiis te obruturus vnde-
quaque sit. Discamus ergo tandem aliquã-
do maiore lenitate prudentiaque in no-

stris versari controversiis. Qua de re cum alibi satis multa dicta sint, non erimus hic pluribus molesti.

*Nese mutua
maledictis
conficiant.*

Ad diluendas calumnias quibus infamari solent Evangelii professores, eo quidem nomine, quòd multa eis nefaria, valdeque abiurda tribuantur dogmata, quæ illi nullo pacto agnoscunt: & illud pertinet, quod jam fieri ubique videmus, ut quælibet aut particularis alicujus loci ecclesia, aut civitas, aut provincia quæ Evangelium fuerit amplexa, & privatim etiam homines nonnulli scriptis editis quæ sit suorum dogmatum summa testentur, eaque ratione impiorum errorum quos nunquam non serit satanas, ad se doceant non pertinere infamiam. Quæ res quàm bene eis cedat, expendendum est. Certè quidem adversarii quòd audiunt confessionum nomina, etiam si in præcipuis religionis capitibus summa sit consensus, tamen totidem videri sectas volunt: faciunt id illi quidem suo vitio, nulla justa causa, fateor; sed colorem tamen habet calumnia. Si vnus Deus est, vnus Christus, vnus Baptismus, vna fides, quid sibi volunt (inquiunt) hæc tot confessionum nomina? Si est inter vos sententiarum consensus, si vna fides, qui sit ut non vna sit vestre omnium fidei confessio?

Ac in veteri quidem Hebræorum ec-
clesia non semel est diuini cultus resti-
tutus, neq; vilius tamen (quod me legisse
non immerito) extat more nostro compositæ
confessionis memoria. Legebatur populo
volumen, & diruebantur altaria, tolle-
bantur simulacra, abolebantur omnia im-
piorum vestigia. Hęc erat restituendi cultus
formula, vt confessio esset ipsum legis volu-
men, quæ ob rem nos eandem non imita-
mur rationem? Qua fiducia volumus nos
prudentiam nostram esse prudentiam, quam
sanctissimorum pariter ac religiosissimorum
regum illorum, quorum hoc in genere
ipse probauit Deus? Nam vt non
ventur piæ ecclesiæ à calumniatoribus
vultorum fœdissimorum errorum infam-
iam, nostris quidem istis confessionibus
consequimur. Calumniantur nos nihil
aliud, nam hæreticos communi nomi-
ne appellant omnes quicunque Romanæ
ecclesiæ obedientiam detrectant, itaque
cuiuscunque impietatem secta aliqua de-
dat, illa ex æquo infamant omnes, quin
constringant ipsimet quædam erro-
rum monstra quæ nobis adscribant. Tum
additur ad calumniam, quod qui Ro-
mā ecclesiā repudiant, in tot sectas sunt
divisi, vt designandis sectis defint nomina.

Ac

Ac quo plures videantur, pro confessi-
 num numero sectarum augment numero
 Accum Satanas nihil tantopere cupit
 quam ut qui suo illi amplissimo regno Ro-
 manæ ecclesiæ bellum indixerunt, quæ
 plurimas divisi esse in factiones, ac sectas
 videantur, incertis atque inanibus tantis
 opinionibus quibusdam huc illuc fluctuan-
 tes, nihil certi, nihil firmi habentes. Hoc
 quidem assequimur nostris istis confessi-
 nibus, quod eius vehementer faueamus
 votis: quod probari mihi non posse fateor
 nisi enim alioqui præclara inest utilitas
 quæpiam, quam profecto videre nondum
 possum, Satane consilijs tantulum commo-
 dari operæ certè quidem nolim. Si inter
 quas ecclesias de ijs convenit doctrinæ co-
 pitiis quæ sunt ad salutem cognitu ne-
 cessaria, ea item communem vnam habere-
 rent fidei confessionem, ut quam re vera ad
 vnum pertinent quasi corpus, tam etiam
 viderentur, non improbarem. Sed cum
 non fiat malim nullam esse, quam tot. Et
 & aliud quiddam quod in confessionibus
 istis me malè habeat: nam quicquid illi
 asseritur, in eo iam ei verbo: Si sedenti per-
 tectum quid fuerit, prior taceat, nihil re-
 linquitur loci: neque vero illi: *Prophetiæ
 ne spernita, omnia probate, quod bonum est*

Quicquid enim semel ita scriptum
 id iam adeo certum, rarum fixumque
 volunt, vt potius ipsi Dei verbo quan-
 cunq; sint vim illaturi, quàm vt quic-
 quid de eo sibi extorqueri patiantur, itaq;
 vt quæ hominum sunt verba, superio-
 rum Dei verbis adipiscantur auctoritatem.
 Quod quidem iudicio nihil præstaret, quam
 accurate concinnato fidei Symbolo
 confessiones alias abolere omnes. Certe e-
 tam talis ecclesiarum consensio multas so-
 ret hominum voculas, multa magna que
 eleret offendicula quæ Evangelij cursum
 tradant mirum in modum.

Estat quidem antiquissimum fidei sym-
 bolum Apostolorum titulo, sed illud ita
 robant omnes, vt tamen eius vsum non
 noscant. Est enim symbolum signum
 bellicum, quod Latinè tessera dicitur,
 quo socij ab hostibus & exploratoribus
 agnoscuntur. Quo nomine cum placuerit
 teribus breuissimam illam fidei confes-
 sionem appellare, satis apparet illos per simi-
 lem voluisse eius vsum esse, videlicet vt
 quicumque eam reciperet, reciperetur ipse,
 etiam si alioqui in multis gravibusque ver-
 getur erroribus, qui reijceret, ipse etiam
 reijceretur. Atqui hoc non fit: non enim
 recipitur quisquis Symbolum illud profes-
 sus

sus fuerit: cumq; id non fiat, apparet id pro symbolo non vsurpari: quare operz precium fuerit videre, qualem nam esse oportet confessionem eam, quæ rectè pro fidei symbolo inter Christianos omnes (eos scilicet qui ad Dei ecclesiam quoquo modo pertineat) vsurpari possit.

*Optandum
fidei symbo-
lum commu-
ne & quale.*

Ac oportet quidem confessionem eius modi esse instar definitionis cuiusdam, quæ admodum enim requiritur, vt definitio neque plura complectatur, neque pauciora quam ipsa quæ definitur res: videlicet vt nihil desit, nihil redundet: ita in fidei symbolo nihil deesse oportet eorū quæ sint ad salutem cognitu necessaria. Nihil etiam contineri debet, absq; cuius cognitione contingere salus possit, etenim si deesset aliquid cognitu necessarium, fieret vt qui Christianus haberi non debeat, neque ecclesiz Dei membrum, propterea quod profiteretur illud symbolum, haberetur pro Christiano. Sin contineretur symbolo aliquid non necessarium cognitu, vsu venire posset, vt qui confiterentur quæ essent necessaria, & qui cum sua qualicunq; fide salui esse possent, propterea quod non reciperent id absque cuius cognitione contingere salus possit, cum essent pro Christianis & ecclesiz membris agnoscendi, reijcerentur. At si neque

ne desit, neque redundet quicquam,
neque reijcerentur, nisi qui sint reij-
cendi, neque recipientur, nisi qui sint reci-
endi. Atque ita aptissimum fuerit sym-
bolum quo Christiani à non Christianis
discernantur. Quibus ex rebus satis appa-
ret, longe aliam etiam esse rem, fidei con-
fessionem conscribere, quam religionis in-
stitutionem aut summam. Institutionem
qui scribit, is non tantum quæ neces-
saria sint complecti debet, sed etiam quæ-
damque vllum habent vsum: in confessione
scribenda vt nihil quod omnino sit
ignitu necessarium prætermittendum est:
quicquid addatur non necessarium (e-
um si alioqui verum ac bonum sit) id ad
ecclesiæ diuisionem in sectas pertinet, at-
que ad discordias & rixas. Qui pacem con-
cordiamq; in ecclesia esse vult, oportet e-
orum rerum necessariarum confessione con-
tentum esse, frustra enim sperauerit aliquis
vnuquam, vt cum Dei ecclesia tam be-
ne agatur, vt de rebus omnibus omnes
sentiant. Quare vna illa reliqua est
discordiæ ratio, si qui necessaria ample-
ntur ferant se mutuo, & suas controver-
sas inter se amanter humaniterque vti fra-
tractent.

Neque verò satis est, si neque desit quic-
quam

quam, neque redundet, sed quæ comp
 etetur symbolum, ea etiam ita expressa
 oportet, vt ea neque agnoscere videri po
 sit is qui non agnouerit, neque videri ne
 agnoscere, qui verè agnouerit. Ac videri
 quidem possit agnoscere aliquid, qui
 vera id non agnosceret, si quibus verbis
 expressum esset, ea ipse aliter intelligeret
 quam oporteret. Quemadmodum Pontificij verbo quidem peccatorum remissionem
 nem confitentur, sed cum talem intelligent
 peccatorum remissionem quæ fiat compensatione
 meritum bonorum operum quod verbo confitentur, re vera non
 noscunt. Contra autem videri posset qui
 non agnoscere aliquid, quod tamen re vera
 agnosceret: si verba quibus id esset expressum,
 non intelligeret; propterea quod negaret. Cum tamen se
 planius expressum non esset negaturus. Quid fiat igitur
 vitetur vtrunque hoc incommodum? Quidem
 sic vitari posse arbitror: Omnia quædam in fidei confessione asserenda
 sunt: vt, *unum solum esse verum Deum, eum quem ille misit Iesum Christum,* quædam
 negari siue damnari possunt, quod fit, si quid cum rerum cognitu necessarium
 confessione pugnet. Vt si negem in lege positam
 esse iusticiam, aut cum Paulo dicam

rei cum Christo esse ijs qui in lege
tam habuerint iustitiam. Caue autem
intelligas idem esse pugnare cum re cogni-
tione necessaria, & pugnare cum confessione
cognitu necessaria. Cum enim supra v-
enire posse docuerimus, vt credat ali-
quis quæ pugnant inter se, neque vera fi-
de esse possunt, non necesse est, si quid
pugnaret cum re cognitu necessaria, id etiam
pugnare cum eiusdem rei confessione. Per-
iculi autem sumus, quæ cognitu sunt neces-
saria, ea divinis literis contineri omnia, &
quidem apertè & perspicuè expressa: vt
nemo possit ea nisi occæcatus non intelli-
gere, nam si occæcatus aliquis fuerit, ei ni-
hil perspicue dictum esse potest. Quæ
vera se habeant, nihil mihi consultius
videtur, quam vt fidei confessio quæ sit
symbolo usurpanda, non solum nihil
complectatur non necessarium cognitu, ni-
hil non verissimum, ac certissimum, nihil
divinarum literarum testimonio testa-
tum, sed etiam vt nihil complectatur
non expressum eisdem etiam verbis, & lo-
quendi formulis (quoad eius fieri possit)
in quibus ipse Dei spiritus est usus. Quod ip-
se in verbis aut syllabis vlla esse religio pu-
tanda sit, neque quod quicquam intersit
in quibus quidque verbis expressum fuerit,

si modo & verum sit, & recte intelligatur
sed cum lubricum admodum sit homin
ingenium, qui sæpe certissima explorati
maque arbitretur ea, nec posse in contr
versiam adduci quæ postea non modo v
niant in controversiam, sed etiam falsa
isse demonstrentur, ideo consultius est
arbitror in fidei scribenda confessione Sp
ritus sancti verba retinere, quam usurpa
nostra, ne videlicet nostro indulgentes in
genio aliquid inferamus quod non solum
non sit certum, & cognitu necessarium, se
ne verum quidem sit. Deinde etiam si ni
hil inseratur nisi quod & verum sit, & cog
nitu necessarium, at fieri poterit ut verba
nostra nobis non animadvertentibus al
quid habeant ambigui (vix enim quid
quam est persæpe tam difficile quam ser
sum aliquem ita exprimere, ut non cavill
aliquis relinquatur locus) itaque fieri
qui sententiam ut est diuinitus expressa
vltro amplecturus fuerat, propterea que re
cipi ipse debebat, cum aliud quiddam
dici suspicetur, nostris verbis expressa
reijciatur, ideoque ipse etiam immerito re
ijciatur. Quæ res alicuius sectæ origo
atque initium: quibus ex rebus efficitur
ut minimè contemnenda existat causa
quamobrem ipsa Spiritus sancti verba retineantur

entur: quamobrem autem nostra mali-
ter usurpare, vix vlla causa esse potest.
nemo enim non fatetur quæ cognitu sunt
necessaria, ea divinis literis clarissimè ap-
pissimeque expressa contineri. Non loquor
de Pontificijs, quorum omnis fides
auctoritate nititur Pontificia, sed de ijs
verbum Dei volunt suæ fidei normam
esse, præterea nihil. Quid autem velimus
aliud, quam apertè ac perspicuè om-
nia exprimere? Atqui præstare id possu-
mus sanctæ Scripturæ verbis, quæ clara ac
perspicua esse confitemur, ideo ne forte
nobis nostris utemur potius, quam spiritus
sancti, ut sophistis tergiversandi causas
reiciamus? Scilicet Spiritu sancto nos
magis utimur, & quid cauillo sit expositum
vid non sit, melius quam ille videamus.
Quæ ista fuerit temeritas? Cesseo igitur quæ
asserenda sunt ut necessaria cognitu, ea eis-
dem verbis asserenda esse quibus divi-
nis sunt expressa. Quæ vero huc reijcien-
da sunt, ea forte ne exprimi
possint nisi ijs utamur verbis, quib.
illa asserunt utuntur. Tantum videndum
quid damnemus: non enim quicquid fal-
sum sit damnandum est ea quidem confes-
sione qua pro fidei symbolo vsuri sumus, a-
tamen qui si dānetur error qui errantē à regno

Dei non excludat, & propterea quod dam-
nare aliquis eum errorem nolit, ipsum
symbolum recuset profiteri, reiiciatur, rei-
cienrur qui reiiciendi non erant. Sed ea tan-
tum sunt damnanda quæ ita pugnant cum
fide rerum cognitu necessarium ut non
possit aliquis simul credere, & in quod o-
portet credere, & id quod damnatur, quæ
admodum non potest aliquis iustitiam po-
sitam habere in solo Christo, & simul et-
iam in lege: quare cum in solo Christo ha-
bere eam positam oporteat, recte damnatur
tur ij qui in lege eam collocant. Quicunq;
autem error fuerit eiusmodi, ut non impe-
diat, quominus qui erat ea credat quæ
omnino credere oportet, is damnandus non
est: alioqui symboli verus peribit usus: quæ
ut diximus hunc esse oportet, ut quisque
illud receperit, recipiatur & ipse, quisque
autem recusauerit illud recipere, ne ipse qui
de recipiatur. Atq; ut eo signo agnoscant
mutuo quicunq; vilo modo ad eam perti-
neat Dei ecclesiam, quæ toto terrarum orbe
non nisi vna est, fuitq; à condito mundo.
Istis sic expositis sequitur ut tale aliquod
conemur symbolum concinnare quale h-
tenus descripsimus, rudi licet Minerva: ex-
periemur tamen, fortè aliquem tandem
dabit Dominus qui & expoliat, & absoluit.

Quæ

Quæ nam habenda cognitu necessaria, Secundo libro disputatum à nobis est multis verbis, atque hæc quidem inueniebamus, non plura.

Quod vnus sit verus Deus, & is quem ille misit Iesus Christus, & Spiritus sanctus. Et quod non rectè negatur alius esse pater, alius esse filius: quia Iesus Christus vere sit Dei filius,

Quod homo iræ iudicioq; Dei sit obnoxius. Et quod reuiviscant mortui, iusti quidem ad sempiternam beatitudinem, impij vero ad sempiternos cruciatus.

Quod Deus Iesum Christum filium suum in orbem miserit, qui homo factus propter peccata nostra mortuus sit, & propter nostram iustitiam à mortuis excitatus.

Quod si crediderimus Dei filio, per eius nomen vitam consequuturi simus.

Quod non sit in vlllo alio salus, non in Beata Virgine, aut Petro, aut Paulo, aut vlllo alio sancto, vel quovis alio nomine. Et quod non sit iustitia in lege, neq; in hominum mandatis aut inventis.

Quod vnus sit Baptismus in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti.

Proinde hæc forte non incommoda sunt Symboli formula.

Formula talis symboli ex Auctoritate.

Ioh. 11.

Vnum solum verum Deum novi, & eum quem ille misit Iesum Christum, filium eius, & Spiritum sanctum. Noui Dei legem esse illam: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est, &c. Execrabilis est qui cunq; executus non fuerit omnia quaecunque in lege scripta sunt.

Matth. 20.

2 Tim. 4.

Ioh. 5.

Credo futuram mortuorum resurrectionem, & iudicatum iri vivos & mortuos, qui rectè fecerint, in vitam æternam ituros: qui autem iniquè egerint, ad supplicium.

Et cum ego in peccatis conceptus, & natura iræ filius contra Dei legem graviter commiserim, agnosco me Dei iudicio obnoxium, atq; æternæ mortis reum esse.

Rom. 4.

Verum cum statuto tempore Deus filium suum Iesum Christum in mundum misit, qui homo factus propter peccata nostra mortuus est, & propter nostram iniquitatem revixit, qui nos à peccatis nostris suo sanguine abluit, per quem peccatorum veniuntur, nec est in vlllo alio salus, nec vllum aliud nomen est sub cælo hominibus datum per quod servandi simus, confideme per illius nomen & gratiam vitam consequuturum.

Agnosco vnum baptismum, in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. Si cui ita placeat, addi poterit eorum errorum condemnationem.

un-
natio quæ cum supra scripta fide pug-
nem, hoc modo: Reijcio eorum sententiam
tu-
negant alium esse filium, & alium esse
ui-
rem. Confiteor enim Iesum Christum
un-
filium Dei esse.

io-
iustitiam positam non habeo in lege, ne-
quæ in hominum mandatis, aut inventis,
quæ in solo Christo. Neq; spero me saluum
quæ per beatam virginem, aut vñum san-
& tum, vel quodcunq; aliud nomen, sed per
iter Christum. Sin placet hæc omitti,
ob-
erit quicunq; symbolum profiteatur,
fili-
certim vbi aliqua sit suspicio, interro-
ni-
itane agnoscat patrem & filium, & si
str-
quacunque re alia de qua suspicio sit
iam
nequis verba amplexus, rem quæ ver-
an-
significatur, neget, in quo tamen (vt
ni-
retineatur symboli vñus) cauendum
vi-
ne quis interrogando præter since-
bus
symboli sensum, quicquam exi-
ido
tè autem si qua concinnari huiusmodi
on-
et fidei confessio quæ omnibus ad vñi-
inc
Dei ecclesiam pertinentibus ita fa-
ita
ceret, vt putarent eam pro symbolo esse
on-
pandam, & ea contentos omnes esse de-
em-
neq; plurium rerum confessionem res-
igenda, esset eius utilitas omni opi-
e maior. Etenim si quis rectè rem

Expendat, aut hæc est concordia inter Christianos ratio, aut prorsus nulla est. Nam quamdiu volet unusquisque suum iudicium de rebus omnibus cæteris credendi normam esse, ac legem cui non parere non liceat, necesse fuerit pene dixerim omnes omnibus esse hæreticos: ut sectarum, fixarum, clamorum, simultatum modus futurus sit nullus. Quod si semel persuasi homines essent quicumque; symbolum illud profiterentur (quæcunque; reliquæ essent controversæ) esse eos nihilominus pro Christianis, & fratribus amplectendos, communia esse cum illis nihilominus sacrorum iura, magna spes esset fore, ut & ipsæ quoque controversæ multo maiore tractarentur æquanimitate. Quin etiam ut sublatis simultatibus, inter eos tandem conveniret atque ita adversarijs omnis præcideretur calumniandi occasio: quod ut aliquando contingat, summis precibus est à Deo contendendum.

Hæc nos pijs quibusque; ingenijs plene atque consideranda proponimus, si quis in re plus aliquid viderit quam nobis ætenuis Dominus patefecerit, eum rogare volumus etiam atque etiam, ne in tantis momenti suum occultare velit talentum: interim quicquid in nobis desideret.

Chri-
Nam
cium
nor
lice
om
rum
s
s e
ento
erha
t fra
cu
sp
erfi
ce
um
de
Qua
libet

in certe conatum nostrum ne inique in-
pretetur.

Sed quominus aliquot detectis patefa-
que erroribus ceteri etiam patefiant, id
potest contingere: nam nisi qui primus
quam cepit lucem aspicere, errores om-
es animadvertit, quinimmo aliquot quasi
tra dogmata semel approbavit, magni fu-
it negotij, ut eos idem postea animadver-
t, præsertim à quoquam admonitus.
Causæ sunt eadem quas paulo ante dice-
mus, nimis magna sui opinio, & animi
elatio: illa facit ut quantulumcunque ali-
quis videat, illico omnia se vidisse facile sibi
persuadeat, ut expertus est suum iudicium
aliquot in rebus rectum fuisse, ita sibi per-
suadet id fuisse in omnibus ac quicquid
in buccam, esse oraculum: hac autem fit, ut
nemo qui modo aliquid de se sibi persua-
det, videri velit aut errasse, aut non om-
nia vidisse: quare si quid semel asseruerit, æ-
què adduci potest ut id ab alio præsertim
admonitus retractet, sed neque ut patia-
tur id conuelli. Quodque invitus esset fa-
cturus, ne intelligere quidem facile potest
iustam, quam obrem id faciat, esse causam.
Quare ut nollet falsa esse quæ asseruit, ita
falsa esse persuaderi non potest. Fa-
cis etiam animi nimia elatio quæ cum na-

turæ morbo est coniuncta, ut nemo laudat
socios faciliè admittat. Ex quo fit, ut si quis
ea velit attingere quæ primis prætermise-
rit aut suo calculo comprobavit, ut si fame
confecto panis frustrum quod nactus fue-
rit: ereptum veniat quis, ita in eum excan-
descat. Ac quemadmodum illi ipsi qui pri-
mi profligandis erroribus navarunt ope-
ram, quominus alius in eo genere præterea
attingat quicquam, sunt impedimento, ita
sint quicumque primos illos doctores ha-
buerint: illis enim ex hominibus cum sibi
deos fecerint, arbitrantur quod illi ignora-
verint, scire posse neminem. Itaque si
quis vel tantillum de spacio curriculoque
per eos tuto deflexerit, adeo non præbent
aures, ut ei vehementer succenseant: id
vero contingit multo magis illis in rebus
in quibus vera sententia insignis cuiuspi-
am hæreseos nomine infamis fuerit, ne-
que meliore eam loco primi illi habuerint.
Ita enim error adeo stabilitur, ut iam con-
velli nulla ratione posse videatur: cui &
illud potest accedere, si qui, cum tenta-
verint errores eiusmodi impugnare, aut id
fecerunt absurdis ineptisque allatis rati-
onibus, aut ferunt aliorum errorum no-
mine infames, aut in eorum errorum lo-
cum non veritatē, sed errores alios, forte q̃
fcedi-

iores substituere voluerunt, Quisquis
res easdem aggredi voluerit, nemo fu-
it, quin primo quoque verbo comper-
sibi habere videatur, & qualis spiritu
minem eum esse oporteat, nimirum im-
maximeque sacrilego: & quò tendat,
id sibi velit: quid dicturus sit, & quid
sit etiam dicere: Itaque omnino surda
aure, multo autem id fiat magis, quo
res quid ejusmodi tentaverint, & pluri-
& quo morosioribus, magisque perditis
suerint moribus qui id tentaverunt.
quæ viderentur homines à nimia
suz sapientiæ fiducia, tum animi elaci-
ad modestiam æquanimitemque, re-
re posse, sed & quæ dissolvere possent
illam de quibusvis hominibus o-
tionem, de iis dictum jam est à nobis ali-
Tantum ii sunt monendi, quibus post
mos Deus patefecerit quid, vt ad ea in
edium afferenda magna vtantur dexteri-
re, ne insolenter alios impetant, quasi cri-
mī dantes, quòd non omnia viderint, ne
aligne quid voluisse vel tegere, vel depra-
re privatis vllis adductos rationibus in-
pretentur. Non decet Christianum ho-
nem suspiciosus animus, neq; verò in e-
ingratus per quos Deus ecclesiæ suæ
ignū aliquod contulerit beneficium: ne-
que

quæ primo quoque verbo jactent habere
se quæ patefaciant novo admodum, quæ
nemo antè anima dverterit, aut in quibus
magni viri graviter hallucinati fuerint, aut
verbis aliis ejusmodi ineptiant. In quo
quidem vehementer quorundam requiritur
prudētiam, quorum cum alicubi minimè
haberet sententia novitatis, tamen vt ali-
remi genere allato, sic novitatis nomine
hominum animos percellere voluerunt,
quo & varias in se tragœdias excitarent, &
Dei ecclesiam vehementer perturbarent,
quæ vitari mala fortè poterant, si quid
modò adhibitum dexteritatis fuisset.

Sed quibus rationibus diximus veteres
errores constabiliri posse maxime, ex his
neque consideratione vlla dignè, piis pru-
dentibusque animis expendendum relin-
quimus. Quid enim hic dicemus? Si quis
ejusmodi de errore quopiam factum fue-
rit, nihilne id habiturum fuisse momenti ad
eum magis ac magis confirmandum? Ne-
mo opinor dixerit. Quid igitur? Non
fuisse videlicet Satana tantum ingenii, vt
in tempore quum per hominum ignoran-
tiam licebat, aut per occupatos jam super-
stitionibus animos, multas vehementer pie-
sententias fœdissimarum, maximeq; tre-
mandarum hæresum opinione infamaret.

ut excitaret mox audaces arrogantesq;,
nullo sano iudicio homines diversis e-
temporibus, qui erroribus malè op-
gnatis turpiter victi magis ac magis eos
hominum animis constabilirent? Nisi
defuit ingenium, audacia (opinor) defuit
animus? Quòd si nihil horum defuit,
entasse id eum non vna in re, neque semel,
atque etiam perfecisse qui non suspicabi-
tur, quid movere ei suspicionem possit, e-
quidem non intelligo. Sin ut quid ejusmo-
di suspicemur, magna causa est, quacunque
re quis patefactum sibi aliquid dicat,
quomobrem indicta causa damnandus sit,
etiam si ea de re multa sint hæresum nomi-
na, multos absurdè, impieque multa dix-
isse constet, ac sæpius, non video. Satis in
tempore damnari quisque poterit, ubi ple-
nè diligenterque auditus fuerit, ubi ad vn-
guem rationum examinata momenta fue-
rint. Atque hinc quidem solui illa quæstio
videretur posse: qua quærebatur, utrum au-
diendus esset is, qui in qua ecclesia com-
munis esset refutata prophetia, quæ sen-
tentia fuisset semel aut iterum rejecta, de
ea quis habere se diceret, quæ in medium
afferret nondum expensa ante: nisi enim
audiendus sit, quomodo perpetuò locus
fuerit verbo illi, quòd si sedenti patefactum
quid

quid fuerit, prior taceat? Et illi, *spiritus nolite extinguere, prophetias ne spernite, omnia probate, quod bonum est tenete?* Quid enim jam tractare possumus, quod non tractatum sit prius? Illud non dico ferendum, ut quis eadem de re iisdem sive testimoniis, sive rationibus perpetuò obtundere velit ecclesiam, & ei molestus esse.

Sed ex eo etiam fieri potest, ut maneat errorum atque superstitionum reliquiae, quòd quo tempore aliqua facienda sit divini cultus, piorumq; dogmatum restitutio arbitrentur non statim initio restitui omnia posse, sed primum ea tollenda esse in quibus insignis aliqua sit impietas, interjecto deinde tempore aliquo minore impedimento integram institui posse restitutionem. Evētus enim multis locis docuit, plus esse difficultatis postea in collendis reliquiis, quàm fuerit initio in tollendis præcipuis erroribus: ut quum eò veniendum est præstet multo, eadem opera omnia corrigere. Tam conatur enim Satanas omnibus quibus potest, cum artibus, tum viribus qualemcunque impedire restitutionem, quàm plenam, atque integram.

Ut errorum fiat commutatio non cum veritate, sed cum aliis erroribus, eisdem vir tur contingere posse rationibus quibus diximus

primus ex controversiis errores crescere.
sed ut ab erroribus ad omnium rerum
credulitatem veniatur, primum quidem
rationem præbent, ac præcipuam tot
religione (vr jam supra monuimus) lites,
controversiæ. Eadem olim causa cum in-
philosophos nulla non de re essent li-
& rixæ, ac probabiliter in vtramque
partem de omni re disputaretur, non de-
cerunt magni nominis philosophi qui
omnia contenderent in opinionibus esse
posita, certam autem scientiam vllius rei
esse nullam. Accedit autem etiam impura
flagitiosaque fermè omnium cuiuscunq;
religionis hominum vita. Sic enim argu-
mentantur quidam, probandam eam reli-
gionem non esse quæ suos professores bo-
nos non reddat, cumq; nulla eorū iudicio
id præstet, ex æquo omnes contemnunt:
sed ita quidem argumētari solent qui in li-
berdines, turpesq; ac flagitiosas cupiditates
cum suas cogitationes omnes abjecerint, id
curant, ut omni conscientia aculeo qui
voluptatum vehementer minuere sensum
valeat, aliquando liberentur, possintq; solu-
tore animo genio indulgere: quodq; mag-
nopere esse vellent, facillimè etiam sibi esse
persuadent. Sed non paucos etiam illud eò
adducit, quòd quicquid de religione per-
suasum

suasum habent, ideo credunt, quod de
quos sequuntur doctoribus optimè sen-
ant, eos autem qui contraria docent
valdè improbos putant, & ignaros. Mu-
ta enim de suis doctoribus opinione (quod
nonnunquam levissima de causa potest fi-
ri) omnis eorum fides, tanquam vitium
fundamento ædificium, corrumpit. Idque
etiam acciderit facilius, quo maiorem
suis doctoribus opinionem habuerint. It-
autem vsu venit, ut si quispiam bona fide
Christiani hominis describat vitam, quæ
absolutum omnibus numeris suum depin-
git exemplar, tam integra ipsum esse vitæ
sanctitate qui eum audiunt somniant, ne-
que ullam in eo humanæ imbecillitatis
quidem sæpe admoniti habere rationem
volunt, neque considerare, quàm facilius
sit veram sanctimoniam verbis, quàm fa-
ctis exprimere. Proinde quicquid audie-
rint, observauerintque eiusmodi repugnant
somnia, omnem viro illi protinus fidem a-
brogant: cumque redire ad veteres more
nequeant, neque quicquam melius, quod
sequantur, videant, reliquum est, ut religionis
cogitationem abiciant omnem, idque tan-
tum simulandum putent, quod ad concili-
andos sibi eorum animos à quibus bene-
sibi sperare posse videantur, sit aptissimum.

quo

de hominum genere nihil fieri potest
mitiosius. Vitandæ igitur sunt maximè
contentionum, rixarumque plenæ contro-
versie, ac non minus etiam cavendum est,
impuræ dissolutæque vitæ, & à pietatis
professione alienæ exemplis à veritate ho-
minum alienemus animos aliqui horren-
dissimas daturi poenas. Sed mouendi ij-
dem sunt sæpe, non defigendos in homi-
nes oculos, non statuendam eorum vitæ
integritatem pro fidei fundamento, sæpe
simulatam esse hominum pietatem, sæpe
instabilem, quin etiam humanæ naturæ
inbecillitatem esse tantam, vt tametsi de
religione ac de moribus sanctissime disse-
rare quis possit, neq; simulata Deum colat
fide: tamen nimiam sanctimonie opinio-
nem non possit diu sustinere. Quod abun-
dè vnum Davidis docere exemplum po-
test: taceo multas iniquas interpretationes
quibus sæpe gravantur Satanæ industria
sancti viri, quare Dei oraculis initi fidem
reportere; id si fit, vt vt se gerant homines,
tam firmam, stabilemque fore: si in homi-
nes defixi oculi fuerint, certissime quam-
primum collapsuram.

At vero si erroribus veritatis succedat
cognitio, hanc cognitionem firmam, stabi-
lemq; esse non sinit primum, si fructus non
extent.

extent. Solet enim Deus de ingratis poenas sumere; poenaque per saepe est, sua de qua quasi repetere. Ac cernitur quidem ingratitude tum adversis temporibus, tum adventibus veritatis hostibus, tum rebus periculis, & tranquillis: adversis quidem temporibus, quum quis ne jacturam faciat bonorum, aut carere cogatur patria, lectissimae conjugis consuetudine, dulcissimorumque liberorum amplexibus, aut etiam corpus ignibus cremandum permittere, foedissimaeque (vulgi opinione) notari ignominia. Quam ei patefecit Deus veritatem, eam non audit agnoscere, neque cuiquam impartitur pluris videlicet faciens hujus vitae commoda, quam Dei gloriam. Rebus tranquillioribus cernitur ingratitude, quum insolescimus ingenioque indulgemus, & in hujus vitae commoda, delicias, beatitudinem, omnia nostrae studia, conatus, rationesque conferimus, divini autem cultus cogitationi vix locus aliquis ac interdum ne vix quidem relinquatur. Quod ne accadat, frequenti commemoratione divinae irae absterrendi sunt hominum animi, exemplaque vastitatum quas, ut vindicaret Deus sui contemptum: atque oblivionem saepe fecit, afferenda sunt. Ideo autem etiam parum diuturna est sincera divinae legis cognitio, quod quam primum aliquid

quid adeptus est populus lucis, eadem
occuruntur occasiones quibus diximus jam-
dudum ad piā, sanctāque doctrinā de-
pravationem viam patefieri. Sed quoniam
eo loco dixeramus magna ex parte ecclesiā
ministrorum, pastorumq; insolentiam, mo-
rositatem, iras, causam esse eorum errorum
qui ex contentionibus nascerentur, cresce-
rentque, ne cui fortē videatur non posse,
quo tempore nihil videre est in Dei ec-
clesia præter afflictiones, insectationes, ig-
nominias, rerumque omnium inopiam, in
ministros ea posse cadere, ne quāso obliui-
scatur, qua tempestate ambierit Diotrophes
in Christiano cœtu principem locum, neq;
in eo Iohanni Apostolo pateretur locum
esse, ac operæ precium quidem est conside-
rare quā m belle fucatam oportuerit illius
hominis esse sanctimoniam, cui Domini
Apostolum oporteret cedere.

Novi quidem errores qui in veterum
succedunt locum, aut iidem propemodum
sunt, specie tantū mutata, aut sunt omni-
no alii, hujus generis fortassis illē fuit, quod
Romanus pontifex peccata condonandi
potestatem sibi vendicaverit: illius autem,
quod in locum tot Deorum successerint
sancti viri, quos postquā excefferunt ex hac

vita Pontificis autoritate in sanctorum numerum relatos venerantur, nomina sunt mutata, & sacrorum ritus, cætera manent eadem. Appellant quidem non Deos, sed sanctos, verum re ipsa Deorum habent loco: quin etiam qui latinam linguam ad antiquum candorem, proprietatemque limare voluerunt, dicturi de quopiam quod in sanctorum numerum esset relatus, in Deorum numerum relatum dixerunt, quod de Francisco, qui Franciscanæ sectæ nomen dedit, in Veneta sua historia scriptum reliquit Petrus Bembo. Inter maiora sacrilegia quorum nomine merito à nobis accusatur Romanus Pontifex, est, quod sibi potestatem vendicaverit augendi Christianorum dogmatum numerum, & hominibus, ut ea crederent, religionem injiciendi. At sunt hodie in nonnullis perpurgatis cœtibus, qui idem jus verbo quidem non sibi tribuunt, sed re ipsa id sibi arrogare non animadvertunt. Oriuntur enim controversiæ: ipsi quam sententiam valere oporteat, definiunt: ac tametsi nunquam ea doctrinæ capita inter præcipua illa connumerata fuerunt quæ omnino certa, fixaque esse oporteat penes eos qui salutis sibi esse velint spem, tamen quisquis eorum sententia acquiescere nolit, ac subscribere, eum rejiciunt.

ciunt, ac tanquam hæreticum insectantur, quid quæso hoc est? Quo hæc tendunt? Quid sibi volunt? Vidimus etiam alicubi ecclesiasticæ disciplinæ causa peccata non publica deprecari coactos nondum Evangelica regula uti præfractos cætu motos, Quid & hoc rei est? Si in consuetudinem, moremque abierit hoc exemplum, præ tali, perissimum jugum erat auricularis, quam vocant, confessio. Hei quàm vereor, nisi eant pastores, ac prudenter quid faciant, expendant, ne, qui satanæ regnum funditus eversum cupiunt maxime, per eosdem ipsos satanas aut idem regnum restauret, aut novi cujuscumque fundamenta ponat. Quid illico autem ponat? Immò verò ne posuerit, dum volunt homines sua uti prudentia suis etiam animorum motibus non nihil tribuunt. Scrutamini quæso diligenter, quæ fuerint Pontificii regni quasi incunabula, à quibus initiis, qui ritus, quæ leges, quæ instituta, quæ tyrannides profectæ fuerint, quàm bellè fucatos quæque res prætextus habuerit, & quo tandem evaserit: Nolite committere ut, cum tot, ac tam magni sint ante oculos exempla, non saltem aliterum malo moniti profecisse vos non nihil, prudentiores facti esse videamini.

SATANÆ STRATA.

GEMATVM

LIBER OCTAVVS.

Vānam esset ad eum quem
 consiliorum suorum omnium
 finem sibi Satanas proposu-
 set, perveniendi via, cum hacten-
 us disputatum sit, tantum illud superest
 ut de ipso harum rerum omnium invento-
 re, artifice, atq; effectore satana differamus.
 de quo minimè quidem tam plena histo-
 ria literis est prodita, quam curiosa nostri
 optarent ingenia. Tantum colligere licet
 conditum eum fuisse præstantissima qua-
 dam naturâ, & excellentissimis donis orna-
 tum, verùm cum illis abuteretur ad sum-
 mam superbiam, de cœlo deturbatum, &
 præstantissima illa dona iustissimo, ac max-
 imè tremendo Dei iudicio in summam
 conversa nequitiam, qua illud sibi sumeret
 ut Deo in rebus omnibus quantum faceret
 enitiq; posset, adversaretur. Nec verò vnus
 est ejus generis genius, sed permagna mul-
 titudo, quorum caput princepsque est
 satanas. Si quidem ex viro quodam
 Gadarenorum agro vnam dæmoniorum
 legionem

ionem ejectionem fuisse litteris proditum
ideoque dicitur *aternalis ignis diabolo* Luc 8.
et eius paratus fuisse. Esse autem
namque veteratorem maximum, imma-
tissimumque humani generis hostem, cla-
est in sacris litteris, quam ut demon-
atione indigere vlla videatur. Ex quo
od facile efficitur quod initio diximus,
nequid est ejusmodi, ut si id fecerint,
erunt, cogitaverint homines, ad ejus
atus conferre aliquid possit, id ut fi-
dicatur, cogiteturque eum semper co-
urum. Ac tamen eius rei gratia cum
minum animis negotium ei sit oportet
ut fucum faciat, ut illudat, ut perlua-
at, ut inflammet, ut spe, timoreque
cat, quo pacto hæc ille faciat, non est
tuti nostri subtilius philosophari. Il-
constat eum impellere homines, ut ea
ant, quæ ipse cupit, nemini parcere,
minem esse à quo ille sibi timeat, aut
em vereatur, quantacumque sit vel sapien-
vel sanctitate, vel authoritate, quippe
ne ipsum quidem Dei filium aggredi
itaverit. Neque verò quos pertentat,
aggreditur omnes, immò neque mini-
quidem vix eorum partem, ut videri
sit, neque etiam eos alloquitur quasi a-
quiddam ab illis velit. Tamen enim de

*Satan ver-
tutissimus,
indefessus in-
fidia: et do-
los suos assu-
colit.*

Iuda scriptum est, quod *Satanas* ei cogitationem inieciisset Domini prodendi, non tamen scriptum est, eum ita convenisse Iudam, ut cerni posset, eumque ad id hortatum fuisse. Quinimò cum *Satanas* sit spiritus, haud aliter agere cum hominum animis videtur, atque ipse Dei spiritus, is enim ita movet, afficitque animos, ut tamen non animadvertant esse aliud quiddam, quod se veluti alloquatur: immò non aliter videntur, quam suæ cogitationes. Nisi quatenus quispiam edoctus, quid præstare homini possit, quid minus, si videat cogitationes admodum pias, ac sanctas esse, Spiritui sancto eas tribui oportere, non sibi, intelligit, sed ad id etiam ita interpretandum est ipso adiutus spiritu. Quare quancunque cogitationem & *Satanas* injiciat, idem profusus homini videtur, se videlicet esse, qui cogitet, tantum si admodum scelestam animadvertat eam esse cogitationem, eorum operum non prorsus ignarus eam ab eis esse suspicetur. Fortè etiam non omni prava cogitatio, pravumque consilium ad tantam anthorem referendum sit, cum sua te natura homo etiam nunquam non malè cogitet, & malè faciat nullo addito stimulo, eademque prorsus sectetur quæ ei sectari maximè vult *Satanas*. Tantum illi

inter

interest, quod homo tenetur nescio quo sa-
lutaris desiderio. Satanas nihil ei minus cu-
rit, quàm salutem: homini plerunq; acci-
dit quod Medea de se dicit:

--- *Video meliora, proboq;*

Deteriora sequor.

Satanas voluntate ac proposito Deo ad-
versatur. Homo præsentem captat volup-
tatem, rebus movetur præsentibus. Satanas
ad quæ hominem impellit, ea sæpe certo
consilio in valde remotum finem confert.
Itaque fit, vt Satanas hominem adducat
nonnunquam, vt faciat quæ ei minime ju-
cunda sint factu: veluti vt se verberibus cæ-
dat, vt nudis pedibus longum aliquod iter
conficiat, vt sibi sæpe inedia, aliaque in-
dicat id genus incommoda in quibus ad
salutem multum ei persuaserit esse præsidii;
& homo etiam multa perpetrat mala ipso
(vt verisimile est) Satana invito. Veluti
si magni nominis vir, idemque magnus
errorum, impietatisque patronus in tale
aliquod labatur scelus cuius causâ ejus no-
minis atque autoritatis jacturam faciat, at-
que hominibus oculos aperiendi, atque
imposturas cognoscendi occasionem præ-
beat. Alioqui hominis ac Satanæ instin-
ctus tam sunt inter se similes, vt non ma-
gis fit lac lacti. Sed & erroribus est homo

sua sponte obnoxius, etiam si Satanae ad eum fallendum nulla accedat opera. Quare cum simillimæ sint inter se & propriæ hominis cogitationes, & illæ quæ à satana sūt, eo difficilius est homini satanam in suo corde (vt ita dicam) loquentem agnoscere. Neque sanè vllum est operæ pretium subtilius rationem vllam indagare, quæ hominis sunt ab iis quæ sunt satanæ discernendi, dum constet quid bonum sit, vt sequamur, quid malum, vt declinemus. Quòd si fortè Satanae tribuerimus quod hominis fuerit, aut homini quod fuerit Satanae, minimè magnus fuerit error. Immo verò videre est, rem eandem fuisse modò homini modò Satanae tributam: quòd factum est à Petro Apostolo, quum Ananiam reprehenderet qui spiritui sancto mentitus esset verum agri quem vendidisset pretium. Primò enim sic ait: *Quare adduxit te satanas, vt spiritui sancto mentiretis?* Deinde sic rursus, *Quid ita rem designasti istiusmodi?* Et vxorem etiam ita increpat: *Quid ita conspirastis vt domini spiritum tentaretis?* Illud maximè ad rem facit, quod Satanas hominibus cogitationes inijciat. Quemadmodum de Anania modo dictum est, ita de Iuda est scriptum, quòd mentē ei inieciisset Satanas, vt Iesum proderet, & quòd Satanas ex hominum cordibus

Añ. 5.

Dei verbum excutiat. Cum ergo ea
Satanæ cum homine agendi ratio, vt
eo agere possit illo non animadver-
te, mirabiles hinc eum opportunitates
illum mille modis aggrediendum, ex-
ignandumq; habere necesse est. Etenim
conveniat homo quispiam, ac malum
et consilium, vel fucum faciat semel aut
terum; is si redierit, vt adhuc fraude qua-
dam te capter, etiam si specioso aliquo
textu, cum iam hominis tibi suspectum
ingenium, ac voluntas, non patieris tibi
poni. Sed cum possit Satanæ eo quo di-
ctum est modo accedere, etiam si hodie te-
rimum aliquod, planeq; impium obie-
rit consilium, vt vnde sit latere non pos-
sit, quin idem possit cras redire, & te alio
pellidore aggredi id nullo fuerit impedi-
mento. Non enim ideo cauere tibi ab eo
possis consilio, quia eius tibi suspectus sit
author, quippe qui non alium eius agnos-
cas authorem, quam te ipsum. Ex quo li-
cet colligere, neminem esse quem non Sa-
tanæ quacunq; ratione aggrediatur. Cum
nim vllum eius factum impedimento alij
esse nequeat, quacunq; sit aliquis, siue
sapientia, siue sanctitate, experietur pro-
fecto nihilominus possit ne aut ineptissi-
mum pertrahere in errorem, aut ad sce-
lestissi-

lestissimum aliquod, maximeque sacrilegi-
um facinus impellere nulla personæ ratio
ne habita: etenim si confecerit, amplius
assequutus fuerit triumphum, sin irritus e-
vaserit conatus, nihilo sibi difficiliorum
reddiderit eum calidiori consilio fallendæ
rationem, ut à rebus minimis ducto initio
paulatim ad maiora perveniat. Neque refer-
qua primum ratione aliquem aggrediatur
si quidem cui occultus posuerit insidias, e-
ius sæpe animum etiam quasi ficta deposita
persona & sua palam assumpta magno ali-
quo facinore explorauerit, quod fecit cum
ipso Dei filio, apud quem cum callidis ten-
tatiunculis nihil profecisset, non dubitavi-
se prodere, ac dicere, si prostratus me co-
lueris, hæc omnia tua fient. Sin aperto in-
cipit Marte, ne id quidem (ut diximus) im-
pedit, quin postea etiam experiatur insidi-
as. Ac quemadmodum & aperto pugnat
Marte, & occultissimas collocat insidias
ita dubitandum non est, quin consilijs utra-
tur etiam neque prorsus apertis, neque oc-
cultis admodum. Verisimile tamen est, qui-
bus cum calliditate maxima intelligit sibi
opus esse ad iacienda magna cuiuspiam
molis fundamenta, eos aperto Marte plu-
rimum exerceri, ut cum uniuersam belli
rationem in conflictibus illis positam esse
arbitrentur

*Nunquam
non mali ali-
quid molitur
aperte vel
subdole.*

arbitrentur, ad declinandas occultas infidias incautiores reddantur, quod si perpenderit is qui præstantissimi cuiusdam viri nuper descripsit vitam, nõ tam forte audacter pronunciaffet, satanam nunquam potuisse in illum impetum facere, quin graui quopiam accepto vulnere pedẽ referre coactus fuisset. Eadem autem ratione fit, vt quo minus eisdem de rebus aliud, atque aliud conetur suadere: nihil ei sit impedimento, quare vt ad facinus impellat aliquod, extenuabit rem, in memoriam rediget (sed valde alieno quidem loco) quanta Dei sit in parcendo facilitas, atque clementia, aut eum talia non curare persuadebit. Facinore admissõ eius prorsus contraria fuerit oratio, nam & ipsam rem miris exaggerabit modis, & omnia ponet ante oculos diuinę severitatis, vindictęq; exempla, ac tandem ad summam desperationem hominem adiget, ideoq; non agnoscatur dolus, quod cuius ea sit oratio non apparet, sed suas homo esse arbitratur cogitationes, forte cum istę prioribus sint contrarię, illas satanę, has vero sibi tribuerit. Cum autem satanas sit spiritus, neque vilius sit materię pondere grauatus, nullis potest laboribus fatigari, non eum æstus, non frigoris attingunt iniurię, non enim capit somnus, non obliuio

livio, ex quo intelligere licet incessanter eum in nos moliri aliquid. Ac quicquid moliatur, id aut per se facit, aut per alios, per se facere dicimus quicquid vel ipse te- nebrarum rex facit, vel quilibet alius impurus genius, minus enim difficile nobis esset differentias eiusmodi cognoscere, per alios autem illa intelligimus eum facere ad quæ hominum utitur opera, quasi instrumentorum quorundam. Ac quicquid per se faciat, aut suam retinet personam, ut quum dei filio dixit, si prostratus me colueris hæc omnia tua fient, aut mentitur personam cœlestis angeli, ut quum ad ea hortatur quibus ad inuehendam in dei ecclesiam impietatem aliquam aditum sibi patefaciat, ea que regit admodum fucato, sanctoque prætextu, atque hinc absque dubio fuit magna ex parte illa maiorum nostrorum tanta in ecclesias, ac cœnobîa liberalitas, nam suppeditatis ijs qui soli sibi omnem religionis curam vendicarunt ad omnem luxum opibus, atque instrumentis, sequuta deinde est & doctrinæ, & bonorum morum omnium corruptio. Quæ per alios tentat, ab ipso tamen initium habeant necesse est, initiumque hoc similiter facit aut sua retenta, aut aliena sumpta persona, ac quanquã omnia cum omnibus experitur,

*Pietatis specie larnamq;
sepenumero induit.*

experitur, plerunque tamen suam retinet
cum deploratæ impietatis hominibus quos
ad omne flagitij genus obsequentissimos
sibi esse expertus sit. Cum ijs in quibus ali-
quod sit pietatis studium dissimulat, pie-
tatisque specie omnia conatur: illos sui stu-
diosos facit: penitusq; obcecet, spes osten-
tans maximas, amplissima proponens præ-
mia pro cuius ingenio, alios enim ambiti-
osos honorum onerat titulis: alios obruit
opum affluentia: alios rebus alijs sibi di-
vincit. Hosce autem pascit cum rebus ex
parte eisdem, tum vero etiam opinione re-
rum ab se præclarè gestarum. Intelligere
autem eum hominum cogitationes aliter
quam coniecturis ab ijs quæ homo facit,
dicitque, & quæ ei contingunt ductis: non
equidem contenderim, cum scriptum sit:
solum Deum hominum scrutari corda. Ve-
rum enimvero necesse est, saltem capiendis
coniecturis eiusmodi, ac cognoscendis
hominum ingenijs omni opinione maio-
rem illius esse perspicaciam, etenim
si homo persæpe aliquo ingenio, non-
nulloque etiam rerum viû edoctus, si
cum altero perpaucorum dierum con-
suetudo intercesserit, quis sit hominis
sensus, quæ mens: quo spectet: quibus
delectetur rebus, quibus offendatur, dascit.

Quid

Quid faciat Satanas tam diu in hac versatur palestra, tantusque veterator? Esse autem præter modum magnam eam vim qua (nisi eum Deus cohibeat) imponit Satanas, ex eo cognoscere licet, quod duarum cogitationum maximè coniunctarum alteram iniicere homini possit: alteram ei tegere. Etenim quæ duæ cogitationes coniunctiores esse possent illis, ut quæ Dei sint oracula, quod ijs prædicitur omnino futurum, & quin id contingat, nulla humana vi, aut consilio fieri posse? At potuit tamen Satana opera vnum sine altero in Herodis cogitationem cadere. Vatum enim oraculis de Regis Israel promissi natiuitate fidem adhibet: proptereaque à Principibus sacerdotum, scribisque sciscitatur quo esset loco nasciturus: simulque tantum irrita illa posset facere, ei machinatur mortem: ac ne effugere posset callido, illo maximeque crudeli utitur consilio, ut mittat qui infantes omnes bimos, eoque minores Bethlehem atque in illius finibus conquistos interficerent. Nisi enim hoc Satana fecit opus, nullum certè fuerit. At quale tamen hoc est fascinum? Ut quia in vatum esset prædictionibus Iudæis regem nasciturum esse: persuasum habeat ita fore: & ubi, & quando nasciturus esset ex prædictionibus

onibus

bus eisdem se posse cognoscere: sed pos-
 sibile etiam se eludere eas prædictiones, Dei-
 que impedire, atque irritum reddere pro-
 positum? Non est hoc vehementer mirum?
 quo conijcere licet, perinde facere Sa-
 tanam in hominum animis: ac si, vt impe-
 dias, ne quispiam aliquid videat, inter ip-
 samque rem interponas aliquid, aut
 ipsum: aut quoquo modo legas eam. At-
 que vt videat, quod eum videre velis, id
 ante oculos ponas: vt videlicet, quum
 capit Satanas à cogitatione aliqua homi-
 nem abducere: illum alijs, atque alijs occu-
 ret: neque illi in eam mentis oculos conij-
 cendi vllum vacuum relinquat tempus,
 sed vero cogitationes ad suum faciunt in-
 strumtum eas illi passim obijciat. Ac quod
 humanissimus iste humani generis hostis
 neminem dubitet aggredi: nemini dubitet
 insidias struere: demonstratum est filij Dei
 testimonio, à quo vt se coleret, petere non
 veritus: sed quibuscum conficere ali-
 quid possit, haud absurde quis dubitaue-
 rit. Dixerit enim, cum illis eum operam
 perdere qui Deum verentur: atque in illo
 positam spem habent. Quod eatenus
 eisdem verum esse necesse est: vt non pos-
 sit Satanas vllum Dei propositum irritum
 reddere: neque sanè facere, Quin Deus sua
 cumula-

*Quo fucō
 (antiquissimis
 viris nonnullis
 quam impo-
 nit.*

cumulatissimè impleat erga eos qui sibi
dunt, promissa. Verum quin ad multa
faciendum: tum dicendum impellat: ne
usque adeo est certum, vnde fuerunt enim
prima illa Antichristiani regni fundamenta
Cuius opera Evangelium pristinum suum
amisit nitorem? Quis tantum hominibus
conciliauit auctoritatem: vt iam Deorum
quorundam essent instar? Nulla ne hic Sa-
tanæ fuit opera? Immo vero cuius nisi Sa-
tanæ? At tamen quid de ijs dicemus homini-
bus omnibus qui eam in rem qualem
cunq; contulerunt operam non vlllo prauo
consilio, sed tantum bona quadam spe
quod rectè, sancteque se facere arbitra-
rentur, quodq; consilia sua magno cuiuspiam
ecclesiæ bono fore iudicarent? Neminem
ne eorum vlla fuisse pietate? Vlllo Dei ti-
more? Neminem ex Dei delectorum nume-
mero? At cuius antiquorum patrum non
aliquid extitit eam in rem operæ? Dum e-
nim (vt Apostoli more loquar) super fun-
damentum Christum ædificarent, tametsi
scænum, ac stipulas in opus conijcerent: ni-
hil id impendebat quominus possent & san-
cti viri esse, & ex Dei delectorum numero
Sed scæni tamen stipularumque tantum
allatum vt in vniuerso ædificio præter fun-
damentum & stipulas nihil esse coeperit, cumque

talem

alem res exitum vt haberet, à talibus etiam
in initijs exordiri necesse esset: negari non
potest quin cui exitus tribuitur, eidem tri-
buenda sint initia. Et illud etiam Petri ab
recta Evangelij semita diverticulum cuius
causa obiurgatus à Paulo fuit: nihil ne re-
sistet Satanæ spiritum? Immo vero non ip-
se Dominus Apostolis suis dixit: Satanam
confixos in eos habere oculos, vt vehemen-
ter exagitaret, eisque fidem omnem excu-
deret? Quod etiam quin confecerit parum
obfuit. Et quum negavit sibi cum Iesu
quicquam esse rei: non ei ad id Satanam
consultorem fuisse arbitremur? Tum certè
fuisse non est dubium: quum Dominum à
subeunda morte dehortaretur. Quibus ex
rebus omnibus certa duci coniectura po-
test: Satanam vel cum sanctissimis homini-
bus conficere multa, non quidem vt eos
perdat: sed certe vt ad plurimorum perdi-
tionem aditum patefaciat. Quod ipsum ta-
men non fit absq; summa Dei providentia.
Et inde paretur in ingratos, maximorum-
que eius donorum contemptores vindicta:
eorum videlicet tenebræ maximæ: & pijs,
quominus cum mundo pereant, valde ne-
cessaria afflictionum exercitia. Itaq; fit vt
etiam sanctissimi viri præter omnem
opinionem, Satanæ suam locent operam: e.
Cc iusque

cumulatissimè impleat erga eos qui sibi
dunt, promissa. Verum quin ad multa
faciendum: tum dicendum impellat: no
usque adeo est certum, vnde fuerunt eni
prima illa Antichristiani regni fundamenta
Cuius opera Evangelium pristinum suum
amisit nitorem? Quis tantum hominibus
conciliauit auctoritatem: vt iam Deorum
quorundam essent instar? Nulla ne hic Sa
tanæ fuit opera? Immo vero cuius nisi Sa
tanæ? Attamen quid de ijs dicemus homi
nibus omnibus qui eam in rem qualem
cunq; contulerunt operam non vllò prave
consilio, sed tantum bona quadam spe
quod rectè, sancteque se facere arbitra
rentur, quodq; consilia sua magno cuiuspiam
ecclesiæ bono fore iudicarent? Neminem
ne eorum vlla fuisse pietate? Vllò Dei ti
more? Neminem ex Dei delectorum nu
mero? At cuius antiquorum patrum non
aliquid extitit eam in rem operæ? Dume
nim (vt Apostoli more loquar) super fun
damentum Christum ædificarent, tamen
scænum, ac stipulas in opus conijcerent: ni
hil id impediebat quominus possent & san
cti viri esse, & ex Dei delectorum numero.
Sed scæni tamen stipularumque tantum
allatum vt in vniverso ædificio præter scæ
num & stipulas nihil esse coeperit, cumque

talem

alem res exitum vt haberet, à talibus etiam
in initijs exordiri necesse esset: negari non
potest quin cui exitus tribuitur, eidem tri-
buenda sint initia. Et illud etiam Petri ab
recta Evangelij semita diverticulum cuius
causa obiurgatus à Paulo fuit: nihilne re-
dolet Satanæ spiritum? Immo vero non ip-
se Dominus Apostolis suis dixit: Satanam
defixos in eos habere oculos, vt vehemen-
ter exagitaret, eisque fidem omnem excu-
teret? Quod etiam quin confecerit parum
absuit. Et quum negavit sibi cum Iesu
quicquam esse rei: non ei ad id Satanam
consultorem fuisse arbitremur? Tum certè
fuisse non est dubium: quum Dominum à
subeunda morte dehortaretur. Quibus ex
rebus omnibus certa duci coniectura po-
test: Satanam vel cum sanctissimis homini-
bus conficere multa, non quidem vt eos
perdat: sed certe vt ad plurimorum perdi-
tionem aditum patefaciat. Quod ipsum ta-
men non fit absq; summa Dei providentia.
Vt inde paretur in ingratos, maximorum-
que eius donorum contemptores vindicta:
horum videlicet tenebræ maximæ: & pijs,
quominus cum mundo pereant, valde ne-
cessaria afflictionum exercitia. Itaq; fit vt
etiam sanctissimi viri præter omnem
opinionem, Satanæ suam locent operam: e.
Cc iusque

iusque sint quasi ministri atque instrumenta quædam. Quoniamque quo eminentiorem in Dei Ecclesia locum obtinuerit quispiam: si ei Satanas fucum facere possit, si eum aliquatenus flectere: eo ampliorem inde capit fructum: credibile est etiam hic eum summa omnia facere: ut tales viros in aliquas passim alliciat insidias. Neque tamen usque adeo cum magnis viris occupatur: quin etiam obscurissimi cuiusque meminerit, instar videlicet diligentissimi patrisfamilias: qui ita res curet magnas: ut ne minimas quidem negligat.

Non tantum autem occupatur Satanas infligendis ad sua vota ijs quibus dictum est modis hominum animis: immo vero & alia eius multo diversa sunt opera, igne de cælo detrahit ad perdendum Iobi oves, famulosque: magnam illam ventorum vim concitat, qua domus ubi eiusdem filij filiaque convivabantur, euertitur, illique perunt omnes: ac eum ipsam denique, gravissimo excruciat morbo. Sed & magna edit miracula, si quidem eius opera Pharaonis Magi Moyse imitantur miracula propemodum omnia, & de Antichristo quod predictum est: cum huius opera miraculis clarum fore. Ex quibus omnibus conijcere li-

Iob. 1.

2 Thel. 2.

et quantum ille possit in rebus etiam alijs
quamp plurimis: appellatur autem etiam
Princeps huius mundi: quod frustra fieri
non potest, immo vero conijcere inde li-
cet: cum opes, honores, dignitates, res
mundanæ appellentur: eas ipsius arbitrio
dispensari magna ex parte.

Cum igitur tantas Satanas opportuni-
tates habeat, quantas diximus: quicquid
eius interest siue credi, siue fieri: vt faciat,
credaturve dat operam, si falsis opus est
rationibus: eas inppeditat modo per se, mo-
do per alios. Si miraculis est opus: aut ea
edit, aut edita fuisse multis dolis persua-
dit. Si ad rei valde absurdæ credulitatem
quadam rerum serie est opus: vt à leuibus
erroribus facto initio eo quasi per gradus
quosdam hominum ducantur animi: facit
id ingeniosissime. Cumque aliquid credi-
possit & falso, & quia ita se habeat: si ita
expediat: dabit operam, vt habeat se ad e-
um modum. Quare cum ei expediat max-
imè: vt qui vera de religione docet, creda-
tur aliquo turpi contaminatus scelere: at-
que ita authoritatis omnis iacturam faciat:
collocabit ei insidiarum genus omne, vt
incidat in aliquod, ipseque habeat de quo
triumphet, si id nō potest: subornabit qui
calumnijs hominis impetat famam: & si per
C c 2 aliquem

aliquem labefactare eam possit qui eadem dicatur profiteri dogmata: nihil fuerit op-
tatius. Quare eos qui evangelicam profi-
tentur veritatem omni studio inter se com-
mittere cōabitur, aliquas seret cōtroverfias,
lites, discordias, rixas, deniq; odia, quibus
fiat: vt se mutuo maledictis lacerent. Atq;
vbi expertus fuerit se iam veritati frustra re-
sistere: ad divinas literas ea incitabit in-
genia in quibus olfecerit minimum esse pi-
etatis, proposita videlicet spe magni hono-
ris, nominis, celebritatis, & plurimorum
commodorum. His fauebit quantum pote-
rit, vt magnam in opinionem veniant, ac
demum ecclesiastica consequantur mune-
ra, vt cum postea in aliqua eos flagitia im-
pulerit, idque palam fiat: infamia inde no-
tetur veritas: ac minus postea fidem inve-
niant: cum vulgo illa multi iacent: heu, sic-
cine eos vivere qui quasi ex Deorum im-
mortalium concilio ad religionis, & mo-
rum instaurationem missi videri vo-
lunt? Hæc igitur patrare illis magistris
discemus? Hæc eorum noua, ac recondita
quam tanto venditant supercilio sapientia?
Si opes, honores, commoda, aut contra, in-
opia, ignominia, incommoda, afflictiones
perstringere hominum oculos possunt:
per alios sunt. Si spes, metus, ira, amicitia, ini-
micitia

deseruerit lectionem: excutit illi omnem Dei timorem: allicet paulatim ad voluptates, ad luxum, ad vitæ licentiam, omne libidinum genus, denique ad beluinam quandam vivendi consuetudinem. Si colet ea studia: lites, discordias, & alia omnia quæ diximus inde seriri mala, quum labefactare non potest doctrinam: machinas admovet moribus: aut si hic frustra laboret: doctrinam impetit. Plerumque autem simul molitur utrunque perspecta hominum socordia magnos conatur progressus facere: si paulo offendat cautiore: cœlestis cuiuspiam atque insignis angeli personam sumet, inflammabit hominum animos nimium sanctis (ut sic loquar) cogitationibus, quibus videlicet præfixos diuinæ disciplina terminos transgrediantur. Exempli gratia, cum nihil sit præclarius, quam paratum esse quotiescunque gloriæ Dei postulaverit ratio, atq; ad id impellat Deus: mortem in Evangelicæ veritatis testimonium oppetere: ambitiosum alicui talis mortis desiderium iniecerit: ut ea ratione nomen suum memoriæ hominum commendet sempiternæ. Nam talis quidem mortis desiderio diu flagrasse dicitur Origenes: & ultro eum occasiones caprasse. Quod quidem vix est ut potuerit ab vilo bono profi-

proficisci spiritu, cum videamus ne ipsum
quidem Dei filium ad supplicium suum
maiores attulisse animos, quàm opus esset.
Quippe qui orauerit etiam patrem vt (si
fieri posset) declinare idliceret: sed vt e-
ius tamen, non suæ satisfieret voluntati,
Ex quo apparet id mortis genus horrore ei
fuisse etiam: tantum abest, vt ad id cupidi-
us ferretur, nisi quatenus & patri erat ob-
sequentiissimus, & nostram sitiebat salutem.
Quod cum ita sit: qui fieri potest, vt præ-
sentiore fuerit vel Origenes, vel quispiam
alius animo: quàm ipsemet Dei filius? Vix
igitur carere desiderium eiusmodi aliqua
temeritate poterat, & nimia eaque inani
tui confidentia: quod accidere etiam potu-
it ipso (quomodo fieri potuisse pluribus
exemplis alibi docuimus) minime animad-
vertente. Magna martyrum præconia (vt a-
mur enim nunc quidem vñtato iam hoc
verbo) eaque gloria quæ supplicio prop-
ter Christi nomen affectos sequebatur: ho-
minum non nihil titillabat animos. Ad eun-
dem pertinet authorem tanta illa, quam
diximus, veterum in ecclesiasticis censuris
seueritas: quæ tantum episcopis concilia-
vit venerationis, atque authoritatis: vt e-
isdem ad domitium in populum atque
ipsos etiam in reges aditum patefere-

rit, fieri etiam potest vt satanas sanctis fa-
veat cogitationibus, & quasi calcaria curren-
tibus equo addat: vt opportune mox ad infidias
perducat. Quod fecit cum vt se viri poten-
tes, ipsiq; etiam reges aliquando improbi
subijcerent pastoribus: viris pijs quidem
illis ac sanctis summam conciliaret venerationem,
cuius postea, vt diximus alibi, ha-
redes essent successores, qui a maiorum
sanctitate paulatim cum degenerent: tan-
dem authoribus illa in bonorum oppressi-
onem, tyrannidemq; verteretur, & quum,
vt simulatores episcopatus aliquando am-
birent, extimularet opulentos homines ad
exercendam in episcopos qui donata pau-
peribus distribuere, summam liberalita-
tem & mox (vt ad successores perveniret)
in ipsas etiam ecclesias, quae quanta fuit a-
stutia? aut quis talem liberalitatem initio
suspectam habere potuisset? Nunc autem
quo res evaserit videmus. Sic, vt persuade-
rit in ciborum discrimine pietatem esse:
persuasit primum castigandum esse corpus
eorum ciborum abstinentia qui illud
multum nutrent admodumque validum
redderent: atque illorum usu qui ex-
tenuarent, enervarentque; sic illud spi-
ritui, rectaeque rationi obsequentius fu-
turum: sic Dei praeceptis obtempera-

facilius posse : cum deinde causa quam-
 rem id fieret in oblivionem venisse : ma-
 ret autem mos certis diebus à certis ci-
 abstinendi : facile fuit pietatis opinio-
 ejusmodi abstinentiæ appingere.

Sed hujus quidem veteratoris summa
 mitur astutia, calliditasque in serendis
 libus, ac dissidiis : eò enim quum ventum
 ut jam ex hominum manibus excutere
 eros libros nequeat : & accendit eos in-
 iabili quadam omnia (ea etiam quo-
 nullus sit vsus) sciendi siti : & quoti-
 scrupulos injicit, ac quemcunque inje-
 it scrupulum : persuadet etiam quan-
 potest, ejus rei veritatem omnino
 gnitu esse necessariam, atque vtramcun-
 in partem inclinaverit judicium : te-
 nitur ut persuadeat etiam qui ea in re ab-
 ret, salutis esse participem non posse. Ita-
 ue ejus esse officii, quod ei Deus patefe-
 rit, id ut aliis etiam patefaciat : cumque
 apas eadem de re alia aliis persuadeat :
 ne sunt controversiæ, ex quibus quomi-
 us vlla sequatur veri cognitio, sed potius
 nebræ offundantur hominum oculis,
 neq; indies majores : utque oriantur inde
 cordiæ, dissidia, rixæ : & ut se mutuis la-
 rent injuriis : neq; vlli concordiæ spei re-
 quant locum : in sui quemque admira-
 tionem

*Summa autem
 veteratoris
 huius studi-
 am, lites se-
 vere ac dissi-
 dia.*

tionem ducit quantam potest maximam
adeo, vt sibi quisque deus esse quidam
deatur, à quo fas sit omnis, vivendi, ex
dendique accipere leges. Id quod homin
ingenio sui plus satis amanti aliud est nihil
quàm currenti equo addere calcaria. A
mia verò quam quisque de se opinione
habet homo, oritur temeritas: qua fit,
quicquid in buccam venerit, effutiat: qui
quid occurrerit nullo adhibito diligent
ri examine pro certo statuat. Idq; tanqua
oraculum quoddam pronunciet, ac qu
confidentiora elicere callidissimus host
verba potest: eò praelarius secum agi po
tat. Sic enim (vt alibi dictum est) vide
tur nisi magno cum dedecore retractatio
nullus prorsus relictus locus, & si quis
objiciat: tantam confidentiam summa es
am insolentia eo quicunque sit, contem
nendo sequatur oportet. Ac quo melius
assequatur quod vult: vt par est odisse fa
quælibet dogmata, eaque conatu omni
lere: ita conatur ille persuadere maximè
dignos odio esse, atq; execratione quicu
que tueri falsum aliquod velint dogma.
quisquis ex animo deum colat: ab eo ex
gi, vt talia suscipiat odia: homines ejusm
di tam factis, quam verbis accipiendos esse
quam durissimè. Si quis in ecclesia past

obtineat locum, aut doctoris, & si qua sit
minis existimatio: ob oculos ei ponit
meris dignitatem, qua cum veneratione
lore quemque deceat, cuiusq; officium
e, vt ei fidem habeat: neque litem ei
orendam putet: qui secus fecerit, cum
pudenter, arroganterque facere: ea ra-
one sacri ministerii everti, & conculcari
gnitatem. Qui id tentet: perinde face-
ac si Deum ipsum de suo solio conetur
picere. Si quod ejus verbum habeatur
sum: omnem religionis fidem concidere
ortere, ac simul Christianam funditus
verti rempublicam non secus ac si is esset
ncum quo ea niteretur, stareq; funda-
entum: ac Deus ejus curam omnem ab-
risset. Qui nullo tali fungetur munere,
us subjiacet cogitationi: scientiam non
se cum vllis conjunctam muneribus: neq;
ositam in vulgi judicio, quod sæpe inep-
simos quosdam valde suspiciat, ac mire-
eum etiam si tanta non polleat autho-
e, scientia tamen antecedere: quare ni-
eum eo æquali omnibus in rebus vtatur
re five ecclesiasticus pastor, five doctor:
dei tanquam magnam aliquam depinget
solentiam, ac superbiam: quin etiam ty-
annidem minimè ferendam: rem autem
vehementer sanctam, ac magna dignam
laude

laude fore: si quis se obiciat: ac tales eo-
netur tyrannides evertere. Itaque vna ma-
nu (quod proverbio dicitur) ignem ad-
ferens, altera stramen. ubicunque potest
quam maxima facit incendia: ac quomi-
nus vnquam restringuntur, materiam ad-
dere nunquam cessat. Aquam hoc est, hu-
manum, lene, prudensque ingenium quod-
cunque arcet ab incendiis quantum po-
test, ne quid opis afferat ad ea compescen-
dum: sed illud fiat potius quod dicit En-
nius:

*Spernitur orator bonus, horridus mi-
les amatur.*

Ita furore inflammati animi omnia faci-
unt, dicuntque temerè, inconsideratè, in-
solenter, superbè: ac tam multa interferunt
extra causam: vt vix centesimum quodque
verbum ad rem faciat. Quicquid semel pro-
nunciatum fuerit, nunquam patitur execra-
bilis iste hostis (si modo impedire possit)
retractari: exigendis autem retractionibus
facit quàm maximè potest rigidos: nihil
pronunciatur integrum: nulla est audi-
endi patientia. Ex quo fit vt inter se non
intelligant: vtque sæpe de aliis interroga-
ti, de cæpis respondeant. Quapropter a-
lius alii ea tribuit quæ neque dixit, neque
fortè cogitavit vnquam: quibus de cau-
fis

quid aliud in alium machinetur, nulla
primere possit oratio. Nunquam tam
batus est Septentrionalis Oceanus,
multo turbulentior nonnunquam
status videatur. Hic videmus
nostrorum alios crudelissimis
cruciatibus, alios nequissimo ho-
cedere, & præ metu in Dei dedecus,
probrumque quicquid illi collibuerit
ere: illic audimus & tympana, & tuba-
clangorem, & bellicis tormentis e-
tonitrua, & sævissimas in nostrum
guinem, nostraque viscera se mutuo
portantium voces. Fit ante oculos no-
horrenda nostrorum cædes: non æ-
in, non sexui parcitur; quæruntur ad
untcem, vel ipsi nondum in lucem editi
queatus, & multas in partes discerpuntur.
ro: quid nos interim? Hæc scilicet nihil nos
era: vent: sed egregiè litigamus, contendi-
fit) us, rixamur. Iaciuntur vltro citroq; con-
us, melia, maledicta, probra petulantissimè
thil de honestate indies magis, ac magis cõ-
di- nis causa, atrociora indies concitamus
nos odia: & communi hosti ferrum quod
ga- nosmetipsos aliquando stringat, exacui-
a- us: ac ligna illi quibus nostramet incen-
ue corpora, suppeditamus. Ac tantus est
u- ifex Satanas: vt neminẽ sinat intelligere
fis

in se quicquam esse culpæ: in adversariis
 quisque suum crimen rejicit, extra omni
 culpam, causamque ponit. Magna mihi
 pia esset commemorandi quæ videre, au
 requæ est quotidie, multis profectò dig
 lachrymis. Verum ne cujusquam incur
 offensionem, ideoq; minus fructuosa
 eum nostra sit oratio: nominatim ea rec
 sere supersedeo. Sed mirum in modum
 affectit quod accidit non ita pridem
 bello ex religionis controversiis misère
 grante Gallia. Editus est libellus quo
 nes propemodum quotquot in Evange
 restitutione aliquid sibi nominis peper
 runt, adeò contumeliosis indignisq; fæ
 bantur nominibus: ut clementius mul
 excipi à Pontificiis sòleant: & erat tam
 libelli author qui earundem partium
 diu fuisset habitus. Hem (inquam) ho
 num amentiam: sicine illic tam misère
 grare omnia intestino bello: nos autem
 tam turpiter, tamq; indignè abuti otio
 hominem ita obcecaverat ira: ut quid
 ceret, & quàm jucundum spectaculum
 tanæ pararet oculis, animadvertere ne
 posset: & qui refellere nihil possunt
 primo quoque verbo contumeliarum
 leis pugnant, discere ne quidem sapissimè
 experti nequeunt: tali ex semente non
 tale

esse messem expectandam.

Talem igitur cum habeamus hostem, eu-
fallendi artes tam sint occultæ, variæ,
multiplices, vastræ: cujus tam diuturna sit
exercitatio: cujus jucundissima, suavissi-
que sit quies (dum aliqua re nobis in-
commodet) nunquam quiescere: quid nos
temus? Dabimus nos somno, ac desidia?
non circumspiciemus? Non cavebimus no-
stra? Blandietur quisque sibi: ut putet aliis
eiusdem ineptis hominibus cavendum: eos
vigilent monendos: se prudentiorem
factum, quàm ut possit amplius villas
sibi in insidias? Atqui hoc est omnium
illorum conatus summum. Quin etiam ra-
tione frustra, ut homines (eos præsertim qui
auctoritate valent, quorumque in pruden-
tia vigilantiaque sita esse ecclesiæ videatur
omnis) in talem de se adducat opini-
onem. Ego verò certissimè persuasum ha-
beo ut quisque à Satanæ laqueis longissimè
se habeat sibi persuadet: ita cum illis esse
proximum. Quid dico proximum? Immo
cum illis jam quàm arctissimè constrictum
vinculi. Scilicet tyrunculus cui cum calli-
mo veterano sit negotium, non in ma-
gno semper versaretur periculo: sis enim
tanta prudentia, sagacitate, sapientia, rerum
peritia: ut omnes homines facilè antecedas.

Quid

*Exeuntienda
ergo securi-
tas, arma in-
duenda com-
gra hostem
tam vastrum,
tam unicum.*

Quid adhuc præ illo fueris nisi novus m-
 les? Quod eò sanè à me non dicitur: qu-
 ad ejus actus, dolosque declinandum ni-
 spei relictum videri velim. Est omni-
 spes: & illa quidem certissima: sed quibus
 Profectò non suæ nitentibus prudentiæ, a-
 sagacitati, neque securis, oscitantibus, sibi
 non caventibus: aut iis qui quali cum ho-
 ste res sit non considerant: propterea qu-
 contemnunt: sed iis qui, cum pericula pro-
 bè comperta habeant, pro periculorum
 magnitudine idonea ad resistendum, ho-
 stemque repellendum arma sibi compa-
 rant quæ arma pulchrè describit Paulus.
 Vult enim *lumbos Christiani militis cinctos*
esse balteo veritatis, quo requirere videtur
 sinceritatis amantem animum, à quo omni-
 absit hypocrisis, sive simulatio, & fucus:
 qui seriò ad pugnam se comparet: vult pe-
 ctus *armatum thorace iustitiæ*: ut bona ad-
 sit conscientia: quòd quicquid facit, id à
 Dei gloriam collatum velit, nec suis id
 metiri vel commodis, vel incommodis, v-
 ullis aliis rationibus ipse sibi sit testis: vult
pedes indutos calceis Evangelij pacis: ut di-
 scat spinas ignominiarum contemnere, at-
 que oblivisci: neq. ad vllas viciscendas in-
 jurias animum adjiciat: sed potius ita
 comparet: ut cuiq. pro malo bonum para-

fit reddere. *Latus regit clypeo fidei*: quo
epi de ignita iniquissimi hostis vel po-
tiaz, vel summæ ad fallendum callidi-
simum animum despondeat: sed certò sta-
se sub eo militare imperatore, qui ne-
sario tempore destitutus se non sit:
minimo idoneo consilio, atque satis fir-
s viribus communiturus: ei esse curæ se:
ad & ab omnibus satanz dolis, insulti-
s, conatibusque servandum satis esse sa-
entia, viriumque: quamobrem quod
epidet nihil esse, *armat caput salutis galea*,
prementibus afflictionibus salutis eum
nsoletur expectatio: quippe in qua tot
itaque insint bona: vt ne minima qui-
m parte ea vlla assequi possit cogitatio,
anum denique armat gladio spiritus
(hoc est) Dei verbo, quo & hostis ictus ci-
a offensam accipiat, & ipsum hostem vul-
ret, ac planè conficiat. Sed quominus lo-
eius fiducia quam sic armatus in Deo
ositam habere debet, ignava vlla securitas
us in animum irrepit: preces vult addi,
que ejusmodi quidem preces quæ ab a-
mo proficiscantur & periculorum non in-
to æstimatore, & suæ imbecillitatis con-
o, & divinorum promissorum memore.
um precibus conjungit vigilantiam: quo
monet ita expectandum à Deo opem: vt

te interim circumspicere oporteat : obse-
 vare satanz ingenium, vt nunquam non o-
 culos habeas quis sis, quod tuum sit mu-
 nus, quis rerum status, quæ tempora, den-
 que qua parte quoquo tempore, ac mo-
 mento agredi te satanas possit. Non quo i-
 tua ista vigilantia tuam positam spem ha-
 beas ex satanz insidiis elabendi : sed me-
 minisse nos oportet ita promissam esse no-
 bis divinam opem : vt velit tamen eam no-
 non dormitantes, sed vigilantes ab se expe-
 ctare. Sic pius ille agricola à Dei quiden-
 liberalitate, ac providentia messem expe-
 ctat : sed interim non dat se desidiz : qui-
 potius fundum colit : & cum fide suam
 coniungit sudorem. Addit postremò Apo-
 stolus etiam perseverantiam. Etenim cum
 ab isto hoste nullum sit tempus, nullum
 momentum periculo vacuum, nulla vi-
 quam pax, nullæ induciæ : quis quæso au-
 exuere se posse arma, aut de excubandi sol-
 licitudine remittere vel tantillum possi-
 absque summo, certissimoque periculo spe-
 raverit ?

Hæc sunt quæ in præsentia de satanz dicere
 potuimus stratagematib. Quibus etsi mul-
 to plura addi potuisse non negamus : videtur
 tamen quæ patefacta per nos à Deo sunt
 (quo nomine immortales sunt ei gratiæ ha-
 bendæ)

enda) tot ac tanta : & ratio ad illa decli-
 andum adjecta ejusmodi . vt si quis non
 tantum semel ea percurrerit , sed saepe dili-
 enterque perlegerit , memoriae mandave-
 rit , ac frequenti cum meditatione , tum ve-
 ro observatione , exercitatione , atq; vsu fa-
 miliaria sibi reddiderit : facile intellecturus
 est : ad sustinendam hanc pugnam artis sibi
 necessasse plurimum , ac prudentia . Vt siue
 tenebras offundere conetur satanas Evan-
 gelio : siue mores corrumpere : siue novae
 tyrannidis fundamenta jacere :
 huc ejusdem Evangelii remorari cursum :
 quid molietur facile possis olfacere : & qua
 ratione ejus frangi consilia possint , vide-
 re . Expendendum est autem etiam ar-
 que etiam : quam horrendae sint istae cla-
 des : illatae Evangelio tenebrae , ejus cursus
 retardatio , morum corruptio , ecclesiastica
 tyrannis , conscientiarumque carnificina .
 Succurrat enim nobis Israeliticus popu-
 lus , sed praecipue Pharisaorum , Scriba-
 rum , Sacerdotumque inaudita coecitas ,
 quibus non clarissimae vatum praedictio-
 nes , non tot tantaq; miracula ad eum ip-
 sum agnoscendum quem tanto expecta-
 rant desiderio , aperire oculos potuerint . Est
 ante oculos Pontificium regnum . Infelix
 populus quos , aut quales nactus est pasto-

res? Quibus suam credit salutem? quos er-
 rare credit non posse? Quæ commenta-
 quæ somnia, quas nugas passus est sibi B-
 vangeliū obtrudi loco? Quàm foedam, quā
 abominandam, quam exitiosā patitur su-
 exerceri mercaturam? Ut emat pro medica-
 mento venenum, pro salute damnationem
 pro vita mortem eamq; sempiternam? co-
 lit pro Deo aurum, argentum, ligna, lapi-
 des, atq; alia ineptissima suæ amentię in-
 venta. Cumq; Apostoli vno propemodum
 momento Evangelium per totum terra-
 rum orbem diffuderint, ad idem restitue-
 endum quandiu, ac quam parvo cum fru-
 ctu laboratum est? Ad garrulitatem, ad cō-
 tentiones, ad pugnas satis multi sunt instru-
 ti: sed veræ pietatis non tam multa appa-
 rent exempla ad nos consolandum, & exhi-
 lerandum, quam extent impietatis ad copi-
 osissimas nobis lachrimas (nisi prorsus lapi-
 dei essemus) exprimendum. Hæc assidue
 meditari omnes qui Christum amant de-
 cet: sed eos præcipue, qui ecclesiæ tractat
 gubernacula: ne qua fortè fiat, ratione, vt
 imprudentes immanissimo huic hosti ad
 sua patranda facinora suam locent operam.
 Væ misero cui quidem id acciderit: ere-
 nim si ei qui fratrem suum fatuum appella-
 verit, sempiterni ignis pena est proposita:

præstaret cuilibet molar: lapide de collo-
nso in mare mergi: quam quenuquam vel-
minum eorum qui Christo fidem adhi-
ent, offendere: & si pro scelerum, criminum-
ne magnitudine daturus quisque est pœnas:
um dictum sit oppidis quibusdam in-
quibus absq; fructu multa fuissent edita-
miracula, fore, vt in die iudicii cum Tiro. Si-
one, ac Sodoma mitius agatur quam cum
dis: quas pœnas manere putemus eos qui
um Satana in plurimorum populorum
erniciem, inq; Christi regni desolationem
conspiraverint? Vide quid interfit: appel-
es ne tantum fratrem tuum fatuum: an vi-
tam ei auferas, neq; hanc modo tempora-
riam, sed æternam: neq; vni solum homini,
sed multis: neq; etiam multis solum homi-
nibus, sed multis populis. Neque vero te
excusauerit quod ignoranter feceris: cum
potueris traditis tibi dei oraculis quibus
quid te sequi, quid cavere oporteret mone-
reris, non ignorare. Si inquam pro tam leui
delicto iubeunda æterni ignis est pœna:
quid pro hoc fiet tam immani facinore?
Vide quid hoc rei sit: ex maximis, ac supra
omnem humanam cogitationem positis
dei laudibus vix vllam nominare maiorem
possumus: quam quod pro redemptione
nostri ipsum filium suum morti tradiderit.

Quale porro eius factum fuerit, qui etiam
quam pernicipi vllam præbuerit causam
quam ve apud deum detestandum? Væ igitur
vobis qui inanem captantes auram, ve
sive ingenio, siue eruditione valere aliquando
videamini, aut importuna curiositate ad-
ducti controversias, lites rixasq; serendi fi-
nem nunquam facitis. Væ vobis qui, vt ve-
stris indulgeatis odijs, invidia, emulationi,
vestraq; seruiatis existimationi nescia cui:
lites non modo non compescitis, sedatisque:
sed etiam irritatis magis ac magis animos,
easq; sic immortales redditis. Væ vobis qui
siue animi prauitate, siue etiam incuria ad
tanti momenti res tractandas nullam affer-
tis reuerentiam: neq; quid faciatis, expen-
ditis: atq; ita offendiculis repletis omnia.
Væ vobis qui defixis in vestram tantum
dignitatem, existimationem, vulgi de vo-
bis opinionem oculis, vt Deorum quorun-
dam locum apud homines obtineatis, fra-
tres vestros contemptui habetis, affligitis,
opprimitis, atque in eorum conscientis
dominium quoddam vobis usurparis: atq;
ita satanico regno muros circumducitis: &
propugnacula exedificatis: væ (inquam)
vobis, væ, væ: quam horrenda vos manent
in die illa supplicia. Neq; verò hæc dico
nunc solis Romanis Pontificibus, Cardina-
libus

bus, eiusq; ordinis hominibus, quid enim
 set aliud, quam operam & oleum perde-
 illis dico quos auribus adhuc esse præ-
 os spero, quibus audiant: qui cum
 Christum ament: merè callidis oppugnan-
 ur ab Sarana insidijs: vt eorum nihil tale
 bi persuadentium ad suos conatus vtatur
 pera, caueat sibi quisq; non Romæ pri-
 um natus Papatus est: sed iam inde à pri-
 is parentibus ducit originem, nemo est
 nostrum, qui non suum in pectore Papa-
 um gestet prima quaq; occasione certissi-
 eum proditurus, nisi magna prudentia
 ipse exploraverit, ac, sibi plane vim fece-
 t, intelligant quibus sunt aures. Væ mi-
 ro illi cui contigerit, maximam cernere
 amnatorum hominum turbam ad quo-
 um perniciem qualemcunq; ipse, vel igna-
 us operam contulerit: præsertim ne admo-
 itus quidem sibi caverit, qui quæso pote-
 t Dominici vultus severitatem summa
 um maiestate coniunctam ferre? Qui rum-
 imus erit? Quæ mens? Qui sensus? Item
 tres valeant ambitiones, sumi, ira, simul-
 zes, lites, discordiæ, aliæque affectiones
 omnes, sit nostrum omnium vnum cor, vna-
 ue voluntas, sit vnus omnium nostrum
 opus Christus, eiusq; nominis gloria, ex-
 utiamus aliquando eum somnum per
 quem

quem sit, quominus cernere quæ nobis collocatæ sint insidiæ possimus. Neq; vero applaudat sibi aliquis: iam se in portu nauigare, iam se extra omne esse positum periculum: huiusmodi exhortationes alijs fore utiles, repeto enim quod paulo ante dixeram, qui ita secum ratiocinetur: quisquis tandem sit, eum aut laqueo esse proximum aut artissime iam constrictum teneri, Sata næ scilicet illa est oratio qua securum, inepiteq; confidentem reddat hominem, cuius mos est: tum maximè polliceri pacem quum nihil minus est quam pax. Caue tibi (inquam) caue immo vero cum, qui nobis propositus sit hostes, noverimus: induamus quæ modo diximus arma, præcipuaq; illa nostra sit cautio, ut vereri nunquam desinamus, quia immo, quo maiores in illum progressus fecisse videbimur: eo cauendum nobis ab illo magis esse certo statuamus quo fiat ut neq; cessemus vnquam à Deo precibus contendere, ut nobis laqueos ostendat, sed cuiq; (inquam) suos: non tantum qui vicino sint positi, est enim sic precandi necessitas omni prorsus fide maior.

FINIS.

IACOBVS

A CONTIVS IO-

HANNI WOLFIO

TIGVRINO. S.P.D.

Vod lucubrationum tuarum
editionem nequaquam tibi
pracipitandam putes : quin
potius Horatii consilio no-
num vt in annum preman-
tur suadentis, parendum :

ego verò mi Wolfi pudorem in eo pruden-
tiamq; vehementer laudo tuam. Quid ? Er-
go ne tanto eruditissimorum hominum qui-
bus hoc seculum floret, theatro nihil com-
movebimur ? Cujus id esset frontis ? Sed vt
sapienter est ab eodem Horatio dictum :

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines:

Quos vitra, citraq; nequit consistere rectū.

Vt enim faciendum non est, vt edas : quæ,
si limam adhibueris, politiora possis reddere :
ita neque premenda nimis diu sunt, quæ &
aliis fructum, & tibi laudem possint parere.
Ac tamen si facilius multò eam in partem
peccatur : vt nimis facilè, ac repentè sibi pla-
ceant : esse tamen & in partem contrariam,

E e

si nun-

EPISTOLA.

si nunquam tibi placeas, peccato locum, vel
ex eo cognoscere licet: quòd si majores no-
stri nimium verecundi, cautique esse voluif-
sent: nulla nobis monumenta suæ reliquif-
sent industriæ. Itaque nos pro tam culto se-
culo, rude, agreste, ac rerum omnium igna-
rum haberemus. Sed illud in primis laudo:
quòd omne scribendi edendique consilium
non inanis auræ cupidine, sed publicæ vtili-
tatis ac Dei gloriæ ratione gubernari velis.
Pleriq; præter laudem nihil ipectare in scri-
bendo videntur. Ex quibus tamen qui saltem
intelligunt qualibus nam scriptis laus debe-
atur aliqua, taliaq; elaborare student: ferri
utunque possent: non aliter atque ii, qui
pro patria fortiter illi quidem pugnant, non
tamen patriæ causa, sed suæ gloriæ. Sed quid
iis facies, qui cum ipsum scribere, qualecunq;
sit, laudi ducant: nihil in scribendo propo-
situm habere præ se ferunt quàm ut scribant?
Miraris, opinor, ejusmodi v illos esse: & meri-
tò. Quid enim ineptius? Sed vnde nobis in-
dies tanta scriptorum turba, eorum qui cum
nihil de suo quod proferant habeant, præter
fortè inanes nugas quasdam, aut deliria: tan-
tùm hinc inde suffurantur & res & verba
ex quibus suos consient libros? Neq; inte-
rim quicquam ita aut exprimant, aut com-
probant, aut collocant: ut non multò malis
apud

EPISTOLA.

apud eos unde sit depromptum legere. Etenim nullam ad rem ingeniosi sunt, præterquam ad speciosos titulos excogitandum: quibus ex hominum manibus bonos libros extorqueant: ac suos eorum loco obtrudant. Et tam stolidum est vulgus: ut, quos expuerit debuisse, & suspiciat nonnunquam, & celebret. Sed istos sanè mittamus: quippe qui pro merito tractari non nisi proluxa possent invectione. Illud potius videamus: qua ratione nos in eo genere declinaturi omnem culam simus. Quid enim si solam quidem utilitatem publicam spectemus: sed (ut ferè fit) nobis plus æquo nostra placeant? An putas impunè laturos? Quo nam autem tandem facto statuere possis tuum de tuo iudicio rectum esse iudicium? Cum tam multi in eo errant: qua ratione te non errare intelliges? Ardua res est; ac nescio an vlla magis: amicus, inquires, plus de me credam quàm mihi: verò id multò est dictu facilius, quàm factu: sed facturus sanè sis: quid si amici parum sinceri sint, ut nolint: aut nimis verecundi, ut non audeant quod sentiunt proferre? Quid si fuerint aliis in rebus (quod plerunq; accidit) occupati: ut quod oportebat censuræ tempus dare nequeant? Sed mitte hæc omnia: quid denique si ne illi quidem iudicatosatis valeant? Dices, non nisi probatissi-

EPISTOLA.

mos quosq; adhibebo. Cujus judicio probatissimos? Vulgi ne? Minimè præclarum tu quidem authorem narras. An tuo? At qui ut certus esse possis, te in eo haud errare: constare tibi oportet rectum esse judicium tuum. Quod si fiat: jam alieno opus non habes: sed certè & si multi judicium sibi tribuunt: quibus nullum est: quibus tamen revera est, intelligant etiam sibi esse, necesse est. Sive de illo agas judicio quod naturæ adscribitur multarumque rerum cognitioni atque usus: sive de illo quod à divino proficiscitur afflatu. Quemadmodum ut multi existant, qui in quibus errant, ea se scire falso sibi persuadeant: qui tum re vera sciat aliquid: id se scire non potest non intelligere. Neque enim scire diceretur unquam: nisi se scire intelligeret. Itaq; periculum non est ne si judicio valeas: eo te falso carere opineris. Sed contra, si careas: ne illud tibi adscribas. Ineptè autem fecerit qui cum per se certò intelligere possit utilem se operam scribendo aut navasse, aut navare posse: judicem adire alium velit. An verò qui veritatis Evangelicæ ex Pontificiis tenebris in lucem vindicandæ Principes fuere: si plus cuiquam credendum quàm sibi censuissent: Romanæ se opposuissent ecclesiæ? Interfuit igitur plurimum Christianæ reipublicæ eos, cum rectè judicarent

EPISTOLA.

rent, aliorum non pluris facere iudicium,
suum: neque sanè expectare, dum ad
tribendum hortatu cuiusquam impelleren-
tur, sed eos ad id sua sponte excitari. Quan-
quidem autem in eam partem frequen-
simus est error: ut multum se videre arbi-
entur qui nihil aut parum vident: sintque
iam quidem iudiciorum quasi gradus: ut
quibusdam rectè judicare multi valeant:
aliis non ita multi: de nonnullis perpau-
rantum quidam: atque ita fit plerunque
non eum quem debet sibi vendicet quis-
que locum: optimum mea quidem senten-
cia consilium fuerit, si unusquisque suum a-
quando vehementer suspectum iudicium
buerit. Non ut animum despondeat: sed
diligenter exploret suas vires: & quantum
videre possit compertum tandem habeat,
noniamq; sensim irrepere in hominum pa-
ram attendentium animos stulta solet confi-
dentia: eaque ubi invaluit, præsertim si po-
pularis aliqua nonnihil aspiret aura, diffiden-
tiam locum relinquit nullum: illa vna ratio-
ne videntur ad modestiam revocari omnes
posse: si tantum inspiciant quàm magnus
erit in omni ætate numerus eorum, qui cū
ibi de se summa omnia promississent, ridicu-
lamen præter modum evaserint. Quid e-
nim hinc sequitur aliud: quàm conjunctum

EPISTOLA.

cum hominis natura esse, ut sibi, suisque plus
quo faveat? Quisquis ergo hominem se
esse meminit: ei simul in mentem veniat: &
si animadvertere non potest quibus in re-
bus, aut quo pacto nimia ineptiat confiden-
tia: & se tamen ejusmodi esse morbo obnox-
ium. Itaque placent tibi fortasse ingenii tui
foetus? At quamplurimis placuerunt sui, qui
tamen probari aliis nequiverunt: quid si id
ipsum contingat tibi? Cavendum est ergo
primum te tibi tui ipsius amor non satis re-
cte judicare de tuis permittat (id quod sus-
cepta saepe obrectatoris persona, atque ad-
vnguem examinatis singulis assequere) tum
autem operis precium sane fuerit certo ali-
quo signo semel quale tuum sit & ingenium,
& judicium cognoscere: & quantum ei tri-
buturus recte sis videre. Ac quandoquidem
& tu prolixas a me requiris epistolas: & cum
conjunctissimo amico vel nugari persape
dulce est: quæ nam indicia colligere. hacten-
us hunc in usum potuerim, exponam. In
primis autem intelligentis judicii illa certa
videtur esse nota: si multa tibi in mentem
sua sponte indies veniant, quæ cum summo-
rum hominum judicio congruere postea de-
prehendas. Etenim statuere non possis re-
cto illos usus fuisse judicio: quin idem de te
statuas. Firmi est etiam judicii signum: si pro-
positis

EPISTOLA.

positis eisdem rationibus atque de integro
 expensis præjudiciis, pertinacia, animique
 affectionibus omnibus valere jussis: idem
 semper judices. Qui enim eadem de re aliud
 atque aliud judicet nulla nova adductus
 ratione: sed ideo quòd ratio eadem modò
 plus, modò minus habere ponderis videat-
 ur: eum sæpe errare certum est. Subtilis au-
 tem judicii qui fuerit sæpe errare? At verò
 magnum infirmi judicii argumentum est: si,
 quas res aliquando maximè certas habueris,
 in iis postea errasse te toto cælo deprehen-
 das: & si id accadat frequentius. Sic etiam
 nihil tua sponte animadvertere, nihil judi-
 care posse: nisi semper quos sequaris habe-
 as: ingenii est valde imbecilli, & qui de re-
 bus multis contra judicat quàm quos mira-
 ta est ætas omnis: necesse est eum judicio
 esse aut divino fortè quopiam, aut certè nul-
 lo. Huius argumentis si quis ingeni, judicii-
 que sui vim diligenter diuque exploraverit:
 ne ille à scopo haud longè aberraverit. Sed
 alia est adhuc adhibenda cautio: ut quam
 audax sis, aut quàm timidus natura expen-
 das. Audacia enim plus æquo tibi tribuere
 conabitur: pudor autem minus. Quæ circa
 ad certius faciendum judicium addenda sunt
 experimenta: quæ tuam de te opinionem
 aut non æquabunt, aut fortè superabunt e-

EPISTOLA.

tiam: itaq; animos aut addent, aut cohibebunt. Cognitis ingenii viribus alia sequitur consultatio explicatu minimè facilis: quam absoluta esse oporteat ea quæ in publicum emittas. Nam si numeris omnibus esse arbitreris oportere: nemo quicquam rectè edet vnquam. Apparet ergo ea quoque edi licere: in quibus quod desiderent, sit aliquid. Ac, ne nimis longum faciam, mea quidem hæc est sententia: vt quam in ætatem incideris, videas: & quid suscipias: cuiusque rei gratia: hoc est qua nam magna vtilitatis spe adductus, expendas etiam atque etiam. Quæ literis mandavit Iohannes Hus, si ætatem qua floruit respicias, planè aurea sunt: si cum nostrorum hominum monumentis conferas, nullius sunt pretii. Ergo talia ætate illa emittere omni fuit laude dignum: hodie verò edere etiam paulò meliora magnæ fuerit incitæ. In occasionibus etiam multum admodum est positum. Sit enim locus aliquis pertractatus quidem jam optimè: sed non sit ex iis quos maximè oportebat, qui legat: sit autem spes novo aliquo scripto ad lectionem alliciendi: me authore etiam minus bono scripto id tentaveris, non modò sine reprehensione iusta, sed etiam cum laude aliqua. Neque enim verè dici possis actum agere. Sunt etiam quæ inculcari ad importunitatem

EPISTOLA.

ritatem vsq; expediat, quo in genere si
ad non prorsus invita (quod aiunt) Mi-
qua aggressus fueris: iure tibi laus debeat
aliqua, pertinere autem huc videntur
hortationes ad pietatem, ad officium, &
horum reprehensiones, at quæstionum
magnumq; tractationes aliam habere ra-
nem videntur, vt non nisi elaboratissimus
etiam invenire possit,

scriptus & à tergo necdum finitus Orestes.
Istis porro atque alijs id genus omnibus
expensis: si fuerit aliquid in quod utilem
ferre posse operam videare: expectan-
s qui tibi stimulos addant, non existimo.
vero non satis magnus esse debet stimu-
s bono cuique publicæ utilitatis ratio?
quin immo ne expectari quidē velim, dum
le argumentum offerret sese: verum stu-
ose inquiri, ac periculum fieri, Latissimè
quidem patet diuinarum rerum (vt intra
os me fines contineam) tractatio, argu-
menta sunt multa & varia: sine tractationum
uersi. Est enim doctrina de fide, de mori-
us, de ceremonijs, de politia: collapsa e-
ant omnia, nihil non occupant tenebræ.
sic igitur vehemèter utilis fuerit inquisitio:
tis ne ad vnguem restituta in integrū om-
ia fuerint: an vero sit adhuc reliquiarum a-
quid veterum errorum, & quid. Cuius dili-
gentiæ

EPISTOLA.

gentiz non aliam equidem existimem rationem: atque eam ipsam qua hacten-
tot, tantæque ac tam densæ fugatæ sunt t-
nebræ: si ad ipsam diuinæ vocis normam e-
igantur omnia, non aliter quam si nihil no-
suspectum habeas, ne quidem syllabam. Ho-
iusmodi autem inquisitionis si nullus ali-
sit fructus: hic certè maximus fuerit: expl-
ratum semel habere errorum in ecclesia n-
hil prorsus esse reliquum, atq; id assequi, n-
si qua diximus ad inquirendum via ingre-
sus nunquam poteris. Constat etiam cum al-
is agendum esse: ad quos respectum habere
atq; inde tractandi rationem ducere videtur
oportere, nam & rudibus suæ quædam tri-
buendæ sunt scriptiones: alia vero eruditi-
quorum hi quidem totos se diuinis tradide-
runt: illi alia colunt studia. Atq; hi rursus om-
nes partim sua sponte sequuntur docentem
partim reluctantur: vt sit eis vis inferenda
pleriq; errore ducti resistunt: nonnulli affe-
ctionibus, aut rationibus nescio quibus ser-
vientes. Sunt autem diuinorum librorum in-
terpretationes, explicationes, paraphrases
sunt vniuersæ doctrinæ, atq; etiam singula-
rum questionum tractationes: sunt exhorta-
tiones, oriuntur errores noui in ecclesia, &
quasi reuiuiscunt veteres: vt sint profugadi
irrepunt prauī mores modo in populum v-
niuersum

EPISTOLA.

versum, modò in pastores, modò in hoc,
modò in illud hominum genus: qui oratio-
ne castigandi sunt: alias blandè, alias seueri-
tate adhibita: prout res tempusque postu-
lante videatur. In summa tot sunt scriptionum
genera quibus opus habet ecclesia: vt enu-
merari omnia vix, ac ne vix quidem pos-
sit. Ita autem facillimè quid te aggredi po-
tissimum expediat, intelliges: si scriptionum
genera hæc animo repetens, & in singulis sub-
stans non nihil, quæ in quoq; inesse oportet,
hoc est, qui rerû delectus, quæ tractandi
ratio, quæ prudentia, quod artificium expē-
deris, tum autem videndum erit, quid ex-
petat: quid desiderari posse videatur. De vno
genere si dixerò: promptum erit, quid de om-
nibus velim intelligere. Quædam sunt scrip-
tionum quibus errantes nobisque aduersarios ad
veri conamur agnitionem pertrahere, pri-
mum itaq; illud cerum est: qualibuscunque
eandem rationibus vtare, qui eas non expē-
derint, apud eos nihil habituras ponderis,
perturbatum autem animum siue ira, siue o-
dio, ad rationum momenta recte expenden-
dum idoneum nequaquam esse. Quæcunq;
igitur iram aut odium mouere possunt, ca-
uenda omnino sunt, quæ vero ad emollien-
dos animos pertinent, studiose adhibenda.
Ex quo intelligitur criminationis atque con-
vitiij

EPISTOLA.

vitij genus omne instituto esse maximè ad-
versarium, illud etiam irritare adversarium
solet mirum in modum: si videri velis in cō-
troverſia eſſe quæ non ſint: vt ſi tribuas e
quæ neq; dicit, neq; ſentit, id quod accidere
ſæpe ſolet: quum quod ex illius dicto quo-
piam, quamlibet rectè, colligimus: id eum
dicere aſſerimus: vt cum dicimus Pontifi-
cios Papam pro ſuo deo colere, aut plus Pa-
pæ quam Deo credere. Atq; illud eo perti-
net etiam ſi vt amplior ſit redarguendi copia
aliter eorum interpretemur verba, quam ip-
ſi velint, ſed & ſi erroris magnitudinem tur-
pitudinemq; intempeſtiuè exaggeres: quo
minus agnoſcere errorem poſſit, efficeris:
atque ita inſenſum, pertinacemq; reddide-
ris, præſtiterit ergo excuſare potius initio:
re autem demonſtrata, ſi tam apertis ac cer-
tis rationibus admonitum non reſipiſcere
turpe ſupra modum fore oſtendas, ab re non
fuerit. Quoniamque ſcripti eiſmodi duæ
præcipuæ ſunt partes: vna, vt aduerſariorum
argumenta refellas: altera vt tua confirmes,
illaque aut nulla ſunt, aut falſa, aut infirma:
cavendum eſt ne confutandi confundatur
ratio: dandaque opera vt aduerſarios quam-
minimè offendamus, itaque argumentum
nullum ſi fuerit, neque videatur eſſe: non in-
telligere te dices quid eo efficiatur, ſimili
addita

EPISTOLA.

ad ista ratiocinatione cuius constet falsam
conclusionem, si videatur, nec sit, non
potius fallacias, ac dolos clamabimus:
sed commoda solutione modestè vtemur,
falsum: non insultabimus odiose: sed satis
erit testimonia comiter requirere, si infir-
mum erit: fatebimur coniecturam aliquam
ferri: sed multo esse certiora argumenta
contrariam in partem ostendemus. Sunt e-
nim qui egregiæ suas se tueri partes arbitra-
tur: si nullum adversarij verbum reprehen-
sione carere vel gravissima passi fuerint, at-
que ita consequuntur, nimiū videndo pror-
us nihil vt videant, quoniamque persuasio-
nis (inveteratæ præsertim) incredibilis
quædam vis est: illud pro certo est statuen-
dum: nisi firmissima quæque intulerimus,
eademq; maximè perspicua fecerimus: ina-
nem operam nostram omnem futuram, in
quo dupliciter peccatur: aut enim non satis
certa notaque ad nostra confirmandum su-
mimus: aut ex ijs quæ sumuntur, non satis
apparet effici id quod volumus, itaque &
demonstrandi initium à rebus adeo firmis
perspicuisq; vt negare ea adversarius non
possit, faciendum est: & ita coniungi cum
re quæ in controversiam venerit oportet:
vt appertissimè appareat, ijs potius & hanc
sequi necessario, quoniamque omnino plus
virium

EPISTOLA.

virium est in vna firma solidaq; demonstratione: quàm in sexcentis probabilibus argumentationibus: nolim scriptorem curare admodum, quam multis argumentis oppugnaret adversarium, sed quàm validis malimque idem telum si valde sit acutum alia videlicet atque alia verborum forma (quod commodè ingeniosa oratorum arte fit) vibrari: quàm magno numero somnum ne quid aliud dicam, induci. Explicanda verosunt omnia quanta maxima fieri potest perspicuitate.

Hoc ergo in genere si explorare libeat relictum nec ne sit quod agas: id ego hoc faciendum ratione putem: requiritur prudentia in rebus sic tractandis, vt adversariorum animum emollias potius, quam vt magis ac magis exacerbes, in quonam igitur ex omni scriptorum numero eiusmodi elucet prudentia? In M: Tullio nimirum ac Demosthene, quibus sæpe magnorum virorum atque ipsius populi confutandæ sententiæ fuerunt quorum tamen animos à se alienatos minimè volebant, qua igitur dexteritate illi vsi sunt (& si in rebus valde illis quidem diversis) vide an eam imitati fuerint istis in controversijs nostris. Quanquam si Pauli observes ea in re lenitatem: alios ad imitandū vt tibi proponas, nihil opus fuerit, pūgit ille

EPISTOLA.

quidem nonnunquam: sed mox vulnus
oblinit: vt reprehenso talem castigatio-
nem inuidere possis: ad captandam autem
nam benevolentiam nedum offensio-
nem omnem declinandam efficacius fieri.
se videatur nihil, sed genus hoc pruden-
ter non tam industria imitari, quam nun-
quam intermissis precibus à Deo impetra-
re oportet: quippe cuius vna sit magistra di-
uina quædam charitas. Requiritur etiam
proximum atque adeo violentum quod-
dam argumentorum robur? In quibus er-
ror eiusmodi cernitur maximè? Certè si res
has spectes, in Mathematicis: si rationem,
argumenta ipsa validissimè torquendi, in o-
mnibus eisdem. Age igitur, confer cum
mathematicis nostros, illos videas suas de-
monstrationes à pronuntiatis tam certis at-
que notis exordiri: vt imperium audire pu-
tar, tum autem ea tali contexunt ordine:
neque medium vllum transiliant: neque
notiori priorem vnquam locum tribuant,
neque fit vt tam prostratis assensum accom-
modare quam primis necesse habeas, nostri
que exoriuntur sepe vnde oportebat:
ita media transiliunt: vt quo pacto poste-
ora cum primis cohereant: non facilè ap-
pareat, quo fit plerunq; vt assensum non nisi
suis extorqueant, sæpe etiam quæ firmis-
sima

EPISTOLA.

lima habent suæ causæ adiumenta: ea in
re potius videntur, quàm explicare. Ora
res illi contrâ: in quibus multū spei habet
in ijs diu commorantur, atque ad ea in au
entium animis penitus infigendum ni
sibi reliqui faciunt, sic perspicuitas ad earu
exigenda est tractationum exemplum, qu
maximam vnquam sunt adeptæ. Ac ne al
surdè videamus sacris in rebus demonst
tiones quales Mathematicorum sunt requ
rere: quid velimus planius faciendum e
equidem initia alia ne opranda quidem ex
stimo: quam certissimam primum diuine
rum librorum fidem: proximè autem loc
illa quorum adeo aperta atque simplex
interpretatio: vt de ea nulla oriri possit con
trouerfia. Sed neque sanus opinor quisquam
duo illa reiecerit disciplinarum omnium cō
munia: Vnumquodq; aut esse aut non esse
nihil simul esse & non esse: quæq; necessario
ex ijs sequuntur, vt pugnantes inter se in
terpretationibus locus esse nunquam possit.
Quod si alioqui vt demonstrationes nostræ
ab ijs quæ suo in genere maximè sint certæ
atq; perspicua initium ducant, nulloq; præ
termisso medio, neq; turbato ordine ad id
quod agitur perveniant contendimus: qui
nisi maximè iniquus atque planè stupidus
æstimator reprehenderit? Hoc igitur pacto
executienda

EPISTOLA.

excutienda esse scriptorum genera singula
 existimo: videndumq; (vt dixi) quid in quo-
 que prastitum haecenus fuerit: quid nostrae
 posterorumq; relictum industriae: ac demum
 cogitandum: quid tibi de te polliceri habe-
 as, quod si diligenter feceris, non deerit (mi-
 hi crede) in quo maximo cum fructu tuam
 ponas operam. At summa omnia in quoq;
 genere cum requiras: quis prestare le pos-
 se speret? Inquies. Quid? An aliud sibi pro-
 ponerit sagitarius quo collinearer: quam
 medium scopum? Aliud est enim quid co-
 naris statuere: aliud, quantum eumq; con-
 sequi potueris, utrum evulgandum illud sit,
 deliberare, illic enim nisi tibi absolutissimum
 quod sit, proposueris: ne illud quidem quod
 potuisses, assequere, hic non tam quantum
 a profecto procul abis videndum est: quam
 quantum temp. tua scriptio ne iuveris: ut si
 res cognitu valde utilis fuerit, tuque multo
 meliorem in eam quam quisquam alius o-
 peram collocaueris: aut cum nemo attige-
 rit antè: tu primus lucis aliquid attuleris: ta-
 met si enim multa desiderantur adhuc, quae
 vires tuas forte superent: nisi tamen exire
 in publicum patiarc animi fuerit (me qui-
 dem iudice) nimium aut tibi vidi, aut elati: sed
 certe reip. non nimium amantis. Tantum
 illud canendum est: ne, cum maiora forte
F f
possis

EPISTOLA

possis: ideo non praestes: quod conatus non fueris: sed imprimis Deo auctore tentanda omnia sunt, ab illo & consilium, & successus incessanter est petendus, sine quo certum est futurum: ut quo plurimum prodesse ecclesiae sperauerimus: eo turbaruri eam simus maxime. Ceterum necessaria est omnino in aggrediendo magna quaedam, sed minime illa tamen praecipitis audacia: ut summa omnia tibi proponas: nihilque praetermittas, quantum facere, enitique possis, quin tandem assequare, in quo Zeuxis memorabilis imitanda est industria: qui Crotoniatis Helenam forma vnde quaque perfectissima efficturus, cum non omnia ex quibus constaret excellens illa quam quarebat muliebris pulchritudinis forma, in vno se reperire posse corpore speraret: quinque formosissimas delegit virgines: ut quod in quaque excelleret maxime, id ipse in suum transferre exemplar conaretur, atque ita opus perfecit omni laude maris. Idem ego lucubrantibus aliquid faciendum censeo: ut quae in quoque scriptore maxime laudentur: ea sibi ad imitandum audacter proponant, neq; semel ad calcem producta, videndum est quid affectus fueris: quid desijt: quid etiam corrigere te posse speres, atq; id tentandum est

EPISTOLA.

pluries, interposito præsertim à prima
 ptione tempore aliquo: vt quasi non iam
 sed aliena perlegentis iudicio vti liceat
 ore, existunt tamen eiusmodi etiam quæ
 ingenia: vt quantumcunq; possunt, id
 ma quaque scriptione assequantur: quæ
 magis expolire deinde opus conantur:
 rudius reddunt, vt dicere possis horum
 iam opus facere mallei: maleumque li-
 . Sunt autem id genus homines mirè
 ompti: sed iudicij expertes: verborum re-
 ndant copia: vt quis vno pede stans (quæ-
 modum de se iocatur quidam, quem ta-
 en vel hoc ipso, quod de suis scriptis rectè
 dicet, horum in numero non pono) tres
 natus sit libellos: sed quam succi ple-
 , noli querere. Huic hominum generi
 præcepta dem, equidem non habeo,
 cum iudicio careant: præceptis cum iu-
 cio vti nunquam poterunt, cui vero iudi-
 inest aliquid: cum à lambendo suo festu
 sistere nimis cito nolim. Suadeo etiam vt
 nicos consulas: sed ita, vt haud plurimum
 men in ijs positum spei habeas, ferè enim
 t verentur ne offendant sincere monitum:
 raptim ita percurrunt: vt quæ nota dig-
 sint, animadvertere non satis possint.
 extremum tua deposita & iudicis sump-
 persona, sed eius qui ad vnam Dei glo-

EPISTOLA.

riam sensumque suas omnes conferat cogi-
 tationes, expendendum est etiam atque eti-
 am: tantus ne fore videatur operis (si ex-
 ar) fructus, quale illudcunque tandem fue-
 rit: ut quod tempus eius dandum lectio-
 erit, non melius collocaturi plerique sint
 in quo illa erunt cogitanda. hinc quidem
 quid complectatur liber, & quam bene:
 quanti ea res sit: illinc autem quæ ferè sin-
 in manibus, & quam multa. Hæc omnia
 spectarentur: & si demum subduceretur
 hunc modum ratio: primum quidem mul-
 nihil ederent, deinde etiam quidam haud
 quaquam librorum montes nescio que
 molirentur, atque ita pro tam multis lib-
 pauciores quidem, sed multis partibus preti-
 osiores haberemus. Volumus omnes om-
 nia utinam satis bene singuli singula aut cer-
 tæ pauca possemus, sed quorū hæc tam
 multa? Scilicet ut plane intelligeremus qua-
 tenus tibi sim author, & ut scribas: & ut
 vulges, equidem non dubito (quo es inge-
 nio, atq; ut es ab optimarum disciplinarum
 cognitione instructus) quin si vires intende-
 ris præclarum aliquid elaboraturus sis. Pau-
 ca conare: sed ut perficias, ad nimis multa
 si sapias, animum non adicies. De tuo Evan-
 gelico præcone: locus est haud ita à multis
 pertractatus, nec scio à quo tam luculente

EPISTOLA.

plenè: vt non arbitrer tui lectioni perho-
estum locum relictum, atque eius nodi est
iam: vt oportune, importune, incu! cari
um identidem oporteat, quare interfuisse
elefiz illum edi, nihil equidè dubito, quod
num ego iudicare possum. Cæterum po-
eris ne, si summum adhibuisses conatum
solutiorem emittere: id (vt ego quidem
ntio) tui est vnus cognoscere, & si qui
otuiisset oratio in eruditorum hominum
etu habita, multis (vt fir) flagitantibus a-
icis deberi, vt lima ne desiderari quidem
re videatur.

Sed quòd me, quod in alium statuerim
re vt vtar, quasi pilam scitissimè tu quidè
torquens, mones: id vero est eiusmodi: vt
quius fieri posse videatur nihil. Itaque no-
vicissim otij reddenda tibi ratio fuerit
liqua. Post illud tempus quo excidit nobis
choatum illud de methodo opusculum,
is me bis sedem ac locum mutasse. Argen-
ratum primo deinde in Angliam: vbi a-
to frequentes incidunt mihi à studijs auo-
ationes: vt quantum promoueam profe-
o pœniteat. Causæ ferè leues sunt: sed qui-
us non parere non possum, interim tamen
nscriptam iandudum à nobis nostrare lin-
ua muniendorum oppidorum artem la-
nam fecimus. Sed versio novum pene o-

EPISTOLA.

pus fuit, quæ mihi scriptio nequaquam faci-
 lis extitit, qui primus (quod sciam) hanc ra-
 tionem arte complecti ausus fuerim, mitto
 difficultatem noua inventa latinis verbis ex-
 primendi, homini præsertim qui bona vite
 parte inter Bartoli, Baldi, & eius ferinæ ho-
 minum sordes consumpta, multisque an-
 nis aulicæ vitæ, sed minimè tamen otiosa
 datis, serò admodum ad politiores musas
 accesserit. Quod addam operi iam non ha-
 beo, sed quominus edam causis impedior
 quibusdam, quas commemorare hic nihil
 est opus. Vt autem, quicquid est operæ id
 istam in artem conferrem: ex parte priuatis
 sum rationibus adductus, etenim in hoc vo-
 luntario meo exilio inopiam vteuq; suble-
 vat: & otij ad alia studia suppeditat nonni-
 hil, impetrato mihi ab huius sapientissimæ
 atq; optimæ Reginæ liberalitate honesto sti-
 pendio. Tandem etiam animum ad perfici-
 endam vel potius de nouo inchoandam sub-
 ceptam olim de Dialectica scriptionem ad-
 ieci, rem sane difficilem ac fastidij plenam
 sed tamen ni fallor vehementer necessariam.
 videtur enim quæ adhuc extat vtilitates ne-
 quaquam præstare tantas, quantas & polli-
 cetur: & præstare videtur posse: si tandem
 aliquando, veram eius aspicere effigiem suū
 illud exēplar quod ipsa in natura est impres-
sum

EPISTOLA

iam ad vium referentem licuerit. Quanquam
 autem minimè proluxa futura est scriptio,
 multo tamen opus habet tempore: tum
 propter rei difficultatem: tum etiam prop-
 ter eas quas mihi ipse indixi leges. Video
 quid susceperim: rem videlicet à sexcentis
 tractatam, vt nisi conspicuus extiterit labo-
 ris nostri fructus: nemini non stomachum
 tanquam sæpe recocta crambe moturi si-
 mus. Intelligo etiam me in seculum incidis-
 se cultum præter modum, nec tam certè ve-
 reor tam eorum qui regnare nunc viden-
 tur iudicia: quam exorientem quandam se-
 culi adhuc paulo cultioris lucem pertimes-
 co, etsi enim multos habuit haberque ætas
 nostra viros præstantes: adhuc tamen vide-
 re videor nescio quid magis futurum. Vt alia
 præteream: stupore affecerunt me non ita
 pridem Dialogi decem de historia, & nuper-
 rime totidem de Rhetorica nostrate lingua
 à Francisco Patritio homine (vt audio) Dal-
 mata conscripti. Quid quæris? Nihil hercle
 est propius quam vt omnes iam Platones
 atque Aristoteles contemnam, acumen est
 incredibile: iudicium politissimum, lepore
 ita condit omnia: vt satietatem asserre pro-
 lixitas nulla posse videatur, magna audet:
 sed ita præstat, vt si multo maiora pollicea-
 tur facile sit fidem habiturus. Accedit ad isti-

EPISTOLA.

is adeo præstantis ingenij summam commendationem: quod amplissimos suos thesauros neque tegere avaro, neque ostentare ambitiosè: sed liberalissimè, modestissimeque expositos communibus omnium bonorum ingeniorum commodis velle videatur, adeo aperto ac perspicuo vritur docendi genere. Equidem serio dico ex ijs quæ videre licuit, ita conijcio: effecturum eum, si vixerit aliquandiu (vix enim virilem ingressus est ætatem) ut quod invidet seculum nostrum antiquitati ingeniorum quidem præstantia habiturum non sit, eriget mihi crede in spem suo exemplo multorum animos, fore ut si graviter contenderint, multo pleniorum firmiterque assequantur rerum quarum libet cognitionem, quam posse iam quisquam videbatur, quin etiam (nisi ego male ex vngue leonem) expeditissimam ad id monstrabit viam, demumque multa post sæcula intermissum disputandi genus quoddam revocabit & subtile prætermodum, & accuratum, quod si acciderit: equidem multorum librorum vitæ qui nunc magno sunt in pretio timeo vehementer. Neq; tamen nõ intelligo fore ut de Patritij toto disputandi genere plerique longè aliter iudicent, ac nos facimus: & pueriles tantum argutiolas esse cavillentur, sed ij quod telum in Patritium iecerint

EPISTOLA.

erint: eodem sciant se per ejus latus Pla-
nem, cui is se quam simillimum esse volu-
cuiaturos. Non enim si puerum refert
ritius, dum fortè prolixius inquit quid
historia: tueri Plato nomen suum potest:
hi haud minus prolixè definitionem & so-
phistæ, & regis investigat. Nam si quid inter-
est inter hunc & illum, hoc interest: quòd
Plato persæpe eum quem redarguit, respon-
dere facit: quomodo nemo nisi valde ineptus
responderit. Patritius ea tantùm refellit: quæ
etiam mediocri quodam acumine pruden-
tæque præditis excidere potuerint. Ex quo,
non aliud, hic certe maximus percipi fru-
ctus potest, quòd sic palàm fiat: quantis in
tenebris versari necesse sit eos qui omnibus
in rebus tantùm pingui quadam vtendum
curant. Minerua. Deinde Plato sub Socra-
tis persona tantum redarguit: vix vnquam a-
struere quicquam videtur. Patritius falsas de-
struit opiniones, vt sustituat stabiliatque ve-
ritates. Idq; facit vsque adeò accurate: vt ne im-
pudētissimo quidem callidissimoq; sophistæ
vllum dicturus sis relictum cauillandi locum.
Puerile autē si quis appellare illud disputan-
di genus velit: quòd imitari, ne si maximo
quidem conatu enitatur, valeat: quoque effi-
cacissime debelletur error, asseratur veri-
tas: eam ego vocem audacter non pueri so-
lùm

EPISTOLA.

lūm, sed planè dementis, aut certè vehementer maligni esse hominis dixerim. Hæc igitur me ratio multò cunctantiorē videlicet inscribendo facit: ne edam aliquando: cuius me statim poeniteat. Sed opus tamen sic vigeo: vt nullam diem abire patiar sine linea. Cæterum quid pollicear nondum habeo, vñ nunc quidem est: nobis ac Musis canimus. Quòd si quid assecuti esse videbimur. Non inuidebimus vtilitati publicæ. Illud exploratum habeo: saltem certè mihi conatum hunc supra modum vtilem futurum.

Habes mi Wolfi adeo verbosam epistolam: vt posthac nihil minus imperaturum te mihi suspicer, quàm prolixitatem. Res autem attingi eiusmodi, quæ iustum potius volumen quàm epistolam requirerent. Itaque vel hinc satis futurum est materiæ de qua sæpe inter nos per literas colloquamur. Interim me, quod facis, ama. Ioannem Frisium quæso, & Iosiam Simlerum saluta meis verbis diligenter: quos ego viros propter summam humanitatem ingeniiq; & doctrinæ elegantiam, plurimi facio. Vale.

Londini x i i Kal. Decemb.

MD. L X I I.

INDEX RERVM

præcipuarum quæ singulis
Libris continentur.

LIB. I.

- N**on disputant homines hodie sed rixan-
tur, digladiantur, fervide maledicunt. p. 18
In controversiis tractandis summa lenitas ac
mansuetudo necessaria. 26
Nonnulla scimus in sacris Scripturis, plura o-
pinamur, 33
Divino verbo soli, spiritui, precibus insisten-
dum. 35
A curiosis questionibus abstine, sectare uti-
les, quales, quæq, utraq, 44

LIB. II.

- I**n magni momenti controversiis astus Sa-
tanae. 56
Ad odia, arrogantiam, convitia stimulat, 57
Erroris author tractandus leniter & amice, 61
In obiurgationibus absit acerbitas omnis. 70
Seductor quo pacto sanandus. 73
Argumentis ad hominem & rem idoneis. 77
Sed id semper age ut vincat (non tua opinatio
sed veritas. 85
Disputationem ingressurus superbiam pelle,
indue modestiam. 91

LIB.

LIB. III.

A uthoritate, & primò Ecclesia.	101
Cavendum autem ne temerè damnetur sive dogma sive homo.	ib. & 142
Distinguenda sedulò capita fidei, necessaria & certa, à controversiis.	102
Dogmata ritè & cum indicio ponderanda.	106
Et trutina hic utere soli Dei verbo.	ib.
De cognitu credituq, necessarijs.	109. & 116
De ijs qua ex principijs consequuntur.	112
In ceteris concordiam fraternam cole.	131
Secundo, magistratus.	145
Controversia religionis, an gladio dirimenda, aut accersendus carnifex ad errantes.	146
Parabola de zizanijs excutitur.	151
Serètelum unum unicumq, confodiendis he- resibus, Dei verbum.	170
Non sit magistratus minister aliena libidinis seu furoris.	171
Palinodia suppliciorum metu non extorquen- da.	176

LIB. IV.

D eprevatur nonnunquam doctrina, nemi- ne animadvertente.	180
Causa mutationis illius partim in doctrina ip- sa, partim in mutationis modo qua paulatim sensimq, fit, sine sensu.	182
Aliquando	

Aliquando in ijs qui docent ob magnam eru- ditionis & sanctitatis famam.	191
Aliquando eorum qui docentur in curia sive in scitia.	197
Cautiones ad puritatem doctrinae conserva- dam.	200
Ipsi scripturae verbis phasibusq; auxilia in- habendum.	ib.
Libertas prophetandi modesta & moderata huic rei utilissima.	203
Sed absit contendendi libido, verecundè mode- steq; agere oportet.	210
Conciliorum auctoritas, an summa, irrefraga- bilis.	213

LIB. V.

Sanctimonia fingenda artificia.	212
Quidam ut se sanctos simulent rigide te- tricesq; alios censent, damnantq;	227
Pleriq; ipsi sibi vana pietatis specie illudunt.	237
Quum summi viri multoties hic fallunt se, suam causam agunt quum Dei se agere putant.	240
Ad eo effervescent, si quis sibi ausit contradi- cere.	7. ibib.
Ad convitia promptissimi, in iis facundi.	244
Ficta plurimorum in Deum fiducia, ac etiam gratitudo.	256
	Suo

Suo acuminis, ingenio, laboribus, magis quàm

Deo fidunt. 260

Qui sit ut scientes prudentesq; multi peccant.

274

Conseruanda a morum puritate utilis Ecclesia.

officia censura. 278

Sed in ea exercenda multa fraudes impu-

gemi. 279

Penitentia publica nec necessaria, nec utilis.

281

LIB. VI.

Opinionum de religione modesta liber

tas regno Satanae imprimis aduersa-

tur. 225

Satagit is ut tollat omne veri inquirendi desi-

derium. 294

Præcipue ut rejiciat populus sacrorum: etiam

& lectionem in pastores. 297

Idem, scripta vel auctores citandi imprudens

et periculosus. 304

Quibus artibus firmet Satana in animis vulgi

errores. 308

Indicia falsa & fallacia religionis verae falsæ.

313

Quæ Ecclesie præsumunt quomodo irritentur in

veritatis professores. 319

Et qui reipublica.

319

Confessionum, quæ à singulis exiguntur incom-

moda multa & magna. 323

LIB. VII.

- N**E eijciantur errores, ne intret veritas
quo pacto conetur Satanas. 331
- sint ulli qui doceant, calumniis tales ag-
grediantur. 336
- supplicii metum incutit, aut spem alit,
allucitq; pramiis. 344
- ne omnia facile contemnet vir sanctus. 345
- id agit maxime, ut populum in recep-
tis erroribus obstinatum reddat. 348
- monita salubria iis qui veritatem propagare
cupiunt. 356
- se mutuo maledictis conficiant. 362
- publicis Ecclesiarum confessionibus quid
sentiendum. 364
- standum fidei symbolum commune & qua-
le. 366
- formula talis symboli ex auctoris mente. 373

LIB. VIII.

- S**atan veratissimus, indefessus insidiator,
dolos suos aperit. 391
- numquam non mali aliquid molitur aperte vel
subdole. 396
- et atis speciem larvamq; sepe induit. 398
- quo furo sanctissimis viris nonnumquam impo-
nit. 401
- ut imprudentes Satana aliquando suam
loquitur

Suo acuminis, ingenio, laboribus, magis quam
Deo fidunt. 260

Qui sit ut scientes prudentesq; multi peccant. 274

Conseruanda morum puritati utilis Ecclesia
officia censura. 278

Sed in ea exercenda multa fraudes impu-
geni. 279

Poenitentia publica nec necessaria, nec utilis. 281

LIB. VI. 281

Opinionum de religione modesta liber-
tas regno Satanae imprimis aduersa-
tur. 225

Satagit is ut tollat omne veri inquirendi desi-
derium. 229

Præcipue ut rejiciat populus sacrorum
& lectionem in pastores. 297

Idem, scripta vel auctores citandi impru-
dus & periculosus. 304

Quibus artibus firmet Satana in animis vulgi
errores. 308

Indicia falsa & fallacia religionis vera falsa.
ve. 313

Qui Ecclesie præsumunt quomodo irritentur in
veritate professores. 319

Et qui reipublica. 319

Confessionum, quæ à singulis exiguntur incom-
moda multa & magna. 323

LIB. VII.

- JE eijciantur errores, ne intret veritas
 quo pacto conetur Satanas. 331
 sint ulli qui doceant, calumniis tales ag-
 grediantur. 336
 supplicia metum incutit, aut spem alit,
 allicitq; præmiis. 344
 ne omnia facile contemnet vir sanctus. 345
 id agit maxime, ut populum in recep-
 tis erroribus obstinatum reddat. 348
 monita salubria iis qui veritatem propagare
 cupiunt. 356
 se mutuo maledictis conficiant, 362
 publicis Ecclesiarum confessionibus quid
 sentiendum. 364
 standum fidei symbolum commune & qua-
 le. 366
 formula talis symboli ex auctoris mente. 373

LIB. VIII.

- Atan versatissimus, indefessus insidiator,
 dolos suos agnoscit. 391
 nunquam non mali aliquid molitur aperte vel
 subdole. 396
 pietatis speciem larvamq; saepe induit. 398
 quo fuce sanctissimis viris nonnunquam impo-
 nit. 401
 ut imprudentes Satana aliquando suam
 locent

locant operam.

Eminentes precipue aut vero trimine m
lat aut calumniis.

Ocasiones rei sue undequaq; arripit.

Summum autem veteratoris huius studiu
lites ferere ac dissidia.

Excutiendo ergo securitas, arma induen
contra hostem tam vastamq; varinm.

FINIS

